

Bratislava - Pozsony - Pressburg
Sprievodca historickou pamäťou

Bratislava - Pozsony - Pressburg

Sprievodca historickou pamäťou

Bratislava - Pozsony - Pressburg bola multietnickým, multikultúrnym, multilingválnym a multireligióznym mestom. Žili v ňom svojho času vedľa seba maďarská, nemecká, jidiš, slovenská a česká jazyková kultúrna komunita, ako aj kresťanské náboženstvá a judaizmus.

V priebehu 20. storočia sa uskutočnilo nielen vyhánanie viacerých skupín obyvateľov, ale aj vymazávanie pamäti občanov, ktorí mohli zostať a hľadanie spôsobu, akým by bolo možné definitívne zatájiť minulosť pred novými generáciami, ktoré sa už narodili po skončení 2. svetovej vojny. Noví obyvatelia mesta, ktorí sa prisťahovali z iných slovenských miest, či z vidieka za prácou, alebo kariérou, neboli nositeľmi spomienok na európsku tradíciu mesta. Preto boli novou mocou na území mesta vítaní.

Virtuálny sprievodca po zaniknutom podhradí nám pomôže rozpamätať sa na dnes už "Stratené mesto", ktoré bolo kompletne plošne asanované v 60.-tych rokoch 20.-teho storočia.

Bratislava je v židovskom svete známa ako mesto Chatama Sofera, k jeho hrobu putujú Židia z celého sveta. V roku 2012 si Bratislava pripomenula 250. Výročie narodenia tohoto výnimočného rabína.

Zuzana Ševčíková a kolektív

© Izraelská obchodná komora na Slovensku 2013
Prvé vydanie © 2013

ISBN 978-80-971321-1-8
EAN 9788097132118

orcho

Zuzana Ševčíková a kolektív

LEGENDA :

- hlavné dopravné komunikácie
- električková trať
- hlavné pešie komunikácie
- nástupný bod
- zastávka MHD
- významný objekt
- zaniknutý objekt
- synagóga

Karlova Ves, Dúbravka
Mlynská dolina
0 m 100 m 200 m

Dunaj

Hotel Sheraton
Eurovea
Autobusová stanica

Pod záštitou podpredsedu vlády a ministra zahraničných vecí a európskych záležitostí SR
Miroslava Lajčáka

Partneri projektu:

Zuzana Ševčíková a kolektív Bratislava - Pozsony - Pressburg

STRATENÉ MESTO - LOST CITY - VERLORENE STADT - ELVESZETT VÁROS.

Sprievodca historickou pamäťou

Námet : Miloš Žiak © 2013

Garant : Prof.Eduard Nižňanský, CSc. © 2013

Autor : Doc.PhDr.Zuzana Ševčíková, CSc. © 2013

Grafická úprava/design : Ing.arch.Pavol Škorvánek © 2013

Archívne podklady : PhDr.Viera Obuchová, Doc.PhDr.Zuzana Ševčíková, CSc. © 2013

Fotografie : Archív pamiatkového úradu SR;

Archív mesta Bratislavy, súkromný archív autorov.

Autori fotografií : Vesna Alinče, Slávka Bulíková, Štefan Bukšár, Ladislav Borodáč, Ovídius Faust, Hilda Ruttkayová - Fialová, Lýdia Grúberová - Muchová, Jozef Hofer, Miroslav Jurík, Alojz Jursa, Rudolf Kedro, Juraj Kišš, Eduard Nepomuk Kozič, Michal Krátky, Adam Novota, Viera Obuchová, Anton Orlík, Gejza Podhorský, Sauckmauer, Sedílek, F.Silavecký, Stejskalová, Pavol Škorvánek, Zuzana Ševčíková, Jana Víghová, Jaroslava Justová - Závodná, Z. Zemanová, Ľudovít Zelms.

Ilustrácie/Cover : Ing.arch.Pavol Škorvánek © 2013

Sadzba : Ing.arch.Pavol Škorvánek © 2013

Jazyková úprava : PhDr.Jana Oršulová © 2013

Izraelská obchodná komora na Slovensku © 2013

Tlač : Micropix, spol s.r.o.

Krásna 1081/27

924 01 Galanta

Www.micropix.sk

Prvé vydanie © 2013

Náklad : 1620 ks

ISBN 978-80-971321-1-8

EAN 9788097132118

Stručný príbeh bratislavskej židovskej komunity

Miloš Shlomo Žiak

Po tom, ako sotva dvadsaťročný uhorský kráľ Ľudovít II. prehrál 29. augusta 1526 bitku pri Moháči a sám v boji s tureckou presilou zahynul, posunula Osmanská ríša na 160 rokov svoje hranice na sever až k pravému brehu stredného toku rieky Dunaj. Uhorská šľachta, vytlačená z obsadeného územia, sa z veľkej časti stiahla na územie Horného Uhorska (dnešné územie Slovenska) a z mesta Pressburg (Pozsony, dnes Bratislava) sa stalo hlavné mesto Uhorska. V tom istom roku boli Židia z Pressburgu vyhnaní. Nový pokus usadiť sa vo väčšom počte na území mesta nastal až v roku 1671 v súvislosti s vyhnaním Židov z Viedne, ktoré nariadil rakúsky cisár Leopold I. Židia museli nechať vo Viedni svoj majetok a ožobráčení sa museli vydať hľadať nový "domov". Časť tejto vlny vyhnancom sa rozhodla presídliť na územie dnešnej Bratislavy, ale vtedajšie vedenie mesta im nedovolilo vstúpiť do mesta (za hradby). S láskavým zvolením a pod ochranou majiteľa časti hradného vrchu (grófsky rod Pálffy) sa usadili pred hradbami (z ich vonkajšej strany).

Situácia v strednej Európe sa postupne stabilizovala po roku 1683, keď sa Turci (Osmanská ríša) rozhodli zaútočiť na mesto Viedeň, považované vtedy moslimami za srdce kresťanskej Európy. Po svojej porážke boli nútení stiahnuť sa do Budína, ale tlak spojených kresťanských síl, vytláčajúci moslimov z obsadených území, už nepoľavil.

Následne došlo k stabilizácii pomerov a života v židovskom gete v meste Pressburg. Svedčí o tom skutočnosť, že ortodoxný židovský cintorín, ležiaci na protihľej strane hradného kopca ako mesto, začal oficiálne fungovať až po roku 1695 (hoci najstarší náhrobný kameň niesol vročenie 1655).

Rabín Chaťam Sofer

Napriek tomu, že vnútorný priestor geta bol obmedzený a Židia žili v stiesnených pomeroch, duchovný život geta sa začal čoskoro dynamicky rozvíjať. Najznámejším rabínom pressburského geta sa stal Moše Schreiber (1762 - 1839), ktorý sa preslávil pod menom Chaťam Sofer. Je dodnes považovaný za zázračného rabína

(wunder rebe), ktorý plní prosby, úprimne prednesené na jeho hrobe. Pressburské rabínske učilište (ješiva) odchovalo veľkú časť najvýznamnejších rabínov hlavných duchovných centier vtedajšej Európy.

Chatam Sofer musel čeliť výzvam osvietenstva, ktorého vlna sa valila vtedajšou Európou. V roku 1781 vydal cisár Jozef II. nariadenie s názvom Tolerančný patent, ktoré umožnilo protestantom aj pravoslávny slobodne vyznávať na území habsburskej ríše svoju vieru. To bol vážny úder, zasadený postaveniu dovtedy privilegovanej katolíckej cirkvi. Keď o rok nariadil Jozef II. Židovským patentom priznať rovnaké práva aj Židom, vyvolalo to v radoch samotného židovstva na strane jednej nadšenie, na strane druhej zdesenie. Bolo zrejmé, že čoskoro budú múry, oddelujúce obyvateľov geta od okolitého sveta zbúrané. Bol to práve Chatam Sofer, ktorý (okrem množstva otázok, týkajúcich sa výlučne židovského náboženstva) nastolil ako jeden z prvých veľmi naliehavo otázku, akým spôsobom si budú Židia uchovávať svoju identitu v novej situácii. Dovtedy bola ich identita jasne vymedzená nerovnoprávnym postavením v spoločnosti, ktoré podčiarkovali múry geta. Byť Židom pod tlakom zvonku je jedna vec. Ako si ale uchovať židovskú identitu bez nátlaku zvonku, bez prekážok, slobodne žijúc uprostred majoritnej spoločnosti (domovského národa) a neasimilovať? Ako nepodľahnúť zvodom a lákadlám okolitého sveta? Načo vlastne byť Židom, keď ťa nikto nenúti ním byť?! V dnešnom čase globalizácie je táto téma významnou nielen pre Židov, ale aj pre Slovákov a iné národy. Ako (a najmä načo) si uchovávať slovenskú (maďarskú, nemeckú,...) identitu, keď nie ste trvalo usídlení na území Slovenska (Maďarska, Nemecka,...) a Vašou vlasťou je celá slobodne sa rozvíjajúca Európa, celý slobodne sa rozvíjajúci svet?

Odpoveď, ktorú sa Chatam Sofer pokúšal realizovať príkladným spôsobom žitia vlastného života, bola jednoznačná a dá sa zjednodušene sformulovať do imperatívu: Žite, ako keby múry geta nikdy nepadli! Takto formulovaná požiadavka nutne prispela k vzniku vážnej roztržky v radoch samotného židovstva.

V roku 2012 uplynulo 250 rokov od narodenia Chatama Sofera. Na hrob Chatama Sofera sa z Viedne aj počas 42 rokov trvajúcej vlády komunistov chodili modliť

zástupy veriacich z celého sveta, ktorých autobusy dovezli až na miesto určenia, odkiaľ ich hneď po ukončení modlitieb odviezli urýchlene nazad, na územie vtedy nepriateľského kapitalistického Rakúska. Dnes je jeho hrobka dôstojne upravená a má nespochybniteľný potenciál turistickej dominanty.

Na starom ortodoxnom židovskom cintoríne bol posledný pohreb uskutočnený v roku 1847, osem rokov po pohrebe Chatama Sofera. Nový ortodoxný cintorín bol zriadený na Žižkovej ulici (časť hradného vrchu nad hrobkou Chatama Sofera). Počas 2. svetovej vojny zrušilo starý ortodoxný cintorín Ministerstvo dopravy a verejných prác SR nariadením zo dňa 4. októbra 1943. Rozhodlo sa zabrať územie bývalého cintorína pre potreby vybudovania tunela, vedúceho popod hradný vrch. Tunel mal slúžiť pre potreby civilnej obrany, a to ako protiletECKÝ kryt.

Dôkazom sily rabínskej školy, pochádzajúcej z územia dnešnej Bratislavy, je skutočnosť, že soferovská rabínska dynastia pokračovala vo svojej misii aj po úteku zo Slovenska v roku 1940 (pred nacistami) do Palestíny.

Po skončení 2. svetovej vojny ostali na Slovensku po vyvraždených obyvateľoch židovského vierovyznania už len vyludnené časti miest. Za najväčší takýto zdecimovaný urbanistický celok (mestskú časť) je možné považovať geto v bratislavskom podhradí. Napriek tomu, že Autochtónna židovská náboženská obec v Bratislave začala pracovať už štyri dni po oslobodení, bolo všetkým, ktorým sa podarilo prežiť utrpenie nacistického a fašistického besnenia vcelku zrejmé, že sú svedkami počiatku definitívneho úpadku židovstva na Slovensku.

V priebehu 2. svetovej vojny bolo zavraždených 70 tisíc Židov zo Slovenska (viac ako dve tretiny židovskej populácie).

Po jej skončení sa z niekoľkých stoviek židovských náboženských obcí existujúcich na území Slovenska pred vypuknutím vojny, stabilizoval ich počet na niekoľko desiatok. Zo Židov, ktorým sa podarilo prežiť útrapy prenasledovania zo strany nacistov a ich slovenských prisluhovačov a napriek všetkému sa rozhodli zo Slovenska neodísť, sa veľká časť rozhodla pre postupnú alebo rýchlu asimiláciu.

Kontakt s rabínskym rodom Sofer sa nepodarilo už nikdy napojiť, napriek snahám povojnového vedenia obce. Po vojne sa Bratislava stala na krátky čas prestupným mestom (mestom transferu) pre Židov, utekajúcich do Palestíny. Aj viacerí Židia z malých slovenských miest sa presťahovali do Bratislavy s nádejou, že na jej území nájdu svoje nové zázemie. V takejto atmosfére vypukol v Bratislave v predvolebnej atmosfére mája 1946 pogrom.

Do pogromu prerástla pôvodne pokojná demonštrácia partizánov, nesúhlasiacich s tým, aby sa židovský majetok vrátil do rúk pôvodných vlastníkov (reštitučný zákon), pokiaľ sa im podarilo prežiť útrapy koncentračných táborov, alebo sa im podarilo ukryť niekde na území Slovenska. Tento majetok totiž mnohí z nich spravovali ako "z vôle ľudu" ustanovení "národní správcovia" a považovali ho za svoj nespochybniteľný zdroj príjmov.

Nasledovalo smutné obdobie, počas ktorého sa početná časť zvyškov slovenského židovstva vysťahovala do Palestíny, alebo sa rozpráchlila po svete. Tí, čo ostali, boli zastrašení pražskými monstrprocesmi zo začiatku 50. rokov, počas ktorých komunisti odsúdili a popravili viacero mocných súdruhov "židovského pôvodu", vrátane generálneho tajomníka ÚV KSČ Rudolfa Slánskeho (1952). Proces s tzv. sionistickým protištátnym centrom bol realizovaný Štátnou bezpečnosťou aj na Slovensku (1954).

V polovici šesťdesiatych rokov naštartovalo krídlo reformátorov vnútri Komunistickej strany Československa tzv. "obrodný proces", ktorý sa prejavil uvoľnením dusivej politickej a spoločenskej atmosféry totalitného režimu. Následne bolo v auguste 1968 Československo okupované vojskami piatich tzv. spriatelenej armád pod velením Moskvy. Nastalo obdobie čistiek v komunistickej strane. Krídlo reformátorov bolo porazené. Obdobie, ktoré Sovietmi dosadené vedenie Komunistickej strany Československa označilo za "normalizáciu", zhmotnilo svoj výklad "kontrarevolučných" udalostí v Československu v dokumente s názvom "Poučenie z krízového vývoja v strane a spoločnosti po XIII. zjazde KSČ". V tomto dokumente bola vina za "rozvrät" spoločnosti a nutnosť okupácie Československa cudzími armádami pripísaná vo veľkej miere tzv. kontrarevolučnej činnosti židovských súdruhov.

Po okupácii sa spustila masová vlna emigrácie československých občanov, medzi nimi aj zvyškov židovskej populácie. Utekali najmä mladí Židia v produktívnom veku. Na Slovensku ostali prevažne židovské rodiny s malými deťmi a starší ľudia.

Keď v novembri 1989 komunistický režim v Československu náhle skolaboval, existovalo na Slovensku posledných 16 židovských náboženských obcí. Počet židovskej populácie sa odhadoval na 3 000 až 3 500 ľudí prevažne v staršom veku. Rozvrät židovstva, ktoré malo pred 2. svetovou vojnou 89 000 osôb a bolo organizované vo viac ako dvesto židovských náboženských obciach, bol dokonaný.

Koncom decembra roku 1989 sa v eufórii očakávaného príchodu slobody zišli predstavitelia posledných zdemolovaných a zastrašených zvyškov Židov, žijúcich na Slovensku, aby sa pokúsili o oživenie (rebirth) židovského života. Rozhodli sa riešiť aj príchod rabína, keďže posledný rabín opustil Slovensko pred mnohými rokmi.

1. januára 1993 zanikla Česká a Slovenská federatívna republika. Vznikla samostatná Slovenská republika. V tom istom roku sa podarilo získať pre Slovensko rabína Barucha Myersa, ktorý sa aj s rodinou presídlil z New Jersey (USA) do Bratislavy a prijal funkciu rabína Židovskej náboženskej obce Bratislava. Rabín Baruch Myers je absolventom Ješivy Tomchej Tmimim Lubavič.

Túžba oživiť židovský náboženský život na Slovensku vyvrcholila v roku 1995, keď v Bratislave vznikla židovská škôlka Gan Menachem, finančne podporovaná Ronaldom S. Lauderom. O rok neskôr sa deti z tejto škôlky predviedli prvýkrát na oslave sviatku Chanuka. Napriek tomu, že židovské náboženské obce na Slovensku aj naďalej vymierajú, dnes sa ich počet stabilizoval na čísle 11 (Bratislava, Piešťany, Dunajská Streda, Galanta, Komárno, Nové Zámky, Nitra, Žilina, Banská Bystrica, Košice, Prešov). Najväčšou je Židovská náboženská obec Bratislava, ktorá združuje 600 osôb.

Pokiaľ bude v Bratislave čo i len jeden veriaci Žid vzdávať chválu Hospodinovi, dovtedy bude žiariť sláva Strateného mesta Chatama Sofera. Buďte vítaní v jeho uliciach.

Pohľad na mesto Bratislava.
Na vyznačených uliciach žili
Židia pred rokom 1526.

Židia v stredovom meste

Židovská komunita pod Bratislavským hradom je spojená so vznikom osídlenia tohto územia. Na križovatke dôležitých obchodných ciest pod Bratislavským hradom, na brehu Dunaja vznikali osady s rozličnou funkciou. Žili tu nielen roľníci, rybári, vojaci, strážnici, remeselníci, vinohradníci a služobníci hradu, ale aj tí, ktorí zaistovali medzinárodný obchod a peňažníctvo. Boli to veľkoobchodníci (kupci) aj kramári, zmenáreníci aj makléri, ktorých prostriedky pomáhali rozvíjať prosperitu mesta. Vo veľkom mestskom privilegii, ktoré udeľuje kráľ Ondrej III. mestu Bratislava 2. decembra 1291 sú Židia menovaní ako rovnocenní s ostatnými mešťanmi. Je zrejme, že už predtým sú súčasťou života rodiaceho sa stredovekého mesta a týkali sa ich nielen obmedzenia, ale aj privilegia.

Mestské privilegium zrejme iba potvrdilo pomery formujúceho sa mesta a tradície jeho správy. Na konci 13. a začiatkom 14. storočia si mesto vybudovalo nové mestské hradby, ktoré určili aj rozsah stredovekého mesta. Západnými hradbami (ktoré sú zachované a viditeľné dodnes) a hlbokou priekopou (dnešnou Staromestskou ulicou, mestskou magistrálou) sa mesto definitívne oddelilo od hradu a prezentuje aj takto svoju samostatnosť.

Hrad naďalej dominoval nad Dunajom ako hraničná pevnosť a stoličné sídlo. Na svahoch hradného kopca sa oddávna nachádzali úhľadné záhony viniča. Obraz tejto "kultúrnej krajiny" je zachytený na mnohých vedutách až do 19. storočia.

Židia v stredovekom meste

Za pôvodné židovské osídlenie v stredovekom meste Bratislava sa považuje územie okolo dnešnej Nedbalovej ulice; k tejto starej Židovskej ulici však pôvodne patrili aj Zámočnícka, Františkánska a Baštová ulica. Po roku 1526, po vykázaní pôvodných židovských obyvateľov z mesta, prešla Nedbalova (teda pôvodná Židovská ulica) radikálnymi zmenami. Už v roku 1601 sa spomína ako Huetgassel, kým ešte v roku 1543 pretrváva názov Juden Gassen. V tomto úseku bola aj bašta mestského opevnenia, ktorá sa spomína v roku 1514 ako Juden Thuern.

Osobitosťou Bratislavy je však skutočnosť, že dodnes okolo vnútorného obvodu hradieb na Zámočníckej, Františkánskej, Baštovej, ale aj Panskej ulice chýba tzv. hradbová ulička, ako je to v iných západných stredovekých mestách. Domy tu boli (a sú) vsuknuté – pripojené priamo k hradbám ako bezpečnému zázemiu práve tak, ako to bolo v prehistorických mestách Izraela. Židovské domy pripojené priamo k hradbám na Nedbalovej ulici boli už v 17. storočí asanované, ale zo správy z roku 1335 vieme, že tu stála synagóga. Vtedy sa cisterciáni sťažujú ostrihomskému arcibiskupovi a žiadajú synagógu zbúrať. Synagóga tu stála ešte aj neskôr, zo zápisu v mestskej pozemkovej knihe v roku 1439 je zrejme, že bola na pozemku za kláštorom uršulínok. O synagóge sa dozvedáme ešte aj v roku 1773, v tomto roku žiada predstavená uršulínskeho kláštora panovníčku Máriu Teréziu o povolenie pričleniť už odkúpený *“dom so synagógou”* ku kláštoru. Uršulínkam bolo vyhovené a objekt sa stal súčasťou areálu kláštora. Existujú pritom aj názory, že kostol, ktorý je dnes súčasťou kláštora Uršulínok, mohol byť pôvodne objektom synagógy (Barkányi – Dojč; Hradská 2008, 121). Samotný jednodňový priestor kostola bol podľa doberajších údajov *“postavený v roku 1656 pre evanjelikov”* (Súpis 1967, 197), ale už v roku 1670 bol pridelený uršulínkam. Vzhľadom na architektúru objektu však nie je vylúčené, že naozaj ide o prestavanú synagógu, na ktorú sa sťažovali cisterciáni v roku 1335.

No zdá sa, že Židia bývali aj v iných častiach mesta. Na Panskej ulici (pri čísle 3 – 5) sa spomína *“Judenhof”* židovský dvor ešte aj v polovici 15. storočia, keď sa označuje ako *“Chramerhof”*.

Židia v stredovekom meste

Na parcele domu č. 11 na Panskej ulici, ktorý je známy Kaplnkou Kristovho tela, odkryli pri úpravách v roku 1994 v zadnom krídle domu pri mestských hradbách kamenný gotický portál, na ktorom sú fragmenty hebrejského textu. Kamenný zdvojený portál sa datuje do konca 14., respektíve začiatku 15. storočia a predpokladá sa, že ide o vstup do synagógy, nateraz najstaršej na našom území.

Predpokladá sa, že už koncom 14. storočia žilo priamo v meste asi 800 Židov. Zaoberali sa peňažníctvom, remeslami, obchodovali s rôznym domácim aj vzácnym cudzozemským tovarom, ale aj s vínom, ktoré bolo významnou komoditou od stredoveku. Vlastnili pozemky, domy, vinohrady. Platili nielen kráľovské, ale zvlášť aj dane mestskému magistrátu.

Komunita Židov bola podriadená aj osobitným predpisom. Nosili zvláštny odev – kabát a kapucňu, čo bolo v Uhorsku zavedené od roku 1376. Až v roku 1520 kráľ Ľudovít II. ako prejav svojej priazne oslobodil Židov od tejto povinnosti. Židia síce využívali významné privilégiá a slobody, ale už v roku 1360 sú z krajiny vyhnaní, mnohí sa preto usadili v Hainburgu. Po roku 1368 sa znovu vracajú do mesta, hoci aj neskôr zažili pogromy a prenasledovanie. Už v roku 1375 mali Židia v Bratislave vlastného richtára. V roku 1434 je zmienka o existencii židovskej školy v meste. K historickému zlomu dochádza v roku 1526, keď sa po moháčskej bitke židovskí utečenci podľa nariadenia panovníčky Márie Habsburskej už nemôžu vrátiť do svojich domov a sú z územia mesta navždy vykázani. V ďalších desaťročiach sú vyhánaní aj z podhradia (v rokoch 1573, 1575). Ako ukázali posledné výskumy, vyhnaní Židia zanechali v stredovekom opevnenom meste pätnásť svojich domov. Dlho im bol vstup do mesta odmietaný, neskôr sem mohli prichádzať iba cez deň (na trhy) a cudzí Žid musel mať na vstup zvláštne povolenie. Ich lacný podomový obchod však samotní obyvatelia aj vyššie spoločenské vrstvy s obľubou využívali, a to napriek protestom miestnych obchodníkov.

Župani Bratislavského hradu Pálfiovci povolili Židom už v roku 1599 usadiť sa na svahoch hradného vrchu, kde mohli nerušene žiť v zmysle svojich náboženských tradícií, pričom platili tzv. daň za ochranu (Schutzgeld)

Vstup na Zámocnícku ulicu z Františkánskej ulice.

Vyústenie Baštovej ulice na Michalskú ulicu pri Michalskej veži

Baštová ulica

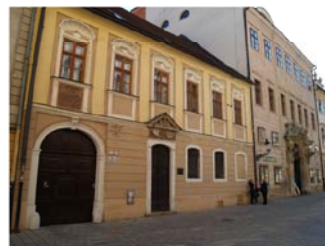
Židia v stredovekom meste

Pálfiovcov a tolerančnú daň (Toleranztaxe) kráľovskej komore. Bolo to územie hradného vrchu (Schlossberg) severnej (lokalita Zámockej ulice) a na východnej strane v mieste starobylého osídlenia Mikulášskej osady (neskôr Židovská ulica). Rovnako sa od 17. storočia usadzovali na majetkoch Pálfiovcov v úseku, ktorý sa neskôr volal Zuckermandel, okrem územia Vydrice, ktorá ako majetok mesta od roku 1390 už bola pre židovskú komunitu po zákaze v roku 1526 až do polovice 19. storočia (prevažne) neprístupná. V roku 1671, keď boli Židia vyhnaní z Viedne, sa časť z nich usadila pod ochranou Pálfiovcov na podhradí.

Druhým významným kultúrno-historickým dokumentom je Ochranný list Židovskej obce v Bratislave (Prešporku), ktorý bol vydaný 1. januára 1714. Listina upravuje právny vzťah medzi židovskou obcou a županmi Bratislavského hradu Pálfiovcami. Hradný gróf zaručuje ochranu (50) rodinám a ich potomkom uvedeným v súpise a obec je povinná odvádzať panstvu určité dávky a dary. Toto privilégium bolo obnovené v roku 1732, výsadnou listinou Pálfiovcov v roku 1740 aj v roku 1752. Na konci 18. storočia mala Židovská obec pod vedením rabína dvoch juristov, jedného adjunkta, štyroch asesorov, pokladníka, účtovníka a dvoch prisažných. V roku 1780 dostávajú Židia ďalšiu výsadnú listinu určenú "hradným" Židom, ktorá sa týkala obchodu. V roku 1796 Pálfiovcovia vydávajú novú listinu, v ktorej sa uvádza, že Židia môžu na chránenom území bez obmedzení obchodovať "all in grosso", ako aj "alla minuta", teda vo veľkom aj v malom. Listina potvrdzovala, že Židia sú oprávnení vykonávať ktorékoľvek vyučené remeslo, môžu pracovať pre Židov, šľachtu aj duhovenstvo (Forbat 1959, 115).

Nález stredovekého kamenného portálu s hebrejským textom na pomedzí domov Panská č. 11 a Hviezdoslavovo námestie č.22. Portál sa datuje do obdobia konca 14. Storočia až začiatku 15. storočia. Text je z 15. storočia (podľa V. Trábkalu). Zameranie portálu (A. Botek, 2006).

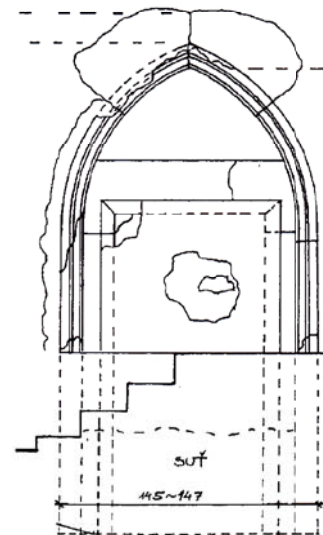

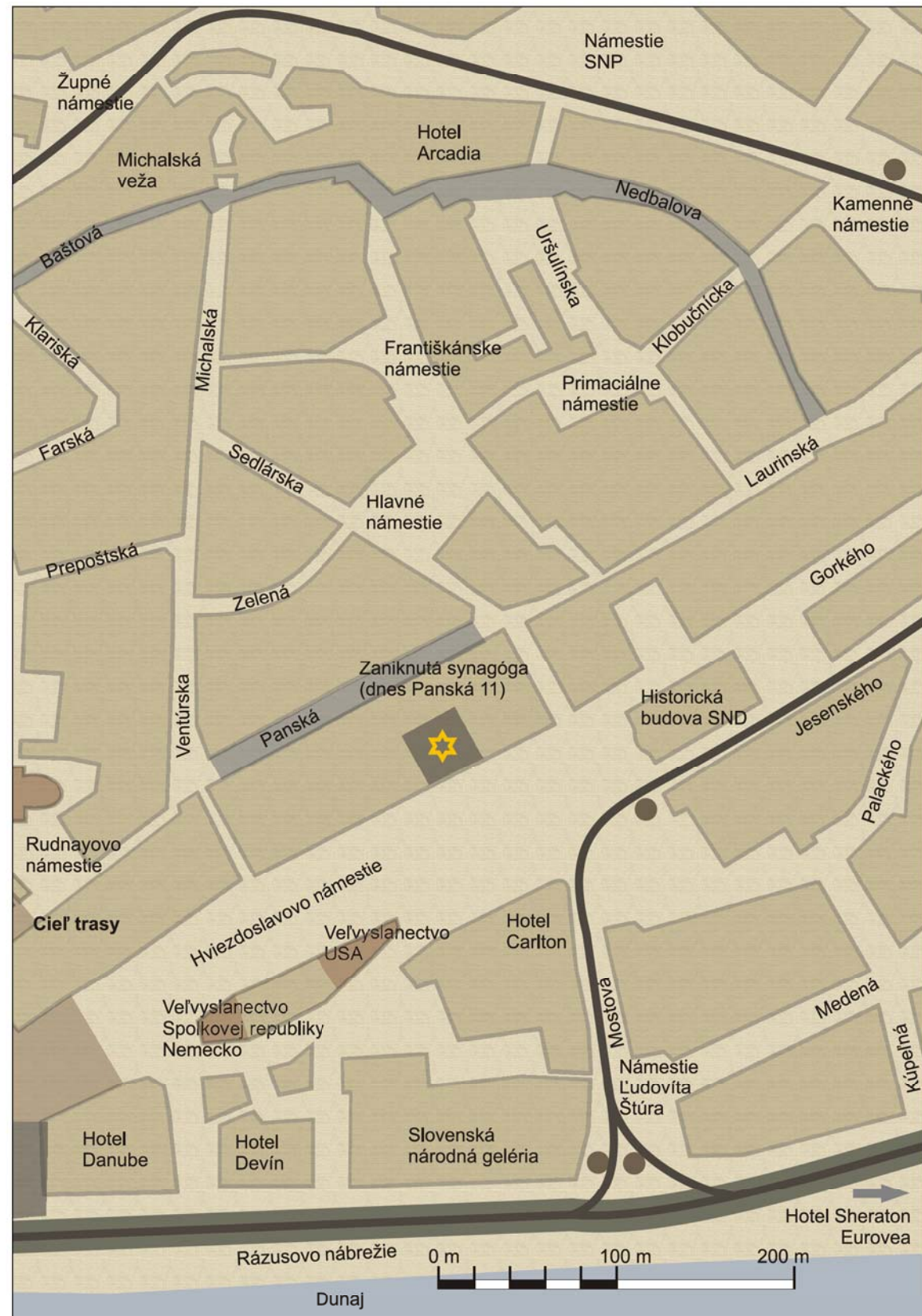
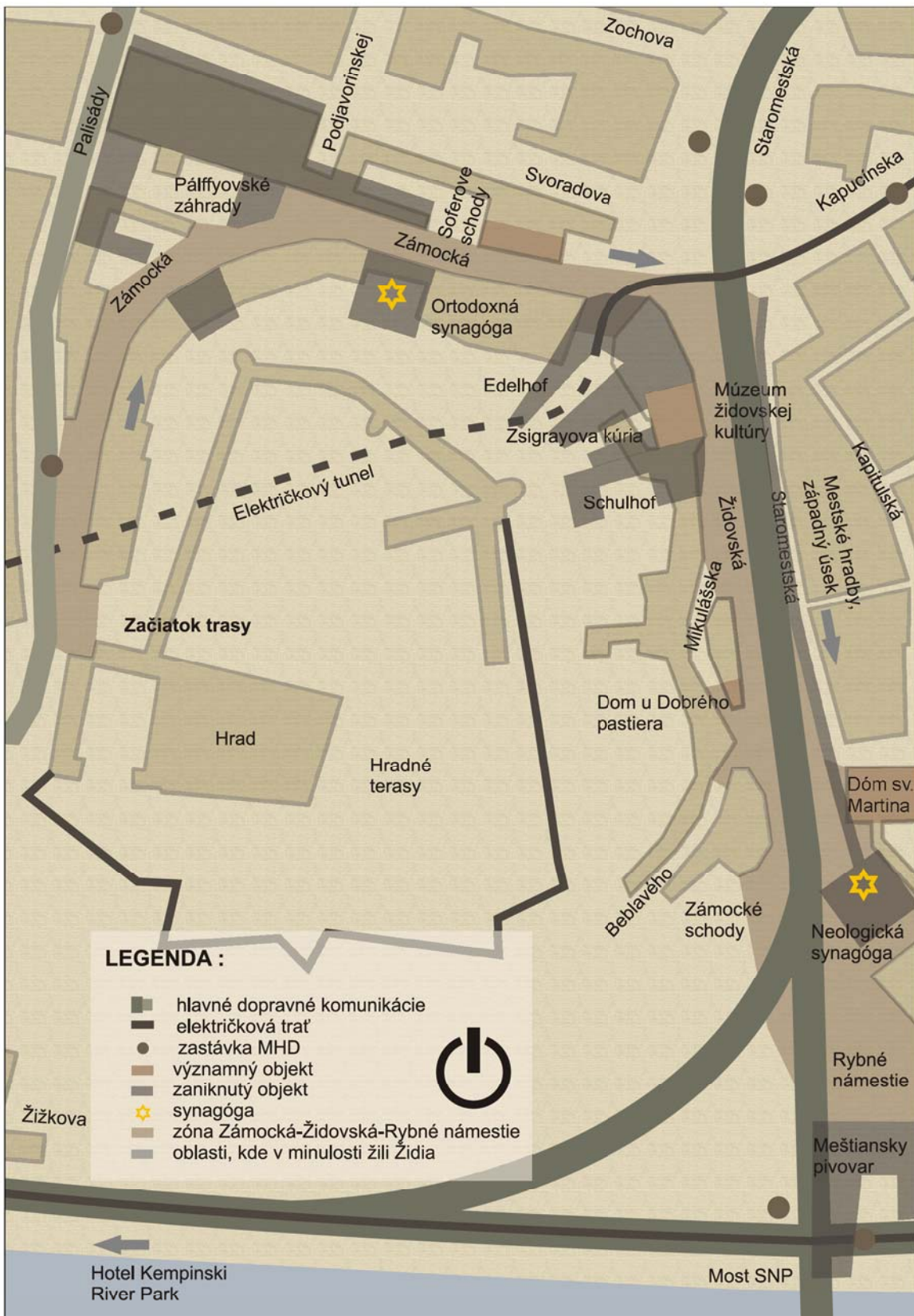
Tympanón gotického portálu v dome č.11 na Panskej ulici s fragmentmi výmalby, hebrejským textom a časťou neskoršej premalby s listami, ktorá prekryvala pôvodný text. Stav po reštaurovaní v roku 1994.

Nedbalova - pôvodná Židovská ulica (Judengasse) na východnej strane mestského opevnenia. Odkrytý úsek mestských hradieb, ku ktorým boli v stredoveku pristavané židovské domy (stav 2013).

Židia v stredovekom meste

Rozvíjajúci sa obchod v 18. storočí prinášal Židom významný prospech, proti ktorému miestny obchodnícky stav neustále bojoval všetkými prostriedkami - petíciami, sťažnosťami, sankciami proti Židom na podhradí. Ich spôsob života, obchodu a kontakty im umožňovali predávať svoj tovar o niečo lacnejšie, než predávali ostatní obchodníci. Čím všetkým sa v tomto období Židia zaoberali, vieme z archívnych správ z roku 1736 (Gold 2010). Medzi obyvateľmi nájdeme pekára, rytca pečiatok, notára, sudcu obce, pisára, rituálneho mäsiara; niekto sa zaoberal peňažníctvom, predajom korenín, výkrmom hydiny, výrobou pálenky, výčapom piva, kožušinarstvom. Boli tu učители, kramári s otvoreným obchodíkom alebo bez neho, nosiči, krajčíri, obuvníci. Predával sa papier, hodváb, krajky a lemky, súkno, tabak, ľanové plátno, staré železo, koža, ovos, hydina (husi, kapúny), víno, vlna a iné; všetko, čo bolo potrebné a žiadané. Kým za Jozefa II. v Čechách, na Morave a v Sliezsku bol podomový obchod povolený výlučne Židom, bratislavskí obchodníci požadovali v žiadosti adresovanej cisárovi takýto obchod Židom zakázať.

Bratislavský hrad

Pod Bratislavským Hradom, na chránenej križovatke obchodných ciest, žilo židovské obyvateľstvo od počiatkov v spoločenstve ostatných etník. Samotný Bratislavský hrad má dlhú a pohnutú históriu. Prvý raz sa spomína v roku 907, ale začiatky jeho osídlenia siahajú omnoho hlbšie do dejín. Posledné archeologické výskumy priniesli poznatky a prekvapivé doklady nielen z obdobia neolitu, ale aj z čias Keltov a najmä o významnom rímskom osídlení.

Dnešný Bratislavský hrad bol významným centrom v období Veľkej Moravy, no Slovania žijú na hrade aj neskôr. V 11. storočí je hrad znovu opevnený; v 12. storočí bol jeho areál sídlom svetskej, vojenskej aj cirkevnej moci. Sídlili tu župan, vojenská posádka aj kapitula a prepošti. Kamenný palác postavili už pred tatárskym vpádom a v roku 1245 tu postavili aj kamennú vežu. Neskôr sa hrad ešte veľakrát zmenil, viackrát ho prestavovali. Veľkú stavebnú aktivitu vyvinul cisár Žigmund v prvej polovici 15. storočia. Gotický hrad znovu upravujú, prestavujú a opevňujú. Po porážke uhorskej armády pri Moháči v roku 1526 sa do Bratislavy presťahovali centrálné úrady krajiny. V roku 1536 bola Bratislava vyhlásená za hlavné mesto habsburskej časti Uhorska a stala sa sídlom centrálnych úradov, Uhorskej kráľovskej komory, Kráľovského uhorského miestodržiteľstva, miestom konania uhorských snemov, sídlom ostrihomského arcibiskupa a uhorského prímasa.

Bratislavský hrad v rokoch 1562 - 1570 na príkaz cisára Ferdinanda I. prestavali pod vedením talianskeho architekta Pietra Ferrabosca na panovnícke sídlo. Z tých čias je zachovaná aj časť reprezentačných miestností hradu s manieristickou výzdobou na spôsob talianskej vily, ktorú spoluvytvárali talianski maliari Giulio Licino a Ulisses da Voltera. Keď bol hrad počas povstania Gabriela Beľtenu (Bethlen) opäť poškodený, prikázal uhorský snem hrad opäť opraviť, pretože práve tu sú v tom čase uložené uhorské korunovačné klenoty. Nové práce na hrade sa začali 12. septembra 1635 a opäť tu pracovali talianski majstri.

Prestavbu hradu viedol župan Pavol Pálfi (Pálffy, Pálfy). Prvým županom a kastelánom Bratislavského hradu z pálfiovského rodu sa stal už v roku 1580 za veľké vojenské zásluhy Mikuláš Pálfi. V roku 1599 tento rod

Žigmundova brána v hradnom opevnení z 15. storočia. Neskorogotická sieťová klenba priechodu.

Pri západnej Viedenskej bráne v opevnení Bratislavského hradu.

Bratislavský hrad

dostal od cisára Rudolfa II. tieto tituly dedične. Celý vývoj podhradia je potom priamo spojený s rodom Pálfiocov na ďalších 250 rokov.

Rozhodujúcim medzníkom pre budúcu prosperitu židovskej komunity v Bratislave je pritom rok 1599, keď Pálfiocvi umožnili židovským obyvateľom usadiť sa na svojich pozemkoch pod hradom.

Bratislavský hrad

Letecký pohľad na hradný kopec a Palisády. Na mieste Židovskej ulice je mestská magistrála s nájazdom na Most SNP.

Stav v auguste 2012.

Po moháčskej bitke Židia opustili svoje domy v meste opevnenom hradbami, pretože sa po mnohých historických skúsenostiach obávali o svoj život a majetok. Po pominutí tureckého ohrozenia sa chceli do mesta vrátiť, ale na naliehanie mešťanov vydala kráľovná Mária Habsburská, vdova po Ľudovítovi II. Jagelovskom už 9. októbra 1526 listinu, ktorou vykázala Židov z mesta navždy.

Bratislavský hrad

Zákaz nast'ahovať sa na územie mesta, nadobúdať tam nehnuteľnosti, obchodovať a mať živnosť platil až do roku 1848.

Bratislavský hrad, odvtedy sídlo županov z rodu Pálfiocov, prechádza v ďalších obdobiach rozličnými úpravami. Staré opevnenie hradu sa prestavuje od roku 1672. Postavené boli tri nové bolverky, vzniká nové predhradie s tzv. Viedenskou bránou. Veľká prestavba sa uskutočnila na príkaz Márie Terézie po polovici 18. storočia so zámerom vytvoriť reprezentačné kráľovské sídlo, zúčastnili sa jej cisárski architekti (J. N. Jadot, M. Fr. Pacassi, J. B. Martinelli). V interiéroch sa pracovalo ešte aj v 60. rokoch 18. storočia. Prebudovaný bol palác, pred jeho hlavným vstupom vzniklo čestné nádvorie, pribudli obytné a hospodárske budovy a francúzske záhrady. Avšak už v roku 1783 preložil Jozef II. centrálné úrady z Bratislavy do Budína a hrad upravili na účely seminára. Neskôr tu sídlila vojenská posádka.

Gotický vstupný portál prezentovaný v barokovom prejazde hradného paláca po reštaurovaní.

Letecký pohľad na hradný areál a podhradie. Vľavo hore Zámocká ulica, vpravo obrys Židovskej a Mikulášskej ulice, dole na južnej strane vybudované svahy hradného vrchu. Zvyšky Vydrice v náletovej zeleni a cestné privádzače na Most SNP (August 2012).

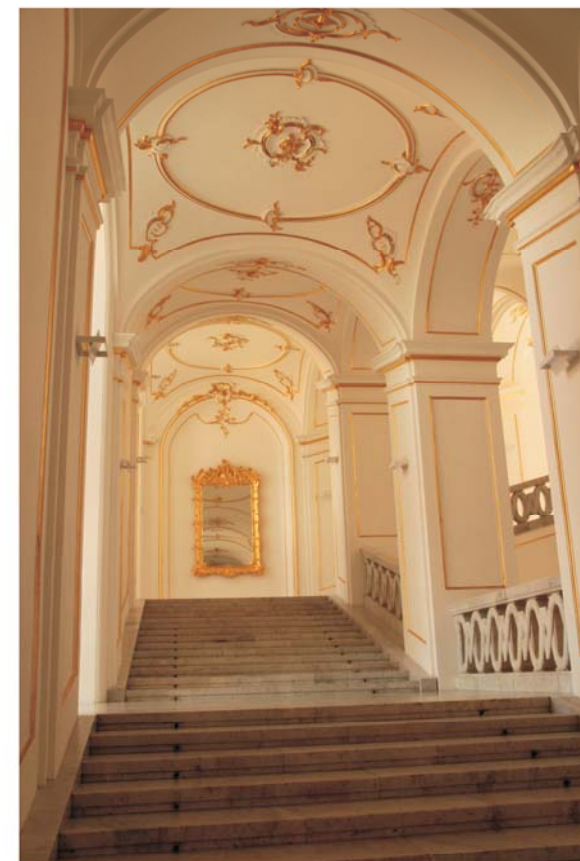

Hlavné schodisko hradného paláca po súčasnej rekonštrukcii a reštaurovaní zlatenej štukovej výzdoby.

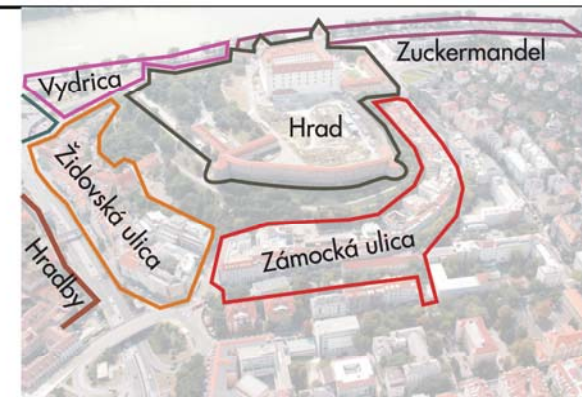
Nádvorie Bratislavského hradu po rekonštrukcii barokovej etapy (2012)

Bratislavský hrad, východná strana paláca. Renesančná štuková výzdoba interiéru na prvom poschodí, na východnej strane paláca. Dielo talianskych majstrov pod vedením Giulia Licinia, 1562 - 1570.

Bratislavský hrad

Hrad bol v roku 1811 ťažko poškodený veľkým požiarom, ktorý sa odtiaľto rozšíril aj na prilahlé podhradie. K tejto udalosti sa viaže aj tragická strata archívu židovskej náboženskej obce. Už začiatkom 20. storočia vznikli návrhy na záchranu hradu. Prvá veľká rekonštrukcia sa uskutočnila po roku 1958. Súčasná obnova Bratislavského hradu, spojená s archeologickým, stavebno-historickým výskumom a rekonštrukciou hodnotných historických súčastí sa uskutočňuje od roku 2008.

Letecký pohľad na hrad a podhradie. Vľavo (na východnej strane) Židovská ulica a mestská magistrála (Staromestská ulica). Zo severnej a západnej strany je hradný vrch obtočený zástavbou Zámockej ulice (August 2012)

Zámocká ulica

Súvislý rad domov na strane hradného vrchu. Na západnej strane hradu sú za zástavbou ešte vinice a záhrady. V dolnom úseku ulice je rozľahlý areál Pálfiho paláca. Objekty sú vyznačené do katastrálneho plánu mesta Bratislavy z roku 1894.

V 14. storočí bolo toto územie za mestom. V 17. storočí sa nazýva *Neugasse*, 1758 *Schlossberger Weg*, 1760 *Chlossgassl*, 1789 *Pálffyhof*, 1826 *Schlossberger gasse*, 1843 *Grossen Schlossgasse*, 1870 *Pálffy udvar*, 1879 *Nagy Vár utca*, *Schlosstrasse*, *Vár út*. Od roku 1923 Zámocká.

Cesta, ktorou sa vydávame od hradu do centra mesta, má dnes už charakter ulice. Táto časť podhradia sa vinie okolo areálu hradu zo severnej a západnej strany. Avšak v roku 1397 je to ešte "územie za mestom nad hradnou priekopou", ako je to označené v archívnych správach. Pozdĺž obrannej priekopy hradu viedla úzka vozová cesta medzi vinohrady na svahu hradného vrchu. Táto trasa bola súčasťou špirálovitej cesty na hradný vrch, ktorá viedla od nábrevia Dunaja (od mýtnej stanice Vodnej veže), cez neskoršiu Židovskú ulicu, smerom k hradnej bráne na severozápadnej strane. Popri tejto trase medzi vinicami stáli malé vinohradnícke domčeky, ale zástavba sa uvádza až od roku 1607. Názov *Neugasse* (*am königlichen Schlossgrundt*) poukazuje na časové obdobie, keď cestu rozšírili v súvislosti s prestavbou hradu po roku 1630. Úradníci hradu, vojenský predstavitelia a vyšší služobníci si zakupovali pozemky na Zámockej ulici spolu s vinicami na honoch, ktoré patrili hradnému županovi. Vieme, že v roku 1648 kupuje dom "kastelán hradu" Ján Károlyi alebo aj "hajdúch z hradu" Juraj Veresváry. Dávid Mondl kupuje 13. septembra 1698 dom na Schlossgrunde od Mikuláša Pálfiho (V.) za 250 zlatých a strieborný pás. V roku 1646 je táto časť podhradia už súvisle obývaná, žilo tu 46 rodín.

Pohľad na Bratislavu zo severu. Detail medirytiny M. Meriana z roku 1638.

Na úpätí hradného vrchu, pod pravidelnými viničnými záhonmi na úbočí vzniká popri ceste na hrad nová Zámocká ulica so súvislým radom murovaných prízemných aj poschodových domov.

Zámocká ulica

Murované domy zástavby po oboch stranách v dolnom úseku Zámockej ulice zaznamenal aj grafik M. Merian na pohľade na Bratislavu zo severu v roku 1638. Zaplnenie parciel sa však uskutočnilo až v 18. storočí. Z tohto obdobia vieme z listu židovskej obce na podhradí, že už dve až tri desaťročia bolo dovolené Židom zriaďovať si obchody na Zámockej ulici a obchodu sa tu darilo, lebo *"dvor a delegáti snemu tade prechádzali a židovskí obchodníci neboli vyrušovaní"* (Gold 2010, 46). Podľa nariadenia mesta si tu mali kresťanskí majitelia vystavať nové, lepšie domy, no bez pôžičiek a nájmu od židovských obchodníkov by si túto povinnosť sotva mohli splniť. Zámocká ulica bola odrazom prosperity podhradia v čase prestavieb a života na hrade.

V roku 1760 sa na hrad presťahoval Albert, sasko-tešínske knieža, vymenovaný za kráľovského miestodržiteľa, spolu s manželkou arcikňažnou Máriou-Kristínou. V Bratislave sídlili významné úrady a hrad sa stal miestom stretávania predstaviteľov vysokej šľachty. Práve Zámocká ulica (cesta) bola hlavným prístupom na hrad kočom, kým peším boli určené najmä Zámocké schody, ktoré viedli z podhradia k Žigmundovej bráne. Podľa niektorých odkazov (Gold 2010, 136) touto ulicou na koni prešiel 13. augusta 1809 inkognito aj Napoleon, aby si počas obliehania mesta prezrel hrad. Zámockú ulicu čoskoro lemovali viacposchodové domy s veľkými kamennými portálmi a zdobenou architektúrou fasád. V 18. storočí mala už ulica mestský charakter, prechádzali ňou panovníci, šľachta, vystanci, obchodníci, vojaci. Stála tu Veľká šül, ortodoxná synagóga a rituálny kúpeľ. Bývali tu viacerí významní predstavitelia židovskej náboženskej obce. Pôsobili tu početné židovské dobročinné spolky a školské učilištia. Na ulici Schlossberg začala od 8. augusta 1783 pôsobiť prvá ľudová židovská škola ako verejná škola; bola to daň za občiansku akceptáciu a vyhovieť štátnym požiadavkám. Býval tu židovský lekár a nachádzala sa tu aj lekárň. Na dolnom úseku ulice bola verejná studňa. Na tejto ulici stála aj pekárň, rôzne obchody, hostince. V dome č. 9 bol v 19. storočí hostinec K zlatej hviezde. V dome č. 51-53 na križovatke ulíc Židovská a Zámocká bol hostinec K zlatému krížu; dom bol neskôr priradený ku Kapucínskej ulici a mal číslo 12. V roku 1880 tu stálo už 68 domov.

Zadné krídla domov, ktoré stáli na Zámockej ulici. Pohľad z novej cesty, budúcej ulice Palisády. (1937).

Pohľad na rázcestie Zámockej ulice a cesty pri palisádach (budúca ulica Palisády) pri dome č.25. Kresba K. Frecha podľa stavu v 19. Storočí.

Zámocká ulica

Kým v dolnom úseku stáli zväčša viacposchodové meštianske domy s obchodmi, v hornom úseku to bol rad prízemných domov vinohradníkov a remeselníkov. Tu bola aj viecha U Winklera, ktorá sa spomína v medzivojnovom období. Zástavba na južnej strane siahala až k vstupnej bráne hradu. Na severnej strane ulice boli parcely prepojené s cestou popri palisádovom opevnení. Za domami boli záhrady a vinohrady.

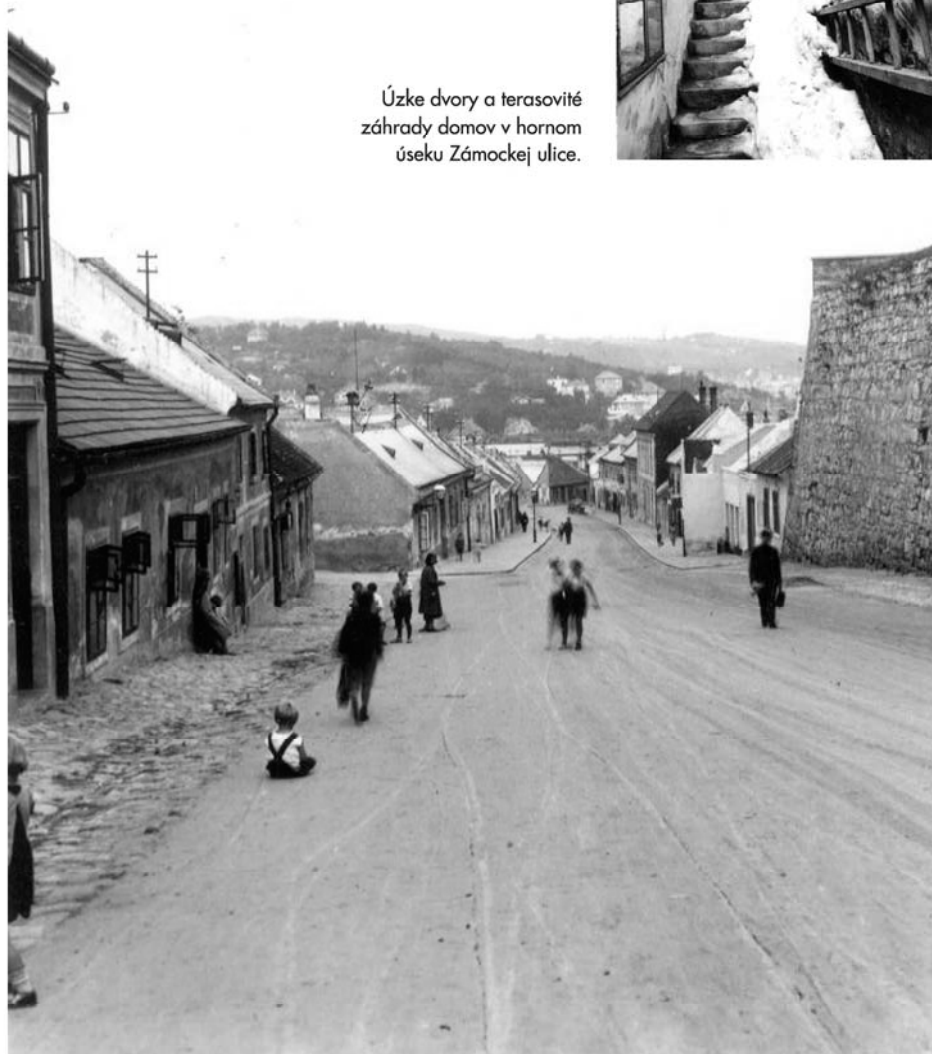
V dolnom úseku, na severnej strane ulice tvoril uličnú čiaru od 17. storočia dlhé murované oplotenie areálu Pálfiho paláca so záhradami. V roku 1927 sa uskutočnila regulácia ulice, čo súviselo aj s novou zástavbou na mieste areálu Pálfiho paláca a záhrady. V roku 1928 bolo vybudované schodiskové prepojenie zo Zámockej na nižšie položené ulice (dnešná Svoradova a Podjavorinskej ulica, pred rokom 1943 Ulica Chatama Sofera).

Zámocká ulica

Horný úsek Zámockej ulice, od západnej Viedenskej brány hradu. Vpravo nárožie hradného opevnenia. Vľavo dom č. 9 a odbočenie na Streleckú ulicu. Dnes sú tu podzemné garáže.

Foto z roku 1934.

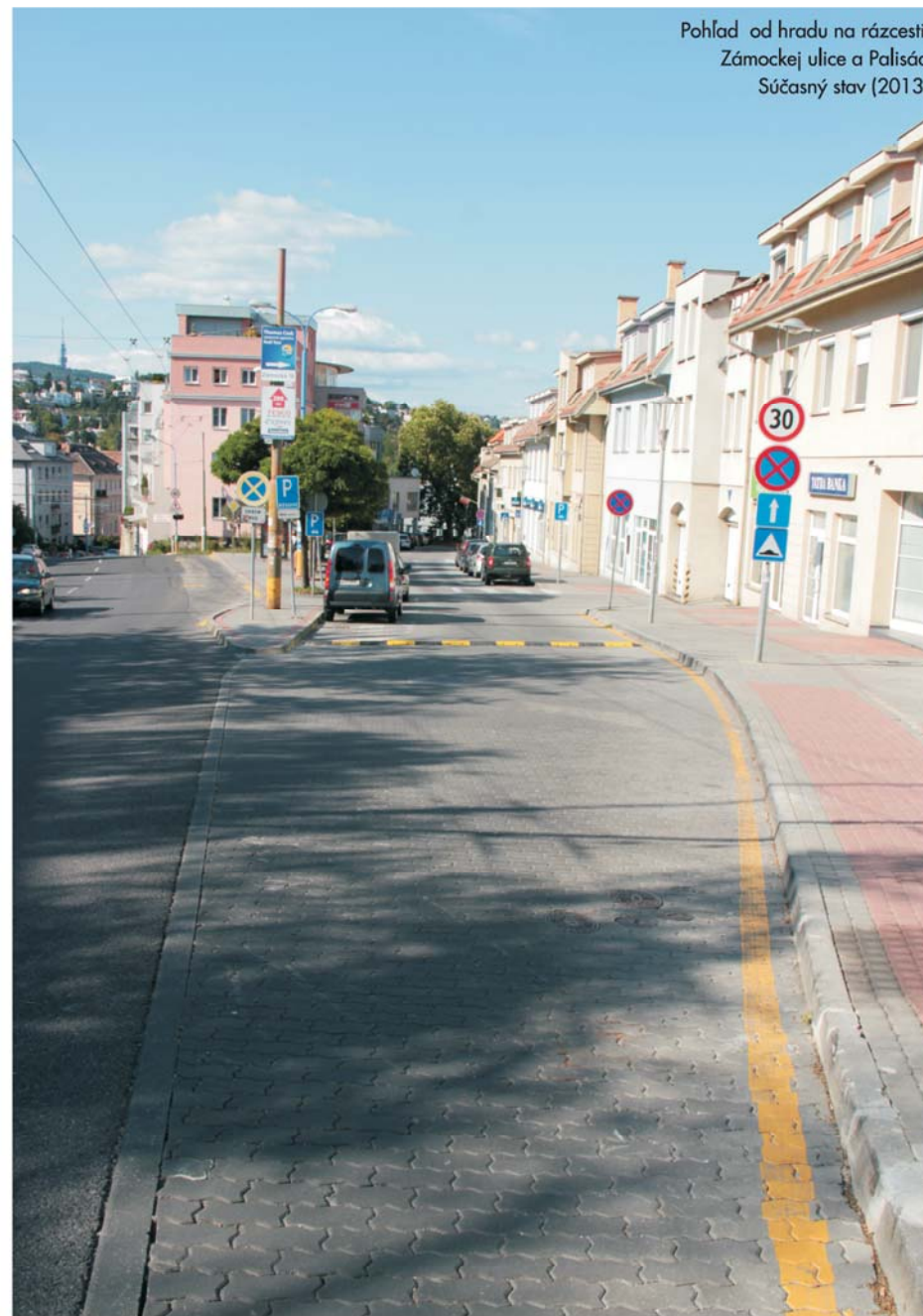

Úzke dvory a terasovité záhrady domov v hornom úseku Zámockej ulice.

Zámocká ulica

Pohľad od hradu na rázcestie Zámockej ulice a Palisád. Súčasný stav (2013).

Domy na Zámockej ulici

Rady domov po oboch stranách ulice siahali až po hrad. Pozdĺž hradného vrchu, čo vytváralo okruh východnej a južnej strany ulice bol súvislý kompaktný rad domov s párnymi číslami. Za nimi sa nachádzali záhrady, vinice a sady, ktoré sa tiahli vysoko do svahu, takmer až po obranný múr hradu. Do záhrad vo svahu viedli strmé schody (ako napríklad pri dome č. 32). Prvé domy tohto radu stáli tesne v tieni predsunutého opevneného hradného nádvorja na západnej strane hradu, pri Viedenskej bráne. Aj keď pred zbúraním neboli úplne zdokumentované, je zrejmé, že domy na tejto strane ulice mali suterény, pivnice vysekané do hradného brata.

Zámocká ulica, dom č.1

na nároží Mudroňovej a Zámockej ulice mal blokový charakter, bol poschodový, s ústredným dvorom. V roku 1894 patril mešťanovi Forsterovi, o rok neskôr Matejovi a Tekle Bauerovcom a v roku 1880 Štefanovi Matušekovi.

Zámocká ulica, domy č. 2 a č.4, boli úzke, prízemné domčeky s pultovou strechou. Dom č. 4 mal v uličnom trakte obchod; dom č. 2 patril pôvodne k areálu hradu. Dom č. 4 bol tzv. *Marode Stall* až do roku 1849, po roku 1880 patril Jakubovi Granetzovi. Domy boli asanované.

Zámocká ulica, dom č.3

zakúpil v roku 1842 Michal Tauber, obchodník s ovocím, v roku 1850 ho vlastnil Matej Tauber. O tri desaťročia neskôr bol majiteľom domu Móric Polzer.

Zámocká ulica, dom č.9

bol prízemný, zrejme s hostincom, pretože sa nazýval K zlatej hviezde. V roku 1849 patril Ludovítovi Beckovi, v roku 1850 Ludovítovi a Alžbete Beckovej. V roku 1880 bola majiteľkou Józsa Lovatsitsová.

Zámocká ulica, dom č.14

bol postavený už v roku 1774, zaberá polovicu úzkej parcely. Na konci domu bolo strmé schodisko vedúce do záhrady vo svahu. Dom patril v roku 1849 mešťanovi Monstainerovi, v rokoch 1850 až 1880 Františkovi Pfeifferovi.

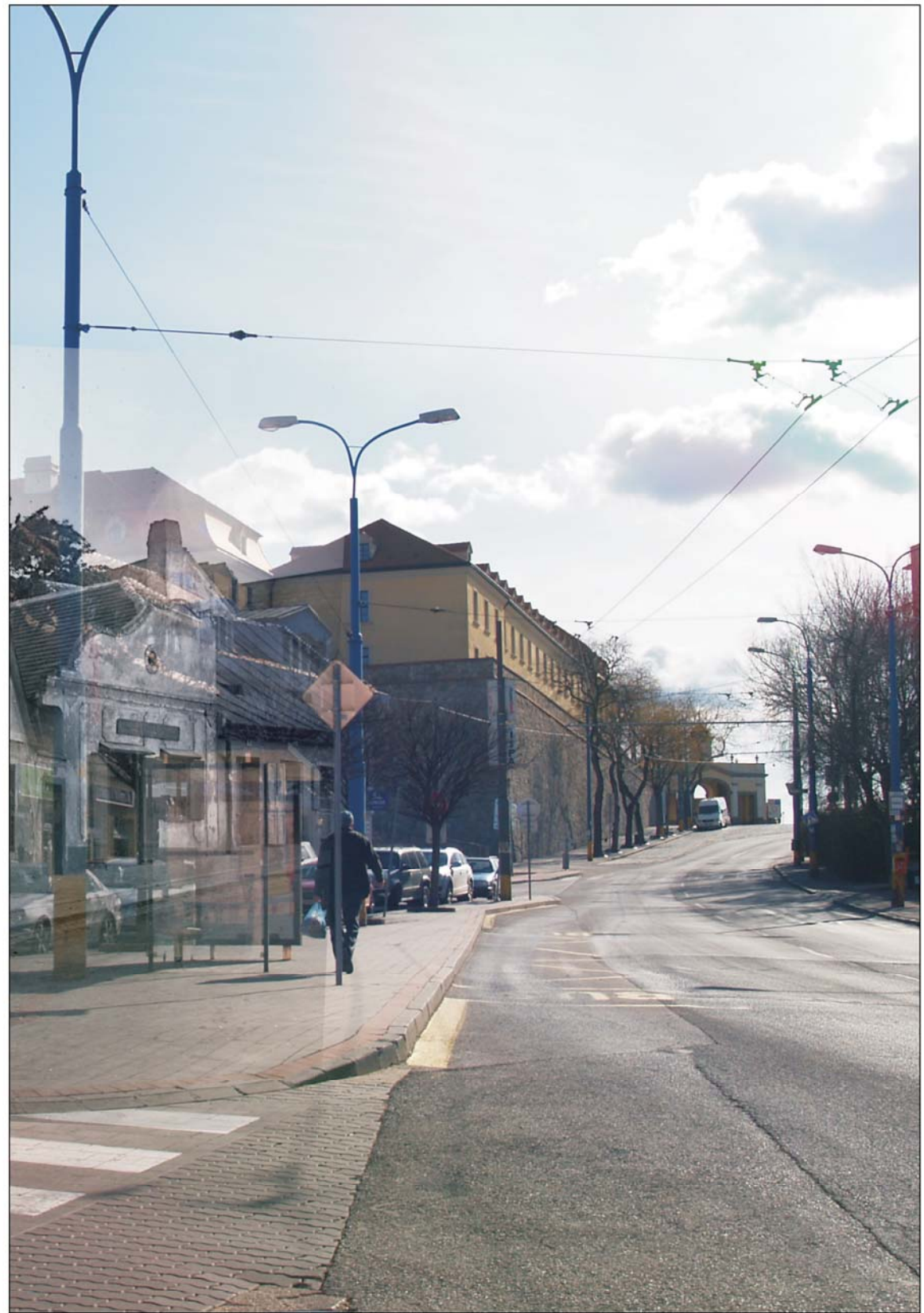
Dom bol asanovaný.

Pohľad na horný úsek Zámockej ulice. Vozu západnú, tzv. Viedenskú bránu Bratislavského hradu. Foto z roku 1937.

Horný úsek Zámockej ulice s radom prízemných domov s úzkymi dvormi z 18. storočia. Za domami, na svahu hradného vrchu, boli záhrady. Foto z roku 1949.

Zámocká ulica

Zámocká ulica

Zámocká ulica, dom č.18

tiež stál na úzkej dlhej parcele s dvoma ramenami schodiska pri dome, ktorými sa prekonával výškový rozdiel svahu. Dom patrilo v roku 1846 Martinovi Müllerovi a v roku 1880 Tekle Müllerovej. Dom bol asanovaný.

Zámocká ulica, dom č.46

uzavíral rad domov na prevažne úzkych parcelách na tejto strane ulice. V roku 1849 patrilo vdove Fehérovej, v roku 1850 Márii Kubányiovej a Márii Sitlovej a v roku 1880 Jozefovi Erlemu. Dom bol asanovaný.

Zámocká ulica, dom č.48

Až po nárožie Zámockej a Židovskej ulice nasledovali širšie a väčšie parcely, kde krídla domov vytvárali už vnútorné, uzavreté nádvorie. Dom č. 48, ktorý patrilo v roku 1849 Jozefovi Ludwigovi a v roku 1880 Štefanovi Csomorovi, mal vnútorný dvor obštaný zo všetkých strán. Bol to poschodový, pôvodne barokový dom z 18. storočia. Podlažia boli členené kordónovou rímsou, okná mali šambrány s pásikom. Na prízemí sa nachádzal obchod. Dom bol asanovaný.

Zámocká ulica, dom č.50

predstavoval typ rozľahlého meštianskeho domu na veľkej parcele. Bol poschodový, okná do ulice mali šambrány s pásikom. Ostatné ozdoby postupne pri opravách odstránili. Dom mal ústredné nádvorie a vzadu výrobnú a pece; bol postavený v roku 1725 ako sídlo rodiny meštianskeho pekára. Na klenáku kamenného portálu boli vytesané písmená T.R.B. 1725 a reliéf pekárskeho pečiva praclík. Dom patrilo v roku 1849 pekárskemu majstrovi Antonovi Wohlwendovi, ktorý bol posledným z podhradských richtárov. V roku 1880 patrilo dom s pekárňou Štefanovi Wohlwendovi a v 30. rokoch 20. storočia rodine Szamákovcov. Dom bol asanovaný.

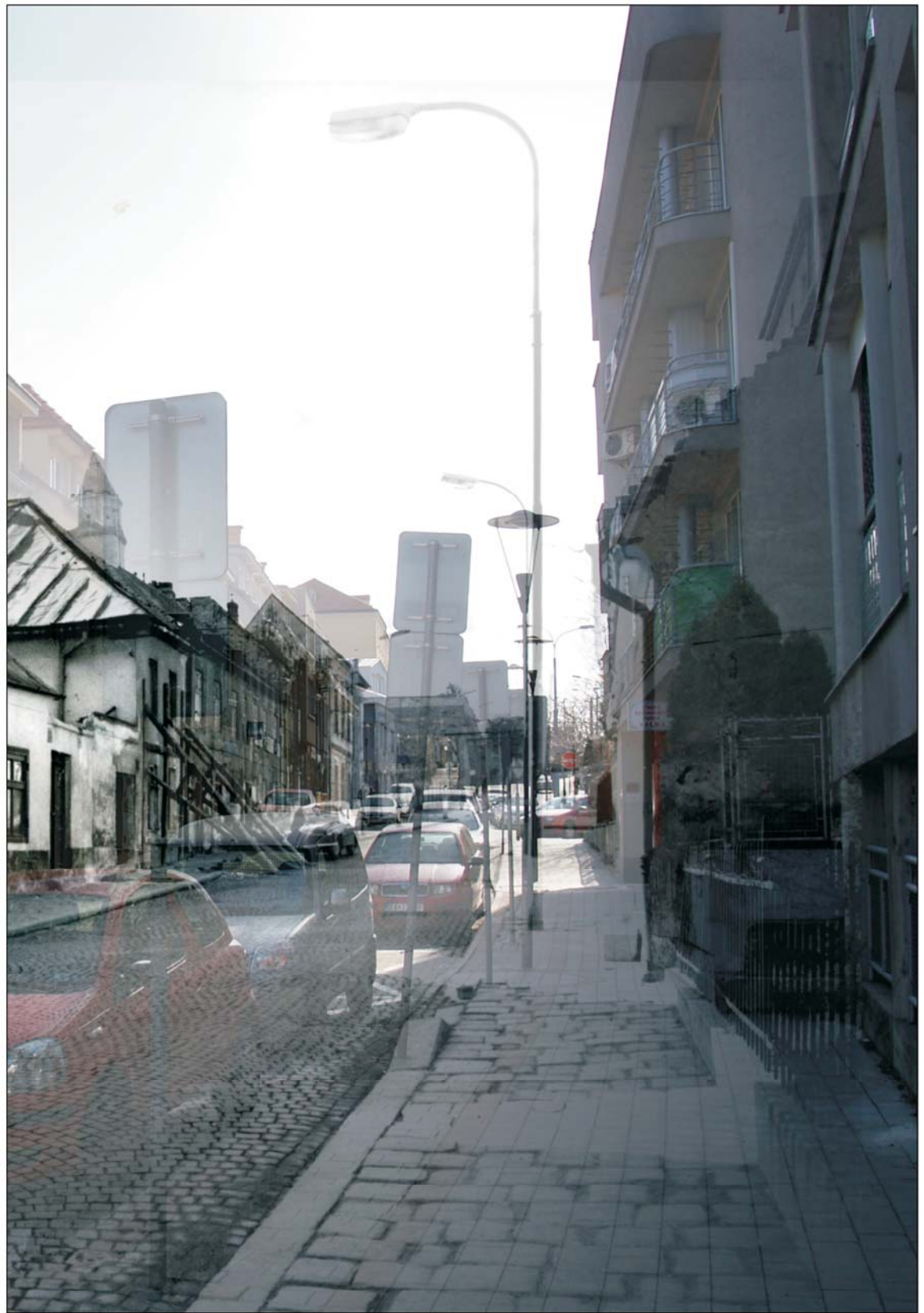
Zámocká ulica, dom č.23

stál na nároží Zámockej a Palisád a ešte patrilo do bloku medzi Streleckou ulicou a Palisádami. Bol prízemný a mal dvorové krídlo. V roku patrilo 1849 rodine Huszárovcov, v roku 1850 Leopoldovi Bettelheimovi a v roku 1880 Karolovi Schiebelovi. Dom bol asanovaný.

Poschodové domy Zámockej ulici, oproti Pálfiho palácu v roku. Pôvodná bohatá slohová výzdoba priečelí zo 17. a 18. storočia bola časom, pri rôznych opravách zjednodušená. Ostalo len pôvodné členenie otvorov. (1950).

Zámocká ulica po vybudovaní kanalizácie. (1936).

Zámocká ulica

Zámocká ulica, dom č. 25

stál na rázcestí, oproti (táto situácia je zachovaná aj dnes). Malý nárožný dom s nepravidelným pôdorysom patrilo v roku 1849 Kataríne Philippiovej, v roku 1850 Ignácovi a Márii Klosovcovi a Anne Langovej, v roku 1880 Anne Kautzovej. V uličnom trakte boli obchodné miestnosti.

Zámocká ulica, dom č. 37

stál v rade prízemných domov tohto bloku. Určitý čas v ňom bola záhradná reštaurácia, záhrada bola prístupná aj zo strany Palisád; terén tu bol spevnený oporným múrom s piliermi, pred ním bola hlboká, úzka cesta.

Dom patrilo v roku 1880 Jozefovi Pollakovi.

Zámocká ulica, dom č.41

stál až pri hranici Pálfiho rezidencie. V roku 1849 patrilo Antonovi Penningerovi, o rok neskôr Márii Penningerovej a v roku 1880 Jozefovi Lorenzovi.

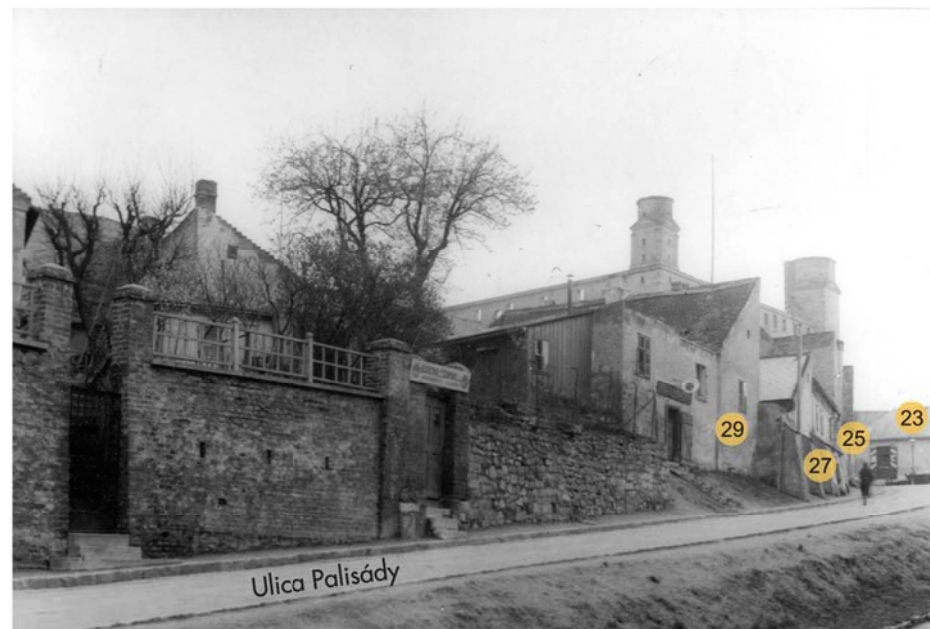
Zámocká ulica, dom č.47

Je časťou záhradného krídla zaniknutého neskororenesančného Pálfiho paláca, pôvodne čísla 43, 45, 47 a 49.

Šľachtický rod Pálfiocov mal pre prosperitu židovskej komunity na podhradí mimoriadny význam. Keď sa po pominutí vojnového ohrozenia po moháčskej bitke (v zmysle novo prijatého nariadenia) Židia nemohli vrátiť do opustených domovov v meste, Mikuláš Pálfi im v roku 1599 povolil usadiť sa na úbočiach hradného vrchu a mohli tam žiť podľa svojich náboženských tradícií a venovať sa živobytiu. Platili za to daň za ochranu Pálfiocovi a tolerančnú daň kráľovskej dvornej komore. Mikuláš Pálfi sa stal v roku 1580 bratislavským županom a kapitánom Bratislavského hradu a v roku 1599 dostal od cisára Rudolfa II. tieto tituly pre svoj rod dedične. Na príkaz Pálfiho zaviedli v bratislavskom hradnom panstve poriadok, začala sa viesť pozemková aj súdna kniha. Z tých čias sa zachovali aj štafúty bratislavského podhradia, regule pre jeho obyvateľov. Na podhradí sa v nasledujúcich storočiach potom usadzujú nielen poddaní a služobníci, ale aj šľachta, majitelia slobodných kúrií. Právoplatným majiteľom domu, záhrady či vinohradu sa stal iba ten, kto bol mravne bezúhonný, bol do držby majetku riadne

Pohľad z Palisád, novej cesty na dvorové krídla domov Zámockej ulice.

Foto 1937.

Pôvodný vstup do areálu Pálfiho rezidencie. Tu bola v 20. rokoch 20. storočia otvorená Škarniclova ulica a portál bol premiestnený. Foto 1932.

Zámocká ulica

uvedený, zapísaný do pozemkovej knihy a zaplatil potrebný poplatok podľa hodnoty nehnuteľnosti.

Pavol Pálfi (1589 - 1653), štvrtý syn Mikuláša Pálfiho a Márie Fuggerovej zastával mnoho verejných funkcií. Bol predsedom Uhorskej kráľovskej komory, dvorným radcom, hlavným pohárnikom, bol krajiniským sudcom a palatínom. Ako dedičný župan bratislavského hradného panstva bol poverený veľkou prestavbou hradu na novú reprezentačnú rezidenciu podľa dobových požiadaviek. Zároveň si dal postaviť aj vlastný palác pod severným úbočím hradného vrchu. Na stavbe pracovali rovnakí majstri ako na hrade. Architektom bol G. B. Carlone, staviteľom J. Aberthal a na bohatej štýlovej výzdobe pracovali talianski majstri.

Palác so záhradami zaberá veľkú plochu medzi Palisádami, Kozou a Zámockou ulicou. Hlavné obytné priestory bolo orientované do záhrad, kým hospodárske traktory boli priamo prístupné zo Zámockej ulice. Súčasťou areálu paláca boli altánky, oranžéria, fontány. Komplex predstavoval typ talianskej renesančnej záhrady na terénnych terasách. Stála tu aj stará lipa obstavaná s poschodovou ochodzou, na vrchole so strieškou.

Z veľkého komplexu sa dodnes zachovala iba malá časť záhradného krídla. Suterénne priestory *sala terrena* (ochladzovacie spoločenské priestory) sú vysekané priamo do skalného podlažia. Na stenách a vysokých klenbách sú iluzívne kamienkové mozaiky, bohatá reliéfná štukatérska výzdoba a maľby s antickými námetmi. Súčasťou bol aj schodiskový pavilón s figurálnymi farebnými reliéfmi a maľbami, ktorý sa sčasti zachoval.

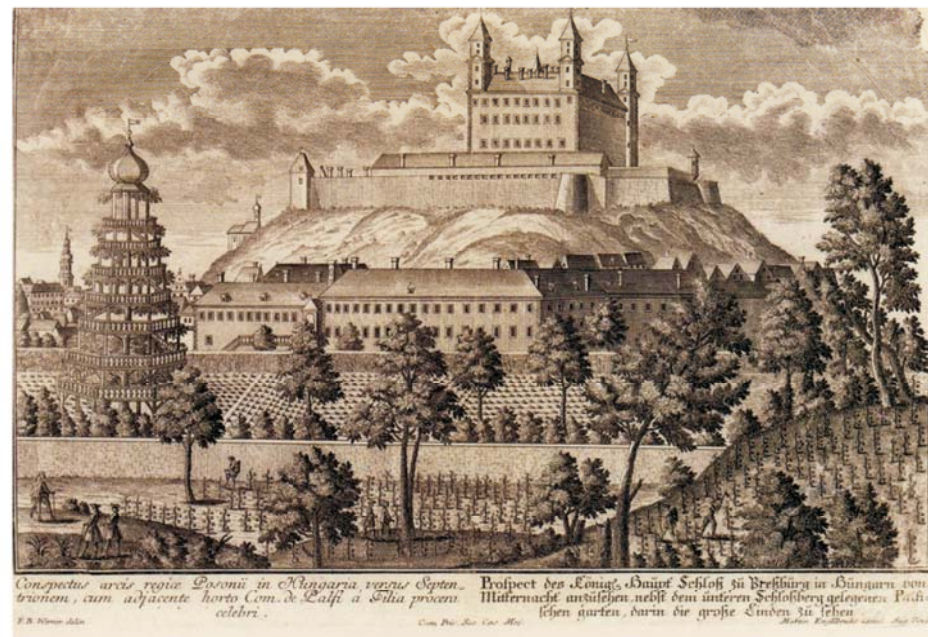
Charakter diela naznačuje, že jeho autorom bol G. B. Rosso a maliar K. Knerr. Celá stavba bola v exteriéri veľmi striedna, podľa vzoru viedenských palácov v slohu neskorkej renesancie. Zo strany Zámockej ulice, teda cesty na hrad, boli objekty paláca nenápadné. Tento rozsiahly komplex kaštieľa (paláca s terasovitými záhradami), s tromi veľkými nádvoriami sa začal stavať v roku 1640. V roku 1653, keď bol dokončený, Pavol Pálfi vo svojej rezidencii zomrel.

Pohľad na Bratislavský hrad a Pálfiho rezidenciu so záhradami . Okolo starej lipy je vybudovaná galéria.

Medirytina M. Engelbrechta podľa F. B. Wenera z roku 1735.

Figurálna štuková výzdoba záhradného pavilónu Pálfiho rezidencie zo 17. storočia od talianskych majstrov po transfere. Súčasný stav

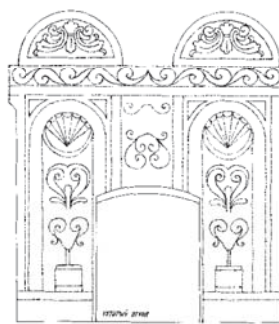
Zámocká ulica

Zámocká ulica

Palác bol svedkom mnohých spoločenských stretnutí. V roku 1781 tu zasadala komisia zastúpená štyrmi konfesiami k zásadám Tolerančného patentu Jozefa II., ktorý mal zásadný význam aj pre spoločenské postavenie Židov v Bratislave. V roku 1801 záhradu sprístupnili verejnosti. V takzvanej Pálfiho sále sa konali večierky a divadelné predstavenia. V roku 1870 palác so záhradami prevzalo do správy mesto. Umiestnili sem kasárne, sirotinec a byty. Tu sa narodil v roku 1858 významný bratislavský sochár Ján Fadrusz, autor súsošia Márie Terézie. V roku 1893 stavby asanovali, záhradu rozparcelovali a vznikli tu nové budovy: reálne gymnázium, Ortodoxná chlapčenská a dievčenská škola (1899), Židovská ortodoxná škola a Neologická židovská škola od architekta Dionýza Milcha (1891). Bola tu postavená pôrodnica a škola pre pôrodné asistentky a deťský útulok. Neskôr, po roku 1926 a po roku 1945 na mieste bývalých hospodárskych budov postavili vysokoškolský internát Svoradov.

Detail ozdobnej mreže.

Jeden zo záhradných portálov areálu Pálfiho rezidencie zo 17. storočia dnes vedie na Svoradovu ulicu.

Obnovený záhradný pavilón Pálfiho rezidencie na Zámockej ulici.

Schody v terasovitej záhrade Pálfiho rezidencie v súčasnosti.

Interiér záhradného pavilónu Pálfiho paláca. Malby a mozaiky v sala terrena po reštaurovaní.

Zámocká ulica

Zámocká ulica, dom č.58 (parceta č. 832) mal rovnako obštvaný dvor a schodisko vedúce do záhrady. V roku 1849 patrilo Leopoldovi Oppenheimerovi, v roku 1850 Adolfovi Mikolášchovi a o tridsať rokov neskôr Matejovi Götzovi. Poschodový meštiansky dom stál na svahu hradného vrchu už v 17. storočí, do dvora sa prichádzalo cez excentricky situovaný široký kamenný portál s okopníkmi zo 17. storočia. V podjazde boli hrebienkové renesančné klenby. Pivnice mali kamenné múry, valené klenby a klenby s lunetami. Na prízemí a na prvom poschodí boli zachované klenby, ozdobené reliéfnymi štukovými obrazcami. Niektoré miestnosti mali trémové stropy. Z priechodu bol vstup na hlavné schodisko na poschodie, odtiaľto sa točiteľmi schodmi schádzalo aj do pivnice, ale aj na poschodie. Dom bol zväčšený, nadštvaný v 18. storočí. Priečelie malo päť okenných osí a asymetricky komponovaný kamenný portál s veľkými okopníkmi ešte zo 17. storočia, ktoré chránili portál pri prejazde vozom. Dom bol asanovaný.

Zámocká ulica, dom č.60 (parceta č. 835) zaberá širokú parcelu. Mal skosené nárožie, ktorým vytváral novú, vyrovnanú uličnú čiaru nasledujúcich domov dolného úseku Zámockej ulice. Stál už v 17. storočí, v roku 1725 dostal bohatšiu, barokovú podobu. Štvorkrídlová budova s nádvorím mala do ulice deväťosovú poschodovú fasádu. Vstupovalo sa veľkým renesančným polkruhovo zaklenutým kamenným portálom. Nad ním sa nachádzal veľký arkier na volútových konzolách s motívom kvetinového reliéfu. Aj tento dom mal veľké kamenné pivnice s vysokými renesančnými klenbami. Vstupná chodba mala valené klenby s tromi párami lunet, s typickými hrebienkami na hranách. Na poschodí boli zaklenuté miestnosti, ale niektoré mali trémové stropy. Do prednej, reprezentačnej časti domu, kde býval majiteľ, sa vstupovalo hlavným schodiskom. Do bytov v dvorových krídlach sa vchádzalo zadným schodiskom cez pavlačovú ochodzu. Dom mal dobovo kvalitné vybavenie, byty mali rozmerné čierne kuchyne (s ohniskom a pecami) a veľké zberné komíny. V severnom krídle domu bol hostinec. Z archívnych záznamov je zrejmé, že dom patrilo v roku 1849 dedičom Zuzany Schlesingerovej, v roku 1850 Václavovi Langovi a v roku 1880 Jánovi Mozolovi. Posledným majiteľom bol Juraj Berghuber. Dom bol asanovaný.

Zámocká ulica č.58. hrebienková lunetová klenba podjazdu a kamenný vstupný portál z 18. storočia. Použité sú aj kamenné okopníky zo staršieho portálu. Foto z roku 1968.

Zámocká ulica, dom č.60. arkier z 18. storočia na troch zalamovaných konzolách mal pôvodne štukovú ornamentiku. Kamenné konzoly sú ozdobené reliéfom ovocných festónov. Barokový arkier bol osadený nad portálom zo 17. storočia. Pôvodne honosný a udržovaný dom mal aj hodnotnú bránu z obdobia baroka. Foto z roku 1968.

Zámocká ulica

Zámocká ulica

Zámocká ulica, dom č.64

s veľkým pravidelným nádvorím obstaným zo všetkých strán, patril v roku 1849 Samuelovi Guttmanovi, v roku 1850 Kataríne Pappenheimerovej a v roku 1880 Guttmannovej základine. Bol to dvojposchodový dom so širokým päťosovým hlavným priečelím orientovaným do Zámockej ulice. Zvýšené prízemie malo pásovú bosáž. V strede bol kamenný portál s bočnými okopníkmi. Okná na prízemí mali predsunuté košové mreže s dekoratívnou ružicou a nadstavcom. Okná na prvom poschodí mali na strednom vystupujúcom rizalite trojuholníkové štíty. Priečelie bolo zavŕšené výraznou rímsou. Dom bol asanovaný.

Zámocká ulica, dom č.66

stál v tesnom susedstve ortodoxnej synagógy a slúžil potrebám náboženskej obce. Dvojposchodové uličné priečelie malo na prízemí dvojicu portálov s polkruhovým zaklenutím. Nad dvomi veľkými zdvojenými oknami prvého poschodia boli polkruhové výklenky s reliéfmi. Rovnaké okná bez nadstavcov boli na druhom poschodí. Dom mal rozličné funkcie. Nachádzal sa tu aj rituálny kúpeľ. V dome bola aj spolková miestnosť Agudas Reim (od roku 1904). Účelom spolku bola príprava na štúdium v ješive, určenej synom bratislavskej židovskej obce. V roku 1927 dom prepojili so synagógou núdzovým východom a schodmi zo ženských galérií podľa projektu architektov F. Weinwurma a I. Vécseiho. Z archívnych plánov vyplýva, že úpravu realizovala stavebná firma inž. A. Lakner a spol.

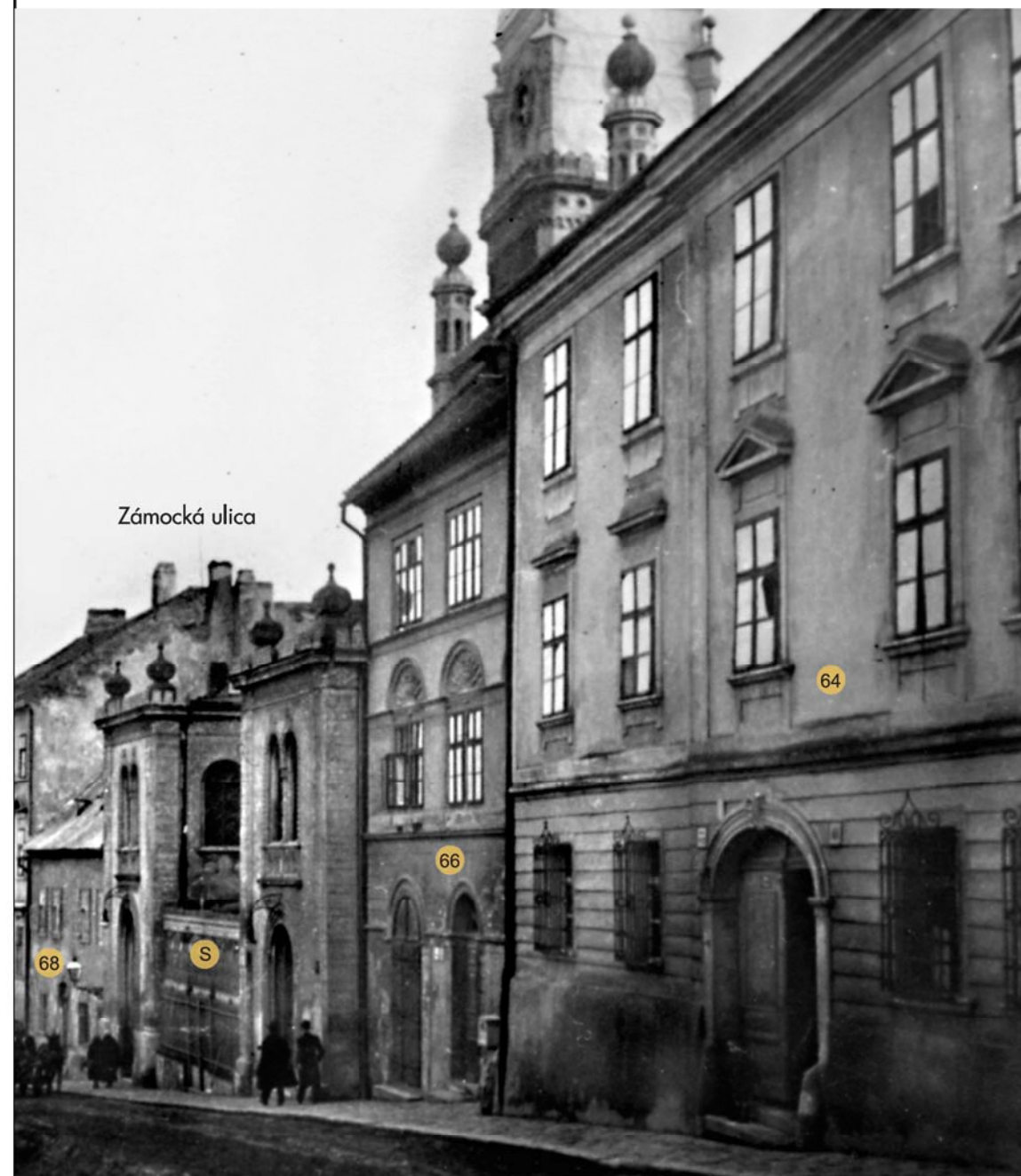
Z výmeru na zbúranie z 50. rokov 20. storočia je zrejmé, že to bola poschodová budova so sedlovou strechou a šindľovou krytinou. Dvorové krídla mali pavlače. Dom bol asanovaný.

Dolný úsek Zámockej ulice.

Domy na južnej strane, na úpäť hradného vrchu vznikli už v 17.storočí, neskôr boli upravované. Domy č.64, č. 66, Ortodoxná židovská synagóga, dom č.68, č.70, č.72 a č. 76. V priehlade už stojí nová budova Edelhofu. Foto 1950.

Zámocká ulica

Zámocká ulica

Ortodoxná (Veľká) synagóga na Zámockej ulici.

V strede dolného úseku Zámockej ulice, medzi domami v radovej zástavbe je presne označené miesto synagógy už na Marquartovej mape mesta z roku 1765. Postavili ju už v roku 1716 na mieste staršej modlitebne v súkromnom dome krajčíra Martina Siebera. V legende na okraji mapy je označená ako "Juden Tempel". Nateraz je tento záznam jediným konkrétnym dokumentom o situovaní synagógy z 18. storočia pod bratislavským hradom. V roku 1796 synagógu poškodil požiar a hoci ju opravili, o storočie neskôr už nemohla vyhovovať.

Židovská ortodoxná komunita zadávala projekt novej stavby Ignácovi Feiglerovi ml. Na tento účel kúpili aj ďalšiu parcelu. Architekt musel vyhovieť požiadavkám ortodoxie a svoj projekt uskutočnil nezvyčajným spôsobom. Aby mohol byť aron ha-kodeš (svätostánok s výklenkom pre Tóru) na východnej strane, vymedzil na tejto strane úzky svetlíkový dvor pozdĺž celej bočnej fasády. Tak dosiahol správnu orientáciu synagógy a svetlo, ktoré má veľký symbolický význam, vstupuje do objektu cez rozetové okno a bočné vysoké okná po oboch stranách svätostánku. Zo svetlíkového dvorčeka je prístup schodiskami aj na galérie pre ženy.

Presne uprostred priestrannej haly bol situovaný almemor. Parcela v radovej zástavbe tak predurčila, že svätostánok, hlavná orientácia synagógy sa nenachádza oproti vchodu, ale v l'avej, východnej časti modlitebne, ktorá je vyhradená výlučne pre mužov.

Dom č.66 tvoril zázemie ortodoxnej synagógy. Po empírovej prestavbe bol zvýšený o poschodie a dostal nové priečelie s polkruhovými záklenkami portálov a výklenkami nad oknami. Nová modernizácia sa uskutočnila v roku 1927.

Foto 40. roky 20. storočia.

Pohľad na Zámockú ulicu pod bratislavským hradom s práve dokončenou synagógou.

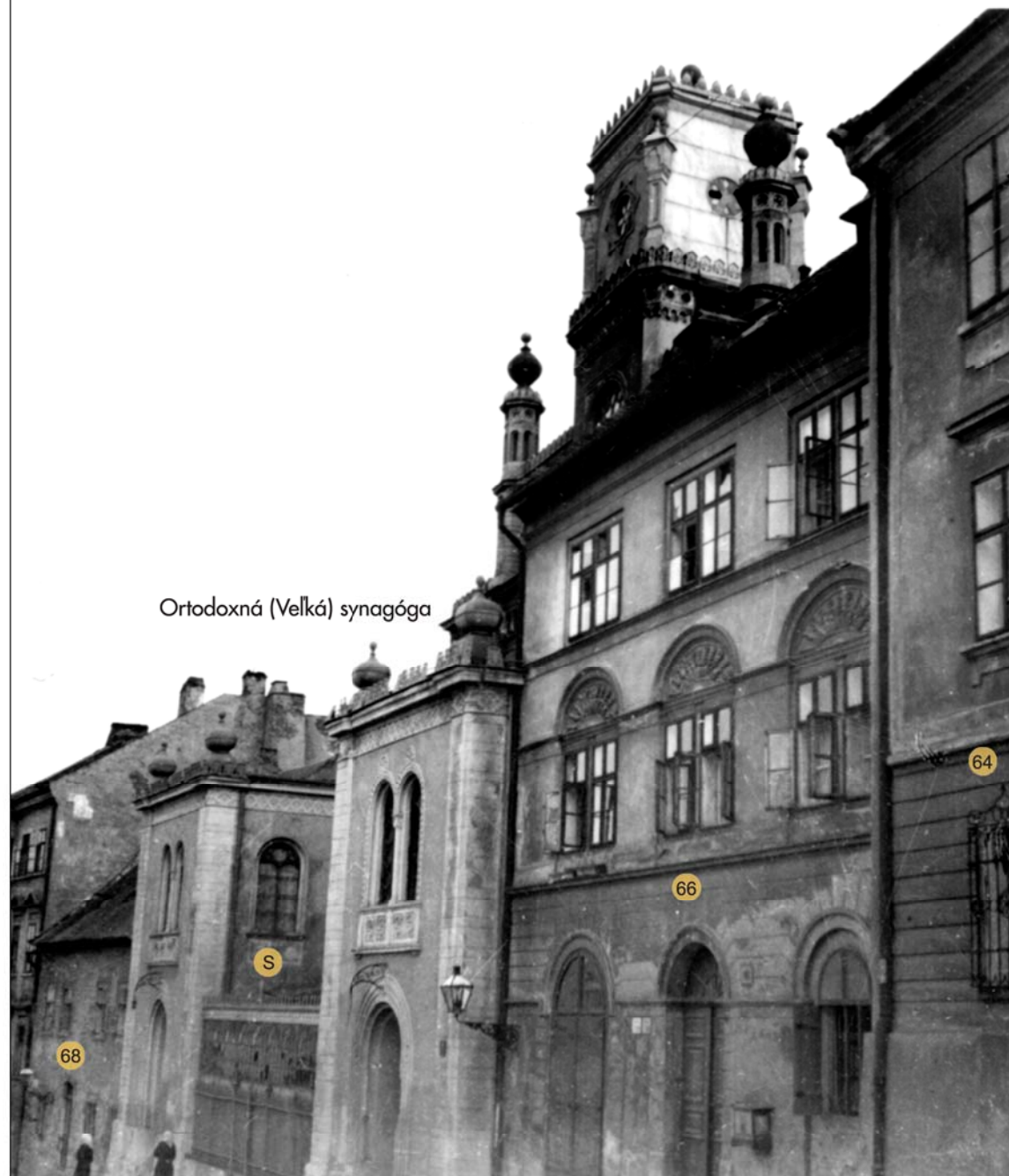
Nad priečelím dominuje pôvodná medená kupola.

Z ateliéru bratislavského fotografa E. N. Kozíča z roku 1864 (zbierka F. Tomíka).

Zámocká ulica

Ortodoxná (Veľká) synagóga

Zámocká ulica

Nová architektúra bola v štýle aktuálnych trendov európskeho stavitel'stva synagóg. V základnej skladbe sa autor inšpiroval viedenskou ortodoxnou synagógou na Tempelgasse a iste bola podnetom aj synagóga v Oranienburgu v Berlíne. Architekt zámerne zasunul hlavné priečelie synagógy za uličnú čiaru tak, že dvomi predstupujúcimi pavilónmi vymedzil predné nádvorie určené na svadobné obrady. Spojením prvkov orientálnej, maurskej architektúry a stredovekých prvkov v symbolickej aj dekoratívnej skladbe vytvoril pôsobivú, vysokú kulisu. Typ architektúry s monumentálnou kulisou priečelia sa výrazne uplatnil aj na našom území v niektorých ortodoxných synagógach tohto obdobia (napríklad v Modre alebo vo Vrbovom).

Maurskej architektúru pripomínajú vyznačené farebné vrstvy murív – pásy v terakotovej červenej, okrové horizontálne členenie a kamenné rámovanie otvorov. Boli tu bohaté štukové geometrické abstraktné ornamente so symbolickým významom. Architektúra synagógy na Zámockej ulici mala monumentálne rozmery. V interiéri sa na troch stranách uplatnili až dvojpodlažné galérie pre ženy. V zmysle predpisov boli kryté vysokým zábradlím s mriežkou, ktorá zakrývala pohľad na ženské osadenstvo. Strop haly modlitebne bol riešený podľa nových technických postupov: železné preklady vytvárali polia kazetového stropu s maľbou hviezd a galérie boli osadené na liatinových stĺpoch. Na nárožiach almemoru boli vysoké svietniky, zábradlie tvorili dekoratívne zliatinové mreže. Celý interiér mal sviatočný charakter, mal bohatú farebnú a geometrickú ornamentálnu výzdobu. Cez dômyselne riešené vitráže na východnej strane a veľké, segmentovo zaklenuté okná haly prenikalo do interiéru dostatok svetla. To všetko sa dozvedáme z doteraz neznámych archívnych dokumentov a niekoľkých fotografií spreď asanácie. Nad širokým priečelím novej synagógy stála vo vrchole štítu štvorhranná veža a nad ňou orientálne pôsobiaca lesklá kupola s medeným oplechovaním, na vrchole s Dávidovou hviezdou. Práve tento stav zachytil krátko po dokončení stavby bratislavský fotograf E. N. Kozič v roku 1864. Zrejme to nebolo dostatočne rigorózne riešenie; traduje sa, že rabín Ketab Sofer odmietol vstúpiť do synagógy, pretože takto, s vežou nezodpovedala podmienkam talmudu.

Pôvodná podoba veže s kupolou na fasáde ortodoxnej židovskej synagógy. Rekonštrukcia a vizualizácia pôvodnej podoby v zmysle projektov I. Feiglera ml. Novú podobu s hranolovou nadstavbou nadobudla synagóga po roku 1876.

Ortodoxná synagóga na Zámockej ulici bola zapojená do radovej zástavby. Kolorovaná fotografia z 30. rokov 20. storočia. Nádvorie je už zastrešené a má vitrážové okná na čelnej strane.

Pohľad do interiéru ortodoxnej synagógy, na aron ha-kodeš.
Foto 50. roky 20.stor.

Vľavo hore :
Dvojposchodová ženská galéria s dreveným parapetom a mriežkami stála na liatinovej konštrukcii. Kazetový strop mal výmalbu s veľkými osemcípovými hviezdami.
Foto 1961.

Symbolickou dominantou priestoru bolo svetlo. Projektant vyriešil netypickú situáciu pri svahu hradného vrchu . Pri susediacom dome, na východnej strane, vytvoril úzky svetlíkový dvor, aby získal dostatok svetla z východnej strany, pre výklenok aron ha-kodeš.
Foto 1961.

Rozetové okno nad aron ha-kodeš na východnej strane. Vo výklenku je okrem rozety aj rad kruhových okien, po oboch stranách sú veľké vitrážové okná.
(1961).

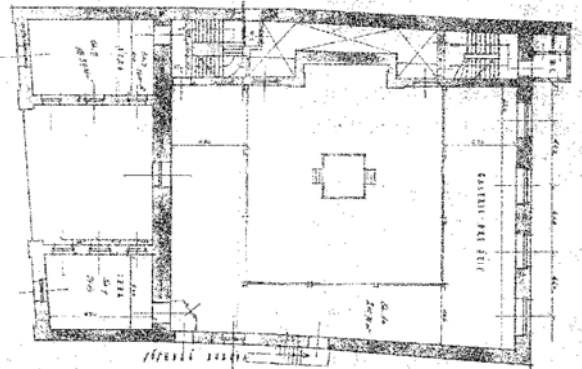
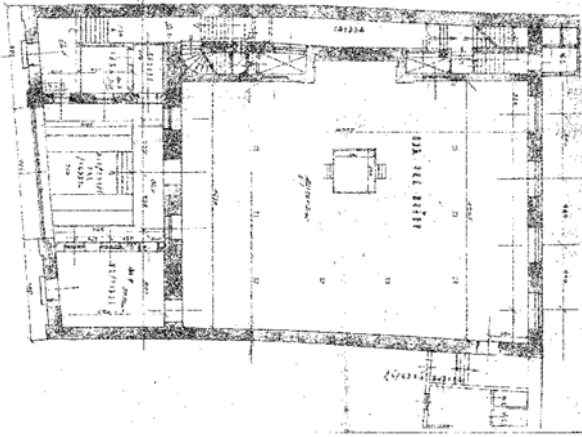

Ortodoxná židovská synagóga
na Zámockej ulici.
Pohľad na východnú časť.
Rekonštrukcia, vizualizácia

Pohľad do interiéru
Ortodoxnej židovskej synagógy.
Pohľad na východnú časť.
Rekonštrukcia, vizualizácia

Zámocká ulica

Pôvodné plány stavebných úprav
v roku 1927 od architektov
F. Weinwurma a I. Vécseia (vľavo hore),
Pohľadna vstupnú bránu a do interiéru
synagógy pred demoláciou (hore).

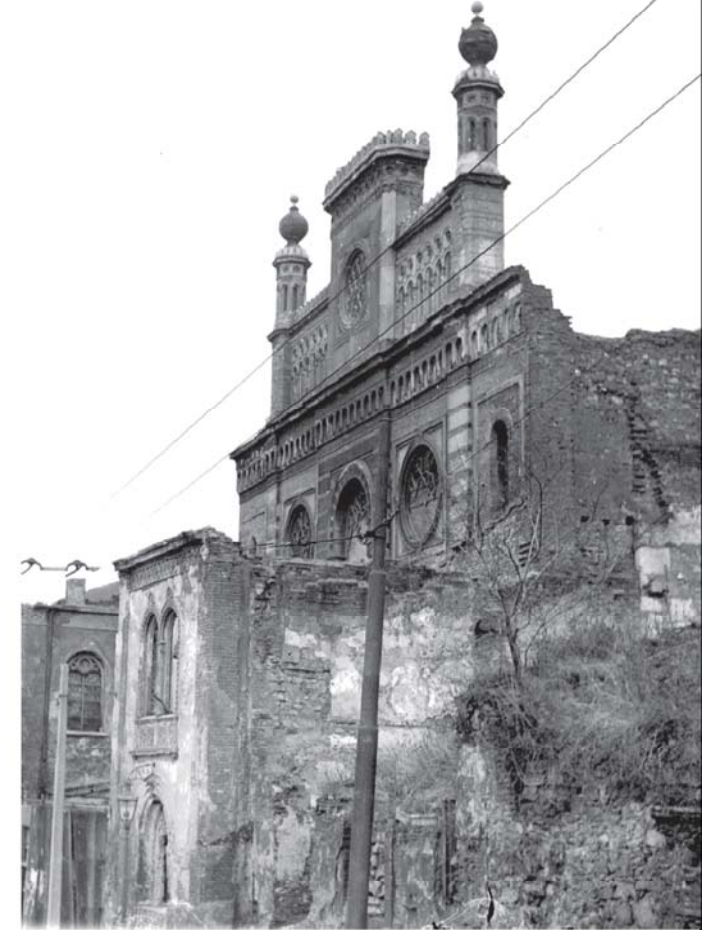

Pohľad do interiéru
Ortodoxnej židovskej synagógy.
Rekonštrukcia, vizualizácia

Zámocká ulica

Demolácia synagógy koncom
päťdesiatych rokov dvadsiateho storočia

Zámocká ulica

Podľa legendy to cez noc napravili anjeli. Z dejín náboženskej obce sa však dozvedáme, že "predstavený Leopold Abeles požiadal 9. januára 1876 o schválenie sumy na opravu veľkej veže obecnej synagógy. Avšak predstavený Samuel Pappenheim radil vežu celkom zboriť a nahradiť vhodnou ozdobou..."(Gold 2011, 34). Napokon zavážila vysoká suma potrebného medeného plechu a uznesenie znelo: zboriť. Tak namiesto kopule vznikla hranolová nadstavba s plechovou strieškou, na vrchole s malou cibulou, ktorá prežila aj veľký požiar v roku 1913.

Z objavených archívnych plánov je zrejmé, že sa v roku 1927 uskutočnila funkčná stavebná úprava. Do vedľajšieho domu č. 66, ktorý bol majetkom židovskej obce a tu bol aj rituálny kúpeľ, bol prelomený nový núdzový východ a vytvorili schodisko z galérie do dvora. Tu sa nachádzalo aj nové hygienické zázemie. Stavebnú úpravu projektovali architekti F. Weinurm a I. Vécsei (obaja zahynuli počas holokaustu). V roku 1933 bola opravená strecha (náklady činili 2000 Kč). V tomto čase vznikol aj zámer na presklenie nádvorja určeného na svadby. Sklenená strieška a zdobená predná vitrážová stena za kovovou mrežou oplotenia sa zachovala až do 50. rokov 20. storočia. Už v roku 1952 dostala ortodoxná náboženská obec demolačný výmer na dom č. 66 a potom v roku 1958 bolo rozhodnuté aj o asanácii samotnej synagógy.

Interiér Ortodoxnej židovskej synagógy v strede s almemorom.

Ortodoxná židovská synagóga na Zámockej ulici počas búrania.

Zámocká ulica

Synagóga je centrom náboženského a verejného života židovskej obce. Je modlitebňou, miestom náboženských obradov; je to aj škola náboženských zákonov a miesto verejných stretnutí a rokovaní. Veľká ortodoxná synagóga (Veľká šül) na Zámockej ulici plnila tieto funkcie napriek poškodeniam počas druhej svetovej vojny ešte aj v roku 1947. Tu bolo centrum mnohých židovských dobročinných podporných spolkov, ktoré zabezpečovali vzdelávanie, výchovu, všestrannú starostlivosť pre menej majetných, chorých a odkázaných, v prospech ich duševnej spásy aj životných potrieb.

Ortodoxná židovská synagóga bola zbúraná začiatkom 60.rokov 20.storočia

Ortodoxná židovská synagóga na Zámockej ulici počas búrania.

Vstupný areál Ortodoxnej židovskej synagógy s nádvorím pre svadby. Tento priestor bol v roku 1930 uzavretý čelnou vitrážovou stenou za kovovým plotom a bol zastrešený šikmou, presklenenou strechou.

Zámocká ulica s Ortodoxnou židovskou synagógou v 30. rokoch 20. storočia (súčasný pohľad na Zámockú ulicu s projekciou minulosti).

Zámocká ulica

Zámocká ulica, dom č.68

bol jednoposchodový, neskororenesančný; stál v tesnom susedstve synagógy. Na prízemí bol obchod. V roku patrila 1849 Jánovi Kautzovi, v roku 1880 Karolovi Kautzovi.

Zámocká ulica, dom č.70 bol vysoký, trojposchodový dom so stredným arkierom v celej výške priečelia, osadenom na presunutých pilieroch portálu. Bol postavený už v 17. storočí, upravený v 18. storočí. Z tohto obdobia sa zachovali niektoré architektonické prvky, aj pásová rustika na prízemí hlavného priečelia.

V miestnostiach na prízemí boli obchody a hostinec. V roku 1849 bol majiteľom domu Emanuel Sapertl, o rok neskôr Veronika Zappertová a v roku 1880 Dr. Leopold Stein. Dom bol asanovaný.

Zámocká ulica, dom č.72

bol vysoký, dvojposchodový, pôvodne zo 17. storočia, upravovaný v 18. storočí. V roku 1849 patrila Antonovi Kučerovi, ktorý ho kúpil na verejnej dražbe, spolumajiteľom bol Brüll. V roku 1850 patrila Antonovi Kučerovi a Lembergerovi, o tridsať rokov neskôr Matilde Kučerovej a Antonovi Lembergerovi. V roku 1869 mala v dome obchod s hebrejskými knihami Regina Weisová. Dom bol asanovaný.

Zámocká ulica, dom č.74

patrila v roku 1849 rodine Neuwaldovej, avšak o rok neskôr sú majiteľmi rytier von Neuwald a doktor Jindrich Lőw. V roku 1880 patrila základine Samuela Bergera. Bratislavský rodák Zebi Berger, ktorý býval vo Viedni, dom zakúpil a po adaptovaní ho daroval ako nadačný dom verejnej rabínskej škole. Na druhom poschodí bola prednášková sála (Schiurstube). Význam tejto budovy bol zrejmý aj v exteriéri: dvojposchodová budova mala päť okenných osí, v strede s rizalitom. Na druhom poschodí, kde sa nachádzala prednášková sála, boli vysoké, polkruhovo zaklenuté okná. Dekoratívne reliéfy pod oknami, rímsy, pásová rustika a architektonická výbava zodpovedala novorománskemu štýlu eklektiky druhej polovice 19. storočia. V rovnakom štýle a výraze bola postavená aj rozlúčková budova na novom ortodoxnom cintoríne. Obidve stavby zrejme postavili podľa projektu Ignáca Feiglera ml.

Dom č.68 v susedstve synagógy bol postavený v 17.storočí, neskôr , v 18. a 19.storočí upravený. (1953)

Zámocká ulica

Zámocká ulica

Zámocká ulica

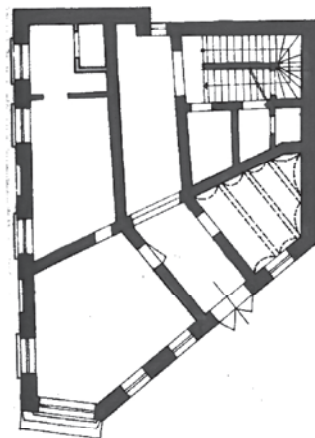
Zámocká ulica, dom č.76 (parcely č. 850, 852) mal dávnu históriu rovnako ako veľké domy dolného úseku ulice. Vieme, že stál už v roku 1656, keď patril Adamovi Kraftovi. K roku 1794 sa k nemu viaže aj tradícia o stálom (liečivom) prameni, ktorý objavili pri stavbe súkromného mikve pre hlavného rabína Menachema Egera Tüsmenitza v pivnici tohto domu; voda vyvierala zo skalnej steny do výšky 1,50 m a odtekala starou studňou v podzemí. Legenda má zrejme pravdivé jadro; podzemné pramene robia dodnes starosti pri obnove cestného tunela pod hradným bralom.

Pravdepodobne k tomuto domu sa viažu zápisky Chatama Sofera o ostrelovaní mesta Napoleonom v roku 1809 (Gold 2010, 122), keď sa pre ochranu ubytoval v dome, ktorý bol *"postavený z kamenných kvádrov... bola tu veľká kamenná klenba so železnými dvermi a železnými mrežami v oblukoch. V tomto dome bola aj veľká učebňa, keď hamidraš s tisíckami kníh po ruke v prípade potreby."*

Dom patril v roku 1849 dedičom Steinera, v roku 1850 Leopoldovi Bisenzerovi a dedičom Steinera; v roku 1880 patril dom židovskej náboženskej obci a majiteľom bola aj Betty Weinerová. V tomto dome pôsobila dlhý čas aj židovská talmudská škola, konali sa tu aj iné prednášky, spolkovú miestnosť tu mal napríklad spolok Ahava Tora založený v roku 1903, ktorý zabezpečoval prednášky pre obchodníkov. Pôsobili tu aj spolky Šas chevra a Maschike Tora, spolok, ktorý pripravoval prednášky pre učencov Talmudu. Náročný dom patril k prvým významným objektom Zámockej ulice, ktorá sa stala staveniskom až v 17. storočí. Dom s vchodom zo Zámockej ulice mnohokrát zmenil svoj výzor a bol nadstavovaný o ďalšie poschodia. Priečelie malo plastickú výzdobu okolo okien a horizontálnu bosáž na prízemí. Na prízemí boli obchodné portály. Po ničivom požiari v roku 1913 dom nákladne obnovili z peňazí, ktoré venovala náboženská obec. Na začiatku 20. rokov 20. storočia bola v dome rekonštruovaná škola s modlitebňou (keď hamidraš). Znovu adaptovali aj učebňu, kde dlhý čas pôsobila židovská talmudská škola a kde pôsobil Chatam Sofer. Adaptovali aj iné časti domu: v suteréne bola známa pekáreň na macesy, obnovili aj spolkovú sieň. Celý dom dostal nový výraz v štýle secesie, na troch poschodiach boli štýlové balkóny s ozdobným i mrežami.

Nový hotel IBIS na mieste domu č.76.

Pôdorys prízemnia domu č.76 na nároží Skalnej a Zámockej ulice.

Zámocká ulica

Dom č.76 na Zámockej ulici, po asanovaní domov podhradia. Vľavo ústie tunela pod hradným vrchom

Dom na nároží obišla totálna asanácia podhradia v 60. rokoch 20. storočia. Na mieste tohto zdevastovaného domu na rohu Skalnej a Zámockej ulice stojí dnes nový hotel Ibis, postavený po roku 2000. Jeho architektúra skosenou hranou vizuálne pripomína pôvodnú náročnú dispozíciu.

Rázcestie Židovskej ulice a Zámockej ulice. Vľavo ruiny stredovekého Edelhofu (pred rokom 1931).

Zámocká ulica

Zámocká ulica, dom č. 78

patril k prvým objektom na Zámockej ulici, stál už v roku 1656. Dom vtedy kupuje Ján Gossinger od Michala Sodu, podhradského richtára. Ján Gossinger bol pisárom a dverníkom (cisárskym kľúčiarom) na Bratislavskom hrade. Nad bránou bol domový znak majiteľa. V roku 1849 patril dedičom Ferdinanda Webera, o rok neskôr Kristíne Drescherovej a v roku 1880 Abrahámovi Weiszovi. Dom postihol veľký požiar v roku 1913, celý ťažko poškodený objekt museli zbúrať a na jeho mieste vznikla v roku 1934 nová ulica Skalná, ktorá dnes ústi do tunela pod hradom. Tunnel bol plánovaný už v roku 1929 a stavali ho v rokoch 1943 – 1945. Dom bol asanovaný.

Na druhej, západnej strane Zámockej ulice, oproti hradu stáli bloky domov s nepárnyimi číslami, ktoré vymedzovali pôvodne staré cesty medzi vinohradmi, neskôr ulice. Prvý blok, ktorý vytváral uličnú čiaru až po hrad a nárožie dnešnej Mudroňovej ulice tvorilo päť domov. Dnes je na ich mieste podzemné parkovisko. Po prieluke Streleckou ulicou pokračovala zástavba až po rázcestie Zámockej ulice a cesty, ktorá viedla popri palisádovom opevnení. (Palisády z roku 1680 boli kolovým opevnením vnútorných predmestí; poľná cesta pri nich bola rozšírená na ulicu postupne po roku 1865 až v 20. rokoch 20. storočia.) Parcely a záhrady siahali po pás tohto opevnenia a priekopu. Ďalší úsek ulice končil pri mure ohradenia Pálfiho rezidencie. Boli to prízemné domy s dlhým dvorom, niektoré so záhradami. Postavili ich v 18. storočí, neskôr boli upravované. Domy boli asanované.

Zámocká ulica, kuchyňa

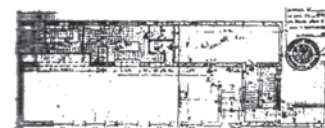
(dom č.13, parcela č. 684). Židovská ľudová kuchyňa ako spolková inštitúcia vznikla už v roku 1891. O založenie tejto dôležitej inštitúcie sa zaslúžili Dr. Leopold Stein, Ludwig Wiener, Israel Weiner a Hermann Steiner. Tu našli chudobní a odkázaní členovia komunity z Bratislavy, ale aj tí, čo boli na cestách, obedňajú stravu za minimálnu cenu, ktorá bola podstatne nižšia, než výrobné náklady. Napríklad v roku 1903 vydala kuchyňa 235 000 porcií jedla.

Po strate Veľkej ortodoxnej synagógy na Zámockej ulici, ktorá bola centrom židovských spolkov, prebrala túto úlohu inštitúcia *"kuchyňa"*.

Zámocká ulica po požiari v roku 1913, s vyhorenými strechami. V popredí Edelhof s kamenným portálom zo 17. storočia. Tu stála aj prízemná budova policajnej strážnice geta.

Zámocká ulica po asanácii (1967)

Pôvodný projekt Židovskej ľudovej kuchyne od architekta D. Quastlera z roku 1937. Prízemie, funkčné členenie interiéru.

Zámocká ulica

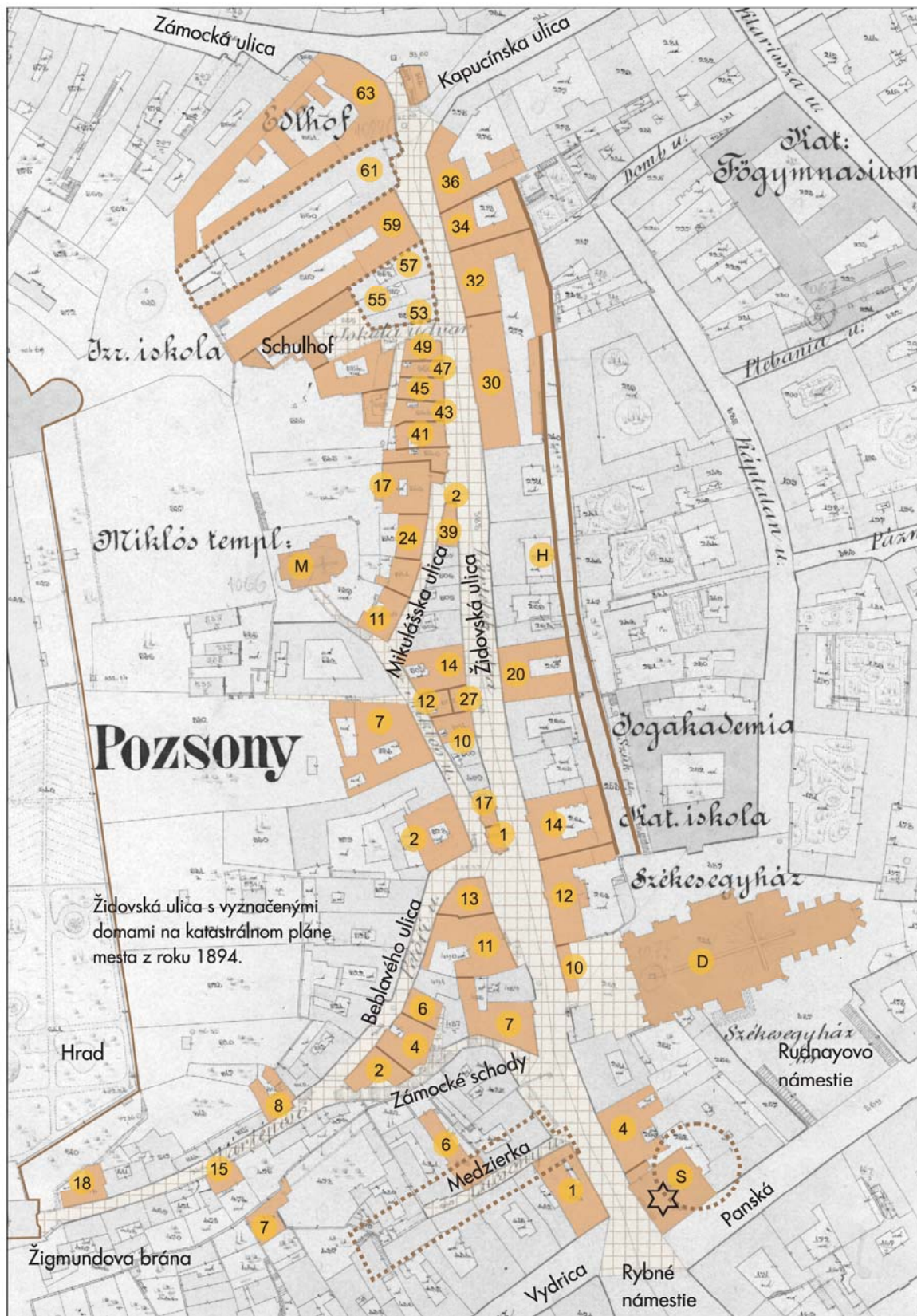
Funkcionalistická architektúra Kuchyne v súčasnosti, po zmene na reštauráciu Zámocký pivovar. Hlavné uličné priečelie a pohľad z hradného vrchu. (1967)

Nárožie Zámockej, Židovskej, Kapucínskej a Skalnej ulice. (Pred rokom 1930)

Zámocká ulica, domy č. 51, 53 vytvárali začiatok radu domov na severnej strane Kapucínskej ulice oproti Edelhofu. Domy stáli už v 18. storočí. V roku 1741 predáva mesto domy kaviarnikovi Jánovi Garzulymu a jeho manželke Márii, rodenej Payerovej. V dome sa nachádzala Pétérfyho kaviareň. Od konca 18. storočia a po celé 19. storočie tu fungoval hostinec K zlatému krížu. Stretávali sa tu obchodníci zo Slovenska a Moravy, ktorí prichádzali do mesta v čase trhu. Jednoposchodové budovy mali na prízemí rad kamenných portálov, so schodmi pred vstupom. Domy úplne vyhoreli počas požiaru v roku 1913 a obnovené už neboli. Na ich mieste bola otvorená nová ulica (dnešná Pilárikova). Domy boli asanované.

Židovská ulica

Je súčasťou územia, ktoré sa nazýva *Schlossberg* (Zámocký vrch, Hradný vrch) a predstavuje východnú časť podhradia. Názov Schlossberg nachádzame v údajoch od 15. storočia; 1618 *Juden Gassen*, *Newgassl*, 1619 *Judengassen*, 1729 *Neustift gegen der Überfuhr an der Donau*, 1765 *Neue Gassen*, 1767 *Schlosberger Neustift*, 1775 *Wödritzer Neustift*, 1852 *Israelische Schulgasse*, *Schlossgrundgasse*, *Vártelek utca*, *Várhegyi ujlak*, 1920 *Židovská ulica*. V 18. a 19. storočí sa spomína ako *Pálffysscher Schlossgrund*.

Na základe povolenia a výsad, ako aj za platenie ochrany (*Schutzgeld*) podľa rozhodnutia župana Bratislavského hradu Mikuláša Pálfiho, osídlujú Židia územie podhradia od roku 1599. Boli to spočiatku tí, ktorí sa už nemohli vrátiť do svojich domovov vo vnútri mestských hradieb, teda domov na dnešnej Nedbalovej, Františkánskej, Zámocníkovej a Baštovej ulice a v iných lokalitách mesta. Kráľovná Mária, vdova po Ľudovítovi Jagelovskom, ktorá sa pred tureckým nebezpečenstvom uchýlila pod ochranu mesta, sa pričinila o ich vyhostenie. Na popud mešťanov to bola odvetá za opustenie mesta pred tureckou hrozbou.

Majetok Židov v meste bol skonfiškovaný, prístup do mesta mali zakázaný. Avšak práva, povinnosti a výsady židovskej komunity na Schlossbergu, udelené Mikulášom Pálfiom, boli neskôr potvrdené aj jeho dedičmi, županmi Bratislavského hradu. Pálfiowska ochrana napriek mocenským atakom a tlaku mesta, aby boli Židia vyhnaní aj z podhradia, znamenala v ďalšom storočí začiatok istoty a možnosti rozvoja. Treba pripomenúť, že zákaz vlastníť domy, bývať v samotnom meste, vykonávať obchodnú alebo živnostenskú činnosť na pôde mesta trval až do roku 1848. Až z 28. apríla 1850 je výnos cisárskeho hlavného komisára vojenského obvodu Bratislavy grófa Henricha Attemsa, ktorým sa židovským obchodníkom udeľuje právo premiestniť obchody na územie mesta.

Eduard Majsch : Starinársky obchod na Židovskej ulici v Bratislave (Das Trödlergescheft in der Judengasse in Pressburg). Olejmalba, 1895. (Galéria mesta Bratislavy).

Burgstallerov plán Bratislavy z roku 1735. (Archív mesta Bratislavy). Okolo mestských hradieb je ešte mestská priekopa aj na západnej strane, v miestach budúcej Židovskej ulice.

Židovská ulica

Západná strana Židovskej ulice

Územie pod Kostolom sv. Mikuláša bolo už od stredoveku husto obývané. Aj samotná trasa Židovskej ulice má starý pôvod, pretože viedla medzi opevnením hradu a novším opevnením mesta popri mestskej priekope z konca 13.storočia. Vtedy sa mesto od hradu oddelilo hradbami a v mieste dnešnej Staromestskej ulice (magistrály) vyhlbilo hlbokú pevnostnú priekopu. Mnohé domy, ktoré boli asanované v 20. storočí, mali stredoveké múry, kamenné suterény a kamenné klenby. Na tejto strane sa začala intenzívna stavebná činnosť židovskej komunity už od konca 16. storočia, pretože svah hradu bol pálfiovským majetkom. V roku 1767 mala táto časť podhradia 16 židovských domov a 41 domácností.

Už koncom 19. storočia však pod svahom, na západnej strane ulice, bolo už 32 domov. Stálo tu aj niekoľko veľkých dvoj- a trojposchodových domov a viacero slobodných kúrií. Dom č. 23 bol nadačným domom Mendela Mandla. V dome č. 27 bola už v roku 1780 lekáreň Ku korune (*Apotheke zur Krone*). V dome s číslom 49 51 bola súkromná modlitebňa rabína Moše Lwova už v 18. Storočí.

Východná strana Židovskej ulice

Vzniká ako nová po polovici 18. storočia. Mestské opevnenie v tomto čase už stráca svoje obranné funkcie, hlboká obranná priekopa je po roku 1759 je zasypávaná zeminou. Ešte v roku 1735 je na tejto strane, podľa archívnej mapy mesta od Marquarta, na okraji priekopy iba 7 objektov. Nové územie na mieste hradieb, ale aj samotný zvinger (t. j. parkan) mesto rozparceluje a predáva. Na verejnej dražbe sa takto dostala jedna z parciel už v roku 1759 do rúk Pavla Jesenáka (Jeszenák). Ďalšie kupujú František Wasmann, Jozef Wilein, František Winkler, Jakub Fischnaller.

Boli do rozsiahle parcely, ktoré siahali až k hradbám a čoskoro tu stoja nové veľké, dvoj a trojposchodové nájomné obytné domy s dvornými krídlami s pavlačami. Vysoké uličné priečelia sú riešené v duchu barokového klasicizmu. Predné byty na poschodiach v uličných krídlach majú kvalitné, na svoju dobu moderné vybavenie. O tri desaťročia neskôr tu už stojí 14 domov.

Domy č. 28 a 30 na východnej strane Židovskej ulice (1950).

Židovská ulica

V roku 1784 dosiahli piati židovskí obchodníci, že sa tu mohli usadiť; za poplatky mestu si tu mohli otvoriť aj obchody. V roku 1790 takto podliehalo mestskej správe 45 židovských rodín, teda tých, čo bývali na východnej strane ulice, pri hradbách. Pätnásť z tých, ktorí bývali na hradnom území, už mali na mestskej strane obchody, ale mesto ustavične namietalo a žiadalo, aby svoje obchody vyprázdnil. Ustavičný boj napokon ukončilo kráľovo rozhodnutie (z 10. augusta 1798), ktorým sa tu bývajúcim a obchodujúcim Židom umožnilo naďalej a navždy tu bývať a obchodovať. V roku 1807 bolo na východnej strane už 58 židovských rodín, a hoci Židia nemohli nadobudnúť nehnuteľný majetok na území mesta, v skutočnosti z 21 domov na Židovskej ulici patrilo 11 židovským majiteľom.

Neustift uzatvárala na oboch koncoch mrežová brána a aj strážne domce. Zrušenie obmedzení geta bolo dosiahnuté až v roku 1839, za rabína Samuela Schreiberera, ktorý bol synom Chatama Sofera. Židovské geto v tomto čase žilo intenzívnym životom.

Na Židovskej ulici č. 22 sídlil jeden z najstarších spolkov židovskej náboženskej obce Maschike Hadas (Posilňovači zákona), založený už pred rokom 1751, ktorý mal za cieľ udržať náboženský spoločenský život. Tento dom bol aj neskôr centrom spolkového života (v roku 1923 tu pôsobí spolok Chevra Darke Emuna, určený mladým v zmysle ideálu Tóra a práca). V dome č. 28 bola založená modlitebňa (šül) Ezrielom Brillom. Tu bol aj spolok Poal Zedek (Spravodlivé dielo), založený v roku 1831 s cieľom podporovať židovského ducha a učenie pre spásu zomrelých. Na tejto východnej strane oproti Schulhofu stál veľký, pavlačový dom s dvoma dvormi, číslo 30-32. Tento Bernauerov dom bol majetkom Židovskej ortodoxnej náboženskej obce. V roku 1850 je na mestskej (východnej) strane otvorených už 60 obchodov, ktoré patrili obchodníkom so strižným tovarom.

Čulý obchodný styk znamenal dovoz a vývoz veľkého množstva rozličných tovarov zo susedných krajín aj d'alekého Orientu, ktorý sa predával aj v malom v obchodoch na oboch stranách Židovskej ulice.

V roku 1853 mal Izidor Abeles obchod s tabakom na Židovskej ulici na pálfiovskom území. Ale už v roku 1851 žiadal o udelenie práva na špecerajný tovar

Domy na západnej strane na Židovskej ulici.
30. roky 20. storočia

Židovská ulica a ústie Mikulášskej ulice.
(2012/1932).

Židovská ulica

(boli to cudzokrajné špeciality, napr. hrozienka, mandle atď.) a o ďalší rok si žiada povolenie na vývesný štít pre obchod so železiarskym tovarom U nákovy. V roku 1864 mal Ignác Hoffenreich obchod so strižným tovarom na Židovskej č. 4. Používal vývesný štít U mesta Viedne. Z roku 1856 máme správu o Samuelovi Frankovi, ktorý bol majiteľom domu na Židovskej č. 6. Bol veľkoobchodníkom s manufaktúrnym a vlneným tovarom. Gabriel Duschinsky mal v roku 1862 obchod s norimberským (teda zámočníckym) tovarom na Židovskej č. 23. Leopold Fürst mal v roku 1854 obchod s vývesným štítom U strieborného orla so strižným a módnym tovarom vo svojom vlastnom dome na Židovskej č. 27. Samuel Lemberger mal v roku 1862 obchod so strižným tovarom na Židovskej č. 59, po úpadku predával najmä vrecia. V tomto roku sa dozvedáme aj o Mojžišovi Weisovi, ktorý mal obchod s miešaným tovarom na Židovskej č. 14. Obchod s manufaktúrnym tovarom mal v roku 1862 na rohu Židovskej (č. 36) a Kapucínskej ulice Joel Wolf. Bol vždy plný tovaru. Wolf bol 30 rokov členom deputácie bratislavskej židovskej obce, ktorá nosila cisárovi tzv. Martinské husi. Keď sa o jeho smrti dozvedel cisár, pri svojej ďalšej návšteve Bratislavy vyjadril obci sústrasť.

Zvyk odovzdávať vykŕmené husi panovníkovi vyplýval z tradície. Keď sa vraj kráľ Belo IV. zachraňoval útekom po bitke pri Slanej (Sajó), prechádzal Bratislavou, ktorá bola ako vymretá. Iba Židia ostali, ale žili v biede. No rodiny si šetrili husi na sviatky. Keď však videli krutý nedostatok samotného kráľa, obdarovali ho niekoľkými husami. Neskôr sa chcel kráľ odvdáčiť. No Židia si iba vyžiadali, aby ho mohli každoročne obdarit' rovnakým spôsobom... Tento zvyk, po ktorom nasledovala audiencia u panovníka, trval až do 20. storočia. Dňa 11. novembra 1917 na deň Martina, odovzdala židovská obec panovníkovi Karolovi IV. a jeho manželke Zite túto *"vznešenú daň"* posledný raz.

Obchod s miešaným tovarom mal v roku 1863 Maximilián Lewald na Židovskej č. 39. O niekoľko rokov neskôr, v roku 1870, mal takýto obchod na náprotivnej strane ulice Maximilián Bader na adrese Židovská č. 32. Adolf Bader mal na Židovskej č. 32 už v roku 1869 obchod s miešaným tovarom a cukráreň. V roku 1871 predával Seligmann Neurath železiarsky tovar na Židovskej č. 59.

Starinárske obchody na Židovskej ulici. (30. roky 20. Storočia).

Západná strana Židovskej ulice, domy č.43 a 47 s obchodmi s rozličným tovarom.

Židovská ulica

Obchod so špecerajným tovarom mal na Židovskej č. 4 Maximilián Weis aj Maximilián Boschan, ktorý mal centrálny obchod s týmto tovarom na Židovskej č. 59.

V roku 1726 sa v knihe podhradských mešťanov uvádzajú na Židovskej ulici napríklad títo majitelia domov: vdova Brundnerianová, Wolfgang Scharder, okrem Edlovho domu Frankov slobodný dvor, Pekná židovka (schöne Jüdin), dedičia Simona Michaela, Semele Schösinger, Löw Betlehemb, Wolff Roth, Šimon Innanheimer, Eisz Engel, Lazar Valentin, Jasman Oppenheimer a ďalší. V roku 1849 poznáme Brunnerov dom č. 4, dom č. 10 patril k Dómu sv. Martina, dom č. 28 patril Grafenbergerovi.

V 18. storočí je bratislavské geto väzenou obcou, ktorej aristokraciu tvoria veľkoobchodníci. Obchodujú po celej Európe, majú kontakty s cisárskym dvorom a vysokou šľachtou. Už v roku 1736 bývalo na Židovskej ulici 123 židovských rodín. Z tejto komunity, z geta pochádzajú významné osobnosti, filozofi, vedci, učitelia, znalci histórie, technici, lekári, notári, umelci; tu mali svojich blízkych predkov a príbuzných Heinrich Heine, Karol Marx a mnohí ďalší.

Na rozhraní Rybného námestia a začiatku Židovskej ulice, na východnej strane stál zájazdový hostinec Slnčný dvor, ktorý dal postaviť v roku 1779 Krištof Kremer na mieste, kde predtým stála stredoveká mestská Vydrická brána. Neskôr to bola už vyhľadávaná kaviareň Zlaté slnko, kde sa stretávali najmä viedenský a tunajší židovskí obchodníci. O storočie neskôr na časti pozemku postavili novú, neogotickú synagógu.

Židovská ulica niekoľkokrát vyhořela. Požiar, ktorý vznikol v roku 1797 na hrade, zasiahol aj niektoré domy na Židovskej ulici. Ulica bola poškodená aj počas napoleonského ostrel'ovania mesta v roku 1809. V roku 1811 vyhořel hrad a požiar postihol aj podhradie; vtedy zhorel aj archív židovskej komunity. Naposledy bolo židovské geto zničené požiarom v roku 1913 v celom rozsahu. Požiar vznikol 17. mája o druhej popoludní na vtedajšej Peťófiho (Beblavého) ulici. Plamene sa rýchlo šírili, pretože rovnako ako v meste, aj v podhradí mali domy prevažne šindľovú krytinu. Ulica vyhořela po oboch stranách až po synagógu na Zámockej ulici, ktorá bola poškodená iba čiastočne.

Židovská ulica

Oheň hasili nielen bratislavskí hasiči, aj vojenská posádka a hasiči z blízkych aj vzdialených miest, dokonca pomáhali aj hasiči z Viedne, ktorí prišli do hodiny. Horela Beblavého ulica, Mikulášska, Židovská na oboch stranách a dolná časť Zámockej. Vyhorelo aj učilište rodiny Soferovcov, odkiaľ sa obeťavým mladíkom podarilo zachrániť zariadenie, aj zvitky Tóry. Oheň čiastočne zasiahol aj Koziu a Klariskú ulicu. Bez strechy nad hlavou ostalo niekoľko tisíc obyvateľov. Po tejto skaze opustili geto aj viaceré rodiny, ktoré tu bývali od počiatkov a presťahovali sa do iných častí mesta.

Židovská náboženská obec za pomoci príspevkov, nadácií a darov z celého sveta v nasledujúcich rokoch opäť zrekonštruovala domy a inštitúcie židovského geta na Židovskej ulici. V Uhorských židovských novinách (Ungarländische Jüdische Zeitung) uverejňuje redaktor Samuel Bettelheim výzvu na pomoc, v ktorej sa o. i. Píše: *„Z tohto starodávneho a ctihodného miesta, odkiaľ do všetkých krajín vychádzala náuka a povznesenie a ktoré je teraz bezútešnou ruinou, podávame vám tejto list ako vystretú ruku“* (Gold 2010, 145). No židovské mesto a podhradie už nedosahuje bývalú silu. Postupne chudobnie už odchodom panovníckeho dvora do Budína a najmä od druhej polovice 19. storočia, keď odchádzajú najmä veľkoobchodníci.

Obchodný rozmach, ktorý zažili obchodníci v 17. a 18. storočí, už pre túto štvrť nie je typický. Na Židovskej ulici v druhej polovici 19. storočia dominujú starinári v „kamenných“ obchodoch a sú tu aj tri budy: v jednej sa predávajú potraviny, v druhej sviečky, v tretej železný tovar. Skazu židovskej štvrte zavŕšili udalosti druhej svetovej vojny a holokaustu, do mesta sa pôvodní obyvatelia už nevrátili. Domy Židovskej ulice boli obojstranne asanované v 60. rokoch 20. storočia. Nová bytová zástavba, ktorá je už koncipovaná ako novotvar na mieste pôvodnej historickej zástavby na západnej strane, je z rokov 1977–1993. Východná strana zanikla celkom, na jej mieste, takmer v hĺbke mestskej obrannej priekopy zo stredoveku, je mestská magistrála Staromestská ulica s nájzdom na nový Most SNP.

Letecký pohľad na hrad a súčasnú zástavbu Židovskej a Mikulášskej ulice. August 2012.

Križovatka ulíc Židovská, Zámocká a Skalná po požiari v roku 1913.
V popredí ruina kúrie Edelhof pred asanáciou v 20. rokoch 20. storočia.

Domy na Židovskej ulici

Policajná strážnica a verejná studňa na križovatke pred Edlehofom na mape z roku 1894. Pri strážnici sa židovské geto na noc uzatváralo.

Kúria Edelhof v zástavbe na nároží Židovskej a Zámockej ulice. Plán mesta z roku 1894.

Strážny dom geta na severnom konci ulice stál takmer v strede križovatky ulíc Zámocká, Židovská a Kapucínska. Strážny dom *Wachstubenhüttl* bol pôvodne súčasťou systému uzatvárania geta mrežou v nočných hodinách. Okrem mestských strážcov mali Židia vlastnú políciu a strážcov. Každý deň o deviatej večer brány geta zamykali. V soboty a židovské sviatky bola veľká brána zavretá, otvárala sa iba bránka pre peších. V noci mali prístup iba známe osoby a obyvatelia geta. Boli tu strážnici, aj väzenie. Do malej väznice (áreštu) zamykali opitkov a previnilcov z geta na určený čas.

Jednoduchá prízemná stavba strážnice mala netypický pôdorys so skosenými hranami, aby objekt nezasahoval do priechodnosti ulíc na križovatke. Domec mal sedlovú strechu krytú šindľom, brány mal na troch stranách a plnil rôzne funkcie. Neskôr, po zrušení geta, tu bol hojne navštevovaný hostinec Banowitza, ktorý bol veliteľom židovského hasičského zboru. Schádzali sa tu hasiči, nosiči, rôzni služobníci aj klezmeri. Neskôr tu bol aj obchod so strižným tovarom.

Strážnica bola zbúraná v 30. rokoch 20. storočia.

Židovská ulica, tzv. Edelhof (parcela č. 661, dnes dom č. 63 na západnej strane ulice) už vo svojom názve nesie historický odkaz miesta. Na tomto mieste stála pôvodne veľká kúria, starobylá budova pevnostného charakteru. Bol to najstarší slobodný, šľachtický dom na Schlossbergu.

Na rohu Zámockej a Židovskej ulice, dávno pred vznikom ulíc podhradia, ho mal podľa prameňov dostať ako dedičný dar nemanželský syn kráľa Ľudovíta II. Jagelovského. Potomok Angeliky Wassovej, komornej kráľovnej Anny a kráľa, Ján Vass bol podporovaný aj kráľom Ferdinandom a neskôr jeho dedičov dotoval aj kráľ Maximilián. V roku 1577, keď chcel veliteľ hradu Mikuláš zo Salmu zhabať majetok Vassovej dcéry, z titulu svojho pôvodu si vymohla u panovníka pomoc a podporu. Dedičia Jána Vassa mali v držbe veľkú kúriu ešte aj v 17. storočí. V 18. storočí je známa aj s názvom Haborische Curia; neskôr sa dostala do majetku zemianskej rodiny Jána Seleckého (Szelecky). Tu mal už v roku 1870 Žigmund Steiner obchod s knihami, antikvariát a požičovňu kníh; v roku 1878 jeho syn Herman, popredný bibliograf a súdny znalec,

Židovská ulica

pokračoval v otcovom diele, neskôr obchod presťahoval do mesta. V roku 1900 už kúria patrila bohatej rodine Edlovcov. Pri požiari podhradia v roku 1913 kúria vyhorela. Pred budovou, na začiatku Židovskej ulice, stála strážička geta a nachádzala sa tu aj verejná studňa.

Kamennú stavbu kúrie, ktorá bola požiarom ťažko poškodená, napokon v roku 1931 asanovali. Postavili tu nový štvorposchodový bytový dom s obchodmi na prízemí, ktorý sa volal Edlov dvor. Stavebníkom objektu bolo družstvo Domus. Z archívnych plánov vyplýva, že má približne rovnaký pôdorys ako pôvodná kúria. Veľký nárožný dom s nádvorím, ktorý tvorí dodnes pohľadovú dominantu z Kapucínskej ulice, prešiel v roku 1939 verejnou dražbou na vtedajšie ministerstvo vnútra. V tom čase bol adaptovaný pre potreby najvyššieho súdu v Bratislave. Od roku 1945 opäť slúži ako bytový nájomný dom.

Židovská ulica, dom č. 61 na západnej strane ulice vlastnil v roku 1849 Mano Lemberger. Žigmund Sonnefeld je majiteľom domu už v roku 1857 a ešte aj v roku 1880. Rozľahlý objekt s dlhými dvorovými krídlami s pavlačami bol dvojposchodový, na prízemí mal obchodné priestory. Bol postavený na mieste staršieho objektu v 18. storočí, v 19. aj začiatkom 20. storočia bol obnovený, vtedy pred fasádu pripojili aj prízemnú prístavbu pre obchod. Priečelie so šiestimi okennými osami malo na nárožiach kvádrové bosáže, okná na poschodiach mali jednoduché rámovanie s párikom. V osi bol kamenný portál. Dom bol v tesnom susedstve nárožného Edelhofu, ktorý bol zničený požiarom v roku 1913. Dom na Židovskej č. 61 rovnako ako vedľajší Edelhof znovu vystavali na mieste asanovaných historických objektov v 30. rokoch 20. storočia v štýle funkcionalizmu.

Ústie Židovskej ulice a nárožie Kapucínskej. Dom č. 61 aj vedľajšie budovy majú už na konci 20. rokov 20. storočia nové strechy aj komíny (po požiari).

Archívny dokument z roku 1933 s projektom domu družstva Domus (nový Edlov dvor) a so zamýšľanou ulicou na svahu, nad zástavbou. Vyznačený majetok mesta a družstva Domus. (Archív mesta Bratislavy).

Situácia domu č. 61 na Židovskej ulici v tesnom susedstve Edelhofu. Dnes tu stojí objekt z 30. rokov 20. storočia

Nový Edlov dom (Edlhof), bytový dom s obchodmi na prízemí. (1931).

Pohľad na nárožie Židovskej a Zámockej ulice a premostenie Staromestskej ulice, s traťou električky ktorá vedie do tunela. Súčasný stav.

Židovská ulica

Židovská ulica, Zsigrayova kúria, dom č. 52 (predtým č. 59, parcela č. 559) na západnej strane. Na mieste staršieho stredovekého domu z pôvodného osídlenia Schlossgrundu bola okolo polovice 17. storočia postavená rozľahlá kúria správcu pálfiovského panstva v Stupave a bratislavského podžupana Jána Žigraia (Zsigray, Sigray). Pôvodne to bola poschodová bloková stavba, s prejazdom v strede pôdorysu. Ale už po roku 1681, keď vlastnil kúriu jeho syn František, dom nadstavali o ďalšie poschodie a objekt nadobudol nový výraz v slohu neskorkej renesancie. V tom čase mal veľké čierne kuchyne s vysokými komínmi, miestnosti zaklenuté a zdobené štukovou dekoráciou a niekde trámové stropy.

Aj v exteriéri mal dom vznešený výraz. Na tejto výzdobe sa podieľali pravdepodobne talianski stavitelia z okruhu pálfiovskej prestavby hradu. Dnes máme z tohto obdobia veľmi cennú iluzívnu maľbu len na bočnej fasáde domu – iluzívne okná. Vytvárajú dojem, že sú pootvorené a zasklené šesťhrannými sklíčkami typu včelích plástov. Iluzívnu maľbou sú vytvorené aj okrúhle vetráky na bočnej atike. Nárožné armovanie je vytvorené v podobe kvádrov s kamienkovou mozaikou. Celé priečelie však bolo pôvodne farebné: na pieskovej farebnosti stien sa ozývali červené, čierne a sivé tóny detailov. Z výmalby bočnej fasády a vysokej atiky požiarneho múru je zrejmé, že v 17. storočí stála kúria ešte samostatne, možno aj v záhradnom prostredí. Na tejto strane ešte nebola súvislá Židovská ulica. V roku 1761 musel Ladislav Žigrai pod tlakom súdneho rozhodnutia prepustiť dom Jánovi Jesenákovi. Vtedy dom znovu nadstavali a predĺžili aj dvorové krídla. Nad portálom je erb Jesenákovcov v rokokovej kartuši. Jesenákovci vlastnili dom až do 19. storočia, potom ho predali. V tom čase dom stratil výsadné postavenie slobodnej šľachtickej kúrie a mal už viacerých majiteľov. V roku 1880 ho získal Vilhelm Eisenstädter. V dome bola aj modlitebňa, ktorá slúžila chasidským Židom z Poľska.

V 19. storočí bol dom celkovo zrenovovaný a nadstavený o ďalšie, tretie poschodie. Vtedy osadili aj veľký balkón nad portálom uličného priečelia. Znovu sa predĺžili pavlačové dvorové krídla až k hradnému bralu. V dome bol aj hostinec a vo dvore výrobňa sódovkárne. Posledným majiteľom bol v roku 1924 Jozef Wottitz;

Situácia Zsigrayovej kúrie na pláne mesta z roku 1894.

Pôvodný vzhľad renesančnej kúrie so vzácnymi iluzívnymi maľbami okien a dekoratívnym členením s atikou. Pôvodná úprava na južnom bočnom priečelí bola zistená a zreštaurovaná v 80. rokoch 20. storočia.

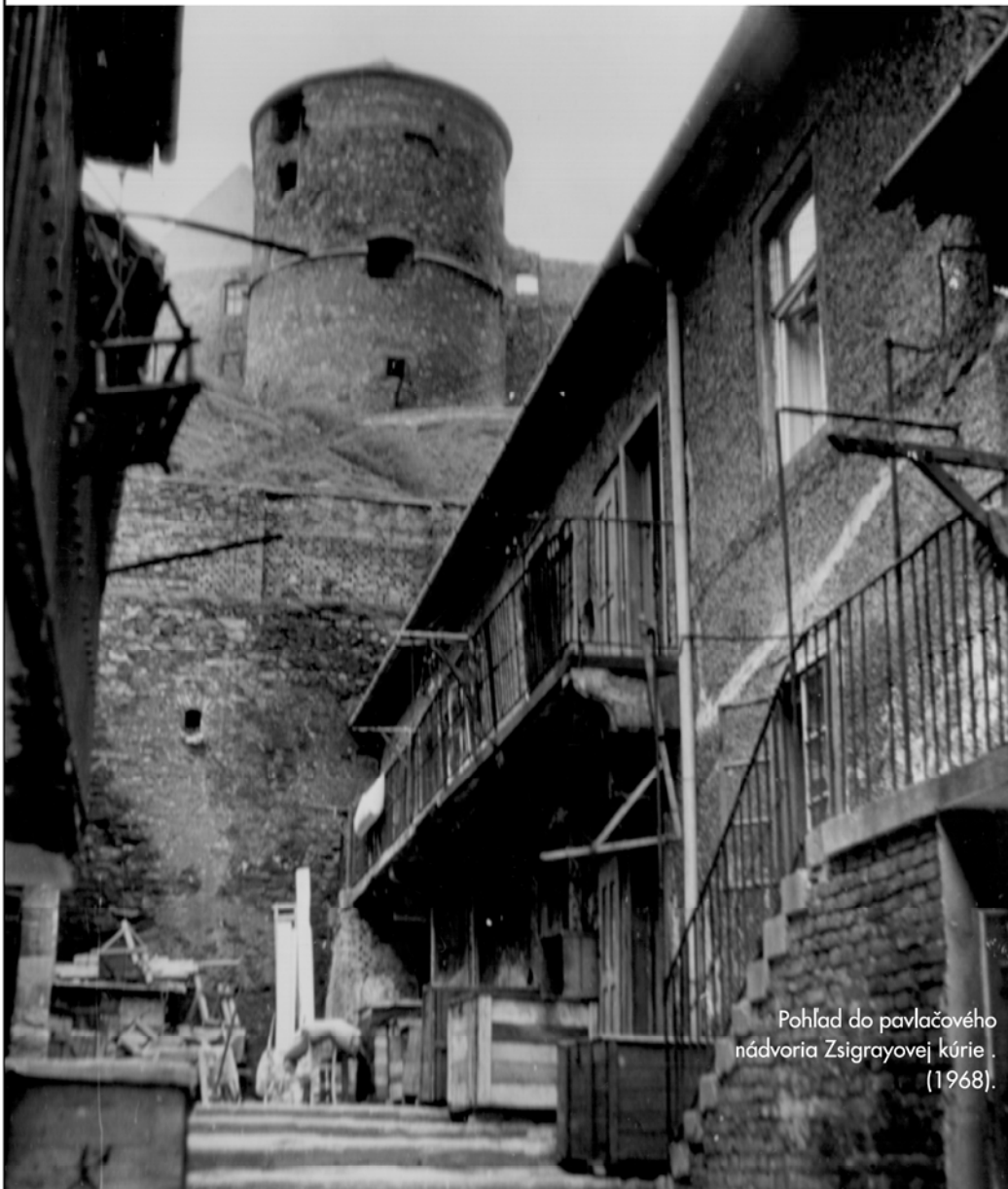

Zsigrayho kúria. Detail hlavného priečelia. (1968).

Židovská ulica

Detail priečelia kúrie s dekoratívnym reliéfnym nápisom v omyetke "Zsigra Ház" z roku 1924.

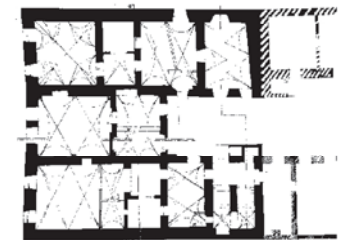
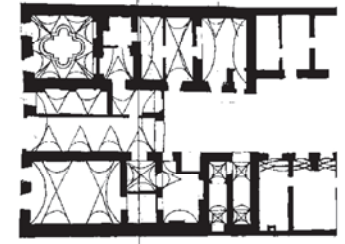
z tohto času pochádza aj znakový emblém domu v štýle art deco. V procese pamiatkovej obnovy domu v druhej polovici 20. storočia boli asanované dvorové krídla a interiér adaptovali pre Múzeum židovskej kultúry.

Pohľad do pavlačového nádvoria Zsigrayovej kúrie. (1968).

Detail maľovaného iluzívneho okna na bočnom priečelí Zsigrayovej kúrie zo 17. storočia.

Pôdorys prízemnia a 1. poschodia renesančnej časti Zsigrayovej kúrie s klenbami a štukovou dekoráciou zo 17. storočia.

Židovská ulica na konci 60. rokov 20. storočia, po asanácii domov na východnej strane.

Židovská ulica

Židovská ulica, Schulhoff (školský dvor a Ješiva), dom č. 51, 52, parcela č. 555) na západnej strane. Lokalita, ktorá je známa ako Školský dvor bola zvláštnou časťou Novej, teda Židovskej ulice. V okrsku na nároží Zámockej a Židovskej ulice pôsobila škola aj v iných budovách. Tu bolo slávne rabínske učilište. Z tohto prostredia vychádzali mnohí najvýznamnejší rabíni židovských centier v Európe aj v USA. Ako rabínska vysoká škola pôsobila po nástupe najznámejšieho rabína bratislavského geta Mosesa Schreiber (1762-1839), významného zakladateľa modernej ortodoxie, ktorý sa stal svetoznáмым pod menom Chaťam Sofer.

Objekty Schulhoffu, situácia na katastrálnej mape mesta z roku 1894.

Mrežová brána Schulhoffu z vnútornej strany (1955).

Pred Schulhoffom v 30. rokoch 20. storočia.

Židovská ulica

Školský dvor tvorila zástavba na niekoľkých parcelách na svahu hradného brala. Židovská škola sa v archívnych správach spomína už v roku 1726. Táto ulička so zástavbou ako odbočka z Neue gassen je vyznačená aj na Marquartovej pláne mesta z roku 1765, ako aj na Neyderovom pláne mesta z roku 1820. V roku 1899 tu boli učebne ortodoxnej ľudovej školy, ako základ pre *Jesode Hatora* (rabínsku prípravnú školu). Školský dvor mal mrežovú bránu. Po požiari podhradia, ktorý zasiahol aj tento areál, boli stavby obnovené. V roku 1925 tu architekt A. Szalatnai-Slatinský (autor ortodoxnej synagógy na Heydukovej ulici) postavil nový trakt v striedmom výraze s plochou, kamennou fasádou. Nová budova *Beit ha Kneset* (Dom zhromaždenia) slúžila správnej a súdnej funkcii židovskej obce. Moderná puristická architektúra mala kamenný polkruhový portál, v klenáku s hebrejským textom a datovaním. Na čelnej fasáde bolo okrúhle okno a pravouhlé okno s mriežkou. Na nároží bola osadená aj tabuľa s menom architekta a letopočtom 1922.

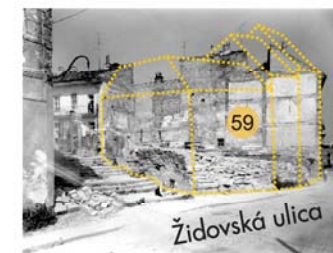
Školský areál v 20. rokoch 20. storočia. Hlavná budova má ešte strechu zničenú požiarom z roku 1913.

Historické budovy Schulhofu (1955).

Brána areálu Schulhofu (1968).

Domy č. 53, 55 a 57 na Židovskej ulici (1950).

Po asanácii už stojí iba Zsigrayova kúria.

Židovská ulica

Úzka ulička so schodiskom sprístupňovala pod hradnou baštou Luginsland nielen školský dvor, ale aj domy číslo 53 a 57. Majiteľmi týchto domov v roku 1849 boli Wolf Salamon, Mattesdorfer, Wolf Pappenheim. V tejto časti ulice bola aj rituálny bitúnok. Schulhof a prilahlé domy boli postupne asanované v druhej polovici 20. storočia.

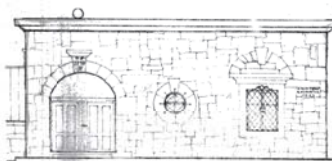
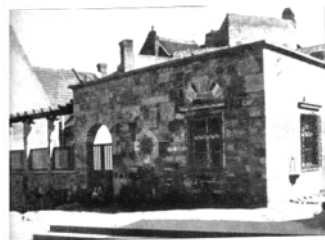
Pôdorys prízemnia domu č. 49 na Židovskej ulici.

Západná strana Židovskej ulice počas búrania.

Nová budova Bet ha Kneset (Dom zhromaždenia) bola postavená v roku 1925 v areáli Schulhofu podľa projektu od A. Szalatnaia-Slatinského z roku 1922.

Nová budova Bet ha Kneset (Dom zhromaždenia), detail priečelia.

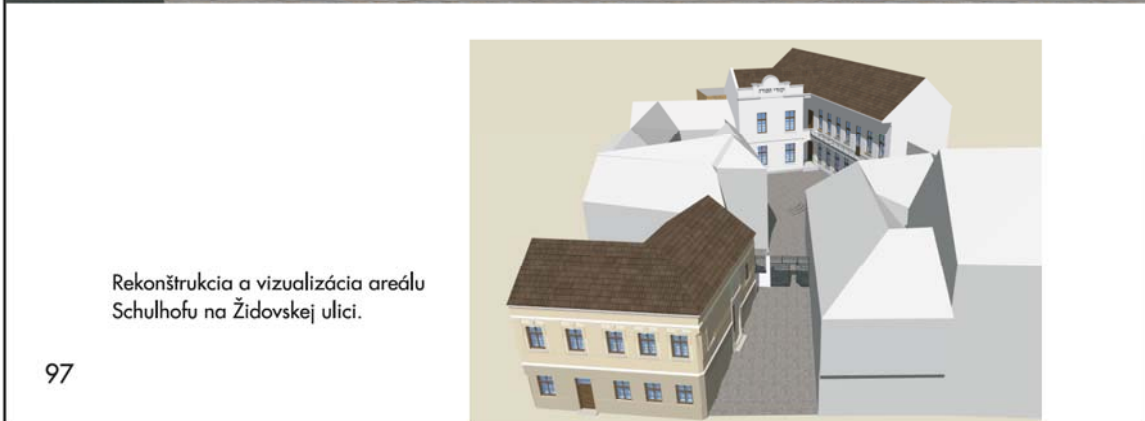
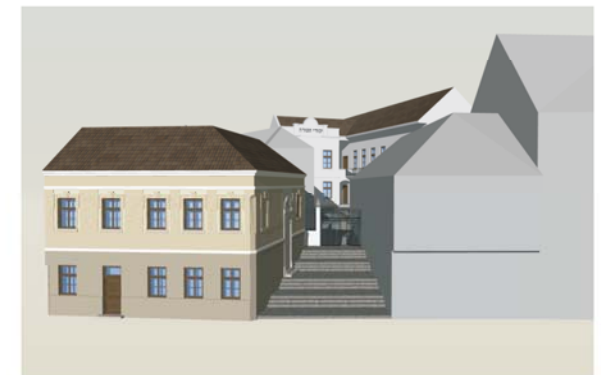
Nová budova Bet ha Kneset, detail fasády a okennej mreže.

Rekonštrukcia vstupnej časti do areálu Schulhofu, vizualizácia.

Architektúra na parcele Schulhofu a príslušné budovy. Rekonštrukcia, vizualizácia.

Rekonštrukcia a vizualizácia areálu Schulhofu na Židovskej ulici.

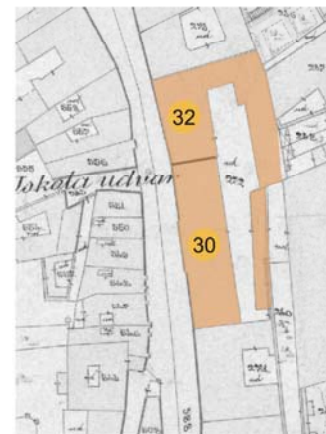

Dom č. 49, bočné priečelie s portálom pri schodoch do Schulhofu (1968).

Dom č. 32 na východnej strane Židovskej ulice. Uličné priečelie a pavlačový dvor (1950).

Situácia domu č.49 pri Schulhofe na katastrálnej mape mesta z roku 1894.

Situácia domov č. 30 a 32 na východnej strane Židovskej ulice na katastrálnej mape mesta z roku 1894

Židovská ulica, dom č. 49 (parceta č. 673), na západnej strane ulice mal veľmi staré stavebné dejiny. Aj po prestavbe mal v suteréne zachované kamenné múry, valené klenby a hrubé priečky. Do pivníc viedlo točité schodisko. Na fotografii z roku 1913, tesne po požiari, mal tento kamenný vežový gotický dom stojaci vo svahu, ešte zachovanú výšku štyroch poschodí. Patril zrejme k pôvodnej zástavbe podhradia stredovekej osady sv. Mikuláša. V zástavbe uličky k Schulhofu tvoril zadnú časť domu pri schodoch. Dom bol neskôr (po požiari) sčasti asanovaný a dostavaný do uličnej čiar Židovskej ulice. Funkčne sa skladal z dvoch častí. Do staršej stredovekej časti bol prístup do bytov na poschodí z uličky na severnej strane. Tu sa nachádzal honosný portál s rímsou, elipsoidným svetlíkom s volútovými konzolami, ozdobený vavrínovým festónom. Nová časť mala vstup zo Židovskej ulice. Päťosové uličné priečelie malo veľké, vysoké okná a novobarokové ozdobné prvky.

V roku 1849 patril dom Antonovi Trebitsovi a v roku 1880 Alojzii Jaklitsovej. Posledná oprava domu sa uskutočnila v roku 1937, keď bol majiteľom Ignác Ruidier. Dom bol asanovaný.

Židovská ulica č. 30 - 32 (parceta č. 272) na východnej strane ulice patrila ortodoxnej židovskej náboženskej obci. Domy stáli oproti Schulhofu. Mali veľký spoločný dvor a pavlačový prístup k bytom na poschodiach. K prednému uličnému traktu viedlo v oboch prípadoch schodisko priamo z prejazdov. Dom č. 30 mal pred asanáciou už modernizované priečelie z čias prestavby po požiari v roku 1913. Dvojposchodový dom č. 32 mal zachovanú šesťosovú fasádu uličného krídla s asymetricky situovaným portálom. Kamenný portál s typickým zaklenutím v tvare stlačeného oblúka mal kamenné piliere s hlavicou a veľké skosené okopníky ako ochranu pred vchádzajúcimi povozmi. Fasáda mala v omietke veľmi kultivované, neskorobarokové členenie. Lizénové rámce so zaoblenými rohmi vytvárali vertikálne a horizontálne členenie. Nad oknami boli ploché zvlnené omietkové štíty. Pod oknami boli ozdobné prvky, ktoré mali tvary čabraky. Pôvodne bola v omietke na prízemí fasády pásová rustika. Úzke obchodné portály s kamenným rámovaním mali dvojkrídlové kovové brány z 18. a 19. storočia.

Židovská ulica

Prízemie týchto domov vytváralo obchodný rad, ako to poznáme z Kapucínskej ulice. Dom sa nazýva najmä podľa majiteľa Bernauerov dom. Tu mala sídlo židovská strážna služba geta, ktorá v noci dvakrát obchádzala a kontrolovala brány domov a obchodné portály, či sú riadne zatvorené a zabezpečené. V tomto dome bola aj hasičská zbrojnica a sídlo židovského hasičského zboru. Na číslach 30 a 32 bývalo v 30. rokoch 20. storočia okolo tridsaťpäť židovských rodín, pričom bývanie bolo dedičné. Byty tu mali aj služobníci obce. Dom mal pasáž do vnútorného mesta, proti čomu predstavení mesta a obchodníci gildy neustále protestovali, považovali ju za pašerácku uličku a priechod, ktorý prospieval neželanému podomovému obchodu. Domy boli asanované.

Dóm sv. Martina stojí na mieste starších sakrálnych stavieb. Stáli tu už v čase, keď v roku 1221 premiestnili kapitulu a prepoštvstvo z hradu do opevneného podhradia. Prvá etapa prestavby kostola s patrocíniom Najsvätejšieho Spasiteľa je zo 14. storočia, keď postavili východný záver. Švábsku stavebnú hutu postupne vystriedali majstri z Viedne. V čase výstavby západného mestského opevnenia zapojili vežu dómu funkčne do obranného systému. V rokoch 1411 a 1427 k nej pristavali po stranách kaplnky. Trojloďový kostol zaklenuli sieťovou klenbou podľa plánov viedenského architekta Hansa Puchspauma.

V roku 1452 bol kostol posvätený a dostal nové patrocínum sv. Martina. Keďže malý chór už nevyhovoval, v rokoch 1467 a 1487 postavili nový chór a východný záver kostola s bohatou sieťovou klenbou. V období neskoréj gotiky, v roku 1510 postavili južnú predsieň, kde podľa viedenského vzoru použili nový typ neskorogotickej klenby s vysunutým svorníkom, podľa viedenskej predlohy. Podľa projektu sochára G. R. Donnera postavili v 18. storočí z donácie arcibiskupa Imricha Esterháziho (Esterházy, Eszterházy) Kaplnku sv. Jána Almužníka aj nový barokový oltár. Z tohto oltára z 18. storočia je zachované súsošie sv. Martina.

V 19. storočí postihol kostol požiar, ktorý spôsobil blesk. Vežu dali opraviť v roku 1847 podľa projektu Ignáca Feiglera staršieho.

Podjazd domu č. 32 s klenbou z 18. storočia (1950).

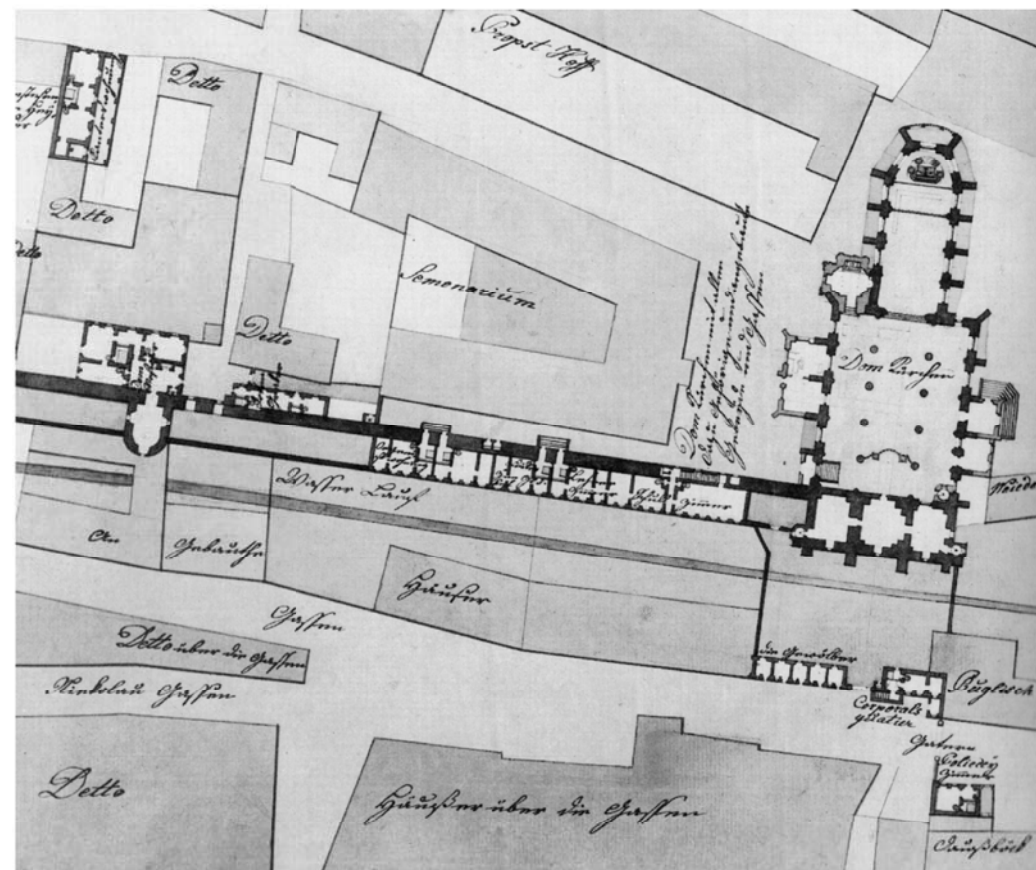
Priečelie domov č. 30, 32 a 34 na východnej strane ulice (1951).

Dóm sv. Martina a okolitá zástavba na katastrálnej mape z roku 1894.

Židovská ulica, situácia mestských hradieb, do ktorých je zapojený Dóm sv. Martina, parcely a domy na mieste pôvodnej priekopy. Vpravo dole je na pláne z 18. storočia zachytená aj strážnica a brána geta (Archív mesta Bratislavy).

Židovská ulica

Židovská ulica

Na vrchol veže umiestnili model uhorskej kráľovskej koruny, ktorá má pripomínať obdobie rokov 1563 až 1830, keď bol Kostol sv. Martina miestom korunovácií uhorských kráľov. Dóm sv. Martina tvorí pohľadovú dominantu juhovýchodnej časti Židovskej ulice a susedil s neologickou synagógou.

Západné priečelie Dómu sv. Martina a okolitá zástavba pred požiarom v roku 1833, zameranie z 18. storočia (AMB).

Malba vienského maliara Jakoba Alta z roku 1842 zachytáva Dóm sv. Martina po požiari. Vežu opravili podľa projektu I. Feiglera v roku 1847, na vrchol osadili uhorskú korunu ako pripomienku korunovácií v Bratislave.

Židovská ulica

Mestské hradby, západný úsek
Východná strana Židovskej ulice bola asanovaná v 60. rokoch 20. storočia. Odkryl sa pomerne zachovaný systém stredovekého mestského opevnenia. Západný úsek mestských hradieb bol budovaný od konca 13. a v priebehu 14. storočia. Hradby boli neskôr viackrát upravované, napríklad cimburie bolo doplnené rozličnými strieľňami v súvislosti so zmenou vojenskej techniky.

Mestské opevnenie tvoril hradbový múr z lomového kameňa a drsnou omietkou. Hrúbka múru bola v priemere 130 až 160 cm. Od úrovne parkanu mal múr výšku 600 cm. Z vnútornej strany bola drevená ochodza na kamenných konzolách. Už v polovici 15. storočia bol vybudovaný predsunutý parkanový múr. Pôvodná obranná priekopa pred týmto dvojitým pásom hradieb bola vysekaná do granitového a pieskovcového podlažia. Bola široká 15 metrov a hlboká 10 metrov, čo dokladajú archeologické nálezy.

Mestské priekopy boli zásobované vodou čerpadlami z Dunaja, ale aj prírodnou vodou, ktorá stekala v stružkách z úrovne Kozej ulice. Z mestských účtov vieme, že sa tu chovali aj ryby, významný obchodný artikel na bratislavských trhoch. Západný svah bol oddelený od cesty (Židovskej ulice) oporným kamenným múrom. Opevnenie malo systém vysunutých obranných bášť. Najlepšie sa zachovala veľká Vľáčia bašta, o ktorej vieme, že bola "znovu postavená" v roku 1373. Mala tvar pretiahnutej podkovy, presahovala predsunutý parkanový múr a výšku mestského múru. Bašta mala tri podlažia, na ktoré sa vstupovalo gotickými portálmi. Veľká bašta Luginstand tvorila paralelu s rovnomenou baštou hradného opevnenia.

Línia západných mestských hradieb a domy východnej strany Židovskej ulice, vyznačené na katastrálnom pláne mesta z roku 1894.

Západné mestské hradby po rekonštrukcii začiatkom 70. rokov 20. Storočia.

Židovská ulica

Vo fragmentoch zbúraných domov Židovskej ulice sa zachovali aj časti Novej bašty (*Ungarfeind*). Na severozápadnom nároží bola odkrytá veľká štvorhranná veža (podľa autora archeologického výskumu nazvaná Baxova veža). Pochádza z prvej polovice 13. storočia, bola súčasťou starého opevnenia mesta spojeného s hradom. V 15. storočí osadzovali do mestských múrov obranné arkiere, jeden z nich náznakovo rekonštruovaný. Archeologický výskum priniesol poznatky o živote v tejto lokalite od 13. do 16. storočia. Našli sa doklady o vinohradníctve, poľnohospodárske, rozličné remeselnícke nástroje, potreby pre domácnosť, predmety na spracovanie kože.

Západný úsek hradieb ostal zachovaný aj po nariadení kráľovnej Márie Terézie o regulácii mesta v roku 1759. Tvorí dodnes vymedzenie a ochranu prepoštvá A kapitulských pozemkov. Pred hradbami, na zasypaných obranných priekopách vyrástli v 18. a 19. storočí nové domy židovského geta. Barokovo-klasicistické viacposchodové nájomné bytové domy mali veľké dvory a dvorné krídla s pavlačovou ochodzou. Toto územie patrilo mestu a usádzanie Židov bolo predmetom neustálych protestov zo strany mesta, napriek rozličným poplatkom mestskému magistrátu.

Po asanovaní celej Židovskej ulice boli mestské hradby v hmote náznakovo rekonštruované. Na dne bývalej obrannej priekopy je dnes komunikácia Staromestská ulica, ktorá je magistrálou s nájazdom na Most SNP.

Pohľad na úsek hradieb pri Dóme.
Stav z roku 1910 a 1930 po asanácii.

Pohľad na asanovanú Židovskú ulicu
(1967).

Mestské hradby po asanovaní domov
na Židovskej ulici. Odkrytý gotický
portál pri Vtáčej bašte.

Historická zástavba s projekciou
dnešného stavu v dolnom úseku
Židovskej ulice,
pred Dómom sv. Martina.

Židovská ulica

Synagóga neológov stála na dolnom úseku Židovskej ulice na mieste domu č. 2 na východnej strane ulice. Predtým tu stál zájazdový hostinec s veľkým dvorom U zlatého slnka, nazývaný tradične Slnčný dvor. Tu sa kedysi stretávali obchodníci z Bratislavy a Viedne. Časť domu s hostincom na účely novej stavby odkúpil bohatý obchodník s orientálnymi kobercami Zigmund Fornheim. Monumentálna kulisa priečelia synagógy uzatvárala priehľad z ulice Vydrice a tvorila hlavnú dominantu pri pohľade z Rybného námestia.

Synagóga bola postavená v rokoch 1893 - 1894 podľa projektu architekta Dionýza Milcha na nároží Židovskej a Dlhej (Panskej) ulice. Stavbu realizovala staveľská firma Alexandra Feiglera. Ako to vyplýva z archívnych dokumentov projektov, stavba mala mierne obdĺžnikový pôdorys. Interiér mal v úrovni prvého poschodia galériu pre ženy z troch strán, prístupnú pravým schodiskovým rizalitom. Poradná sieň na prvom poschodí bola prístupná zvláštnym pristavaným schodiskom na severnej strane, pod ktorým bol suterén. Na západnej strane bol v úrovni druhého poschodia veže organový chór, ktorý sa používal až do roku 1927. Na južnej a severnej strane na prízemí aj na poschodí v úrovni galérií boli veľké trojdielne okná. Strop bol kazetový a galérie mali stĺpové nosníky z liatiny. Stavba mala presnú orientáciu na východ a sem boli orientované aj štyri rady lavíc v hale, v modlitebni pre mužov. Rady ďalších lavíc boli po oboch stranách aron ha-kodeš, pred ktorými bolo pódium almemor.

Situácia synagógy a domu č. 4 na styku Židovskej ulice a Rybného námestia na katastrálnej mape mesta.

Kamenné tabule Desatora z atiky neologickej židovskej synagógy.

Vývesný štít hostinca U slnečného dvora. Pod zláteným reliéfom slnka je stuha s názvom a letopočtom 1819. Zájazdový hostinec stál pred Vydrickou bránou. Na jeho mieste postavili v roku 1894 neologickú synagógu.

Dnešné Rybné námestie s projekciou minulosti.

Židovská ulica

V strede západnej dvojvežovej fasády bolo päť portálov s maurskými oblúkmi. Osemboké veže boli zakončené kupolovitými strieškami s hexagramom vo vrchole. V strede nad atikou boli kamenné tabule Desatora. Fasády boli bohato členené architektonickými článkami, rímsami, oblúčkovým vlysom, mriežkami a geometrickými znakmi. Steny boli obložené žltými glazovanými obkladačkami (tehlami) a pásmi červených tehál. Celkové farebné riešenie ako aj detaily boli odkazom na orientálnu, byzantskú a maurskú tradíciu synagógálnych architektúr. Ako je to zrejme z projektov, aj strešná krytina mala byť z dekoratívnej, farebnej glazovanej keramiky. Dekoratívnu skladbu mala aj zlátená krytina kupolovitého zastrešenia. Synagóga nestála samostatne, ale bola zapojená do uličnej čiary Dlhej (Panskej) ulice. Východné svetlo, ktoré malo symbolický význam, vstupovalo do interiéru cez malý dvor na severovýchodnej strane za synagógou.

Rybné námestie, zima v roku 1969.

Asanácia domov na Rybnom námestí a synagóga počas búrania.

Detail okna synagógy.

Pohľad na južný rizalit a vežu neologickej synagógy.

Pohľad na neologickú synagógu, (vľavo dole) v pozadí Dunaj (50. roky 20. storočia).

Židovská ulica

Neologická synagóga vznikla v dôsledku emancipačného procesu, ktorý vrcholil budapeštianskym židovským kongresom v roku 1868. Do Bratislavy prichádzali v 19. storočí Židia z mestského prostredia Uhorska. Nové myšlienky sa odrazili aj v náboženských obradoch. Komunita bola benevolentnejšia voči predpisom; ženy a muži v synagóge boli rovnoprávni. V speváckom chóre boli aj ženy a inoverci. Uvoľnenie znamenalo aj asimiláciu s ostatným obyvateľstvom.

Slávnostné otvorenie synagógy sa uskutočnilo 18. augusta 1895. Po roku 1945 už synagóga neslúžila pôvodnému účelu, rôzni nájomcovia ju využívali na sklady. Po úradnom rozhodnutí, že neologická synagóga prekáža trase nového mosta, kultúrna verejnosť mnohokrát protestovala. Židovská náboženská obec v roku 12. septembra 1966 píše: *"Nesúhlasíme s asanáciou, na posunutie nemáme potrebné peniaze, ale navrhujeme na Židovskej ul. nachádzajúci sa dom Rokoko posunúť, čo by nestálo moc, následkom čoho by naša synagóga mohla ostať."* (Salner 2009, 119).

Neologická synagóga bola zbúraná v roku 1969 v súvislosti s výstavbou nového Mosta SNP.

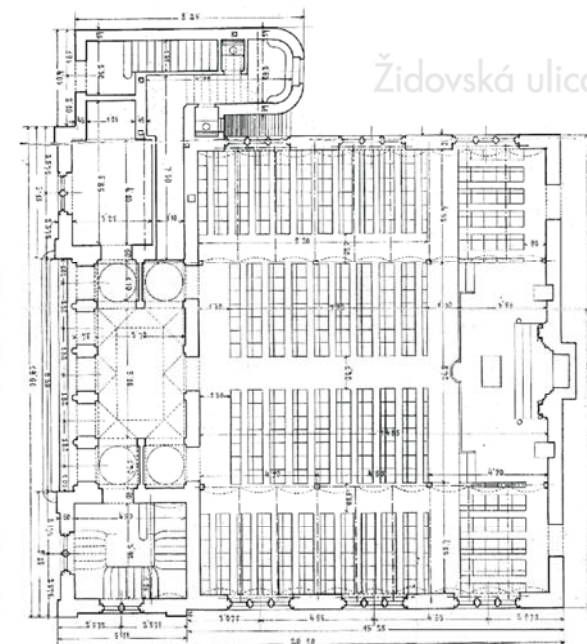

Detail hlavného priečelia neologickej synagógy.

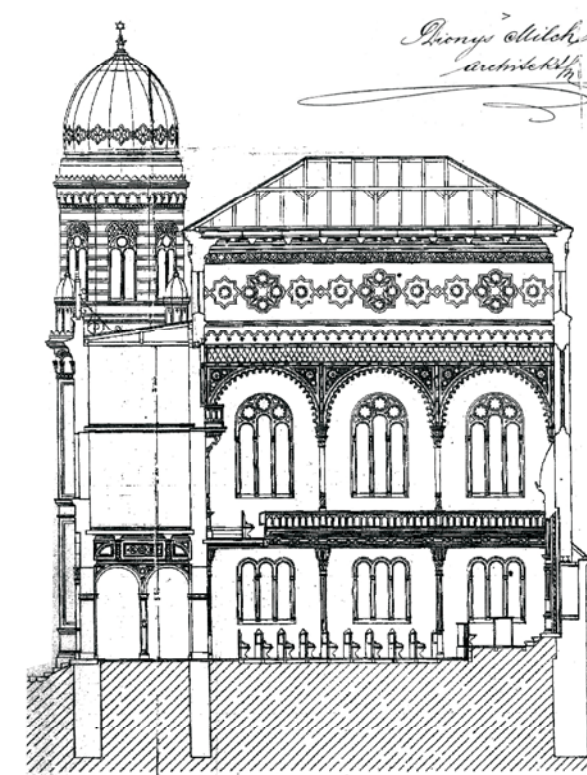
Pôvodný projekt neologickej synagógy z roku 1893 signovaný architektom Dionýzom Milchom. Prízemie a rez (Archív mesta Bratislavy).

Rybné námestie s Dómom sv. Martina a maketou historickej neologickej synagógy (maketa v zmenšenej mierke) v lete roku 2012. Celkový pohľad a detail priečelia s kupolami.

Rybné námestie s úplnou zástavbou a trhoviskom (60. roky 20. storočia).

Židovská ulica

Pohľad na priechlelie realistickej,
zmenšenej makety neologickej synagógy,
postavenej na pôvodnom mieste (leto 2012).

Židovská ulica

Pamätník obetiam holokaustu

Na mieste zbúranej synagógy neológov bol 28. augusta 1997 odhalený pamätník obetiam holokaustu, hlavnou myšlienkou bronzového monumentu je Opustený dom pod hviezdou. Pamätník je osadený na nízkom sokli, má výšku 4 metre a vo svojej skladbe obsahuje v dramatickej kompozícii celý rad symbolických odkazov. Reliéfné dvere s tieňmi postáv naznačujú rovnako náhrobok ako aj dušu tých, ktorí sa už nevrátili do svojich zbúraných domov. Na mramorovom čiernom podstavci je hebrejský nápis: *ZACHOR PAMĀTAJ*. Priestor pôvodnej synagógy je vyznačený v dlažbe. Pozadie sochy tvorí *Stena spomienok* z lešteného mramoru so siluetou architektúry zbúranej synagógy na mostnom telese. Autorom diela je sochár Milan Lukáč

Pamätník holokaustu na Rybnom námestí z roku 1997.

Stena spomienok pri Pamätníku holokaustu s odrazom priečelia neologickej synagógy (makety) (2012). Detail bronzového pamätníka.

Židovská ulica

Židovská ulica, dom č. 1, kúria Tomáša Angrana (pôvodne Židovská č.11, parcela č. 490) stojí na dolnom úseku, na západnej strane ulice. Zaberá časti pôvodnej architektúry zo 17. storočia na parcele, ktorá siaha na Beblavého ulicu. Rozmerný objekt sa skladal z dvoch častí, mal ústredný dvor. Objekt v línii Židovskej ulice je dvojposchodový, s predsunutým arkierom a hlbokým portálom. Priečelie do Židovskej ulice bolo upravené v 19. storočí. Pred domom bola na vyvýšenej terase malá predzáhradka.

Tomáš Angrano bol chránencom Pálfiovcov a dostal sa na významné miesta v štátnych službách. Bol koncipientom dvornej komory, hlavným bratislavským poštmajstrom, aj prednostom učtárne komory. Slobodnú kúriu kúpil od Štefana Šomodiho (Somogyi), do držby domu uvedený v roku 1651. Angranova dcéra Terézia bola vydatá za Františka Žigraia (Zsigray, Sigray), bratislavského podžupana. V roku 1668 sa stala vlastníčkou domu vdova grófa Adama Pálfiho. Ďalšími majiteľmi boli Sebastián Tyrnüller, Mikuláš Zernanský Gregor Panaschitz. V 18. storočí bol majiteľom Leopold de Pauly a od polovice 19. storočia sa dom nazýva kúria Hantok.

Angranova kúria bola z veľkej časti asanovaná v 60. rokoch 20. storočia. V obvode bola po roku 1981 rekonštruovaná v pôvodnom slohovom výraze pre potreby Múzea mesta Bratislavy (Múzeum umeleckých remesiel).

Kúria Tomáša Angrana na katastrálnej mape z roku 1894.

Miesto po asanovaní kúrie a výstavba Mosta SNP (1972).
(Vľavo dole)

Letecký pohľad na lokalitu pri Zámockých schodoch a Židovskej ulici po asanácii (1969).

Kúria po rekonštrukcii v 80. rokoch 20. storočia.

Židovská ulica

Židovská ulica, tzv. Modrý dom (pôvodne č.13, parcela č. 492, dnes prístupný z Beblavého ulice č.1) stojí na nepravidelnej nárožnej parcele v susedstve Angraniho kúrie. Bol postavený v 17. storočí, v 18.storočí ho prestavali na honosnú obchodnú budovu. Do Beblavého ulice má šesťosovú fasádu členenú lizénami. Nad kamenným rokokovým portálom a rímsou na volútových konzolách je dvojpodlažný arkier.

Dom predstavuje charakteristický rokokový pavilónový typ domu, príbuzný domu U Dobrého pastiera, ktorý stojí oproti. Priečelie má výrazné horizontálne delenie. Predstupujúce prvé poschodie je osadené na rokokových dekoratívnych volútových konzolách, má bohaté architektonické členenie. Na prízemí sú obchodné portály.

Dom patril pred rokom 1672 Pavolovi Müllbacherovi, po roku 1672 bol majiteľom Šimon Grasser, neskôr Eleonóra Pálfiová, potom Jakub Letz. Istý čas patril dom v 18. storočí rodine Kamperovcov, ktorej patrila aj veľká kúria aj na Zuckermantli. V 19. storočí patril dom Jindrichovi Beutlovi a potom Brüllovcom.

Aj tento dom bol z veľkej časti asanovaný v 60. rokoch 20. storočia a následne bol zrekonštruovaný v zjednodušenom slohovom výraze. Priestory patria expozíciám Mestského múzea Bratislavy.

Modrý dom na nároží Židovskej a Beblavého ulice, situácia na pláne z roku 1894.

Pohľad na lokalitu počas rekonštrukcie začiatkom 70. rokov 20. storočia. Rázcestie ulíc Židovská, Mikulášska a Beblavého. Objekt Modrého domu počas novej výstavby.

Modrý dom, oproti dom U Dobrého pastiera počas asanácie.

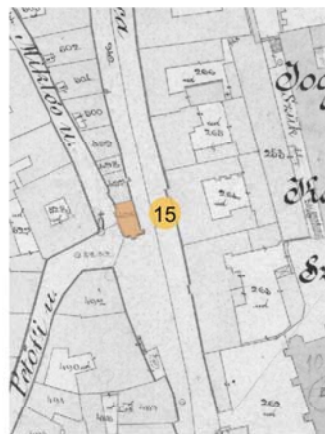
Modrý dom po rekonštrukcii, súčasný stav.

Židovská ulica

Židovská ulica č. 1, dom U Dobrého pastiera (parcelska č. 496) vytvára imponantný vstup na Židovskú ulicu z južnej strany. Stojí na nároží Mikulášskej a Židovskej ulice. Je to dom s netypickým klinovým pôdorysom, tzv. Spitzhaus. Nad prízemím má tri poschodia, oddelené priebežnými horizontálnymi rímsami. Úzka dvojosová fasáda, ktorá vytvára čelo domu, je ukončená štítom. Tu je aj dvojposchodový arkier osadený na konzolách, rovnako ako je to na hlavnom priečelí zo strany Židovskej ulice. Takéto dynamické riešenie, keď sú nad prízemím vytvorené predsunuté záklenky na konzolách, tvoria typický znak mnohých domov na Židovskej ulici. Sú to domy, ktoré vznikli prestavbou alebo výstavbou v blahobytnom období druhej polovice 18. storočia.

Pod záklenkami ("sklepením") boli vstupy do obchodných priestorov. Riešenie naznačuje rukopis rovnakej architektonickej kancelárie, pravdepodobne z okruhu panovníckeho dvora, čo zrejme súvisí aj s prestavbou hradu v tomto období. Domy obchodných podnikateľov mali na prízemí trvalé obchodné portály, o čom sa dozvedáme aj z memoranda bratislavských obchodníkov z roku 1797. Protestujú proti tomu, že "pod ochranou susedného pozemkového panstva na podhradí majú Židia od roku 1791 ... verejné obchody". Požiadavka však panovník nevyhovel a podomový obchod, teda vyhľadávanie zákazníka priamo u neho doma, čo najviac

Dom U Dobrého pastiera, situácia na pláne mesta z roku 1894.

Dom U Dobrého pastiera (1957).

Vyústenie Mikulášskej ulice na Židovskú ulicu (1958).
(Vľavo dole)

Pohľad na Židovskú ulicu so súčasnou zástavbou a dom U Dobrého pastiera.

Židovská ulica

hnevalo obchodnícku gildu v meste, dokonca označil za *"vec pre verejnosť užitočnú a blahodarnú"*. Židia si tovar objednávali nielen v cudzine, ale aj u domácich obchodníkov a remeselníkov; zakúpený a im zverený tovar po jeho predaji ihneď zaplatili a *"uľahčili tak obchodnú prevádzku"*.

Zo špecifikácie Židovskej obce bolo nakoniec zrejmé, že občania mesta majú od obce ročný príjem asi 118 479 zlatých (Gold 2010, 50). Rokokový dom U Dobrého pastiera tvoril prototyp obchodného domu a tvoril začiatok "obchodnej pasáže" Židovskej ulice. Zo strany Mikulášskej ulice mal dom oveľa jednoduchšie riešenie. Vonkajším schodiskom sa vstupovalo na každé poschodie samostatne.

Obytné priestory majiteľa boli na prvom poschodí. Vstup tvoril kamenný portál s oválnym svetlíkovým okienkom. Na mriežke boli iniciály BB. Zvláštnosťou domu je skutočnosť, že drobný rozmer domu je vyvážený suterénom, ktorý prekračuje pôdorys domu. Sem sa vstupovalo z malého dvorčeka pred úzkou fasádou. Projekt zo 60. rokov 18. storočia celkom iste pochádzal od významného architekta z rakúskeho prostredia, pravdepodobne ním bol architekt z okruhu panovníckeho dvora J. N. Jadot. Realizácia bola, ako zvyčajne, v rukách domáceho staviteľa (Hubert). Skeletová architektúra pavilónového typu má módné znaky obľúbených rokokových chinoasérií (citácií čínskych vzorov). Tento dynamický obrys mala aj baldachýnová strieška s lemom nad sochou na nároží domu. Rozhýbaný tvar má aj vysunutá strieška nad druhým poschodím. Nad strechou dominuje veľký komín.

Bočné priečelie domu U Dobrého pastiera so schodiskom a dostavbou na terase (1958).

Interiér zdevastovaného domu U Dobrého pastiera s pôvodným schodiskom a zábradlím (1958).

Židovská ulica s domom U Dobrého pastiera v 30. rokoch 20. storočia.

Začiatok Židovskej ulice v 30. rokoch 20. storočia. (Vľavo dole)

Letecký pohľad na rázcestie a nové domy Židovskej a Beblavého ulice (august 2012).

Židovská ulica

Židovská ulica

Priečelie má jemné rokokové detaily; štukové girlandy, drobné ružičky, lístky. Efekt svetla pavilónovej architektúry pôvodne vytvárali aj iluzívne maľované okná na celej fasáde, ktoré opakovali tvar okien s profilovaným rámom a drobnými sklíčkami. V strede hlavného priečelia na Židovskej ulici je dodnes zachované iluzívne okno s reliéfom črepníkov s dobovo obľúbeným kvetom voskovky (*Hoya carnosa*). Niektoré prvky architektúry však už zanikli. Pred rokom 1913 bolo na poslednom poschodí úzkeho priečelia okno s dynamickým rámovaním v tvare krídla netopiera, no po oprave a obnove strechy už tento tvar neobnovili. Pôvodne mali okná aj biele žalúziové okenice. Zachovali sa však bohaté rokokové okenné mreže košového typu. Pod nimi bol obchodný portál s drevenými okovanými dverami, ktoré po otvorení, ovešané tovarom, slúžili ako výklad. To napokon platilo o všetkých obchodných portáloch tohto veku. Pôvodnú sochu Dobrého pastiera pod baldachýnom dnes nahradila kópia. Drobná figúra v rozviazatom rúchu má znaky práce významného rokokového sochára (pravdepodobne Jozef Sartory). Na vrchole volútového štítu domu je text v nemčine: *"Bojite sa Boha a vzdávajte mu úctu, potom príde hodina jeho požehnaní."* Kto dal dom postaviť, dnes nie je známe. V roku 1778 predáva dom Haus zu guten Hirten genant vdova Anna Mária Scheckenbergerová Jánovi Amonovi. Od roku 1849 dom vlastnila rodina Biffl (Piffl). Boli to obchodníci s cvernamí a plátnom. V roku 1865 je tu evidovaný Michal Biffl, obchodník s krátkym tovarom. Až do 60. rokov 20. storočia tu bol starinársky obchodík. Dnes je tu expozícia Múzea mesta Bratislavy (Múzeum hodín). Ojedinelý rokokový dom U Dobrého pastiera dodnes dokumentuje hodnotu zaniknutého architektonického fondu podhradia a navodzuje atmosféru pôvodnej Židovskej ulice.

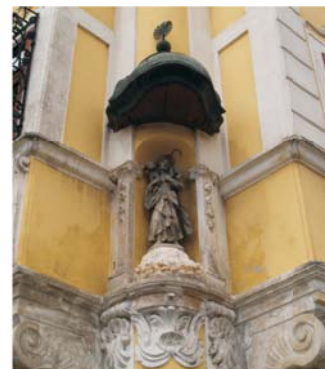
Domu U Dobrého pastiera po asanácii Židovskej ulice v roku 1967.

Prízemie domu U Dobrého pastiera. Na mieste obchodných portálov sú po rekonštrukcii v 70. rokoch 20. storočia iba okná.

Detail rokokovej kamennej konzoly arkiera.

Židovská ulica

Na nároží domu U Dobrého pastiera je socha pod baldachýnom, domový znak. Detail košových mreží okna.

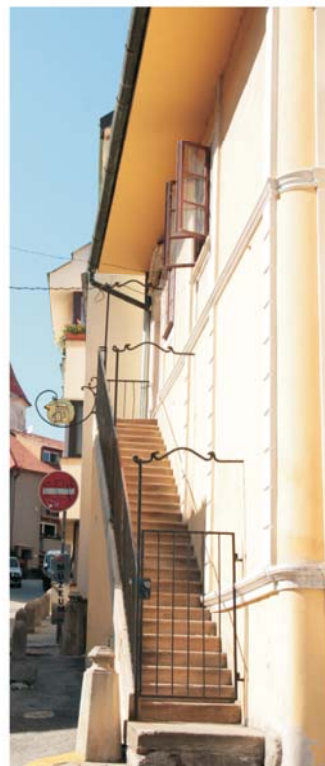
Samostatne stojaci dom U Dobrého pastiera na nároží Židovskej ulice po asanácii v roku 1967.

Južné priečelie domu U Dobrého pastiera, v pozadí súčasná zástavba Židovskej ulice.

Detail košových mreží okna.

Židovská ulica

Južné priečelie domu U Dobrého pastiera, ústie Mikulášskej ulice. V pozadí súčasná zástavba Židovskej ulice.

Exteriérové schodisko, prístup na poschodie domu.

Projekcia súčasného stavu a historickej situácie pri ústí Mikulášskej ulice na Židovskú ulicu.

Hlavné priečelie domu U Dobrého pastiera s iluzívnym oknom a reliéfom kvetov v kvetináčoch.

Židovská ulica

Dom č.2. na Beblavého ul. (pôvodne Židovská č.7)
Dom na rohu Beblavého a Mikulášskej ulice má staršie základy. V 17.storočí patrili Jakubovi Wandlerovi. Dom bol prestavaný a rozšírený v závere 18.storočia. Jednoposchodový dom má šesťosovú fasádu s horizontálnymi rímsami. Na skosenom nároží je kamenný renesančný stĺp, na vrchole so sochou kľačiaceho Krista z 19.storočia. Vlastníkom nárožného domu v roku 1849 bol rytier Samuel rytier von Neuwald a v roku 1880 Vilhelmovi Zapletalovi, ktorí vlastnil aj dva vedľajšie domy.

Situácia domu č. 2 (pôvodne Židovská č. 7)
na nároží Beblavého a Mikulášskej ulice.

Pohľad na ústie Mikulášskej a Beblavého ulice,
v pozadí dom č.2 pred asanáciou v roku 1964

Židovská ulica

Priehľad Beblavého ulicou na dom
U Dobrého pastiera.

Pohľad na južné priečelie domu
a renesančný pilier na nároží
so sochou kľačiaceho Krista
z 19. storočia.

133 Pohľad na historickú zástavbu Židovskej ulice na začiatku 60. rokov 20. storočia a súčasný stav so zahľbenou trasou

mestskej magistrály (Staromestskou ulicou).

Mikulášska ulica

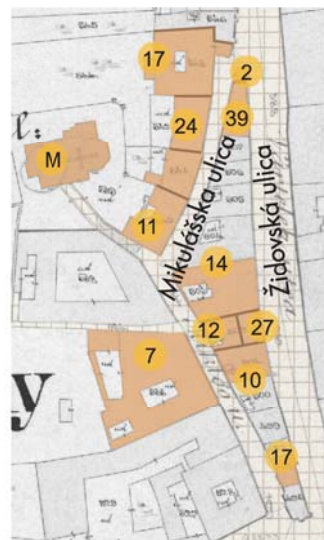
Mikulášska ulica v roku 1799 nazývaná *Nicolai Gasse*, 1826 *Nicolai Gassel*, *platea st. Nicolai*, 1836 *Nicolai gässchen*, *platea subarcensis Nicolai*, 1887 *Miklós utca*, 1925 *Mikulášska*.

Mikulášska ulica patrí k pôvodnej stredovekej urbanistickej štruktúre podhradia na východnom svahu hradného vrchu. V týchto miestach bola archeologicky odkrytá rotunda z 11. až 12. storočia. Podhradská osada tu existovala už v 13. storočí. Prvá písomná zmienka s označením osada (dedina) sv. Mikuláša je z roku 1354, podľa patrocínia kostola, ktorý tu bol postavený v 14. storočí. Obyvatelia mali určitú samostatnosť už v stredoveku, výsady Mikulášskej osady potvrdil v roku 1423 kráľ Žigmund. V nich sú uvedené poddanské povinnosti voči hradu, ako aj práva a slobody obyvateľov a je zrejme, že už v tom čase tu žilo diferencované obyvateľstvo. Okrem poddaných to boli aj mešťania, remeselníci, kupci, úradníci, vojaci v službách hradu a nepochybne aj židovskí obchodníci. Kostol na svahu stál až do začiatku roku 1531, keď ho zbúrali podobne ako ostatné kostoly predmestí, aby ich nebolo možné využiť pri obliehaní mesta tureckými vojskami. Od 16. storočia sa v správach vyskytuje už len označenie suburbium castris.

Od roku 1599, za dedičného panstva pálfiovských županov, začína nový rozkvet územia, ktoré je súčasťou Schlossbergu. Kostol sv. Mikuláša v roku 1661 znovu postavili na podnet Františky Belasssi – Khuenovej, vdovy Pavla Pálfiho, aby hradná stráž a služobníctvo nechodilo na pobožnosť do mesta. Pri kostole bol do konca 18. storočia cintorín a tu bol pochovaný aj významný sochár Franz Xaver Messerschmidt.

V 18. storočí sa završil urbanistický rozvoj aj v miestach bývalej osady sv. Mikuláša. Domy postavené v stredoveku a v 17. storočí sú v 18. storočí prestavané na veľké viacposchodové obytné domy. Úzka, prudko stúpajúca a klesajúca Mikulášska ulica, ktorá je na oboch koncoch napojená na Židovskú ulicu, je v tomto čase obojstranne zastavaná. Domy zo Židovskej ulice majú vstupné portály (a po roku 1802 aj čísla) aj z Mikulášskej ulice. V 19. storočí tu stálo 22 domov.

Na západnej strane ulice stáli domy, ktorých parcely stúpali do prudkého svahu.

Mikulášska ulica, situácia na katastrálnej mape mesta z roku 1894

Súčasná Mikulášska ulica.

Západná strana Mikulášskej ulice (1950).

Mikulášska ulica

Mikulášska ulica, dom č. 3 na južnom konci ulice postavili v 18. storočí, v 19. storočí bol upravovaný. V roku 1849 patril rytierovi Samuelovi von Neuwald, v roku 1880 bol majiteľom Vilhelm Zapletal. Dom bol asanovaný.

Mikulášska ulica, dom č.7 bol postavený do svahu, bol to trojposchodový, samostatný veľký dom s nádvorím. Na uličnom priečelí mal 8 okenných osí. Na poschodie viedli vonkajšie schody popri dome. Dom pochádzal z 18. storočia a bol prestavaný v 19. storočí. V roku 1849 patril mešťanovi Turraymu a Feketeovi, v rokoch 1856 až 1880 mal troch majiteľov, volali sa Singer, Madern a Kreilisheim. Dom bol asanovaný.

Dom č. 7 na Mikulášskej ulici, situácia na katastrálnej mape mesta z roku 1894.

Dom č. 7 na Mikulášskej ulici (1958).

Mikulášska ulica, dom č. 11 (26) sa nazýval *Nicolai Schulhaus*. Vieme o ňom, že už v roku 1848 slúžil cirkevným účelom. V roku 1850 bol vlastníctvom Mikulášskej obce (Nicolai Gemeinde) a v roku 1880 patril základine katolíckej ľudovej školy na podhradí. Istý čas, pred rokom 1844, bola v tejto budove (v tzv. cirkevnom dome) umiestnená aj prvá verejná židovská primárna škola, kým bola zriadená škola v aponiovskom dome na Kozej ulici (Gold 2010, 78). Náročná dvojposchodová budova postavená do svahu mala pôdorys v tvare písmena U. Na južnej strane popri nej viedli prudko stúpajúce schody ku kostolu; bola tu aj mrežová brána cintorína. Dom pochádzal z 18. storočia a stál na starších základoch zo 17. storočia. Až do asanácie si zachoval impozantné riešenie: južný trakt predstavoval štýlovo samostatný celok s manzardovou strechou s prevýšením s dvojicou okien na treťom poschodí na južnej aj východnej strane. Zvyškom bohatého rokokového štýlu boli volutové štíty, podopreté kuželovými konzolami. Dom mal hlavné sedemosové priečelie orientované do Mikulášskej ulice, uprostred s malým barokovým portálom. Pôvodná architektúra bola paralelou rokokového domu U Dobrého pastiera. Dom bol asanovaný.

Dom č. 26 (č. 11), situácia na katastrálnej mape mesta z roku 1894.

Pohľad na časť domu č. 26 (č. 11) na Mikulášskej ulici (1954) a nová výstavba na tomto mieste. Hlavné priečelie domu č. 26 (č. 11), zameranie (1968).

Mikulášska ulica

Kostol sv. Mikuláša je postavený v roku 1661 na mieste stredovekého kostola. Kostol dala postaviť vdova po Pavlovi Pálfim. Jednoduchý priestor je zaklenutý valenou klenbou s lunetami, sakristia má krížovú klenbu. Exteriér je členený lizénovými ráhami. Západná fasáda je ukončená štítom a štvorhrannou vežičkou. Na južnej strane je portál s profilovaným rámovaním s rozoklaným štítom, s erbami manželov Pálfiovcov. Kostol pôvodne postavený pre ľudí z pálfiovských majetkov a obyvateľov podhradia. Od roku 1950 slúži pravoslávnej cirkvi.

Kostol sv. Mikuláša dala postaviť vdova po Pavlovi Pálfim, grófka Františka Khuenová. Nad portálom, pod sochou sv. Mikuláša vo výklenku je bohato dekorovaná kartuša s erbami manželov Pálfiovcov.

Kostol sv. Mikuláša, situácia na katastrálnej mape z roku 1894.

Súčasná zástavba na Mikulášskej ulici.

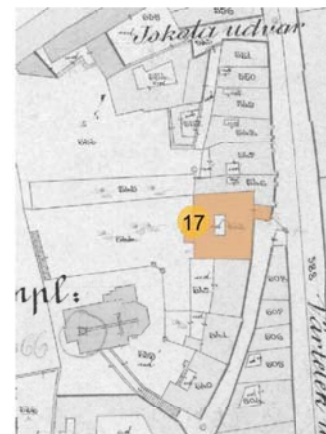
Súčasný pohľad na mikulášske podhradie z hradu.

Mikulášska ulica

Mikulášska ulica, dom č. 17 (22) stál na hornom konci ulice, kde sa Mikulášska opäť napojila na Židovskú ulicu. V roku 1848 patril Františkovi Neumannovi, v rokoch 1850 až 1880 Gottfriedovi Dressovi. Barokový dvojposchodový dom postavený do svahu na starších základoch zo 17. storočia, má päťosovú fasádu so zjednodušujúcimi úpravami architektonického členenia z 19. storočia. Dom bol asanovaný.

Na východnej strane Mikulášskej ulice stáli domy, ktoré boli hlavnými priečeliami súčasťou Židovskej ulice.

Mikulášska ulica, dom č. 10 patril v roku 1848 Mendlovi Mandlovi, v roku 1850 už základine Mendl Mandla a v roku 1880 Jakobovi Kiiseerovi.

Dom č. 22 na Mikulášskej ulici, situácia na katastrálnej mape z roku 1894.

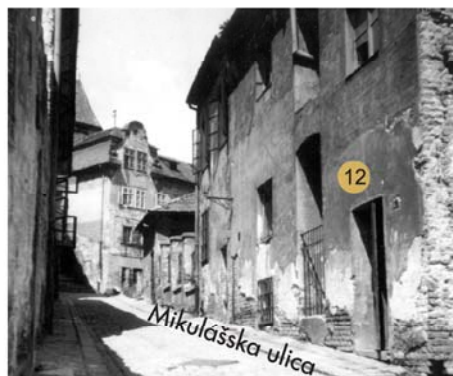
Západná strana Mikulášskej ulice po zbúraní Židovskej ulice.

Mikulášska ulica

Mikulášska ulica, dom č. 12 a dom č. 14 patrili k najstarším v tejto lokalite a prešli prestavbou v 18. storočí. Domy č.12 a č. 14 patrili v roku 1848 Gerzonovi Lembergerovi. Podľa objaveného archívneho plánu z roku 1931 patril dom č.12 (parceta č. 602) k štyrom domom, ktoré boli majetkom nadácie Ignáca Schreibera. V zmysle jeho testamentu z 21. decembra 1868 prenechal celý svoj majetok, ktorý tvorili domy, peňažná hotovosť, cenné papiere, aktívne pohľadávky, zlato a hnutelnosti, na dobročinné účely. Pod označením Nadácia Ignáca Schreibera prenechal správu nadácie *"magistrátu slobodného kráľovského mesta Prešporka"*. Z príjmov sa mali podporiť sudcovia, evanjelický starobinec a nemocnica, všeobecná nemocnica, konvent alžbetínok, detská nemocnica, ústav pre chudobné deti, ústav hluchonemých, židovský spolok Chevra Kadiš, rabinát atď. Dvojposchodový mohutný dom č.12 mal malý svetlíkový dvor, dvojposchodový dom č. 14 mal malú okrasnú záhradu s dreveným oplotením. Domy boli asanované.

Mikulášska ulica, dom č. 24 patril v roku 1848 Šimonovi Bettelheimovi, v roku 1850 Jozefovi Bettelheimovi a v roku 1880 Róze Engelovej. Rozsiahly objekt, ktorého stavebné jadro je zo 17. storočia prešlo veľkou prestavbou v 18. storočí. Dom mal päťosové priečelie v barokovo klasicistickom výraze, s plochým omietkovým geometrickým členením. Na prízemí mal pásovú rustiku. Nachádzali sa tu obchodné portály so železnými bránami. Dom bol asanovaný.

Dom č. 12 na Mikulášskej ulici a dom č. 27 na Židovskej ulici, situácia na katastrálnom pláne mesta z roku 1894.

Východná strana Mikulášskej ulice s domom č. 12 (1954).

Východná strana Mikulášskej ulice s domami č. 12 a 14 s oplotenou záhradkou.

Beblavého ulica

Táto pôvodná stredoveká ulica Schlossbergu vznikla nad zrušeným kameňolomom v 16. storočí ako jednoduchá cesta do hradného opevnenia medzi vinicami, lemovaná spočiatku malými domami. Spájala mesto s hradným areálom. Po čase sa zužoval názov Malá Zámocká (Kis Vár utca), od roku 1879 Petőfygasse, Petőfi utca, Petőfiho ulica (podľa významného maďarského básnika), po roku 1945 Beblavého ulica (podľa slovenského spisovateľa). Nadväzuje na Mikulášsku ulicu a v hornom úseku sa spája s ulicou Zámocké schody, s ktorou mala až do 1879 aj spoločný názov. V tomto roku stálo na Beblavého ulici 12 domov.

Veľké dvoj- a trojposchodové domy stavané na severnej strane ulice, do svahu hradného vrchu na kamennom podlaží, mali pomerne úzke uzavreté dvory. Ich uličné fasády boli prispôbené stúpajúcemu terénu. Tieto bohato dekorované barokové domy patrili k novej zástavbe lokality a ich "predné izby" na poschodí boli veľké, pohodlné a dobre prirodzene osvetlené. Na južnej strane stáli domy, ktoré mali hlavný vchod z ulice Zámocké schody.

Prevažnú časť domov postavili v 18. storočí, pričom si zachovali tradíciu trojpriestorovej dispozície, v strede s tzv. čiernou kuchyňou s veľkým komínovým zberačom. Zo spoločného zaklenutého priechodu viedlo schodisko do horných podlaží, do bytov v uličnom trakte. Obytné priestory v dvorových krídlach mali samostatné schodisko. Na prízemí boli zachované pôvodné klenby. Za domami sa nachádzali záhrady a vinice na terénnych terasách, prístupné schodmi. Rovnako ako ostatné, aj domy na Beblavého ulici prešli po požiari v roku 1913 úpravami. Nové konštrukcie dostali krovy, zrušené alebo upravené boli čierne kuchyne s pecou a ohniskom.

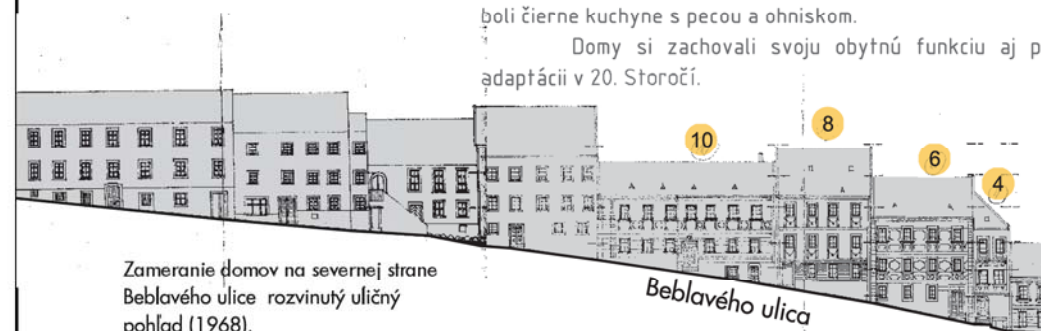
Domy si zachovali svoju obytnú funkciu aj po adaptácii v 20. storočí.

Súčasný pohľad na Beblavého ulicu.

Beblavého ulica s domom č. 2 (pôvodne č. 13) na nároží.

Zameranie domov na severnej strane Beblavého ulice rozvinutý uličný pohľad (1968).

Beblavého ulica

Beblavého ulica, dom č. 2 (pôvodne Beblavého č. 13, neskôr Židovská č.7) je nárožný dom stojaci na starších základoch. Jeho majiteľa Jakuba Wandlera poznáme už zo 17. storočia. Na konci 18. storočia domu pribudlo ďalšie poschodie a zabral celú parcelu do svahu. Má šesťosovú fasádu s horizontálnymi rímsami. Pri skosenom nároží domu, na križovatke ulíc Beblavého a Mikulášska stojí dnes kamenný renesančný stĺp, na vrchole so sochou kľačiaceho Krista z 19. storočia. V roku 1849 bol majiteľom tohto domu Samuel, rytier von Neuwald. V roku 1880 ho predal Vilhelmovi Zapletalovi, ktorý vlastnil aj ďalšie dva vedľajšie domy, č. 4 a 6 (pôvodne 9 a 11) na severnej strane ulice.

Dom bol rekonštruovaný, prízemie sa využíva ako reštaurácia.

Beblavého ulica, dom č. 10 (pôvodne Beblavého 5) stojí na dvoch starších parcelách. V strede vznikol zaklenutý priechod. Na severnej strane bol využitý starší trojpriestorový dom s čiernou kuchyňou v strede, so suterénom zapusteným do skaly. Táto časť vznikla okolo roku 1700. Spojenie parciel a veľká prestavba sa uskutočnila okolo polovice 18. storočia a vtedy bola dostavaná parcela aj na opačnej strane. Trojkrídlová dispozícia uzatvárala pavlačový dvor, v závere parcely bolo schodisko vedúce do záhrady vo svahu. Hlavné, poschodové uličné priečelie so zvýšeným prízemím je členené pásovou bosážou, priebežnými rímsami a dekoratívnymi výplňami pod oknami poschodia. V strede je veľký vstupný portál a vedľa bol osobitný portál do suterénu.

V roku 1849 dom patrili Ignácovi Naszovi a v rokoch 1850 až 1880 Beťti Naszovej.

Beblavého ulica, dom pôvodne č. 6 (dnes bez čísla) na južnej strane ulice je poschodový, pôvodne je zo 17. storočia, neskôr bol prestavaný. Podľa archívneho katastrálneho plánu (z roku 1931) s vyznačením domov Schreiberovej nadácie mal tento dom 98 metrov štvorcových. V roku 1849 patrili Ignácovi Schreiberovi, bohatému mešťanovi a filantropovi. V zmysle jeho závetu dom v roku 1880 začlenili do Schreiberovej nadácie na podporu inštitúcií a chudobných mesta.

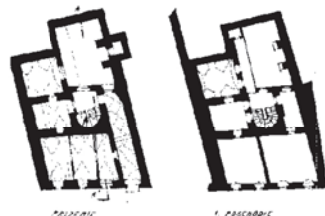

Dom č. 2 (č. 13) na Beblavého ulici, situácia na katastrálnej mape mesta z roku 1894.

Dom bez čísla (pôvodne č. 6) na južnej strane Beblavého ulice, situácia na katastrálnej mape z roku 1894.

Dom č. 6 pôdorys prízemí a klenbami a pôdorys poschodia (1968).

Beblavého ulica

Renesančný dom na rázcestí ulíc Beblavého a Zámocké schody (č. 6, neskôr č. 2).

Súčasný pohľad na dom č. 6 na Beblavého ulici.

Dom č. 6, uličné priečelie a rez zástavby na svahovitej parcele, zameranie (1968).

Zámocké schody

Pôvodne to bol prudko stúpajúci chodník ponad kameňolomu k východnej (Žigmundovej) bráne Bratislavského hradu. Táto hlboká a strmá cesta (*via profunda et praeceps*) sa spomína už od 15. storočia. Neskôr tu vysekali schody priamo do skalného podlažia. Patrí k starým, historickým peším trasám na hrad. Domy v dolnom úseku majú základy zo 16. storočia, avšak veľká výstavba na nepravidelných parcelách sa uskutočnila v 17. a 18. storočí. V hornom úseku stáli rokokové a neskorobarokové domy vstavané do svahu hradného vrchu. Na južnej strane pozdĺž cesty na hrad, na bývalom pálfiovskom majetku domy postupne stavali až v 19. storočí. Pôvodne bezmenná cesta ulica dostala svoje meno až po pripojení Podhradia do právomoci mesta. V roku 1852 sa nazýva *Malá Zámocká ulica* (*Kleine Schossgasse*, 1861 *Kisvárutca*, 1876 *Schlossstiege*, 1880 *Kis Vár utca*, *Várlépcső*, 1927 *Zámocké schody*). K ulici sa v ostrom uhle pripája Beblavého ulica.

Na tejto ulici, v dome, ktorý stál pri dvadsiatom štvrtom schode (dom č. 4), písal básnik Sándor Petőfi v roku 1843 Správy z uhorského snemu (Országgyűlési Tudósítások). Domy na hornom úseku ulice Zámocké schody boli obojstranne asanované v 60. a 70. rokoch 20. storočia.

Zámocké schody, dom, pôvodne č. 4 (dnes bez čísla) renesančný dom zo začiatku 17. storočia s trojkřídlovou dispozíciou stojí na starších základoch. Poschodový dom mal šesťosovú fasádu a v strede okrúhly arkier. Keďže pôvodne vysoko vyčnieval nad prudkým svahom nad vinicami, v 18. storočí ho nazývali aj dom s kazateľňou (*Vinea et hortus Praedigtstuhl*). Má renesančné detaily, kamenné rámovanie okien, portál aj ozdobné mreže. Dom v roku 1651 predáva podhradský puškár Ján Wentz Leonardovi Feugerovi. V roku 1689 bol majiteľom Juraj Schiller, o rok neskôr patril Alžbete Schillerovej, v roku 1880 je vlastníkom Samuel Mannheim.

V tomto dome pôsobil Sándor Petőfi. V roku 1843 tu bola redakcia Záborského rukou písaných novín Správy uhorského snemu, na prepisovaní ktorých sa básnik podieľal. Podľa T. Ortvyaya (2003, 97) tu pracoval na spravodajstve spolu so spisovateľom Józsefom Kolmárom. Dom bol rekonštruovaný.

Súčasný pohľad na ulicu Zámocké schody.

Renesančné domy (pôvodne č. 4 a 6) na ulici Zámocké schody. Situácia na katastrálnej mape z roku 1894.

Zámocké schody

Renesančný dom č. 6 (neskôr č. 2) s polkruhovým rizalitom a arkádovým nádvorím stojí na rázcestí ulíc Beblavého a Zámocké schody. Súčasný stav.

Zámocké schody, dom, pôvodne č. 6 (neskôr č. 2 na Beblavého - Petőfiho ulici), dnes bez čísla renesančný dom zo začiatku 17. storočia je situovaný na nároží Zámockých schodov a Beblavého ulice. Poschodový, dvojkrídlový dom stojí na atypickej parcele s malým uzavretým dvorom. Pivnica vysekaná v skale siaha až pod Beblavého ulicu. Areál uzatvára kamenný plot. Do dvora je otvorená arkáda, na poschodí s kamennými stĺpkami. Na východnej strane je štvorosová fasáda s arkierom na kamenných konzolách, na severnej strane je polkruhový rizalit. Pôvodne mal dom renesančnú farebnú sgrafitovú výzdobu v omietke (v technike preškrabávanej omietky). Vieme, že už v roku 1651 predáva Eliáš Bittura dom, ktorý stál "*zwischen Fahrt und Fusweg*", teda medzi vozovou a pešou cestou Jurajovi Riglerovi. V roku 1849 je vlastníkom Juraj Hildebrand, v roku 1850 Eva Hildebrandová a v roku 1880 Rozina Holdererová. Dom bol rekonštruovaný, istý čas tu bola reštaurácia a hotel Arkádia.

Zámocké schody, dom č. 15 (parcela č. 611) meštiansky dom z prvej polovice 19. storočia v štýle neskorého klasicizmu. Typická zástavba na južnej strane ulice v prudkom svahu: dom sa javil ako jednoposchodový do ulice Zámocké schody a do záhrady mal tri podlažia. Priestory pivnice boli zapustené do skalného podlažia.

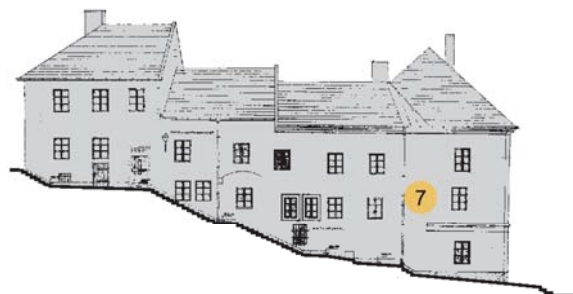
V dome boli využité stredoveké kamenné články, napr. schodové stupne z vretenového točitého schodiska, mal zachované aj klenby. V roku 1849 bol dom vo vlastníctve Jozefa Maxiányiho, v roku 1880 bol jeho majiteľom Ján Mino. Dom bol asanovaný v roku 1971.

Zámocké schody, dom č. 18 stál ako posledný v severnom rade, pred Žigmundovou bránou hradu. Veľký šesťosový poschodový dom mal dvorné křídlo a na svahu za domom bola záhrada. V roku 1849 patril Jozefovi Bettelheimovi, v roku 1850 Dávidovi a Säre Bettelheimovcom a v roku 1880 Štefanovi Keszlerovi. Dom bol asanovaný.

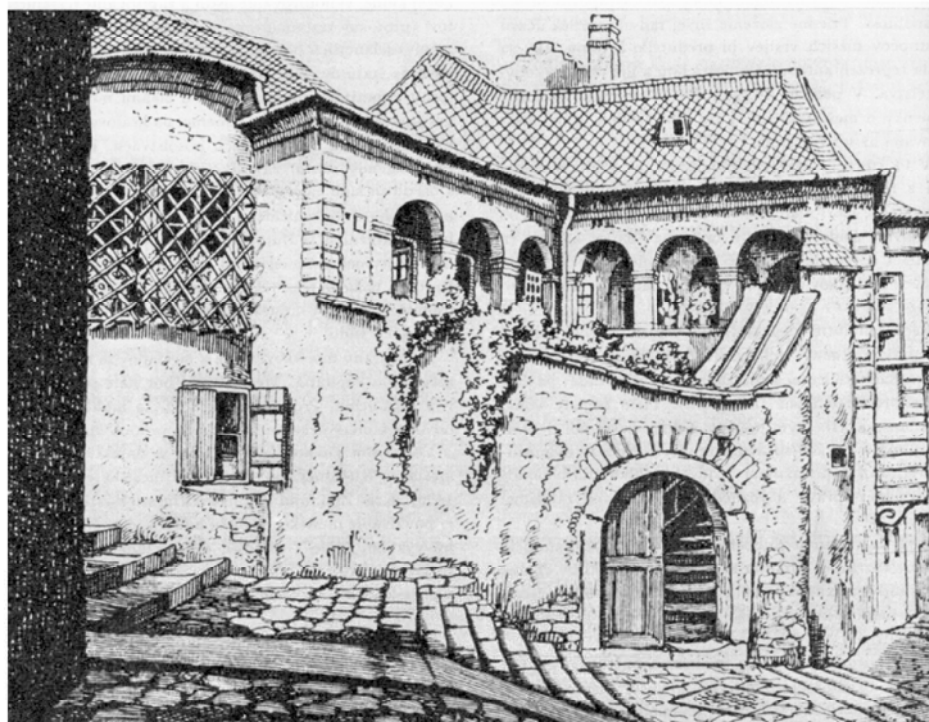
Renesančný dom č. 4 (dnes bez čísla) zo 17. storočia, v ktorom pôsobil básnik Sándor Petőfi v redakcii novín Správy uhorského snemu v roku 1843.

Zámocké schody v 30. rokoch 20. storočia, súčasný pohľad a zameranie priečelí domov na dolnom úseku ulice (1968).

Renesančný dom s arkádovým nádvorím na kresbe Karola H. Frecha (20. - 30. roky 20. storočia).

Dom č. 19 na Zámockých schodoch, pohľad z južnej strany (1948).

Nárožie ulíc Židovská a Zámocké schody. Súčasný pohľad.

Nárožie ulíc Židovská a Zámocké schody s domom č. 7 (1955).

Ulica Medzierka

Táto slepá ulička sa otvárala zo Židovskej ulice a viedla sčasti rovnobežne s Vydricou. Posledné výskumy (v roku 2008) však ukázali, že to bola časť pôvodnej opevnenej cesty na hrad, ktorá spájala mesto a vstup do hradného areálu cez Žigmundovu bránu. Na tejto trase stála kedysi aj opevnená dolná brána, ktorú vidieť na rytine mesta z roku 1574 a ktorá bola (ako zaklenutý priechod) zachovaná ešte aj začiatkom 20. storočia.

Spomína sa ako samostatná ulica už v roku 1379 pod názvom *Feudlukchen*, v roku 1490 *Lukchen*, 1601 *Wödrütz Lukhen*, 1605 *Zwerggasse*, v 19. storočí *Luken*, *Lucsony*, po roku 1921 *Medzierka*. Kým horný diagonálny úsek cesty zanikol (v dôsledku otvorenia iných trás na hrad), najneskôr v 17. storočí bol jej dolný úsek obojstranne zastavaný. Z južnej strany sem zasahovali parcely domov na Vydrici. V roku 1601 tu stálo už päť domov. V roku 1775 sa spomína 7 domov a 14 domácností, koncom 19. storočia pribudol ďalší dom. V ulici bývali v 18. storočí obyvatelia rôznych profesií, napríklad povozník, obuvník, studniar, hudobník aj farbiar hodvábu. V roku 1605 tu boli mreže, ktorými sa zamykala na noc Židovská ulica. Zástavbu zlikvidovali už pred rokom 1967 a na zbúranisku bola istý čas verejná tržnica.

Celá ulica bola asanovaná.

Medzierka a domy č. 1. a 6, situácia na katastrálnom pláne mesta z roku 1894.

Pohľad na Zámocké schody, Medzierku (v zeleni), Vydricu a nábrežie Dunaja.

Ulica Medzierka

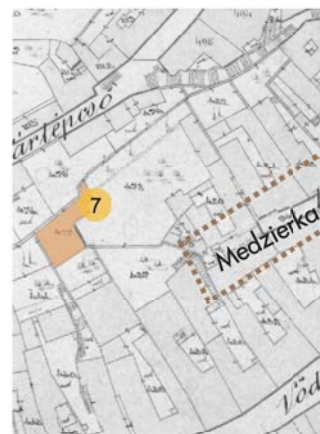
Ulica Medzierka, dom č. 1 zo 17. storočia stál na rohu Židovskej ulice a Medzierky, na južnej strane. V roku 1780 patril mešťanovi Biermannovi, od roku 1813 patril pekárskej rodine Hackerovcov. Ešte aj v roku 1880 patril Alžbete Hackerovej a tiež Fridrichovi Schmidtovi.

Ulica Medzierka, dom č. 6 vznikol už v stredoveku a neskôr bol niekoľkokrát prestavaný; napokon bol prístupný iba zo strany Zámockých schodov. Bol poschodový, s dvorovými krídlami, stál na pôdoryse v tvare písmena U. Vieme, že v roku 1780 patril Samuelovi Brandtnerovi, v roku 1813 Leopoldovi Bloderwaschlovi, v roku 1823 Jozefovi Stierlingovi a v roku 1849 jeho dedičom. V roku 1880 bol jeho majiteľom Ján Otto.

Ulica Medzierka, dom č. 7 poschodový blokový dom bol v hornom úseku uličky a stál samostatne, pod líniou murovanej hranice hradného majetku pälfiovských županov. V roku 1813 patril Antonovi Ederovi, ktorý mal perníkarský obchod na Michalskej ulici. Od roku 1828 patril perníkárom Léviusovcom.

Dom č. 6 na severnej strane uličky Medzierka. Po prestavbách stredovekého domu v 17., 18. a 19. storočí bol prístupný aj z ulice Zámocké schody. Ulica Medzierka (okolo 1930).

Dom č. 7 (ulica Medzierka), situácia na katastrálnom pláne z roku 1894 a súčasný stav od nábrežia.

Rybné námestie

Rybné námestie na rázcestí Židovskej ulice, Vydricy a Promenády (Hviezdoslavovo námestie) na pláne mesta z roku 1894, s vyznačením trasy mestskej magistrály (Staromestskej ulice) a mosta.

Na mieste dnešného Rybného námestia sa predávali ryby už v stredoveku. *Forum Piscium* (Rybný trh) sa spomína už v roku 1373, ale už pred vznikom mesta bolo trhovisko na križovatke ciest. V roku 1439 sa toto miesto nazýva *Newstat Piscatores*, 1445 *Fischerpruk*, v 16. storočí má názov *Fletzerstadl*, v roku 1776 *Forum Piscatorum* a na konci 18. storočia *Platz vor der Wädritzer Thor*. V 19. storočí sa používal názov *Halpiac*, *Fischplatz*, po roku 1921 *Rybárske alebo Rybné námestie*.

Spočiatku to bolo veľké, otvorené územie medzi mestom pod hradom, riekou Dunaj a osadou Vydrica. Bolo v majetku hradného župana. Ponad mestskú hradbovú priekopu viedol drevený most pred Vydricou bránou, ktorý spájal mesto s Vydricou. V roku 1440 sa spomína tzv. Nový alebo Biely tábor predsunuté opevnenie hradu. Na nábreží stáli dielne garbiarov. V 15. a 16. storočí tu boli verejné studne, v roku 1477 sa už spomína aj pivovar.

Rybné námestie

Tradičný trh na Rybnom námestí pretrval do 20. storočia.

Rybné námestie okolo polovice 19. storočia, pred výstavbou neologickej synagógy. Ocelorytina podľa kresby norimberského ilustrátora L. Rohbocka. Letecký pohľad na súčasný stav Rybného námestia s vyznačením pôvodnej zástavby (2012).

Pranier stál na tomto mieste v roku 1641. Na brehu Dunaja sa ťažil piesok, nachádzal sa tu sklad dreva, ktoré sem privážali v 17. a 18. storočí pltníci. Boli tu aj nádrže s rybami na predaj. V 18. storočí už miesto postupne nadobúda mestský ráz námestia. Morovú epidémiu v rokoch 1710 - 1711 pripomínali najprv až dva morové stĺpy. Kamenný stĺp so sochami z roku 1714 je na námestí dodnes, aj keď na inom mieste. V roku 1746 bola postavená nová studňa, o tri roky neskôr sa spomína fontána. Nachádzala sa tu aj strážnica verejného poriadku, sýpky a mýtnica. V roku 1766 tu stála čerpadlová studňa. Na južnej strane námestia, na mieste stavby zničenej požiarom, vznikol v roku 1752 nový areál pivovaru. Ten bol znovu prestavaný v roku 1799 na nový Meštiansky pivovar, ktorý prežival až do asanácie v 60. rokoch 20. storočia.

Veľké zmeny, ktoré podnikli aj novú výstavbu, sa uskutočnili po spevňovaní a úpravách dunajského nábrežia v roku 1822 a 1835. O polstoročie neskôr námestie vydláždili bazaltovými a granitovými kockami. V roku 1935 určuje zástavbu námestie regulačná zastavovacia úprava. Napokon v pôvodnom zmysle toto námestie zaniká výstavbou mostného telesa ponad Dunaj a vloženie nájazdu na most v mieste pôvodnej Židovskej ulice.

Rybné námestie

Z dokumentácie asanovaných domov je zrejme, že na tejto zvažujúcej sa ploche pred hradbami bola roztrúsená zástavba už v stredoveku s domami rybárov a remeselníkov. V priebehu 16. a 17. storočia sa pôvodné, prízemné domy rozširujú, parcely sa spájajú a domy dostávajú aj poschodie. Pôvodná rybárska osada sa mení, vzniká tu mestské prostredie. Už v 18. storočí domy nadstavujú o ďalšie poschodia a dvory sú obšované obytnými krídlami s pavlačami. Nové byty, ktoré sa skladajú zväčša z izby a kuchyne, sú prístupné z pavlače. Kuchyne sú rozčlenené klenbovým pásom; sú v nich zvyčajne tzv. čierne kuchyne, ktoré majú otvorené odsávače dymu nad murovanými pecami. To bolo bežné aj v mestských bytoch až do začiatku 20. storočia. Izby na prízemí sú obvykle zaklenuté pruskými klenbami. Domy majú však navonok nový, často reprezentačný ráz: majú ozdobné fasády, arkiere na barokových konzolách a bohaté členenie ornamentikou, napríklad domy č. 4 a 27.

Najväčšou premenou však prechádza Rybné námestie v 19. storočí, keď aj na južnej strane pozdĺž dunajského nábrežia budujú trojposchodové nájomné domy. Podľa projektov staveľskej firmy Feiglerovcov, v jednotnom štýle eklektiky, boli stavané v rokoch 1845-1847. Domy mali individuálne riešený pôdorys. Južný pohľad z Rybného námestia zaberala široká fasáda Meštianskeho pivovaru. Nárožie niekdajšej Promenády (dnes Hviezdoslavovo námestia) a Rybného námestia zaberá veľký Bubenkov dom. Bol postavený v mieste zrušenej a čerstvo zasypanej obrannej priekopy zrušených hradieb, a preto praskal a sadal v základoch. Dostal aj prezývku "hovoriaci dom". Napokon v roku 1890 bol na tomto mieste postavený nový Malatinského dom v novobarokovom štýle. Trojposchodový nájomný bytový palác mal na prízemí s kaviareň Viktória, neskôr Corso. Dom stojí dodnes.

Na všetkých historických pohľadoch, aj na pohľadniciach Rybného námestia sa objavuje neologická synagóga na pozadí Dómu sv. Martina. Synagógu postavili v roku 1894 na mieste hostinca, neskôr kaviarne U zlatého slnka. Architektúra synagógy tvorila začiatok Židovskej ulice (č. 2), na rohu Židovskej a Dlhej (Panskej) ulice. Vytvárala dominantu aj pri príchode z ulice Veľká Vydrice na južnom podhradí.

Rybné námestie so synagógou na začiatku 30. rokov 20. storočia (vpravo hore) a v roku 1967 (hore).

Súčasný pohľad na Rybné námestie s nájazdom na Most SNP. V pozadí ulica Zámocké schody. Synagóga bola zbúraná.

Rybné námestie

Letecký pohľad na situáciu Rybného námestia a cestný uzol pri Moste SNP (2012).

Rybné námestie bolo s novou Promenádou prepojené na mieste zasypanej obrannej priekopy (dnes Hviezdoslavovo námestia). V týchto nových domoch bývali významní ľudia bratislavských dejín: Oskar Nedbal, riaditeľ Mestského divadla, akademický maliar a reštaurátor Ľudovít Pittthordt, aj hudobný skladateľ Alexander Albrecht. Na rohu *Malej Vydrice (Prídavkovej ulice)* stál palác s okrúhlym arkierom, ktorý v roku 1880 vlastnil knieža Artúr Rohan. Aj na Promenáde, ktorá mala parkovú úpravu, vyrástli nové paláce potomkov šľachty, istý čas tu býval napríklad gróf Ilešházi (Illésházy), gróf Čáki (Csáky), Pálfiocvi (Pálffy) a ďalšie významné rodiny.

Rybné námestie

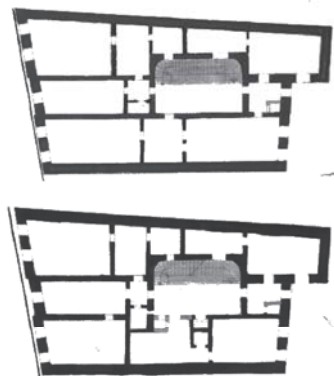
Rybné námestie, dom č. 1 na východnej strane námestia bol postavený na konci 18. storočia na mieste zrušenej priekopy mestského opevnenia. V podzemí domu boli zistené piliere a tehlové klenby pôvodného mosta zo 17. storočia, ktorý sa klenul ponad obrannú priekopu pred Vydrickou bránou mestského opevnenia. Rozsiahly dvojposchodový dom bol prístupný prejazdom pre vozy z Dlhej ulice a bránu pre peších mal z Rybného námestia. Bol postavený v architektonickom výraze barokového klasicizmu 18. storočia. Mal bosované prízemie, hladké omietky na poschodí, výraznú hlavnú rímsu a zvýraznené nadokenné rímsy s festónovou výzdobou.

Rybné námestie, dom č. 4 (parceta č. 274) stál na juhozápadnej strane námestia, vedľa pivovaru. Mal stredoveké základy, veľkú pivnicu a bol rozšírený v 17. storočí. V strede dispozície bol prejazd do dvora, zaklenutý krížovou klenbou s hrebienkami. V druhej polovici 18. storočia patril mešťanovi Schwägerovi. V roku 1780 dom zvýšili. Hlavná fasáda mala päť okenných osí s veľkým segmentovým kamenným portálom uprostred. Dvojposchodová budova dostala na konci 18. storočia novo upravené štýlové priečelie. Na konci 19. storočia upravili byty na prvom a druhom poschodí na pohodlné nájomné bývanie. Miestnosti boli prístupné z haly. Dom bol asanovaný.

Rybné námestie, dom č. 5 (parceta č. 273) stál v radovej zástavbe na juhozápadnej strane námestia. Stredoveké jadro domu bolo zreteľné v kamenných múroch pivnice aj prízemie. V pivnici bol zistený gotický stĺp s konzolou, datovaný do 16. storočia. Tieto suterénne priestory mali valené tehlové klenby s lunetami. Dom bol v 17. storočí rozširovaný. Keď ho v 18. storočí prestavali, mal už dve poschodia. Až do asanácie boli v interiéroch zachované pôvodné barokové detaily, napríklad dvere s dekoratívnym kovaním. Päťosové priečelie bolo orientované do námestia. Vysoký dvojposchodový arkier v centre priečelia niesli rokokové ozdobné kamenné konzoly. Aj kamenný portál s nadsvetlíkom mal slohové rokokové detaily. Bola tu mriežka s dátumom 1775 a iniciály G K. Úzky priechod do dvora mal barokovú klenbu; dvorové krídla boli pavlačové so zábradlím v rokokovom slohu.

Dom č. 1 na nároží Rybného a Hviezdoslavovho námestia s kaviarňou Korzo a neskorobarokový dom na nároží Dlhej (Panskej) ulice.

Dom č. 4 na Rybnom námestí, pôdorys prízemie a 1. Poschodia.

Dom č. 5 na Rybnom námestí, pôdorys prízemie.

Rybné námestie

V roku 1755 si dal dom postaviť zrejme Johan Gottfried Kunz, majster kožušníckeho remesla. Neskôr ho vlastnil mešťan Günter. V 30. rokoch 20. storočia patril rodine Jozefa Bellaiho, ktorý bol vládny radcom a prednostom notárstva.

Rybné námestie, dom č. 6 (parceta č. 272/1) stál v susedstve domu č. 5 a vytváral nárožie Rybného námestia a Rázusovho nábrežia. Aj tento objekt mal stredoveké jadro. Začiatkom 20. storočia, okolo roku 1906 dom generálne prestavali. Vznikla veľká novobaroková štvorkrídlová budova s ústredným dvorom. V prednom krídle z námestia bol priechod a vložené elipsovité schodisko. Vo dvore boli pavlače, ktoré boli na dvoch stranách kryté drevenými zasklenými stenami. V južnom krídle bolo zadné schodisko k bytom na pavlačiach. V dome boli zachované stopy rôznych prestavieb: pruské barokové klenby boli na prízemí z 18. storočia, inde boli prvky empíru, ale aj neskoršej secesie (zábradlie schodiska). Priečelie do Rybného námestia bolo dvojposchodové so siedmimi okennými osami a malo slohový výraz secesie aj novobaroka s bohatou štukovou dekoráciou. Miestnosti s vysokými stropmi a s elegantným riešením interiérov mali výhľad na západ a juh, na Dunaj. Na južnej strane bol balkón s bohatým ornamentálnym kovaním zábradlia.

Nárožný dom patril v roku 1780 mešťanovi Reischovi. V rokoch 1847–1848 tu býval gróf Ľudovít Batthyányi, prvý ministerský predseda uhorskej konštitučnej vlády, popravený v Pešti v roku 1849. Neskôr tu býval prírodovedec Andrej Kornhuber. Dom bol asanovaný v roku 1967.

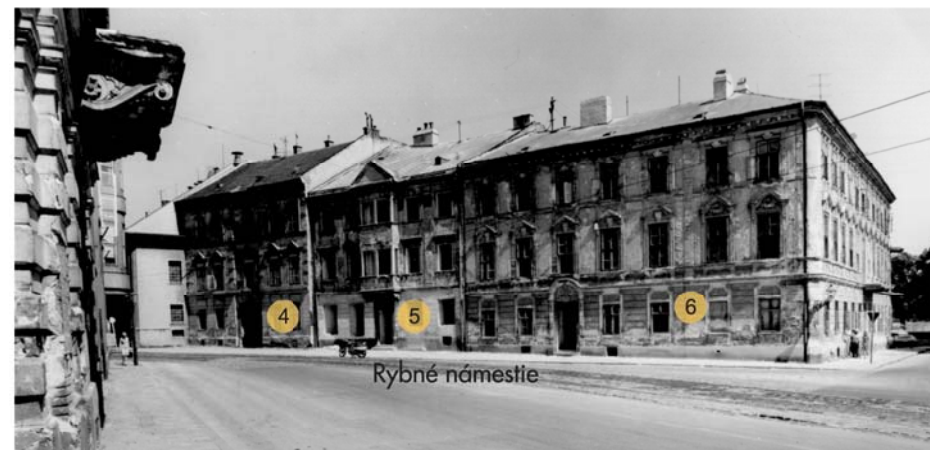

Dom č. 5 na Rybnom námestí. Detail barokového arkiera z 18. storočia, volútová konzola s reliéfnou ornamentikou.

Pôdorys nárožného domu č. 6 na Rybnom námestí (zameranie 1968).

Domy č. 4, 5 a 6 na južnej strane Rybného námestia (1968).

Rybné námestie

Rybné námestie

Rybné námestie, dom č. 8 (parceta č. 520) postavili okolo 1930 na staršej parcele. Objekt s funkcionalistickým výrazom s hladkým priečelím bol trojposchodový, na druhom a treťom poschodí v strede priečelia mal združené francúzske okná. Na prízemí bol obchod. Obytné priestory boli riešené účelne, s moderným vybavením. V strede južnej časti dispozície bolo vložené pohodlné schodisko. Majiteľom domu, ktorý tu stál až do začiatku 20. storočia, bol v roku 1849 Ján Heibl, 1850 patril Kláre Heiblovej a v broku 1880 Jánovi Heiblovi. Majiteľmi domu v roku 1967 bola Ela Rose a Viera a Peter Burmanovci.

Dom bol asanovaný.

Domy č. 8 a 9 na západnej strane
Rybného námestia (koniec 19. storočia).

Rybné námestie, dom č. 9 (parceta č. 500) bol dvojposchodový veľký meštiansky bytový dom v radovej zástavbe, na juhozápadnom nároží Rybného námestia a Prídavkovej ulice. Blokovaná, sčasti podpivničená stavba mala široko rozvinutú, deväťosovú fasádu orientovanú do Rybného námestia. Mala skosené nárožie s vysunutým arkierom cez dve poschodia na konzolách. V strede fasády bola združená trojica okien v parapete s balustrádou, prízemie malo pásový bosáž. Architektúra mala striedme omietkové členenie, vystupujúce rámovanie okien, nadokenné nadstavce, vysokú korunnú rímsu so zuborezom. Dom v štýle novoklasicizmu z poslednej tretiny 19. storočia dominoval západnej strane Rybného námestia. Dôkazom toho, že tu pôvodne stál stredoveký dom, bola jeho gotická kamenná pivnica, ktorá mala novšie klenby z 18. storočia. Druhú časť zástavby na parcele tvorila samostatná stavba v dvorovej časti, pôvodne hospodárskeho účelu, v 20. storočí bola adaptovaná na núdzové bývanie.

V roku 1780 bol majiteľom domu Halweg, v roku 1849 František Tuček, v roku 1880 Šarlota Friedmannová.

V dome býval aj akademický maliar a reštaurátor Ľudovít Pitthardt (1860 - 1945).

Dom bol asanovaný.

Rybné námestie

Priehľad z Jeseninovho nábrežia na Rybné námestie. Dom č. 8 s okrúhlym nárožným arkierom bol modernizovaný v 30. rokoch 20. storočia.

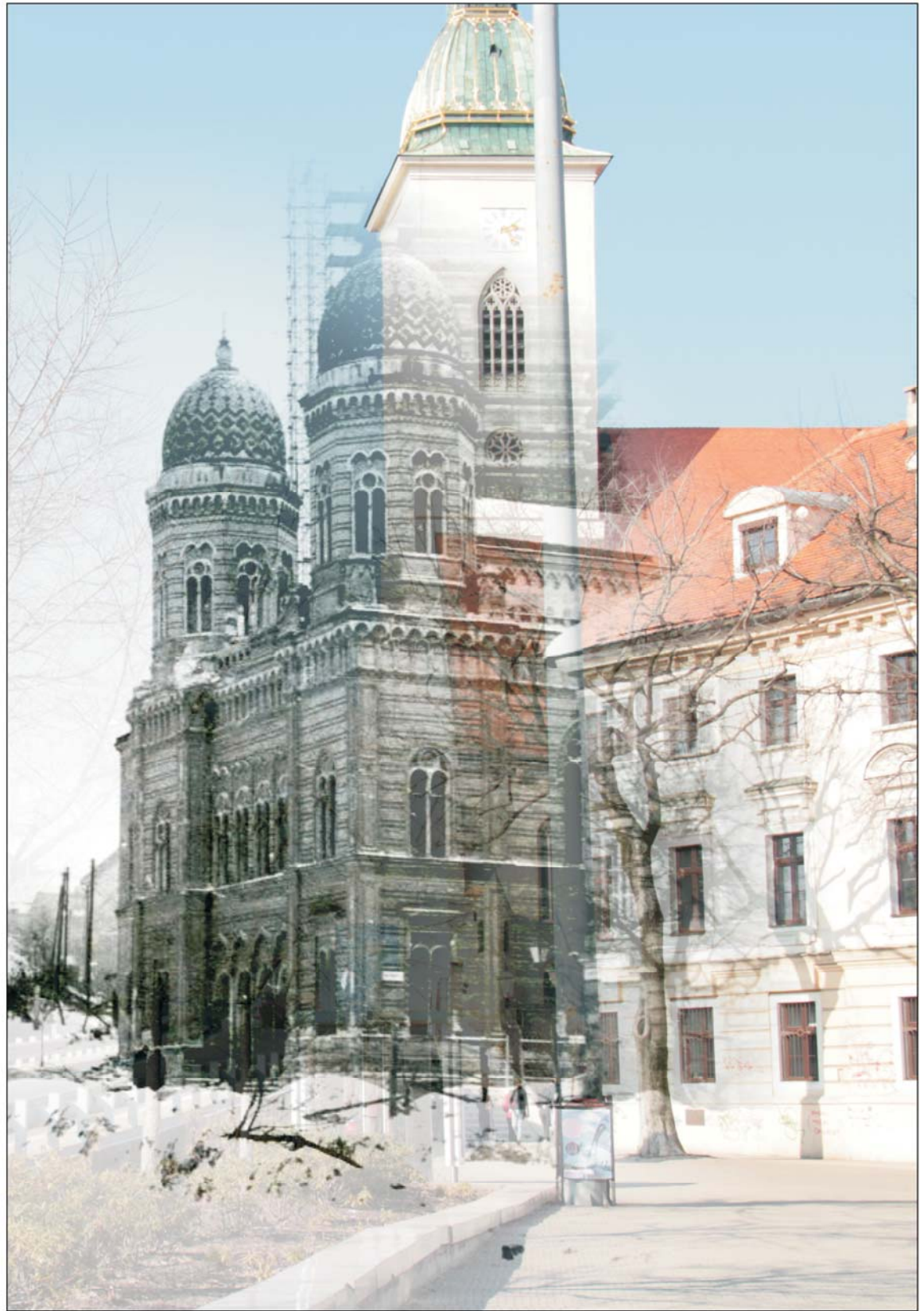
Rybné námestie s električkou na začiatku 20. storočia.

Pohľad z hradu na Rybné námestie s vyústením Promenády (Hviezdoslavovo námestie) na začiatku 20. storočia.

Rybné námestie č. 10 (parceta č. 501) dvojposchodový dom predstavoval ucelený, charakteristický typ klasicistického meštianskeho domu z prvej tretiny 19. storočia. Tak ako susedné domy, stál na pôvodných stredovekých základoch. Suterén mal pôvodne charakter prízemia a dostal sa pod terén až pri regulácii námestia. V dome sa zachovali aj jeho pôvodné detaily zo 17. a 18. storočia: profilované dvere, dekoratívne kovania. Dom mal pôdorys v tvare písmena U. Obytné miestnosti boli orientované do ulice (na začiatku Malej Vydrice, resp. Prídavkovej ulice). Kým prvé poschodie bolo reprezentatívne, piano nobile, druhé poschodie bolo striedme. Na prízemí sa nachádzali obchodné priestory. Pôvodne mal dom aj široký prejazd pre koče, po roku 1900, pri prestavbe bol prejazd rozdelený. V roku 1828 dom patril Jozefovi Blaszcovi, v roku 1845 Františkovi Laubnerovi a v roku 1880 bol majiteľom Silbernagel. Dom bol asanovaný.

Rybné námestie

Rybné námestie, dom č. 25 (južná časť Hviezdoslavovho námestia) pri prestavbe v 17. storočí zahrnul do svojho pôdorysu viaceré jedno- a dvojpriestorové objekty na neregulovaných parcelách. V novej dispozícii vznikol dom so stredným priechodom do dvora. Na konci 18. storočia ho prestavali na nájomný bytový dom a zabrali pritom aj ďalší dom z 15. storočia.

V poschodovom dome vznikli dvojpriestorové byty s kuchyňou, s oddeleným komínovým priestorom s pecou (čierna kuchyňa). V tom čase bolo architektonicky upravené aj priečelie. V prvej tretine 19. storočia pribudlo nové empírové schodisko, neskôr boli upravené aj pavlače dvorných krídiel. V južnej časti parcely, v záhrade, stál samostatný renesančný domček zo 17. storočia.

Dom bol asanovaný v roku 1967.

Rybné námestie, dom č. 27 (južná časť Hviezdoslavovho námestia) stál na stredovekých základoch a mal nepravidelný pôdorys, v prednej časti parcely v tvare písmena U. Na kovových dverách pivnice za zachovalo staršie označenie O.F.C 1741. Okolo roku 1770 bol rozšírený a zvýšený o poschodie. Dostal funkciu bytového nájomného domu s pavlačovými dvornými krídlami. Tak, ako to bolo zvyčajné, aj v tomto dome boli byty s čiernou kuchyňou, ktorým sa vydela časť kuchyne s otvoreným komínom oddeleným klenbovým pásom od ostatného priestoru. Hlavné krídlo domu orientované do ulice malo reprezentačný charakter s kvalitnými bytovými priestormi. Dom mal do ulice charakteristický prvok vysoký arkier, osadený na predsunutých pilieroch.

Dom bol asanovaný v roku 1967.

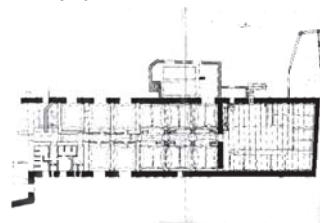
Dom č. 27 (južná strana Hviezdoslavovho námestia) s arkierom vysunutým na kamenných pilieroch (1968).

Zameranie priečelia domu č. 27 (1968).

Radová zástavba poschodových domov na južnej strane Hviezdoslavovho a Rybného námestia (1968).

Vizualizácia objektov areálu Meštianskeho pivovaru. Pôvodná baroková poschodová výrobná hala pivovaru z 18. storočia bola v západnej časti nádvorja. Pôdorys prízemja (zameranie 1968).

Meštiansky pivovar s krytou letnou záhradou (kaviarňou) z roku 1921.

Rybné námestie

Rybné námestie č.3 (parcely 277,276) Meštiansky pivovar. Rozsiahly komplex výrobných budov bol zo strany Rybného námestia pohľadovo krytý veľkou hlavnou budovou pivovaru v štýle barokového klasicizmu. Budovu pivovaru na južnej strane námestia postavil staviteľ František Römisch v roku 1772 na mieste staršej stavby po požiari. Od roku 1780 bol vo vlastníctve mesta. Pre potreby novej výstavby sa prikúpili domy mešťanov Knappa a Kroftu. Bola to jednoposchodová, dlhá, 11 osová budova. Stredný rizalit bol ukončený trojuholníkovým štítom a bol tu pôvodný erb. Pôvodne bol v strede podjazd a nad ním na poschodí reprezentačné miestnosti. Na západnej strane bola výrobná hala. Vo východnom dvorovom krídle boli klubové miestnosti s rovnými stropmi a na druhej strane bola hala, kde pruské klenby boli zaklenuté na stredné stĺpy. Aj suterén bol zaklenutý rovnako. Parcela a výrobné budovy siahali až po nábrežie, kde od stredoveku boli výrobné garbiarov ("hinter der lederern"). Bola to výhodná poloha, pivovar potreboval prístup k vode. Voda z Dunaja sa čerpala pomocou parného stroja, ktorý tu pracoval až do roku 1868.

Pivovar mal v 18. storočí v prenájme bohatý mešťan, pivovarník Spech. Pivovarníctvo a vinárstvo bolo v Bratislave od počiatkov veľmi výnosným remeslom. Spech potom investoval do svojho paláca na Dlhej ulici a dal postaviť aj rokokový palác (dnes Mirbachov palác) na Františkánskom námestí. Pivovar vyhorel pri bombardovaní napoleonskými vojskami v roku 1809 a znovu aj v roku 1896. V roku 1880 pivovar odkupujú od mesta Armin a Leni Deutschovci za 70 000 zlatých. Po obnove, v roku 1921 bola k fasáde pripojená kaviarenská časť krytá predzáhradka v secesnom štýle.

Rybné námestie

K menu Herman Hirschl – nájomcu mestského pivovaru sa viaže udalosť z roku 1848. Revolučné opojenie znamenalo v Prešporke nielen jasot nad slobodou, ale aj protižidovskú štvanicu. Kým ostatní Židia ušli z mesta, alebo sa skrývali v úzkostiach v gete, Hermann Hirschl vyhlásil, že násiliu bude čeliť, keďže nemá inú možnosť; opevnil sa vo svojom dome, ozbrojil seba aj svojich ľudí a do geta sa nevrátil. Získal rešpekt a vo svojom dome tak mohol osláviť sviatok Pesach.

Areál Meštianskeho pivovaru bol asanovaný.

Pivovar v 30. rokoch 20. storočia a vizualizácia vzhľadu hlavnej budovy pred asanáciou.

Trojičný morový stĺp Immaculata

na Rybnom námestí je z roku 1714. Predstavuje votívny dar Bratislavčanov na pamäť morovej epidémie v roku 1713. Stĺp na vrchole so súsoším sv. Trojice je osadený na trojuholníkovom podstavci. Dielo patrí do obdobia vrcholného baroka, predpokladá sa, že autorom je viedenský sochár z okruhu P. Strudla. Tvorcom kamennej ohrady je kamenár Martin Victor z Hainburgu. V roku 1760 bolo dielo renovované sochárom Sartorym, ktorý vytvoril sochu Immaculaty a sv. Štefana v rokokovom štýle.

V ďalších desaťročiach bolo súsošie niekoľkokrát reštaurované. V roku 1981 po výstavbe nového mostného telesa, ktoré prešlo pôvodné Rybné námestie, bolo súsošie osadené do súčasnej situácie.

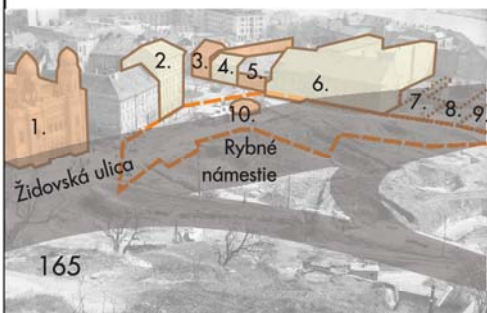
Reliéf na podeste trojičného morového stĺpu na Rybnom námestí.

Trojičný morový stĺp na Rybnom námestí (1714) a rokoková socha Immaculaty z roku 1760.

Vzácná autentická kresba z 19. storočia zachytáva dvor židovských domov na miesteestskej hradbovej priekopy pri Rybnom námestí. Autorom kresby s textom *"Judenstadt in Pressburg 1825"* je Karl Vesque von Puttingen. V pozadí vidieť domy na Zámockých schodoch, Žigmundovu bránu a hrad. Listy zo škicára z okolia Bratislavy objavil historik Štefan Holčík v antikvariáte vo Viedni v roku 2011.

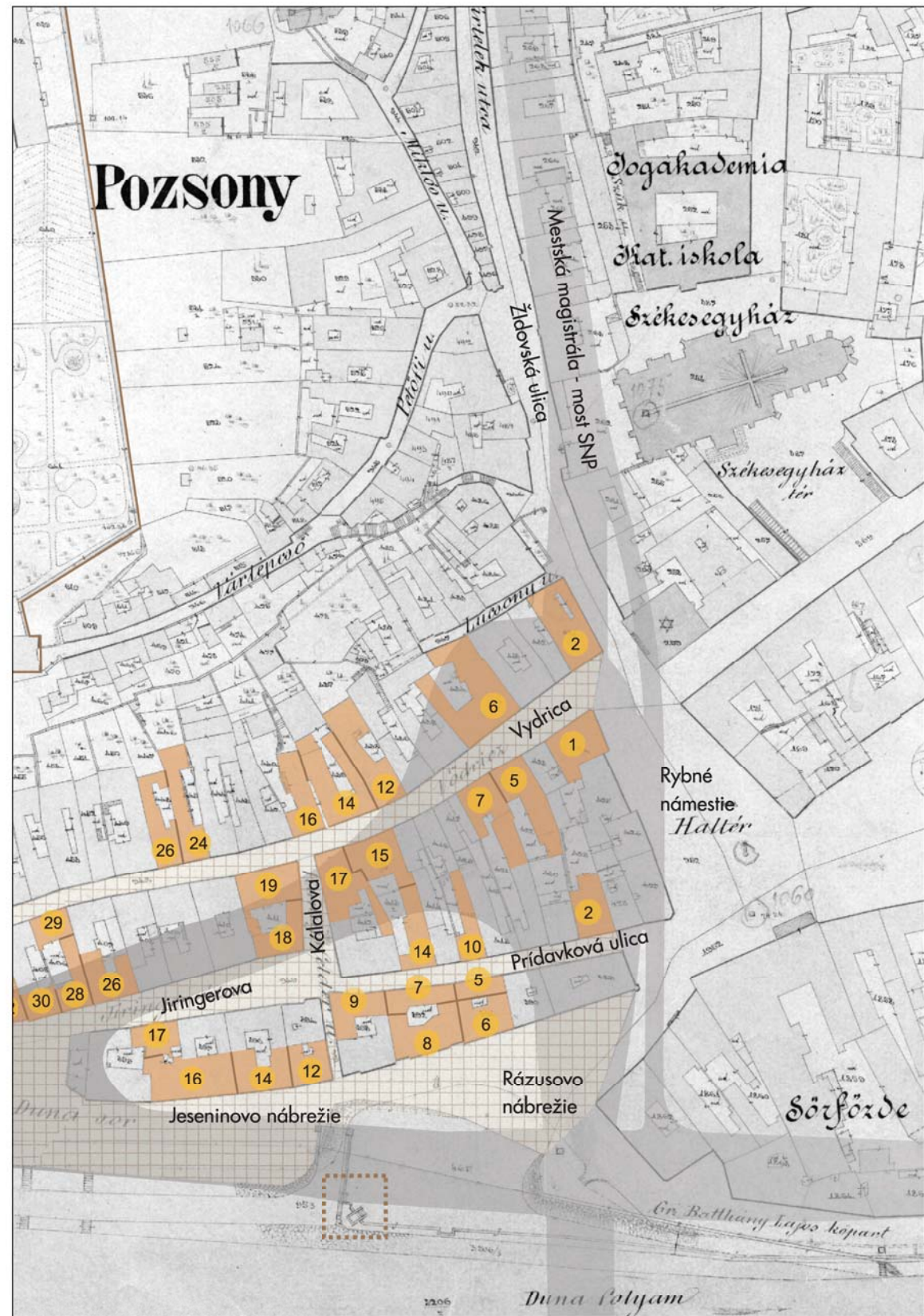
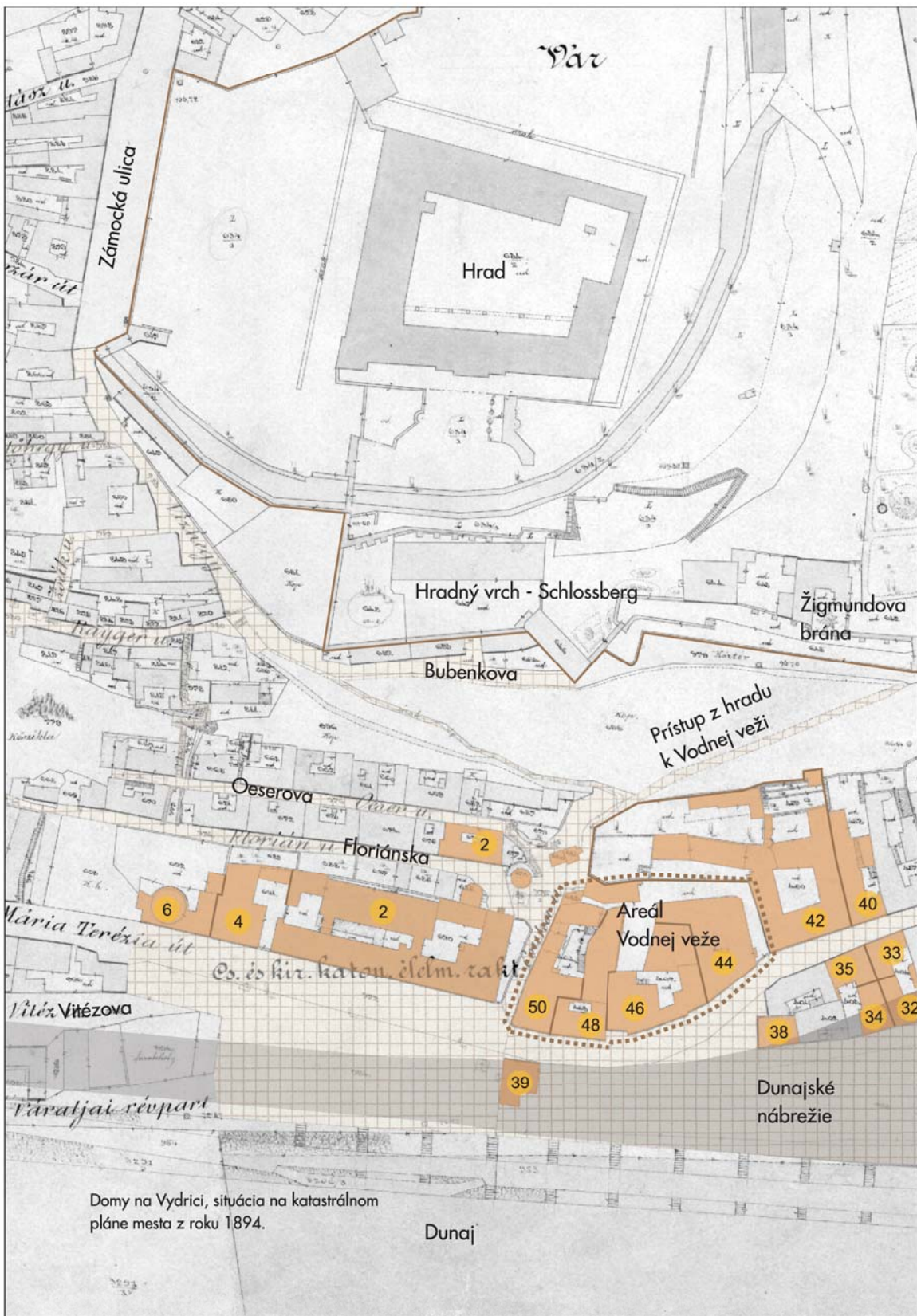
- Identifikácia pôvodných objektov na
Rybnom námestí (Pred asanáciou v roku 1969)
1. Synagóga neológov
  2. dom č.1
  3. dom č.25
  4. dom č.27

5. dom č.29
6. dom č.3 – meštiansky pivovar
7. dom č.4
8. dom č.5
9. dom č.6
10. Trojičný morový stĺp Immaculata

Rybné námestie počas asanácie (1969).

Na nasledujúcej dvojstrane:
Projekcia výstavby predmostia Mosta
SNP a historického Rybného námestia.

Vydrica

Osídlenie *Weidritz* sa spomína prvý raz v roku 1280, v roku 1326 ako *Siccum Weydrich*, 1390 *platea Regalis Weidricz*, *Wedrych*, 1452 *Wedritzergassen*, 1558 *Wedritzer Gassen*, 1603 *Woderitz*, 1734 *Grosse Weydriz*, *Kleine Weidritz*, 1789 *Wedritz Gasse*, *Wödritzer Neustift*, 1825 *Wödritzer Strasse*, 1840 *Nagy Vödritzi utca*, 1850 *Donauzeile*, 1926 *Vydricová ulica*, 1928 *Vydrica*.

V roku 1361 sa Vydrica ako územie spomína v súvislosti s donáciou pilišského opáta na Vodnú vežu. V 14. storočí tu dane vyberá už mesto Bratislava.

Zástavba územia Vydrice bola úplne asanovaná v 60. rokoch 20. storočia.

Pod pojmom Vydrica sa zvyčajne myslí územie južného podhradia, ale v skutočnosti má svoje historické vymedzenie. Začínalo pred Vydrickou bránou mesta a končilo sa pri Kostole Najsvätejšej Trojice na podhradí. Odtiaľ sa už začínalo územie s názvom *Zuckermandel*. Dnešné územie Vydrice by sme mohli vymedziť na východnej strane Novým mostom, na severe Zámockými schodmi s prístupom na hrad cez Žigmundovu bránu, na západe ulicou pri Kostole Najsvätejšej Trojice a na juhu nábrežím Dunaja. Historicky sem patrila ulica Veľká Vydrica (prvýkrát spomínaná ako *Weidritz* už v roku 1280) a ďalšie, vedľajšie ulice. Paralelná bola Malá Vydrica *Kleine Wodritz* nazývaná takto v roku 1735, neskôr *Jiringerova*, potom *Prídavkova*. Priečne, s vyústením na nábreží, sa nachádzala *Deschanova*, neskoršie *Káľalova ulica*. Na severnej strane stúpala na hradný vrch *Šľuková ulica*, takto nazývaná od roku 1842. Západne bola ešte *Floriánska ulica* a vo svahu nad ňou *Oeserova ulica*. Ulica na nábreží vznikla ako historicky najmladšia. Dnešné Nábrežie arm. gen. Ludvíka Svobodu v roku 1913 nieslo meno *Ivana Simonyiho* a po roku 1945 sa volalo *Jeseninovo nábrežie*.

Vydrica pôvodne predstavovala osadu pozdĺž strategickú cestu od dunajského brodu, kde stála starobylá opevnená mýtna stanica nazývaná Vodná veža. Osada dostala názov pravdepodobne od obyvateľov, ktorí sa sem presťahovali po pustošivom ťaťárskom v páde (1241-1242) zo svojej osady pri potoku Vydrica (niekde pri dnešnej Botanickej záhrade).

Južná strana ulice Vydrice po asanácii časti domov pri Rybnom námestí (1967).

Pohľad na strechy domov Vydrice z hradu (1970).

Vydrica

Vydrica patrí k najstarším častiam rodiaceho sa stredovekého mesta Bratislava, spolu s osadou pri pôvodnom Kostole sv. Mikuláša. Toto pôvodné bratislavské Podhradské mesto malo vlastnú samosprávu už pred polovicou 13. storočia a rozvíjalo sa ešte pred tým, ako bolo vymedzené kráľovské mesto v hradbách. Bývali tu služobníci svetských a cirkevných hodnostárov, ktorí sídlili na hrade, ale čoraz viac aj najrozličnejší remeselníci. Od 12. storočia sa tu trvalo usadzujú aj kupci. Pochádzali z domáceho prostredia, no patrili k nim najmä cudzinci Taliani, Nemci a Židia.

So vzrastajúcim významom Bratislavského hradu vzrastá aj význam osady na podhradí. Tu, pod hradom, prechádzajú cez Dunaj dôležité obchodné cesty podunajská, ktorá spájala východné a západné krajiny a tzv. olomoucko-panónska, ktorá spájala severné oblasti vnútrozemia a južné územia za Dunajom. Konkrétne výsledky výskumov ukazujú, že vydrické podhradie je už v stredoveku husto osídlené. Popri ceste k brodu vznikajú nielen kamenné domy už od 13. storočia, ale aj veľké halové priestory chránené pred povodňami, vysekané do kamenného svahu hradného vrchu. Tieto priestory vznikli nepochybne pôvodne ťažením kameňa, avšak od 14. storočia sa stali súčasťou zástavby na jednotlivých parcelách a prežili aj asanáciu v 20. storočí. V stredoveku tu žili rozliční remeselníci, ktorí však obrábali aj svoje vinohrady. Prvé domy sa v roku 1398 spomínajú "*v okolí vinohradov*". Víno bolo dôležitým artiklom a vlastníctvo vinohradu bolo často cennejšie než vlastníctvo domu. Majiteľmi vinohradov boli až Židia. No žili tu aj rozliční remeselníci, napríklad lodníci, výrobcovia pušného prachu, garbiari, farbiari, mäsiari, krajčíri; zaznamenaný bol aj učiteľ, kníhviazač, pekáč, mlynár, povrazník, cinár, súdny zapisovateľ, prievozník, a tiež hostinský, strážcovia, maliar karát, sviečkar, lámač kameňa, kramári, kupci atď. Už v roku 1380 sa tu nachádzala škola, v roku 1439 tu fungoval tzv. *kráľovský kúpeľ*, boli tu verejné studne, zázajdné hostince pre furmanov, sklady, pivovary atď.

Samostatná obec na kráľovskej pôde Vydrica podliehala hradu a prosperovala. Na trase tzv. Veľkej Vydrice prebiehal čulý obchod. V strednej Európe vzrastá spotreba korenín a zvláštnych cudzozemských tovarov (tzv. špeceraj, koloniálny tovar) a Bratislava je dôležitým

Vydrica

strediskom výmeny tovarov. Najstarší obchodníci sa v Bratislave objavili práve na Vydrici (Forbat 1959,13).

V tom čase to boli veľkoobchodníci a zároveň zmenárnici, ktorí sa zaoberali aj požičiavaním peňazí. Tento medzinárodný obchod v stredoveku zabezpečovali aj v Uhorsku zväčša Arabi a Židia. Kým na niektoré komodity mal monopol výlučne štát – napríklad dovoz a predaj soli, ďalší obchod a sortiment sa neustále rozširoval. Na bratislavských trhoch boli prístupné nielen tovary dennej potreby, ako napríklad olej, cibuľa, víno, haringy, zelenina, ovocie, ale aj iné žiadané tovary. Predávali sa tu sušené ryby, med, kože, cudzokrajné potraviny a ovocie. Nechýbal ani spotrebný tovar ako boli koberce, šaty, súkno, zbrane, remeselnícke nástroje, vlna či jemné plátno dovážané na palubách lodí v sudoch. Obchodovalo sa aj s koňmi, dobytkom, ovcami...

Vydrica, dom č. 5, pohľad do dvora (1967).

Z daňových záznamov vieme, že v 14. storočí bola najhustejšie osídlenou časťou bratislavského podhradia práve Vydrica. Zaujímali sa o ňu bohatí mešťania, kupci a podnikatelia. Výhodná poloha, prosperita a význam Vydrice vyvolávala však aj veľké spory medzi mestom a hradom o vlastníctvo tohto územia. Nakoniec v roku 1390 za vlády cisára a uhorského kráľa Žigmunda, bola na podnet vplyvných mešťanov Vydrica vyňatá z právomoci hradu a pripája sa k mestu Bratislava. Aj tak však časté bojové konflikty o toto územie pretrvali aj do ďalších rokov. Napokon sa podhradie definitívne rozdelí: mesto dostáva Vydricu, kým osada sv. Mikuláša, severné podhradie a Zuckermandel sú trvalo v držbe hradného panstva – od roku 1580 pod dohľadom a ochranou dedičných županov panstva Pálfiocov. Územie podhradia sa stáva typickým multietnickým priestorom. V roku 1584 sa na Vydrici uvádzajú ako majitelia domov napríklad Matej Vrain, Pavol Machalech, Jakub Scherpivsky, Simon Hairer, Jacob Fröhlich, Jan Schorpan, Paul Fekete, Franz Champer, Leopold Parkhman a ďalší.

Vizualizovaný pohľad ulicou Vydrica na synagógu neológov. Vľavo dom č. 16 (1955), vpravo domy č. 1, 3 a 5 (1958).

Vydrica

Majetková diferenciacia a vzrastajúci blahobyť jednotlivcov sa čoskoro výrazne prejaví aj v architektúre Vydrice. Už od stredoveku môžeme hovoriť o kamenných domoch mešťanov, bohatých remeselníkov, cechových majstrov a obchodníkov, akými boli pivovarníci, mlynári, obchodníci s vínom a cudzokrajným tovarom.

Tieto domy zväčša stáli na severnej strane ulice Veľká Vydrica, pričom tieto parcely siahali až k hraniciam hradného pozemku županov Pálfióvcov na svahu hradného vrchu. O niečo menej zámožná vrstva mala svoje domy na južnej strane ulice. Boli to služobníci hradu, rybári či remeselníci, ktorých spôsob obživy a výroby sa viaže k okraju osídlenia, kde boli dielne, sklady priamo pri vode, na nábřeží Dunaja.

Vydrica sa stala mestským územím už v roku 1390. Predstavovala územie s obchodnou trasou, ktorá viedla od mýtny stanice Vodná veža pri Dunaji. Cesta vstupovala do opevneného mesta Vydrickou bránou a druhou vetvou pokračovala na hrad medzi obrannou priekopou hradu a mestskou obrannou priekopou (dnes Židovská ulica). Aj Vydricu postihlo nariadenie o vyhnaní Židov v roku 1526 z mestského územia, takže židovské obyvateľstvo tu podľa úradného nariadenia mesta nemohlo slobodne bývať, ani mať obchody až do roku 1850.

Vydrica zažíva rozkvet v 14., 17. a 18. storočí. Stopy tejto prosperity vpísané do architektúry boli odkryté prieskumom v čase asanácie podhradia a naposledy v rokoch 2007–2008, keď sa už vykonávala dokumentácia ruín nad a pod terénom.

Miesto, kde stál na Vydrici dom č. 16, v pozadí Most SNP (2013).

Skalný priestor pri dome č. 12. Klenba haly vysekaná do skaly bola spevnená tehlovým pásom.

Letecký pohľad na územie bývalej Vydrice (2013).

Vydrica

Výstavba Mosta SNP, pripojenie nového mostného poľa (1971).

Most SNP a cestné privádzzače na mieste domov Vydrice (1975).

Vyústenie Prídavkovej ulice na nábřeží Dunaja, domy č. 26 a 28. Historická zástavba a projekcia súčasného stavu.

Vydrica, dom č. 1 (Rybné námestie 12) veľký nárožný dom na rohu Rybného námestia a Vydrice stojí na stredovekých základoch. Prešiel veľkou prestavbou na konci 18. storočia. Do ulice Vydrice mal šesť okenných osí, do Rybného námestia päť okenných osí. Mal dve poschodia, na prízemí boli obchodné portály. Architektonický výraz niesol znaky neskorého baroka. Na prízemí mal pásovú bosáž, okná prvého poschodia boli zavŕšené trojuholníkovým nadstavcom. Na druhom poschodí bola geometrická dekorácia v parapetoch okna. Priečelie členili zdvojené pilastre, dvojice konzol niesli výraznú hlavnú rímsu, portál vstupu mal segmentový záklenok. V roku 1745 dom patril Jánovi Probstovi, v roku 1780 sa už uvádza ako majiteľ jeho syn. V roku 1813 patril Jozefovi Blasovi, v roku 1849 Augustovi Kölblovi a v roku 1880 Hugovi Kölblovi.

Náročný dom Vydrice, dom č. 1
Rybné námestie č. 12 (1955).

Vydrica, dom č. 2 (parcela č. 590 po zbúraní domov 2, 4) na začiatku ulice, na severnej strane, stál už v stredoveku. Na jeho základoch bol postavený novší dom, ktorý v roku 1667 predáva Wolf Roszpenntner pekárovi Jeremiášovi Fischerovi. V roku 1781 dom vlastní rodina Biermannovcov, medzi rokmi 1813 až 1828 ho vlastní pekár Andrej Hacker, o 11 rokov neskôr Karol Hacker. V roku 1880 patril dom Alžbete Hackerovej a Fridrichovi Schmidtovi. Dom bol zbúraný krátko po roku 1945.

Vydrica, dom č. 5 (parcela č. 587) v radovej zástavbe na južnej strane ulice mal stredoveké základy. Bol prestavaný v 17. a 18. storočí. V 19. storočí dostal novú fasádu v štýle novorenesancie; bol dvojposchodový, do dvora mal úzky priechod. Päťosová fasáda mala nad oknami prvého poschodia prelamané segmentové rímsy a na prízemí bosované lizény. Korunná rímsa mala výrazný zuborez. Na prízemí boli obchodné portály.

Dom č. 5 vlastnil v roku 1745 Filip Winter, v roku 1780 dedičia Fuchsa a Weydeho, v roku 1828 František Fuchs, 1849 František Weyde a v roku 1880 Jozef Weyde.

Dom č. 15 na Vydrici počas asanácie. Na požiarnom múre susedného domu je vidieť štít pôvodného kamenného stredovekého domu (1968).

Dom č. 5 na Prídavkovej ulici siahal až na ulicu Vydrice. Dvor počas asanácie v roku 1967. Domy číslo 1, 3 a 5 na južnej strane ulice Vydrice, pri vyústení na Rybné námestie (1958).

Domy č. 3, 5, 7 a 9 na južnej strane ulice Vydrice (1955).

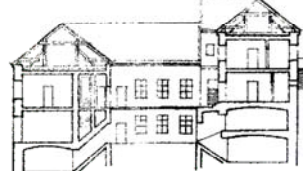
Vydrica

Vydrica, dom č. 6 (parceta č. 582) bol postavený na stredovekých základoch. Pri búraní v roku 1968 tu boli odkryté kamenné konzoly, nosiče veľkých trámov neznámej zaniknutej stredovekej stavby (časová paralela s nálezom v dome č. 12). Renesančný dom zo 17. storočia bol dvojposchodový, so suterénom. Mal štvorkrídlový pôdorys okolo ústredného dvora, dvorové krídla boli dostavané v 19. storočí. V priechode z ulice boli krížové klenby s hrebienkami. Priečelie malo štyri okenné osi, v prvej polovici 19. storočia bolo upravené v novom štýle klasicizmu. Tento dom slúžil ako priechodný do ulice Medzierka (Lucken). V roku 1722 vdova Michala Szeneczkého predáva dom perníkárovi Brandtnerovi. Rodine Samuela Brandtnera patrí dom ešte aj v roku 1780. V roku 1813 je vlastníkom domu Leopold Hoderwaschl, o pätnásť rokov neskôr Jozef Stirling, neskôr jeho dedičia. V roku 1880 je vlastníkom Ján Ott.

Priečelie domu č. 6 na Vydrici (1958).

Zameranie domu č. 6 pre asanáciu (1968), rez a pôdorys prízemia. Dom mal stredoveké základy a pivnice zahĺbené do skalného podlažia.

Vydrica, dom č. 7 (parceta č. 506) v 18. storočí sem bola premiestnená vydrická škola, pôvodne v uličke Zámocké schody nad Medzierkou „...die ev. wödritzer Schule, die auf die Schlossbergergasse an der Lucken ist versetzt worden“ píše historik mesta M. Korabinszky v roku 1781. Dom ktorý mal stredoveké základy, patril v roku 1780 rodine Kellerovcov, v roku 1813 povrazníkovi Antonovi Maischovi, v roku 1828 Jurajovi Emerymu, v roku 1849 Emerymu a Eignerovi a v roku 1880 Jindrichovi Emerymu. Táto základná protestantská škola spočiatku určená chlapcom, mala na konci 18. storočia 70 až 90 žiakov, chlapcov a dievčat.

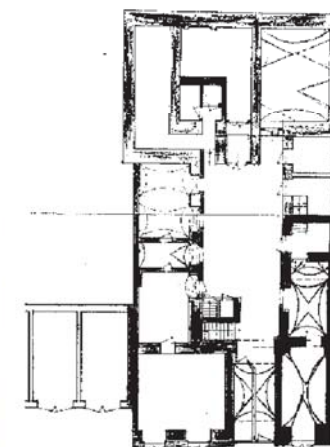
Vydrica, dom č. 12 (parceta č. 881) mal stredoveké základy z konca 13. storočia. Zabral zvyšky zaniknutej, pravdepodobne fortifikačnej stavby, ktorá mala v základoch hrúbku až 225 cm (výskum v roku 2008). Kamenný objekt, pravdepodobne vežový dom alebo bašta, zanikol veľmi skoro a už v 14. storočí tu vznikol poschodový dom vo svahu, ktorý bol prestavaný v 17. a 18. storočí. Súčasťou zástavby na parcele bol aj halový priestor vysekaný v skale hradného vrchu; na vstup druhotne použili časti gotického portálu s lomeným oblúkom. Celkový výraz domu v uličnej radovej zástavbe bol klasicistický. Bol poschodový, mal trojkrídlovú dispozíciu s asymetricky situovaným priechodom do dvora. Portál mal pôvodnú klasicistickú bránu. Záhrada vo svahu bola prístupná schodíkmi. V roku 1780 dom patril rodine Pfeiffenbergerovej, v roku 1813 mäsiarovi Jozefovi Kupkovi, o pätnásť rokov neskôr Kataríne Kupkovej, v roku 1849 Gottliebovi Schmidtovi a v roku 1880 Jozefovi Marklovi.

Skalný priestor ako súčasť domu č. 12. (2013)

Súvislá uličná zástavba ulice Vydrica. V popredí domy č. 10 a 12 (1958).

Vydrica

Vydrica

Vydrica, dom č. 14 (parceta č. 580) mal stredoveké základy a jednotlivé časti zástavby postavili na terénnych terasách svahu. Súčasťou domu bola veľká gotická kamenná hala vysekaná do skalného podlažia hradného vrchu. V závere skalnej haly sú spevňujúce pásy v tvare apsidy. Dom bol pristavaný ku skalnej stene s tehlovým portálom do skalného priestoru v 17. storočí. Posledná veľká prestavba domu sa uskutočnila na konci 18. storočia. Dom bol poschodový, mal trojkrídlovú dispozíciu okolo dvora. Severný, zadný trakt mal charakter vysokej, vežovitej renesančnej stavby s otvorenými stĺpovými arkádami do dvora. Po dostavbe dvorových krídiel v 19. storočí bol pred arkádu pristavaný nový schodiskový rizalít. Z historického kontextu a osobitostí lokality vyplýva, že dom aj skalný priestor mohol patriť k funkčným priestorom slobodomurárskej lóže. Na konci 18. a v prvej polovici 19. storočia sa vtedajší Prešporok stal centrom slobodomurárskych lóží v strednej Európe.

Dom patril na konci 18. storočia dedičom Dávida Rossnera, v roku 1813 krčmárovi Simonovi Friedlemu a v roku 1880 Mojžišovi Müllerovi.

Vydrica, dom č. 15 (parceta č. 510) bol postavený na starších základoch, prestavaný v závere 19. storočia. Mal pôdorys v tvare písmena L, bol poschodový, do ulice mal šesť okenných osí.

V roku 1780 patril dom rodine Hauserej, v roku 1813 už patrí povrazníkovi Jurajovi Maischovi. O pätnásť rokov neskôr povrazníkovi Františkovi Maischovi, v roku 1849 Salamonovi Mayerovi, o rok neskôr je záznam o Edmundovi Sekulesovi. V roku 1880 patril dom Leopoldovi Schottekovi.

Vydrica, dom č. 16 (parceta č. 580) stál na stredovekých základoch. Štvorcový priestor s kamennými a prírodnými skalnými stenami, ktorý bol pôvodne zaklenutý kamennou klenbou (kamenné platne s bieleho vápence) bol odkrytý pod terénom (roku 2008) v strednej časti parcely. Tvoril súčasť stavby z 13. storočia. V závere parcely, pod vertikálnou skalnou stenou bol vstup do skalného priestoru; táto hala má stopy po vylámaných blokoch kameňa a bola neskôr upravovaná. Zasahuje pod terén parcely domu č. 14.

Dom bol prestavaný na prelome 14. a 15. storočia a tiež neskôr v 17. storočí. V závere 18. storočia bol už poschodový, s ústredným dvorom. Mal štvorkrídlovú dispozíciu, do ulice mal šesť okenných osí. Na poschodí, nad oknami, mal barokové volútové rímsy. Hlavný portál mal segmentový záklenok.

Vydrica, dom č. 14.
Pohľad na renesančné arkády
nádvorja prekryté neskoršou
dostavbou schodiskového rizalitu.

Vydrica, dom č. 14, zameranie
pôdorysu prízemia.

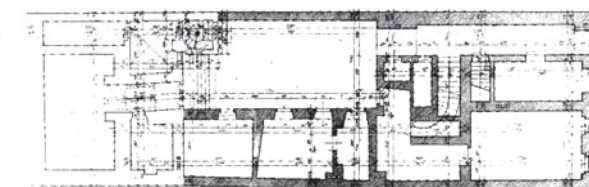
Vydrica, dom č. 16.
Pod opadanou omietkou na nároží je
zreteľné kamenné armovanie
z kvádrov zo staršej stavebnej
etapy domu (1955).

Vydrica

Dom patril v roku 1780 trom vlastníkom: rodinám Dadam, Riegler a Hauser. V roku 1813 je majiteľom domu Matej Dadam a Riegler, v roku 1828 povrazník Ján Lautenbacher, v roku 1849 František Timár a v roku 1880 Ján Fuchs.

Dom bol asanovaný už po roku 1950 pre zlý technický stav.

BRATISLAVA

BRATISLAVA VYDRICA 14

Vydrica

Vydrica, dom č. 17 (parceta č. 511) bol situovaný v radovej zástavbe, postavili ho na starších základoch zo 17. storočia. V prvej polovici 19. storočia bol prestavaný. Mal dvojkrídlovú dispozíciu s priechodom, ktorý bol zaklenutý pruskými klenbami. Pri vstupnej podeste na schodisko boli dvojkrídlové kovové mreže s iniciálami MJM a datovaním 1826. Do ulice mal dom štvorosovú fasádu, na prízemí bosované arkády, na poschodí lizény. Portál hlavného vstupu mal rovný preklad.

V roku 1780 dom patril Dávidovi Riedlovi, v roku 1813 je vlastníkom Adam Mauthner, v roku 1828 pekáč Michal Münnichsholfer, v roku 1850 Alžbeta Münnichsholferová. V roku 1880 patril Kataríne Schiffbeckovej.

Vydrica, dom č. 19 (parceta č. 532) postavili na starších základoch medzi ulicami Vydrica, Prídavkova a Káľalova. Predstavuje veľký objekt s trojkrídlovou dispozíciou okolo dvora. Dom bol postavený v tretej štvrtine 18. storočia v štýle rokoka, bol poschodový.

Z Vydrice mal vstup pre peších a z Prídavkovej ulice vjazd pre povozy. Hlavné priečelie z ulice Vydrica malo sedem okenných osí. Malo štýlovú architektonickú úpravu, na prízemí s bosážou a na poschodí so zdvojenými lizénami. Nad oknami poschodia bola rokoková ornamentálna výplň. Nárožný dom patril v roku 1722 vdove Jána Philippiho, v roku 1780 sú zapísaní traja vlastníci: Filip Küchlmayer, Schoyer a Filippi. V roku 1813 vlastní dom debnár Leopold Maisch, v roku 1850 Ferdinand Wolwend a v roku 1880 Júlia a Katarína Wolwendové.

Dom č. 24 v radovej zástavbe (1967).

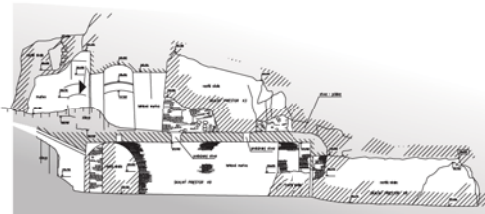
Interiér dvojpodlažného skalného priestoru na parcele domu č. 24. Haly vysekané do skalného podlažia majú tehlové klenby.

Tehlo so signatúrou slobodomurárskej lóže (z nálezovej situácie výskumu architektúry v roku 2008). Skalný priestor pri dome č. 24.

Vydrica

Dom č. 24 na Vydrici už v čase pamiatkového výskumu (Slovenský ústav pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody) v roku 1968 nestál. Zachoval sa však terénny náčrt akad. arch. M. Baškovej z roku 1955. Zachytáva čiastkový rez staviieb na parcele a schému dvojpodlažného skalného priestoru. Hore, na svahu je schéma štvorposchodového domu č. 15 na ulici Zámocké schody.

Geodetické zameranie skalných priestorov pri dome č. 24 (zameranie D. Tóth a kolektív, 2008).

Vydrica, dom č. 24 (parceta č. 570) barokový dom na starších základoch bol postavený na začiatku 18. storočia, v závere 18. a v 19. storočia ho upravovali. Dom mal úzky dvor a pôdorys v tvare písmena L, pričom pri skalnej stene bola samostatná, nezvyčajne vysoká štvorposchodová budova z 18. storočia, pristavaná k vertikálnej skalnej stene. Ako sa ukázalo (výskumom v roku 2008), v skale sú dve veľké suterénne haly nad sebou. Je veľmi pravdepodobné, že celý priestor bol pôvodne miestom vyťaženia kameňa a neskôr ho funkčne rozčlenili na dve podlažia vložením tehlovej klenby. Priestor je z obdobia stredoveku, s klasicistickou úpravou. Na obloženie výklenkov a vstupu boli použité tehly so signatúrou slobodomurárskej lóže. V roku 1967 v čase asanácie podhradia, dom už nestál.

V roku 1780 bola vlastníkom domu rodina Schwerdtingerovcov. Z archívnych údajov je zrejmé, že v dome sa varilo pivo a je pravdepodobné, že v skalných priestoroch pivo v sudoch aj dozrievalo. V roku 1823 bola majiteľkou domu vdova po Jozefovi Liebhardtovi. V roku 1826 je majiteľom František Simonits, v roku 1849 Friedl a Bibra. V roku 1850 vlastní dom barónka Antónia Bibrová, v roku 1880 Michal Helmstreit.

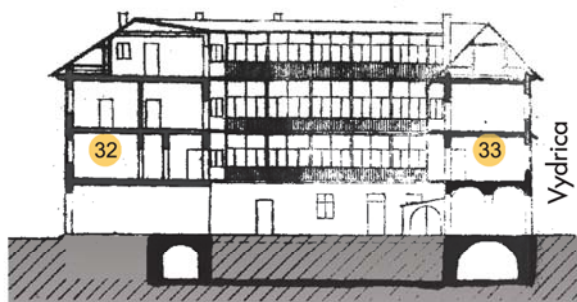
Vydrlica

Vydrlica, dom č. 26 (parceta č. 569) je neskororenesančná kúria z polovice 17. storočia. Na pomerne úzkej parcele bola trojkrídlová zástavba; v severnom, zadnom krídle bola pôvodne vysoká zaklenutá hala, kde boli ešte v roku 1968 viditeľné kamenné mušle prístenných fontánok. Hala mala funkciu ochladzovacieho a spoločenského priestoru (sala terrena) a z nej sa otváral "labyrint" podzemných priestorov vysekaných v hradnom brate. V uličnom krídle bol dom poschodový. Priečelie malo tri okenné osi a v 19. storočí bolo upravené v štýle novorenesancie. Nad portálom bol vysoký nadstavec s kartušou a rastlinnými ornamentmi. Nad oknami druhého poschodia boli vysoké klenáky s rastlinnou dekoráciou. Brána bola secesná, zo začiatku 20. storočia.

V roku 1780 patril dom rodine Mattheisovej, v roku 1813 Kataríne Schmidtovej, v roku 1849 Jozefovi Welschelovi. V roku 1860 a nasledujúcich dvadsať rokov patril dom Móricovi Szlemenitsovi.

Vydrlica, dom č. 29 (parceta č. 537) mal priečelie upravené v prvej polovici 19. storočia. Na starších základoch ho postavil v roku 1722 Samuel Neumann.

Dom bol poschodový, na uličnom priečelí mal päť okenných osí a v strede dominantný rizalit. Už v roku 1745 patril Jozefovi Ettlbergerovi a v roku 1780 jeho synovi. V roku 1813 je vlastníčkou domu Alojzia Aetzlbergerová, v roku 1848 dom patrí Antonovi Eglbergerovi, v roku 1813 ho vlastní František Čermák a Alžbeta Ötzelbergerová, v roku 1880 Ignác Schreiber. Dom sa stal vlastníctvom Schreiberovej nadácie (podľa výskumu V. Obuchovej).

Vydrlica

Vydrlica, domy č. 22, 24 a 26 (1967).

Vydrlica, dom č. 29. Gotický kamenný portál, vstup do pivnice (1968).

Vydrlica, dom č. 33 mal stredoveké základy. V 17. storočí tu bol hostinec U čierneho leva.

Vydrlica

Vydrlica, dom č. 33 (parceta č. 539) po barokovej prestavbe staršieho domu tu stál dvojposchodový dom z druhej polovice 18. storočia. Do ulice mal štyri okenné osi a horizontálne členenie rímsami. Mal široký bosovaný portál so segmentovým záklenkom, ktorý dokumentoval staršiu históriu domu. Dvorové krídlo bolo renesančné a nachádzali sa tu dve zaklenuté čierne kuchyne. Dom bol viac razy upravovaný, v 18. storočí dostali miestnosti pruské klenby. Začiatkom 19. storočia bola parcela zastavaná až po Prídavkovu ulicu a objekty nadstavali o ďalšie poschodie v klasicistickom štýle. Dom č. 33 na Vydrlici sa od roku 1666 uvádza ako hostinec U čierneho leva (Zum schwarzen Löwen) a patril Mikulášovi Strauszovi. Slúžil ako zájazdny hostinec najmä pre moravských obchodníkov s chmeľom, sliezskych furmanov a rybárov z Győru až do 19. storočia. Pri poslednom výskume (2008) bol odkrytý jeho rozmerný podzemný priestor s precízne vymurovanou tehlovou klenbou zo 17. storočia, do ktorého bol zapojený aj pôvodný stredoveký priestor pivnice s kamennou dlažbou.

Dom vymenil niekoľkých majiteľov. V roku 1711 patril Anne Márii Fischerovej, začiatkom 19. storočia, v roku 1813 boli majiteľmi domu i hostinca Rieszer a Nitsch, v roku 1850 Anton Kammermayer a v roku 1880 Jozef Jöger.

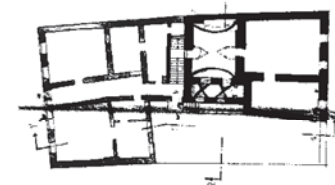
Vydrlica, dom č. 35 (parceta č. 540) postavili na stredovekých základoch zo 16. storočia; do suterénu pod uličným krídlom bol vstup gotickým polkruhovým kamenným portálom. Pôvodne dvojpriestorový kamenný dom v uličnej čiare sa neskôr rozrastal na pozdĺžnej parcele, ktorá klesala k nábrežiu Dunaja. Hlavné priečelie po klasicistickej prestavbe a nadstavbe bolo päťosové, okná na poschodí boli vo výklenkoch.

Dom bol v roku 1780 až 1850 majetkom rodiny Uberspacherovcov a v roku 1880 patril Ignácovi Schreiberovi. Stal sa vlastníctvom Schreiberovej nadácie (podľa výskumu V. Obuchovej).

Dom č. 29 na Vydrlici patril Schreiberovej nadácii. Detaily domu zakreslené pred asanáciou (1968).

Vydrlica, dom č. 33. Pohľad na zasklené pavlače vo dvore a vstupný portál. Archeologický výskum v roku 2008 odkryl veľkú pivnicu domu zo 17. storočia.

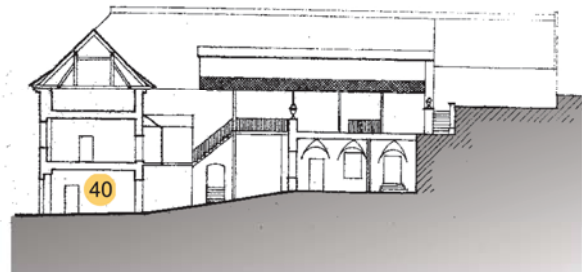

Vydrica, dom č. 39 veľká bloková stavba bola v roku 1780 mýtnym domom "das Linienhaus mit der Statue des heiligen Johannes Nepomuk". V roku 1813 tu bola umiestnená Städtische Ankerwache (niekde uvádzaná ako kotvová stráž) mestská strážnica pri dunajskom toku. Táto strážnica bola vysunutá až na nábregie Dunaja v línii mýta pri ústí ulice Vydrica, stála aj v 19. storočí; bol tu aj hostinec s rovnakým názvom. Na konci 19. storočia, počas úprav nábregia, dom zbúrali.

Vydrica, dom č. 40 (parcelsa č. 554) v radovej zástavbe na severnej strane ulice stál na základoch dvoch stredovekých domov. Prešiel renesančnou prestavbou a získal charakter kúrie. Bol postavený do svahu, na terénnych terasách. Veľká klasicistická prestavba sa uskutočnila v prvej polovici 19. storočia podľa projektu M. Mohra. Patrila k nemu aj upravená záhrada so sochárskou výzdobou. Dom bol poschodový, s pôdorysom v tvare písmena L. Hlavné priečelie malo štyri okenné osi a nad oknami poschodia boli výklenky s reliéfnymi bustami v profile. V parapetoch okien bol reliéf kuželíkovej balustrády. Prízemie malo pásovú bosáž, v oknách boli osadené cenné košové mreže z roku 1818. Na schodisku v dome boli kovové mreže s iniciálami MF a datovaním 1818.

V roku 1780 patril dom rodine Hoffmannovej, v roku 1813 patrí vdove Juraja Hoffmanna. V rokoch 1828 až 1849 je majiteľom pekár Michal Fischer, v roku 1850 Mária Kresserová a v roku 1880 pekár Ernest Habermann. Jeho vlastníctvo dokumen tovali mreže nad svetlíkom dverí s iniciálami HE.

Vydrica, dom č. 40 bol postavený na terénnych terasách hradného vrchu. Zameranie, rez (1967).

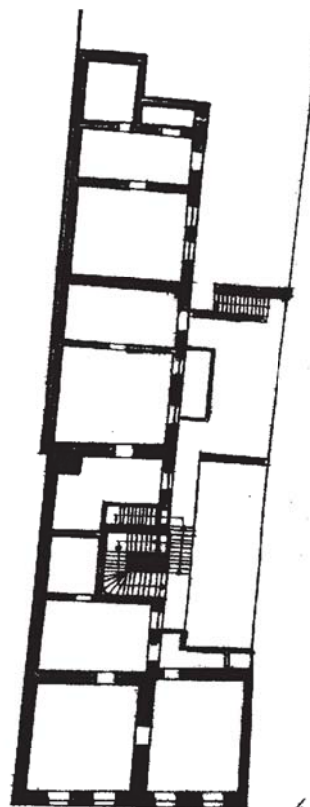
Dom kotvovej stráže s hostincem na brehu Dunaja bol aj miestom odpočinku (koniec 19. storočia).

Vydrica, dom č. 40. Detail mriežky nad dverami na prvom poschodí s iniciálami E H z roku 1880.

Vydrica, dom č. 40. Detail výklenku okna s reliéfom busty antického filozofa.

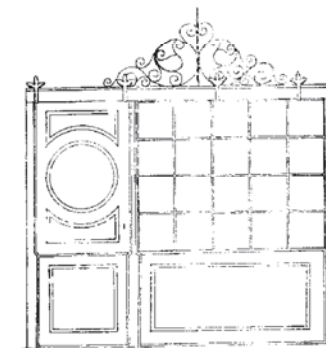

Vydrica, dom č. 40. Schematický pôdorys prízemia a zameranie uličného priečelia (1967).

Vydrica, dom č. 40. Empírové priečelie zo začiatku 19. storočia.

Dom patril v roku 1780 trom vlastníkom: rodinám Dadam, Riegler a Hauser. V roku 1813 je majiteľom domu Matej Dadam a Riegler, v roku 1828 povrazník Ján Lautenbacher, v roku 1849 František Timár a v roku 1880 Ján Fuchs. Dom bol asanovaný už po roku 1950 pre zlý technický stav.

Vydrica, dom č. 40. Zasklená výplň a drevené obloženie na pavlačí 1. poschodia.

Vydrica, dom č. 42 tzv. *Brauneckerov palác*, alebo aj tzv. *Reťazový dom* tvoril rozsiahly areál so záhradami na terasách hradného vrchu. Vznikol na ploche niekoľkých starších parciel na východ od Vodnej veže. Podľa katastrálneho plánu z roku 1894 zaberá až päť parciel. Panské sídlo malo dve vnútorné nádvorcia a tri rozličné pivnice vysekané do skaly – relikty pôvodnej zástavby. Hlavná, poschodová budova paláca mala pôvodne okolo nádvorcia otvorené arkády. V interiéri bolo honosné schodisko s dekoratívnymi väzami. Uličné, široko rozložené deväťosové priečlie s kamenným portálom s volútovými hlavcami pilierov stálo v mieste, kde sa ulica stáčala k Dunaju. Priečlie bolo členené na prízemí pásovou bosážou a na poschodí radom pilastrov. Na oknách prízemja boli honosné kované košové mreže. Vysoké okná na poschodí s nadstavcami s dekoráciou v štýle barokového klasicizmu mali pôvodne žalúziové okenice. Fasáda domu bola z ulice chránená reťazami na pilieroch, rovnako ako v nádvorí. V tomto mieste bolo možné uzavrieť ulicu aj reťazou natihnutou cez ulicu. Za domom bola okrasná záhrada na terénnych terasách, spevnených kamennými múrmi. Na hornej terase bol aj skleník oranžéria na zazimovanie cudzokrajných rastlín.

V záhrade boli fontány a pavilóny. Hospodárske zázemie paláca sa nachádzalo v polohe za Vodnou vežou.

Vydrica, dom č. 42. Brauneckerov palác v radovej zástavbe (1967).

Vydrica, dom č. 42. Ruiny záhradného pavilónu pôvodne so štvorlístkovým pôdorysom (v ľudovej tradícii tzv. mešita), súčasný stav.

Ulica Vydrica v 30. rokoch 20. storočia. Vľavo priečlie Brauneckerovho paláca s monumentálnym barokovým portálom.

Archeologický výskum na mieste Brauneckerovho paláca odkryl základy starších stavieb (zameranie D. Tóth a kol., 2008).

Vydrica, dom č. 42. Uličné priečlie a dvor pre asanáciu (1967).

Brauneckerov palác. Lept a medirytina I. Müllera a G. Prixnera, okolo 1790.

Z prameňov je zrejmé, že dom č. 42 tu stál už pred rokom 1770. V roku 1780 patril dvom rodinám Schwarczovcom a Pittingerovcom. Tomu zodpovedá aj architektonické členenie územia na dolný palác a samostatnú architektúru na svahu hradného vrchu. Barónovi Antonovi von Brauneckerovi, ktorý bol cisársko-kráľovským dvorným radcom a staviteľom, patril areál až od roku 1813 a je preto zrejmé, že stavebníkom boli jeho predchodcovia. Barón Braunecker však areál zjednotil a dal ho prebudovať v jednotnom názore. O pätnásť rokov neskôr je palác vo vlastníctve barónky Terézie Brauneckerovej, v roku 1849 patril Antonovi Marczibányimu, v roku 1880 je napísaný na Hortenzii Bartalovej, neskôr na Bossanyiho a posledným súkromným majiteľom bol Ferdinand Billot. Až od roku 1908 tu bol Detský domov, ktorý niesol meno dobročinného farára Karola Scherza de Vaszója z Kostola Najsvätejšej Trojice na podhradí.

Po roku 1945 bol už areál výrazne zdevastovaný, ani v ďalších rokoch už neobnovili jeho hodnoty a slávu. V 50. rokoch 20. storočia vlastnil objekt Komunálny podnik mesta Bratislava, boli tu rôzni nájomníci a materská škôlka. Spolu s ostatnými domami bol areál definitívne zrovnaný so zemou v roku 1969. Z rozsiahleho, koncepčne riešeného predmestského sídla paláca so záhradami od staviteľa I. Müllera z obdobia okolo roku 1770 napokon ostali iba ojedinelé fragmenty. Jeden z nich, časť trojlístového nárožného pavilónu prežíval vo vedomí obyvateľov podhradia ako „mešita“ a bol odkrytý aj pri poslednom výskume v roku 2008.

Interiér Brauneckerovho paláca.
Mrežové dvere pri vstupe na schodisko,
stav pred asanáciou (1969).

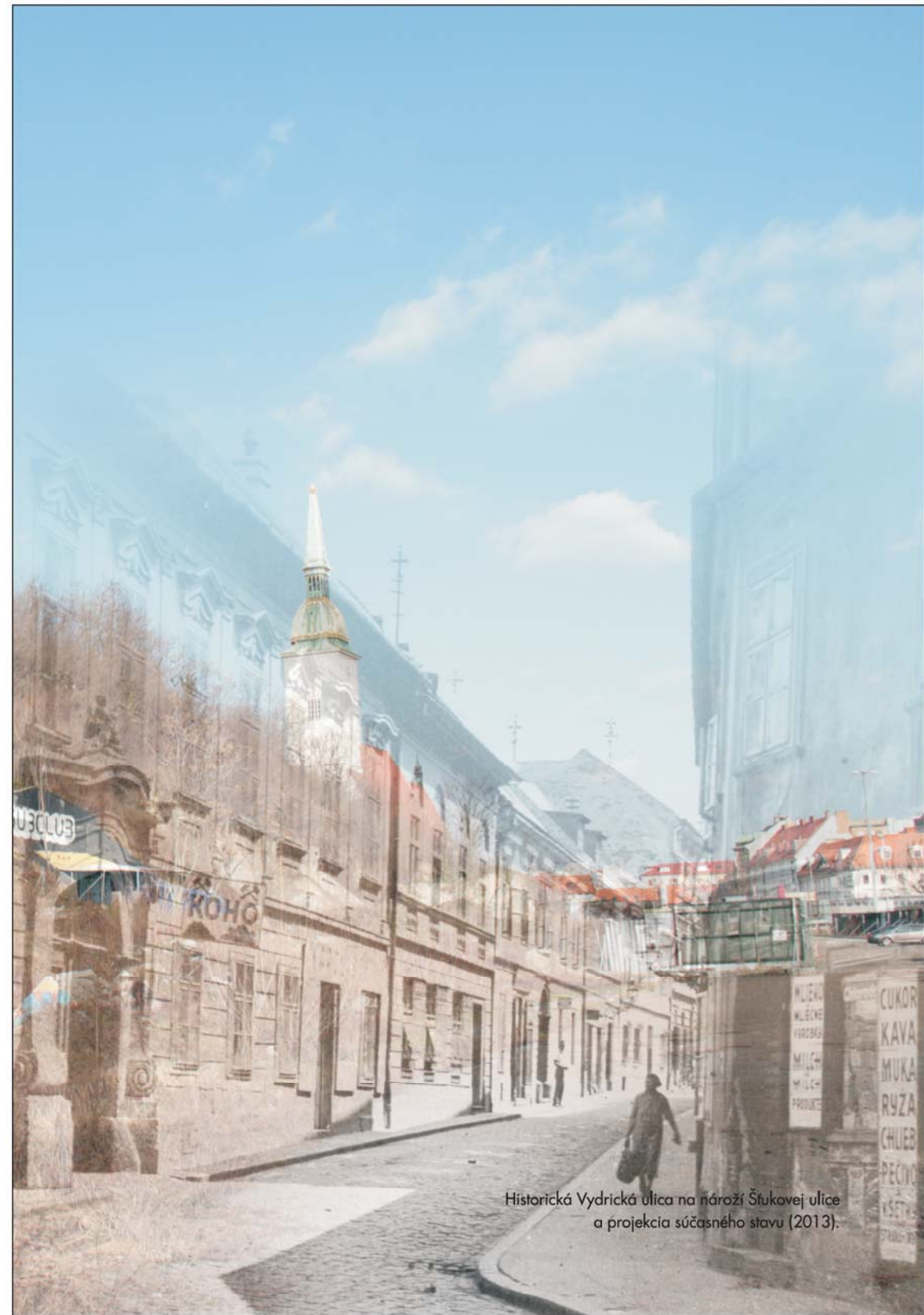

Dekoratívne barokovo-klasicistické vázy
na podeste schodiska, stav pred
asanáciou (1969).

Spustnutý vyhladkový pavilón nad
terasovitými záhradami
Brauneckerovho paláca (1951).

Vydrice, domy č. 38, 40, 42 a 44
na severnej strane ulice (1951).

Historická Vydrická ulica na nároží Štukovej ulice
a projekcia súčasného stavu (2013).

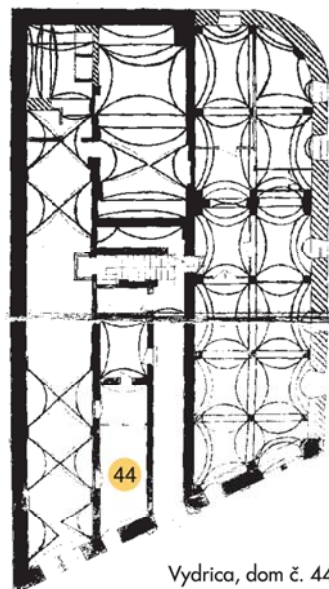
Vydrica

Domy číslo 44, 46, 48 a 50. tvorili prestavbu bývalej Vodnej veže po jej funkčnom zániku v 17. storočí. Vybudovali ich s využitím stredovekých múrov a opevnenia pôvodného areálu tejto mýtnej stanice pri Dunaji. Po asanácii podhradia v 60. rokoch 20. storočia boli odkryté relikty areálu a po konzervovaní sú prezentované.

Vydrica, dom č. 44 (parcela č. 544) bol pristavaný k zaniknutým reliktom Vodnej veže v 17. storočí a prestavaný v 18. storočí. V roku 1780 už slúžil ako erárny proviantný sklad. Potom tu sídlil zásobovací úrad (1813) a v rokoch 1828 až 1850 kráľovský lodný úrad, neskôr poriečny úrad. Priestory domu aj krovu slúžili ako sklady. Dom bol dvojposchodový, priechodného typu, do ulice mal sedem okenných osí. Po stranách priečelia mal vystupujúce rizality, na poschodiach boli združené okná. Základné členenie z 18. storočia bolo v závere 19. storočia doplnené o nové prvky.

Pilastre na priečelí dostali novú ornamentiku, rovnako ako prelamané rímky nad oknami, ktoré boli doplnené maskarónmi (hlavami). Na konci 18. storočia bola vytvorená aj kulisa priečelia so slepými oknami (panelovaním), ktorá pokrývala ústie úzkej cesty (v šírke 3 - 4 metre) okolo Vodnej veže a tvorila prieluku medzi Brauneckerovým palácom a novým domom č. 44, ktorý mal od čias výstavby výrazne zaoblené nárožie pre dobrý priechod vozov. Vstup bol teraz riešený veľkou dvojkřídlovou bránou pre povozy. Dostavbou kulisy bol dotvorený a scelený uličný priestor.

V roku 1880 bol dom už súkromným majetkom a patril Alojzovi Abelesovi.

Vydrica, dom č. 44
Pôdorys prízemnia s klenbami
zo 17. a 18. storočia. Zaoblené
nárožie domu umožnilo lepší
prejazd vozov do nádvorja.

Dom č. 44, priestory erárneho
proviantného skladu z 18. storočia
(1969).

Dom č. 44 prekryval pôvodnú situáciu
Vodnej veže. Prieluka medzi domom
č. 42 a 44 bola z ulice prekrytá
kulisou panelovaného priečelia (1969).

Vydrica

Vydrica, dom č. 46 (parcela č. 544) bol postavený už v 17. storočí, v rokoch 1780 až 1813 bol sídlom kráľovského solného úradu (das königliche Salzamt). V roku 1828 už patrí súkromníkovi Konrádovi Payerovi, výčapníkovi. Neskôr, v roku 1850 patrí Terézii Bayerovej a v roku 1880 Hansovi Schleifferovi.

Vydrica, dom č. 48 (parcela č. 544). Po zániku funkcie Vodnej veže už v 17. storočí je pôvodný areál zastavaný. Dom č. 48 bol postavený už v roku 1665, ako to bolo zrejme z latinského nápisu na priečelí domu. Už vtedy bol poschodový. V období klasicizmu, na začiatku 19. storočia bol prestavaný do dvora pribudli kídla s drevenými pavlačami na kovových konzolách. V strede symetricky riešeného priečelia bol portál s rovným prekladom. Prízemie bolo členené pásovou bosážou, na poschodí lizénami. Nad tromi strednými oknami boli štukové dekoratívne výplne. Na mierne vystupujúcich bočných rizalitoch boli predsunuté "krabicové" okná, módna novinka v časoch empiru, ktorá nahrádzala niekdajšie arkiere. Okná mali dekoratívne farebné zasklenie v hornej tretine. Na nároží bol výklenok na sochu. Na prízemí boli aj obchodné portály.

V 18. storočí býval v dome dozorca lodného tridsiatku (Schiffs dreysigstaufseher), neskôr už patrí súkromným vlastníkom, v roku 1813 Michalovi Müllerovi, v rokoch 1828 až 1849 výrobcovi strún Augustovi Terkovi a tri desaťročia po roku 1850 Terézii Schindlerovej.

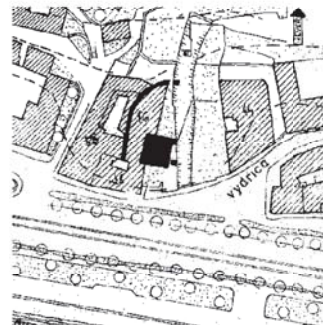
Zvyšky Vodnej veže v neskoršej zástavbe, situácia zistená počas stavebno-historického výskumu v roku 1968 v čase búrania podhradia (Slovenský ústav pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody, blok č.23, 1968).

Pohľad na zastavaný areál
Vodnej veže (1955).

Detail stredovekého kvádrového
muriva Vodnej veže v stene domu
č. 46 (1958).

Vydrica

Vydrica, dom č. 50 (*Štúkova ulica č.2*) (parcela č. 544) veľký trojposchodový dom vytváral nárožie Vydrice a Štúkovej ulice. V 17. storočí to bola jednoposchodová budova, ktorá stála medzi kráľovským arzenálom Vodnou vežou. Kým do Vydrice mal štyri okenné osi, do Štúkovej bola orientovaná dlhšia fasáda so siedmimi okennými osami. Na prízemí bol rad polkruhových okien na oboch stranách, boli tu aj vstupy na prízemie a do suterénu. Okná mali jednoduchý rám s pásikom a klenák. Na prvom poschodí mali okná renesančné kamenné šambrány a podokenné rímsy. Fasáda bola pôvodne členená hladkými lizénovými ráhami a štrukturálnou omietkou na plochách. Až do 50. rokov 20. storočia malo zaoblené nárožie zvláštnu "dekoráciu" v podobe reliéfu cikajúceho chlapca a v úrovni prvého poschodia reliéfné hlavičky putti s krídlami, ako relikty pôvodnej renesančnej stavby. Už v roku 1735 dom prestavali na hostinec či nevestinec: verejné domy museli mať riadnu štátnu licenciu a boli pod kontrolou polície. Dom mal túto funkciu aj počas prvej svetovej vojny a neskôr. Po roku 1945 bol interiér sčasti prestavaný na byty a dielne.

Pôvodné pomenovanie *Diversorium ad Luciam*, názov hostinca *U svetla* (alebo *U lucerny*) sa zmenilo v roku 1752, keď budovu kupuje Anton Pauler v dražbe od Wolfganga Brunhubera. Hostinec sa potom volá Wilder Mann K divému mužovi. V roku 1760 získava hostinec Ján Karl. Ako bolo kedysi napísané nad portálom zo Štúkovej ulice, v roku 1773 bol dom prestavaný a rozšírený. V roku 1800 je vlastníkom domu Florián Aulich (jeho otec Ludovít bol popravený v roku 1849 v Arade). Ďalšími majiteľmi v 19. storočí boli Anton Köttbaum, neskôr Ján Hawisch a v roku 1880 Gejza Habermann.

Dom bol známy ako *hostinec U modrej šťuky* (*Hechtenwirthaus*). Postupne zabral aj hospodársku budovu v bývalom areáli tzv. Brauneckerovho paláca a prejazd s veľkým barokovým kamenným portálom zo Štúkovej ulice, ktorý neskôr zamurovali. Budova mala dve pohodlné barokové schodiská a pôdorysnú skladbu, v ktorej na všetkých poschodiach prebiehala v strede chodba. Z nej boli prístupné samostatné miestnosti. Na prízemí bol hostinec (lokál).

Na južnom priečelí bola kamenná tabuľa, ktorá označovala výšku vody pri povodni 5. februára 1850.

Vydrica, dom č. 50, hostinec U lucerny, neskôr nazvaný U šťuky na rohu Vydricej a Štúkovej ulice a dom č. 48 s vysunutými "krabicovými" oknami z obdobia klasicizmu počas asanácie (1968).

Vydrica, domy č. 48 a 50 (1958).

Vydrica, dom č. 50. Hostinec U lucerny (U šťuky) v 18. storočí rozšírili o nevestinec. Zadné schodisko v interiéri (1968).

Bočná fasáda hostinca U Lucerny (U šťuky), ktorý v 19. storočí zabral aj časť dvora a záhradný portál Brauneckerovho paláca. Pohľad zo Štúkovej ulice (1968).

Konzervované relikty stredovekej Vodnej veže v súčasnosti.

Vydrica

Vodná veža. Objekt predstavuje pevnostný komplex s vežou, mýtnu stanicu pri brode na Dunaji, na západnej hranici Vydrice. Ako ukázali doterajšie výskumy, areál Vodnej veže, ktorý bol "objavený" a odkrytý počas asanácie podhradia, prešiel zložitým vývojom. A ako sa zdá, jeho základy siahajú až do skorých rímskych čias. Odkryté relikty rozmerných kamenných domov z 13. storočia na Vydrici (v rokoch 2007 - 2008) dnes potvrdzujú predpoklad výskumníkov P. Baxu a V. Ferusa z roku 1988, že Vodná veža predstavovala pôvodný, západný vstup do rodiačeho sa Podhradského mesta pod Bratislavským hradom hraničnou pevnosťou Uhorska. Veža tvorila zároveň predsunutú strategickú pevnosť samotného hradu, pod ktorého právomoc aj v rôznych etapách patrila. Trasa prístupu na hrad od pevnosti cez južný svah je zakreslená nielen na rytinách vedutách Bratislavy, ale donedávna bola aj realitou. Archeologický výskum Vodnej veže dokumentoval pobyt ochrancov uhorských hraníc Pečenehov.

Už od konca 11. storočia sú známe príjmy z mýta na Dunaji. Od 12. storočia sa o príjmy z prevozu a mýta delili benediktínske Opátstvo sv. Martina v Pannonhalme, sčasti ostrihomský arcibiskup a panovník. Od roku 1254 získava určité majetky, privilégia a príjmy z mýta a prevozu opát pilišského kláštora, ktorý tu z vlastných prostriedkov postavil vežu. Najdlhšie si úžitky z tejto colnej stanice podržalo županstvo Bratislavského hradu, ale vieme, že už v roku 1370 patrí časť vydrického mýta aj Bratislavskej kapitule. Brod cez dunajské ramená a mýtna stanica boli výnosným miestom. Pod názvom *Vodná veža* (*turris seu domus Aquae*) sa v listinách uvádza od roku 1361; v roku 1434 sa používa pomenovanie *Wasser Thurm*, neskôr v roku 1593 *turris Salium sive Aquatica*. Zo správ vyplýva, že v roku 1361 je Vodná veža v zlom, zborenom stave. Preto časť mýta a veže dáva bratislavský župan do zálohu richtárovi Jakubovi III. a jeho synovi Mikulášovi z rodu bratislavských Jakubovcov. V roku 1401 dáva kráľ Žigmund Luxemburský hradný podiel na príjmy Vodnej veže Jakubovi Ventúrovi, podnikateľovi talianskeho pôvodu a jeho synovi Gašparovi s tým, že budú pevnosť udržiavať. Celé ďalšie storočia vežu opravujú, dostavujú a opevňujú. Areál predstavoval opevnený súbor budov, ktorým dominovala veža.

Vydrica

Pred pevnosťou bol most a mólo, prekladisko tovarov, prístav lodí. Pevnosť stojí až do roku 1620. Vtedy dal cisársky generál Dampiere vežu výbuchom zničiť zo strategických dôvodov. Bolo to počas dobývania hradu, obsadeného vojskami Gabriela Bethlena (Bethlen). Poškodená ruína sa však naďalej využívala (napríklad ako sklad Kráľovského solného úradu), až neskôr úplne zaniká v pristavaných domoch.

Počas ďalších storočí upadla jej existencia do zabudnutia. Odkrytý a konzervovaný areál Vodnej veže je dnes súčasťou reliktov južného podhradia.

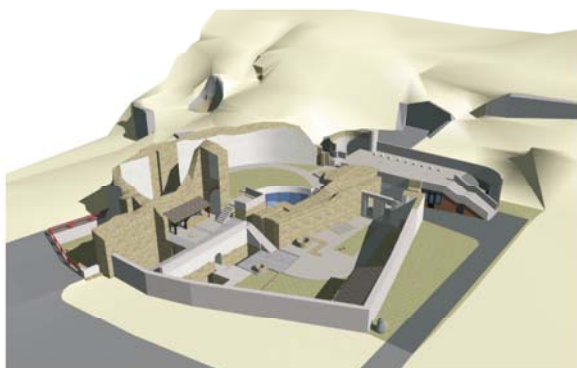

Stavebno-historická analýza fragmentov Vodnej veže (podľa Baxa P., Ferus V., Klinčoková K., 1989).

Súčasný stav konzervovaných reliktov Vodnej veže.

Vizualizácia - návrh prezentácie areálu stredovekej pevnosti a colnice Vodná veža (P. Škorvánek, 2008).

Letecký pohľad na časť zástavby Vydrice v miestach bývalej Vodnej veže, detail (20. roky 20. storočia).

Náročie Vydrice a Štukovej ulice. Historická zástavba a projekcia súčasnosti.

Vydrica

Prídavkova ulica bola súčasťou lokality Vydrice a dlho sa tak aj nazývala, bola paralelná s hlavnou ulicou Vydrice. Spočiatku, v stredoveku tu boli zariadenia a budy remeselníkov, žili tu lodníci a rybári. Neskôr, v 18. storočí sa spomínajú obyvatelia rozličných povolání: údenári, mäsiari, vyberač vodného mýta, lodníci, zlatník, kaviarnik a ďalší. V tom období sa začali stavať nové domy na konci starých parciel Vydrickej ulice. Tvorili nový uličný front obrátený na juh k rieke a ulica sa volá Malá Vydrica. V roku 1879 už bola ulica vystavaná obojstranne a volala sa *Jiringerova*. V roku 1880 tu stálo už 29 domov.

Na tejto ulici bola materská škola Dobročinného ženského spolku, ktorý pôsobil v Bratislave od roku 1831. Patrónkou spolku bola grófka Gizela Esterháziová (Esterházy, Eszterházy), predsedali mu Hermína Tauscherová a Karol Neiszidler.

Po roku 1945 má názov *Prídavkova ulica* (Joseph Jiringer bol v 19. storočí obchodník, ktorý založil základinu pre chudobných. Anton Prídavok bol redaktor, organizátor rozhlasu v Banskej Bystrici počas Slovenského národného povstania.)

Pohľad na severnú stranu Prídavkovej ulice (1968).

Prídavkova ulica pri vyústení na nábrežie Dunaja (1958).

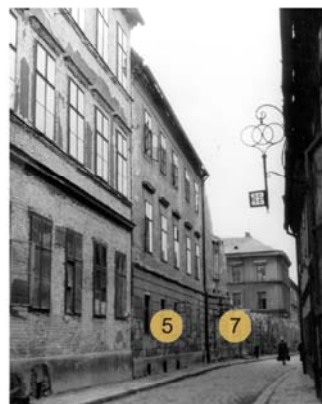
Vydrica

Prídavkova ulica, dom č. 2 bol poschodový, postavený v 18. storočí. Z tohto obdobia bol aj veľký kamenný pilierový portál s volútovým klenákom. Široký prejazd bol zaklenutý pruskými klenbami. Dom bol v prvej polovici 19. storočia upravený v štýle neskorého empíru. Prízemie dostalo pásovú bosáž a nad štyrmi oknami poschodia boli medailóny s reliéfmi hláv antických božstiev. Aj v parapetoch okien boli štukové dekorácie palmové ratolesti a vavrínové vence.

Dom patril v roku 1828 Jozefovi Blaszovi a v roku 1849 jeho vdove, v roku 1850 Františkovi Schwartzovi a v roku 1880 Dobročinnému ženskému spolku, ktorému patril od tohto roku aj vedľajší dom č. 4.

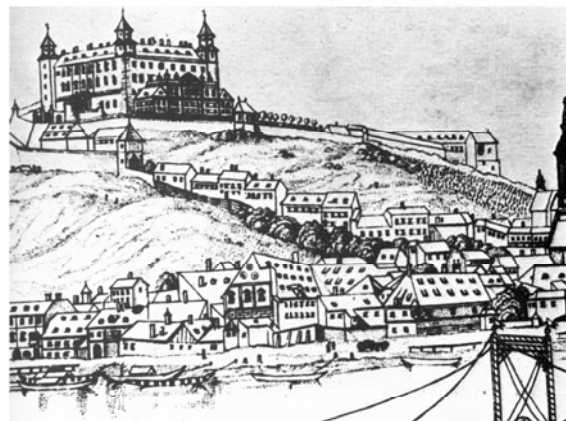
Prídavkova ulica, dom č. 5 dvojposchodový dom v štýle barokového klasicizmu mal päťosovú fasádu s pásovou bosážou na prízemí. Hlavný vstup mal z Jeseninovho nábrežia č. 6.

Dom patril v roku 1780 rodine Stadlerovej, v roku 1813 Františkovi Bosnerovi, ktorý bol rybárskym majstrom. Až do roku 1849 patril jeho vdove. Potom je vlastníčkou Klára Testoryová, roku 1850 Gizella Hauserová, v roku 1880 Rudolf Iritzer.

Prídavkova ulica, domy č. 5 a 7 mali vstup aj z Jeseninovho nábrežia (1967).

Bratislava na grafike z roku 1787 (lept, J. a P. Schafferovci). Na tejto precíznej vedute sú zreteľné viacpodlažné domy na uliciach na svahu hradného vrchu Beblavého a Zámocké schody. Zástavba siaha až k Žigmundovej bráne hradu. V dolnej časti grafiky sú zachytené charakteristické budovy pivovaru pri Rybnom námestí s oporným múrom priamo na nábreží. Vľavo je vidieť aj novú výstavbu barokovo-klasicistických domov na Jeseninovom nábreží s vysunutými drevenými zasklenými arkiermi. Nábrežie Dunaja je lemované kotviacimi lodkami prievozníkov a rybárov.

Prídavkova ulica, domy č. 7 až 9 (*Jeseninovo nábr. č. 8*) Už koncom 17. storočia tu bola kráľovská kovolejareň kanónov, jej produkciu (delá) vyvážali do celého Uhorska. V roku 1780 patril do vlastníctva bohatého mešťana De Jeana (podľa toho mala bočná ulica názov *Deschanova*). Na dome bol chronostikon. V roku 1813 patril tento veľký výstavný dom pivovarníkovi Františkovi Hoffbauerovi, v roku 1828 Jozefovi Heynemu, o dvadsať rokov neskôr Karolovi Drihlvi a Labacherovi, v rokoch 1850 až 1880 Lepolodovi Klingerovi a Václavovi Felixovi.

Prídavkova ulica, dom č. 10 bol poschodový, z konca 18. storočia, vstup bol na západnej strane parcely pilierovým portálom s polkruhovým zaklenutím. Priečelie malo na prízemí pásovú bosáž. Dom patril v roku 1780 rodinám Walnerovej a Tausovej, v roku 1813 Adamovi Höcklovi, v roku 1828 Jozefovi Blaszcovi, 1949 Jozefovi Woitichovi neskôr jeho vdove, v roku 1880 patril Karolíne Woitichovej.

Prídavkova ulica, dom č. 14 bol postavený na starších základoch zo 17. storočia, na dvoch spojených parcelách. Z pôvodného domu ostal aj veľký kamenný polkruhový portál. V 18. storočí bol už dvojposchodový, s tromi okennými osami. Neskôr bol upravený v štýle empíru. Až do 20. storočia mal zachovanú drevenú bránu z 18. storočia. Na prízemí boli obchodné portály. V 20. storočí tu bol predaj uhlia a dreva na kúrenie.

Dom patril v roku 1780 mešťanovi Hauserovi, v rokoch 1813 a 1849 Mayšovcom. V roku 1849 patril Salamonovi Mayerovi a v roku 1880 Leopoldovi Schotterovi.

Prídavkova ulica, dom č. 17 na tomto mieste stál už v 15. storočí stredoveký kamenný dom na nepravidelnom pôdoryse, ktorý bol neskôr prestavaný. V 70. rokoch 18. storočia bol opäť upravovaný, odvtedy mal štvorosové priečelie a jedno poschodie. Na priečelie bol osadený arkier na volútových konzolách. Arkier mal vysoký dekoratívny štít. V rokoch 1813 až 1828 bol majetkom Františka Zimmera, v roku 1849 ho vlastnil August Finder a o rok neskôr Karol Trellinger. V roku 1880 je majetkom Juraja Kesnera.

Prídavkova ulica, dom č. 14. Na prízemí domu boli obchodné portály a veľký kamenný vstupný portál zo 17. storočia (1967). Detail priečelia domu č. 17 na Prídavkovej ulici. Barokový arkier na konzolách bol upravený v závere 19. storočia. Vtedy boli na uličnom priečelí zväčšené všetky okná (1968).

Prídavkova ulica, domy č. 10, 12 a 14. Na južnej strane je už dom po zbúraní. Odkryl sa interiér s klenbou na prízemí (1958).

Prídavkova ulica, dom č. 10. Klasicistický portál s polkruhovým záklenkom mal vo vrchole klenák s domovým znamením (1967).

Prídavkova ulica, dom č. 18 v štýle rokoka z polovice 18. storočia vytváral záver domového bloku na rohu Káľalovej ulice. Bol poschodový, štvorkrídlový, s vnútorným dvorom. Z Prídavkovej ulice mal v strede fasády veľký pilierový kamenný portál, na klenáku s motívom rokokovej mušle.

V roku 1780 bol dom vo vlastníctve rodín Kuschlmayerovej a Schoyera. V rokoch 1813 až 1849 patril debňárovi Leopoldovi Maischovi, v roku 1850 Ferdinandovi Wolwendovi.

Prídavkova ulica, dom č. 26 barokový dom z druhej polovice 18. storočia mal fasádu upravenú v 20. storočí. Poschodový dom bol trojkrídlový, s pôdorysom v tvare písmena U. Mal výrazný kamenný portál so segmentovým zaklenutím. Na klenáku bolo datovanie 1766 a iniciály WPF.

Dom postavený v roku 1776 patril do roku 1780 mešťanovi Blacherovi, v roku 1813 vdove po Michalovi Wettkovi. V roku 1828 patril Antonovi Deherovi, v rokoch 1849 až 1880 Alojzovi Glaselovi.

Prídavkova ulica, dom č. 18. Barokový portál z 18. storočia mal na klenáku rokokovú mušlu, brána je z 19. storočia (1958).

Prídavkova ulica, dom č. 18 na rohu Prídavkovej a Káľalovej ulice z 18. storočia (1967).

Veľký kamenný barokový portál domu č. 16 na Prídavkovej ulici. Brána je z 19. storočia (1968).

Dom č. 26 na Prídavkovej ulici, pohľad z dvora na ulicu. Podjazd má barokovú klenbu na pásoch a dvorné krídla sú spevnené klenutými rozperami.

Vydrica

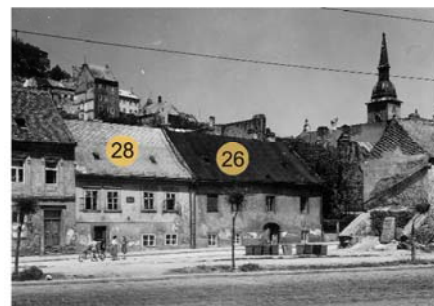
Prídavkova ulica, dom č. 28 stál už v druhej polovici 17. storočia. Bol poschodový, s priechodom, ktorý bol zaklenuť krížovou klenbou s hrebienkami. Portál mal rovný preklad. Objekt mal uličné a dvorové krídlo.

V roku 1780 patrilo mešťanovi Etlzbergerovi, v roku 1849 Antonovi Eglbergerovi, v roku 1850 rodinám Otzelbergerovej a Čermákovej. V roku 1880 patrilo základine Ignáca Schreibera.

Prídavkova ulica, dom č. 32 dal postaviť v roku 1753 Otto Rupprecht. Od roku 1780 až do roku 1849 patrilo rodine Pieszer. V roku 1880 bol majiteľom Jozef Jäger. Tento dom tvoril zadný trakt hostinca *U čierneho leva*, ktorý mal hlavnú budovu na Vydrici č. 33.

Prídavkova ulica, dom č. 34 bol postavený už v 18. storočí, ale potom v polovici 19. storočia dostal neskoroempírovú úpravu. Bol poschodový, mal hladké trojosové priečelie. Pod pultovou strechou bolo obytné podkrovie.

Dom dal postaviť mešťan Röhr v roku 1753. Od roku 1780 až do roku 1880 patrilo rodine Ueberpacherovej, v roku 1880 bol už súčasťou základiny Ignáca Schreibera.

Prídavkova ulica, domy č. 26 a 28 pri vyústení na nábrežie Dunaja. Južná strana ulice je už v asanácii (1958).

Pohľad na domy č. 30, 32 a 34 na severnej strane Prídavkovej ulice (1958).

Prídavkova ulica, dom č. 34 mal charakteristickú pultovú strechu, pod ktorou bolo obytné podkrovie (1967).

Pohľad na Vydricu pod hradom (1958).

Vydrica

Prídavkova ulica, dom č. 38 zo záveru 18. storočia bol poschodový, v novorenesančnom výraze bol výrazne upravený na konci 19. storočia.

Dom bol postavený vpred rokom 1780, patrilo rodine Bauszbachovej. V rokoch 1813 až 1828 patrilo výrobcovi Antonovi Donathovi a v rokoch 1849 až 1880 Karolovi Glaningerovi.

Vyústenie ulice Vydrica na nábrežie Dunaja (v rokoch 1958 a 1967).

Prídavkova ulica, dom č. 38. (1958).

Prídavkova ulica, dom č. 38. Priečelie domu s arkierom nad vchodom bolo upravené koncom 19. storočia.

Prídavkova ulica, dom č. 38. Detail interiéru s novobarokovým, historizujúcim nadstavcom nad dverami (1968).

Vydrica

Kálalova ulica sa pôvodne nazývala *Za Vydrickou bránou*, v roku 1765 sa spomína ako *Malá Vydrica* (*Glein Wedritz*), 1781 *Deschangasse*, v roku 1879 *Rybárska ulica*, *Halász uzca*, *Halász sikátor*, *Kunigsfelderova* (podľa bratislavského richtára). V roku 1880 mala už päť domov. Kálalova ulica (podľa Karla Kálala (1860 - 1930), českého spisovateľa, priekopníka československej vzájomnosti) vytvárala severo-južnú spojnicu medzi Vydrickou ulicou (*Vel'kou Vydricou*), Prídavkovou ulicou a ústila na Jeseninovo nábrežie (dnes Nábrežie arm. gen. L. Svobodu).

Jeseninovo nábrežie (Nábrežie arm. gen. L. Svobodu). Pôvodné, neupravené nábrežie Dunaja bolo miestom, kde sa vykonávali rozličné remeslá spojené s potrebou vody (rybári a nádrže na čerstvé ulovené ryby, garbiari, farbenie látok, mäsiari atď.). Pre neustále zmeny výšky vodnej hladiny tu dlho nebola stála zástavba. Regulácia Dunaja v 18. storočí napokon umožnila aj systematickú výstavbu na južnom konci dlhých parciel na Prídavkovej ulici. Vznikala veľkorysá výstavba domov v čisto mestskom štýle; domy boli reprezentatívnymi priečeliami a pohodlnými bytmi obrátené na juh, k rieke. Boli to dvojposchodové domy nájomného typu s nádvorím a pavlačami prevažne v štýle klasicizmu z konca 18. storočia, empíru a romantizmu začiatku 19. storočia. Vytvorili postupne súvislú pohľadovú kulisu nábrežia. Účelne riešené pôdorysy domov a výrazovo bohaté štýlové priečelia domov značne zvýšili hodnotu celej štvrte.

"Ufergasse an den Fischerhalten", *Dunajské nábrežie (Donaulände)* v roku 1913 dostáva meno podľa Ivana Simonyiho (1836 - 1904; maďarský spisovateľ, zakladateľ novín *Grenzboten*). Po roku 1945 sa tento úsek nábrežia nazýva podľa ruského básnika S. A. Jesenina (1895 - 1979). Meno podľa armádneho generála L. Svobodu a prezidenta republiky dostáva po roku 1970.

Detail fasády domu č. 4 na Kálalovej ulici (1967).

Dom č. 17 na Vydrici, nárožie s Kálalovou ulicou (1967).

Kálalova

Rad domov na Kálalovej ulici (1967).

Vyhliadková terasa a stĺp maják s osvetlením pri Dunaji na Jeseninovom nábreží (1932).

Jeseninovo nábrežie, dom č. 10 z konca 18. storočia (1953). Nové domy na Jeseninovom nábreží z konca 18. storočia poskytovali vo svojej dobe výnimočne kvalitné bývanie. Mali typizovaný pôdorys a moderné vybavenie. Domy číslo 6, 8, 10 a 12 počas asanácie (1968).

Jeseninovo nábrežie

Vydrica

Jeseninovo nábrežie, dom č. 6 tento veľký, šírko rozložený dvojposchodový dom uzaviera ústredné nádvorie spolu s domom č. 5 na Prídavkovej ulici. Bol postavený v štýle empíru, mal šesť okenných osí. V strede priečelia nad portálom osadili široký arkier s balustrádou v čase úprav na konci 19. storočia. V dome bol priechod na Prídavkovu ulicu (Malá Vydrica).

V roku 1780 dom patril rodine Stadlerovej, neskôr, v roku 1813 ho vlastnil rybársky majster František Berner, neskôr jeho vdova. V roku 1849 patril Kláre Testoryovej, v roku 1850 Gizelle Hauserovej a v roku 1880 Rudolfovi Iritzerovi.

Jeseninovo nábrežie, dom č. 8, takzvaný Deschanovský dom, ktorý stál už v 17. storočí. Tu sa odlievali delá. V roku 1744 František Holzhauser predáva dom Jánovi Antonovi De Jeanovi (Deschan), ktorý dostal šľachtický titul. V roku 1754 dal nový majiteľ De Jean celý dom prestavať. Široké, sedemosové priečelie dvojposchodového domu malo po oboch stranách na prvom poschodí nové, módné arkiere s dvojicami okien. Na dome bol chronostikon: *"Ein KalserLIChes GleshaVS War Vor, Izt BlinICH Des Chaus Von Hausen Slz Die EinWohner WoLL Gott lang beWahren AVChs HaVs Vor Wasser aLS FeVers Gefahren."* Dom bol už v roku 1813 v majetku Františka Hofbauera, roku 1823 patril Jozefovi Heynovi, v roku 1849 bol majiteľom Pavol Poidla a v rokoch 1850 až 1880 je zaznamenaný Václav Felix.

Jeseninovo nábrežie, dom č. 12 na rohu Jeseninovho nábrežia a Káľalovej ulice, patril k viacerým rokokovým architektúram na podhradí, ktoré niesli rukopis rovnakého autora ako mal dom U Dobrého pastiera, domy na Židovskej ulici alebo Dom rybárskeho cechu na začiatku Zuckermandla.

Poschodový, štýlovo prepracovaný objekt si dal zrejme postaviť prosperujúci rybársky majster. Mal vyvážený pôdorys s vloženým polkruhovým schodiskom, ktoré spájalo dom od suterénu po povalu. Päťosové priečelie malo v strede rokokový portál. Nad ním bolo svetlíkové okno s dekoratívne zalamanou rímsou a mriežkou. Na nej bol tepaný znak kapra, symbol remesla rybárov. Prízemie malo výraznú bosáž.

Domy na Jeseninovom nábreží (1968).

Rokokový dom č. 12 na rohu Jeseninovho nábrežia a Káľalovej ulice bol v 40. rokoch 20. storočia upravený. Podkrovia bolo obytné a okná dostali žalúziové okenice (1968).

Jeseninovo nábrežie, dom č. 12. Schéma pôdorysu prízemia a rez. Pod domom boli pivnice.

Jeseninovo nábrežie, dom č. 14 Domus Mohriana, hostinec K zlatej hviezde (1967).

Vydrica

Priečelie členené omietkovými obrazcami bolo obohatené štukovou rokokovou ornamentikou.

Dom z druhej tretiny 18. storočia patril sprvu rodine Mahrovcov. V roku 1813 patril rybárskemu majstrovi Samuelovi Umsegerovi, od roku 1849 Jurajovi Heiblovi a Magdaléne Heiblovej.

Rokokový dom mal výrazné členenie. Vysoká strecha ešte má pôvodný výraz (30 roky 20. Storočia).

Jeseninovo nábrežie, dom č. 14 vznikol po rozdelení parcely domu na Prídavkovej č. 13, prestavbou dvoch starších domov v závere 18. storočia. V roku 1780 mal označenie Domus Mohriana a bol tu hostinec K zlatej hviezde. Dvojposchodový dom mal päť okenných osí, v strede bol prevýšený rizalit s pásovou rustikou v omietke. Barokovo klasicistický portál a plastické články priečelia boli neskôr dekorované v zmysle eklektiky konca 19. storočia.

V roku 1813 až 1828 bol vo vlastníctve hostinského Martina Mallého a neskôr jeho vdovy. V roku 1880 patril Jozefovi Prassovi.

Jeseninovo nábrežie, dom č. 16 bol dvojposchodový, so široko rozvinutou fasádou s deviatimi okennými osami. Mal zvýšené prízemie; nad centrálnym umiestneným portálom bol drevený presklený arkier zimná záhrada. Fasáda bola členená priebežnými rímsami medzi poschodiami, vysokou korunnou rímsou s vetrákmi. Stredná časť bola dekorovaná pilastrami. Klasicistický dom z konca 18. storočia bol upravený na konci 19. storočia, mal priechod na Malú Vydricu (na Prídavkovu ulicu).

Dom patril v roku 1780 garbiarskej rodine Pillerovcov, a to až do roku 1849, keď už je majiteľkou Fanny Forelová. V roku 1850 je záznam o majiteľovi Jánovi Erisnerovi a v roku 1880 patril Žofii Schauerovej.

Štuková ulica (š'ťučia) Bola to úzka, kolmá ulica smerujúca od Podhradského nábrežia na Vodný vrch. Pripájala sa k nej Floriánska a Oeserova ulica. Smerom na východ od nej viedla prudko stúpajúca trasa okolo záhrad Brauneckerovho paláca až k Žigmundovej bráne. Názov ulice sa zaužíval od 19. storočia (1879) *Hechtengasse*, *Csuka utca*, podľa hostinca či nevestinca Modrá š'ťuka. Bolo to pôvodne voľné územie pred pevnosťou Vodná veža. Ako ukázal archívny výskum (V. Obuchová), ale aj archeologický výskum, nachádzali sa tu mestské ťadovne. Ťad, kedysi vysekávaný z plytkých zamrznutých ramien Dunaja, bol neskôr dodávaný priamo z výroby ťadu na Zuckermandli. Bol dôležitou súčasťou skladovania, výroby potravín, ale potrebovali ho aj rozliční remeselníci. Uskladňoval sa veľmi starostlivo, a pod vrstvou pilín a slamy vydržal aj v lete v hlbokých kruhových jamách vysekaných do skaly a obmurovaných kameňom alebo tehlou. Ťadovne boli zaklenuté a zastrešené; v týchto miestach podhradia boli založené už v stredoveku a slúžili ešte aj v prvej polovici 20. storočia.

Floriánska ulica sa pripájala k *Štukovej ulici* na západnej strane. V roku 1800 sa nazýva *Floriánska (Floriani Gasse)*, v roku 1835 *Erste Floriani Gasse*, od roku 1921 Floriánska. Názov dostala podľa sochy patróna hasičov sv. Floriána na priečelí jedného z domov.

Stavebné pozemky tu vznikli na umelo vytvorených terénnych terasách vo svahu hradného vrchu. Floriánska spolu s Oeserovou ulicou (t. j. ulicou Na hradnom

Jeseninovo nábrežie, dom č. 16 (1967).

Východná strana Štukovej ulice počas búrania (1968).

vrchu) vznikla až v 18. storočí ako nová štvrť podhradia s nájomnými domami pre potreby zamestnancov hradu. Prvé domy tu postavili v období po polovici 18. storočia na severnej strane ulice. V roku 1820 tu už stála radová zástavba a pribudli stavby aj na južnej strane. Domy boli široko rozložené a severnou stranou sa opierali o starší kamenný spevňovací múr terénu. Pôvodne mali fasády slohovú barokovú úpravu na prízemí s pásovou bosážou, členenie rímsami a ornamentálne doplnky. Okná na prízemí mali kovácky zhotovené mreže.

Ulica bola dláždená plochými kameňmi, v strede so žľabom pre dažďovú vodu. Niektoré domy na Floriánskej ulici sa v 19. a 20. storočí využívali ako nevestince, aj keď tieto inštitúcie boli v Bratislave zákonom zrušené (od januára 1924).

Floriánska ulica, dom č. 10 z 18. storočia. Pohľad na zaklenutú chodbu (1968).

Floriánska ulica, domy č. 8 a 10 s fasádou obrátenou na juh sú z 18. storočia. (1968).

Floriánska ulica, dom č. 2 (parceta č. 918) bol poschodový, s pivnicou pod južným traktom. Nájomný dom mal byty na oboch podlažiach; k malému dvoru priliehali krátke dvorové krídla, byty boli prístupné z pavlačí. Hlavné priečelie bolo orientované na juh, pôvodne malo jednoduché členenie, okná mali ploché omietkové rámovanie. V strede bol barokový portál s kamenným rámom, na preklade mal klenák. Pred portálom boli tri kamenné zaoblené schodíky. Na výstavbu použili tehly (so značkou *CPJ*), ako aj sekundárny kamenný materiál.

Dom bol viackrát upravený a prestavovaný, postupne zmizli aj barokové prvky fasády. V roku 1849 bol majiteľom Ján Neimer, o rok neskôr Adam Neimer, v roku 1880 Magdaléna Červenková. V roku 1920 dáva dom adaptovať Mária Prevrátiová. Pred rokom 1948 bola majiteľkou Mária Töpferová, ktorá tu prevádzkovala nevestinec.

Ulica bola asanovaná v 60. rokoch 20. storočia.

Floriánska ulica, dom č. 2. Železná kovaná brána do pivnice a schéma pôdorysu prízemia (1968).

Vydrica

Na hradnom vrchu (*Oeserova ulica*)

Na Hradnom vrchu sa v rokoch 1442 a 1492 spomínajú kameňolomy (*and en Hawsperig a pey dem geschloss*). Častým remeslom obyvateľov bolo lámanie kameňa. Kameň slúžil ako materiál na stavby (hradu, opevnení, domov), ale aj na výrobu delových gúľ.

Ulica Na hradnom vrchu vznikla ako súčasť novej štvrte na svahu hradného vrchu v roku 1741. Bola paralelná s Floriánskou ulicou a spájala Šťukovú ulicu so Schodmi pri starej vodárni. Pôvodne sa nazývala *Druhā Floriánska* a v spisoch sa uvádza rovnako (*Beide Floriani-Gassen*). (Od roku 1879 sa volala *Oeser Gassel*, podľa bratislavského umelca, maliara, sochára, učiteľa kreslenia A. F. Oesera, ktorý sa narodil v roku 1717 a žil v meste, na Michalskej ulici). V roku 1890 mala ulica 11 domov. Po roku 1943 dostala ulica názov *Na Hradnom vrchu*. Mala jednostrannú zástavbu. Domy mali priečelia orientované k Dunaju na juhu a severnými stranami sa opierali o kamenný spevňovací múr terénnej terasy. Mali široko rozložené priečelia, barokové portály. Objekty mali prevažne blokový charakter, boli v nich pôvodne dvoj a trojizbové byty, ktoré boli neskôr prestavané. Niektoré domy mali aj malý dvor a pavlačové dvorové krídla.

Aj táto ulica patrila v 19. a 20. storočí do "vykričanej štvrte" podhradja. Ulica bola asanovaná v 60. rokoch 20. storočia.

Vodný vrch, táto ulica patrila pred rokom 1921 k Zámockej ulici. Ulica *Am Wasserberg, Vízhegy* bola vlastne cestou medzi vinohradmi. V roku 1517 tu malo vinohrad aj mesto Bratislava. Dom č.1 patrila v polovici 19. storočia Bartolomejovi Beerovi, v roku 1880 Alžbete Jordanovej. Dom č. 3 bol vo vlastníctve Kataríny Steinhühlerovej, v roku 1880 patrila Karolovi Himolíkovi. Náprotivný dom č. 4 patrila v roku 1849 Jánovi Mahrovi a v roku 1880 Ferdinandovi Lengyelovi. Dom č. 8 patrila v roku 1849 Alžbete Weindlovej a v roku 1880 Jozefovi Schopperovi.

Domy na Vodnom vrchu (1961).

Na hradnom vrchu (*Oeserova ulica*), pohľad na ulicu v roku 1958.

Súčasný pohľad na miesta, kde stáli ulice Vydrica, Floriánska a Oeserova (2013).

Hrad a domy podhradja.
Ocelorytina L. Rohbocka z 19. storočia.

Schody viedli na ulicu Vodný vrch (*Oeserovu*) zo Šťukovej ulice.
Vľavo je zastrešená podzemná ladovňa (50. roky 20. storočia).

Domy na Bubenkovej ulici (1964).

Vydrica

Vinohradnícka ulica. Pomenovanie *Weingarthgassl-Neustift* je známe od roku 1580, označovalo vinohradné záhony. Až od 19. storočia tu vzniká súvislejšie osídlenie drobných prízemných domčekov vysoko na juhozápadnom svahu pri hrade, na vinohradných honoch. Lemovali cestu, ktorá smerovala do vinohradov hradného panstva na Machnáči, v úrovni nad dolným ramenom Bubenkovej ulice. V roku 1640 sa nazývala *Weingartgassl*, 1760 *Weingarths Gassl*, 1879 *Szöllőhegy*, od roku 1921 *Vinohradnícka*.

V 19. storočí tu stálo 9 domov. Dom č. 1 patrila v rokoch 1849 až 1880 Andrejovi Johnovi. Dom č.2 bol poschodový a patrila v roku 1849 Alojzovi Hauserovi, v roku 1850 Matejovi Städterovi a v roku 1880 Michalovi Weinfurterovi. Dom č. 3 patrila v roku 1849 Matejovi Černému a v roku 1880 Kláre Lengyelovej. Dom č.10 patrila Weberovcom v polovici 19. storočia a neskôr Františkovi Hudečekovi. Dom č. 14 patrila v roku 1849 Stadlerovcom, neskôr Ľudovítovi Timárovi a v roku 1880 Agneše Hässlerovej.

Vinohrady v Bratislave vlastnili či obrábali ľudia najrozličnejších remesiel. V 15. storočí sú v mestských knihách uvedené rôzne odborné remeslá, ktoré sa vzťahovali na vinohradníctvo. Mesto malo vinohrady na mnohých miestach na Kolibe, v Rači, v Líščom údolí, na hradnom vrchu; napríklad v roku 1506 sa oberalo hrozno pri Vodnej veži. Záhony viníc siahali až po hradby hradu. Vinohrady patrili celé storočia k vysoko ceneným hodnotám. Aj preto sa na domové parcely menia až od 19. storočia, keď sa bývanie, v súvislosti s prílevom nového obyvateľstva, stáva naliehavým problémom.

Bubenkova ulica, v roku 1852 *Hollergasse* (*Bazová*), neskôr od roku 1879 *Potkania osada* (*Ratzensdtal*), po roku 1921 *Raygerova* (podľa bratislavského lekára Karola Raygera; 1641 - 1707), po roku 1945 Bubenkova (podľa umelca maliara a drevorytca zo 17. storočia). V roku 1880 mala 25 domov.

Ulica v hornej časti svahu hradného vrchu spájala južné podhradie (Vydricu, Zuckermandel) cez Schody pri starej vodárni so Zámockou ulicou a vinohradmi v úrovni dnešnej Mudroňovej ulice, západne od hradu (*Hausbergl*). Do konca 19. storočia tu stálo viac než tridsať domov

Vydrica

prevažne vidieckeho typu, boli prízemné, s malými záhradami a vinohradmi.

Dom č.1 patril vdove Petra Mahra, v roku 1850 patril Jánovi Reichmayerovi, v roku 1880 Karolovi Himolikovi, rovnako ako dom č. 3 v rovnakom roku. Dom č. 9 patril v roku 1849 Karolovi Raischlovi a v roku 1880 Františkovi Pollakovi. Dom č.15 patril od roku 1849 do roku 1880 Hittingerovcom, potom Jozefíne Öllerovej. Dom č.10 patril v roku 1849 Jozefíne Pillerovej a v roku 1880 Františkovi Bartáčekovi. Dom č.14 patril v roku 1849 Herczovi. Po roku 1850 patril Karbanekovcom. Dom č.18 patril v roku 1849 Bernátovi Lewinsohnovi a v roku 1880 Jánovi Jánosovi. Dom č. 26 patril v roku 1849 Jakubovi Fričovi, v roku 1850 Jakubovi a Terézii Fritzovej a v roku 1880 Františke Wolkersdorferovej.

Arzenál. Územie na západ pred pevnosťou Vodná veža až po začiatok domov na dnešnej Žižkovej ulici patrilo pôvodne k majetku hradu, nemalo názov ulice. Kedysi tu stáli kráľovské koniarne a na ich mieste dal župan Pavol Pálfi, na podnet snemu, vystavať nové budovy pre potreby lodnej dopravy. Dlhý blokový objekt (Žižkova č. 2), ku ktorému bol priradený prielukou a bránou ďalší objekt (Žižkova č. 4), predstavoval celok *cisársko-kráľovského Arzenálu*. Tu kotvilo dunajské lodstvo (*Naval-Armament*) a bol tu aj plavebný arzenál (*Navalis Arsenal*). Boli tu všetky potrebné materiály pre erárnu, ako aj vojenskú plavbu (plachty lodí, kotvy, železný materiál na stavbu mostov, sklady potravín atď.).

Poschodové budovy so skladovacími priestormi a úradovňami vznikli krátko po polovici 17. storočia.

Domy Bubenkovej ulice boli pristavané k hradnému opevneniu (1968).

Budovy cisársko-kráľovského Arzenálu na nábreží Dunaja pred asanáciou a súčasný stav. Zachoval sa len obranný pevnostný múr za budovami Arzenálu.

Budovy Arzenálu slúžili až do zániku ako dielne, vojenské sklady a pekáreň (1958).

Vydrica

Celý areál zaberá priestor, za ktorým sa dodnes zachoval dlhý kamenný pevnostný múr. Bol súčasťou pôvodného systému protitureckej obrany hradu a ochrany prístavu pred Vydricou bránou. Pravdepodobne bol vystavaný už v 16. storočí.

K dejinám Arzenálu sa viaže archívne doložená udalosť, pobyt ruského cára Petra Veľkého v Bratislave, ktorý navštívil zariadenie dunajskej riečnej plavby v dňoch 18. až 20. júna 1698, počas diplomatickej cesty do Viedne.

Priestory Arzenálu mali v 19. storočí funkciu vojenských skladov a pekárne. V roku 1925 a rok neskôr tu opravovali vysoké komíny tohto zariadenia. V čase prvej ČSR sa tu nachádzala *Divízia zásobáreň č. 9* Československej armády a proviantný útvar. Zaužíval sa názov *"Pekárske kasárne"*.

Objekty Arzenálu boli zbúrané v roku 1971, v záverečnej etape asanácie podhradia.

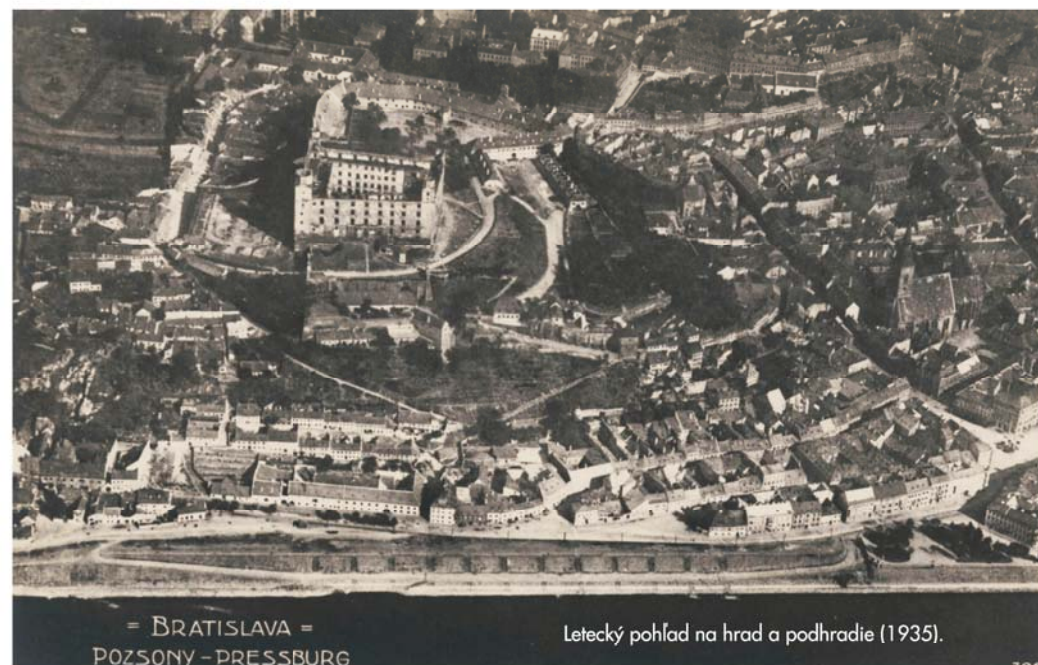
Bratislavský hrad z juhu. Medirytina M. Engelbrechta podľa F. B. Wernera z roku 1735. V prístave pred Arzenálom pulzuje čulý obchodný život. Z lode vykladajú tovar a iné naložené lode sa plavia po prúde Dunaja. V pozadí, na ulici Zámocké schody sú honosné barokové štíty domov ozdobené koruhvičkami (zástavky; privilégium slobodných šľachtických domov).

Arzenál, detail kamenného múra (2013).

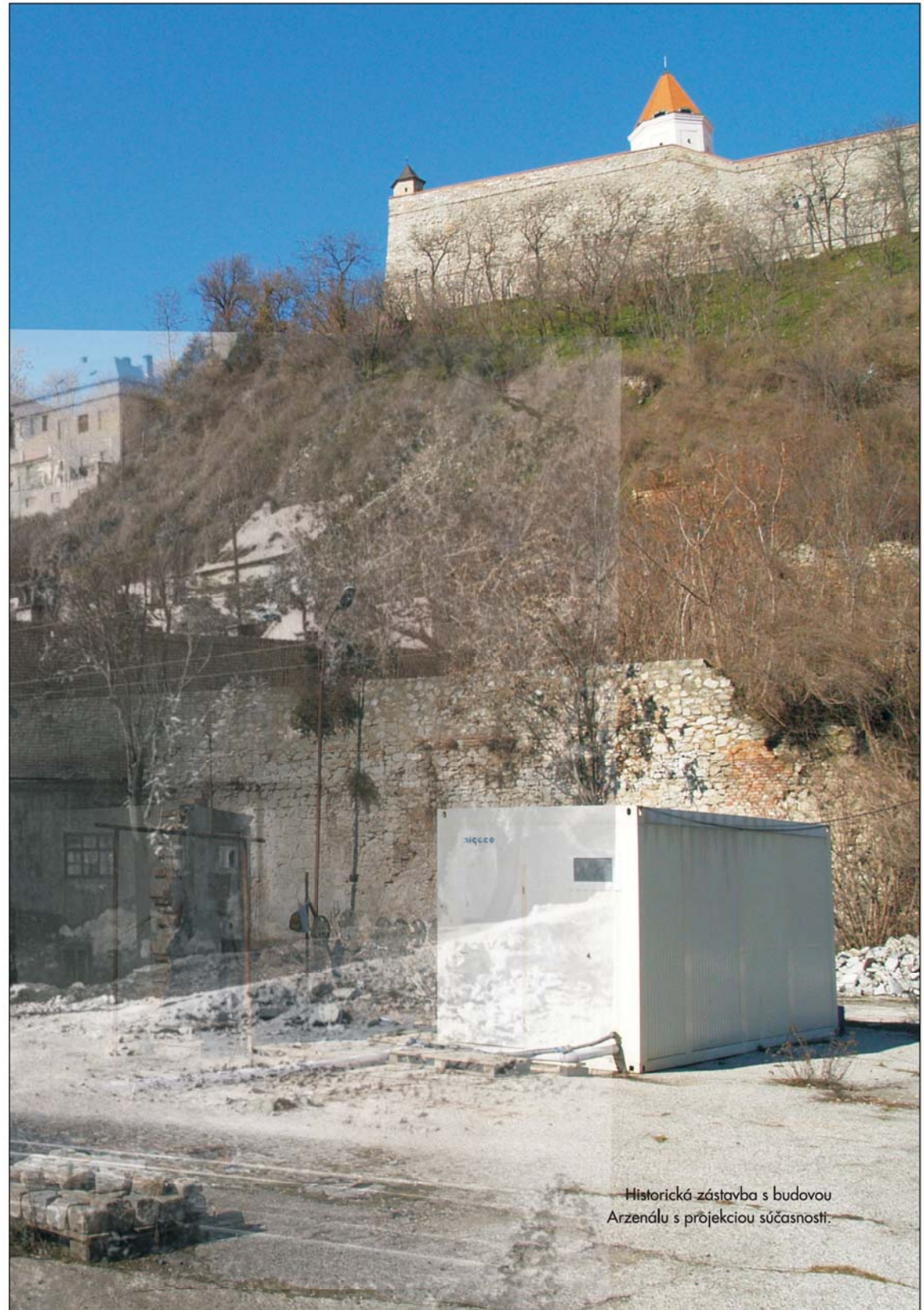
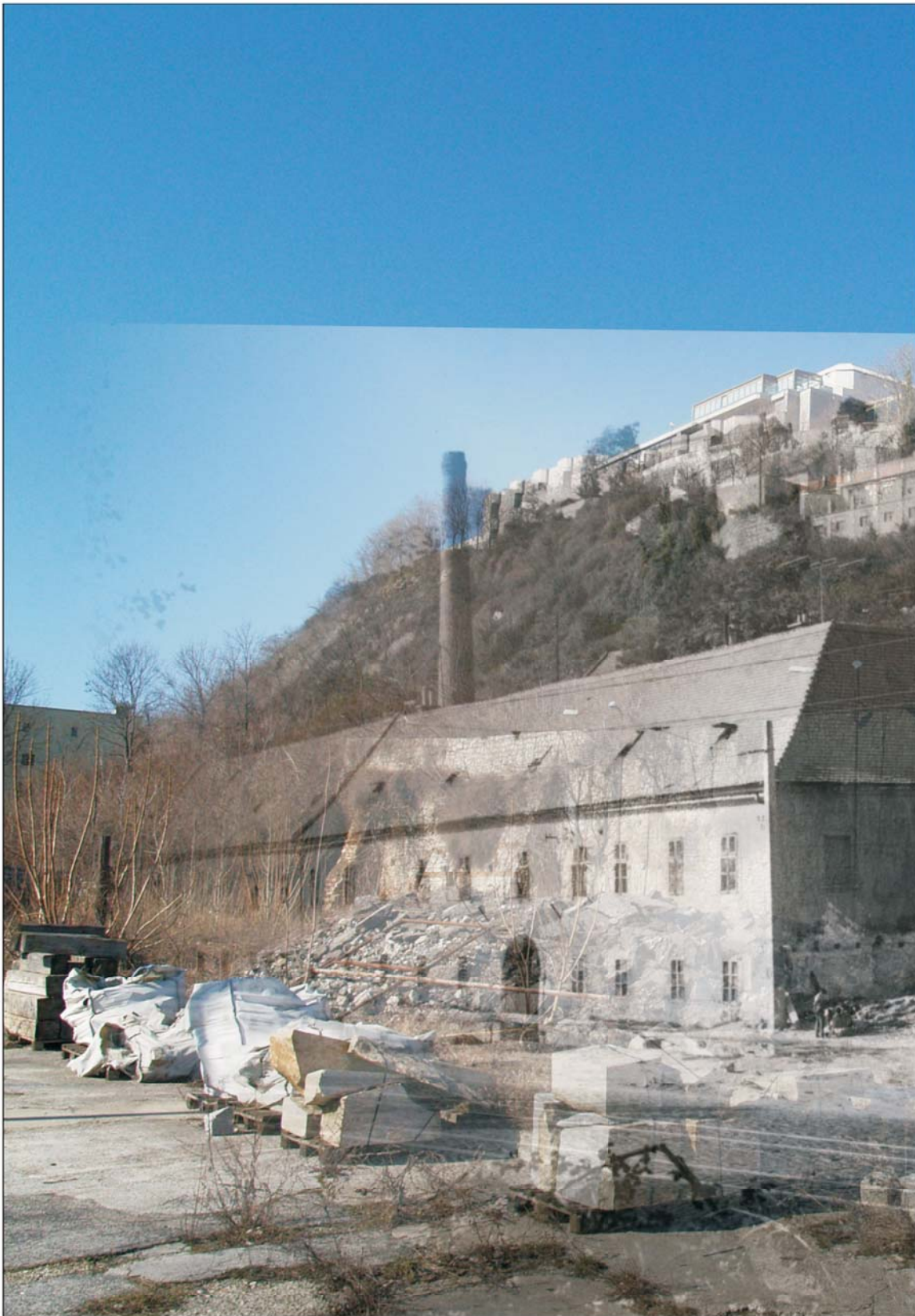

Arzenál, detail portálu budovy (1958).

= BRATISLAVA =
POZSONY - PRESSBURG

Letecký pohľad na hrad a podhradie (1935).

Historická zástavba s budovou Arzenálu s prôjekciou súčasnosti.

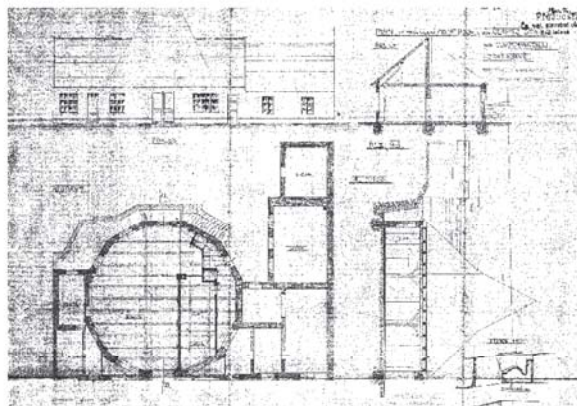
Vydrica

Schody pri starej vodárni a Kempelenov vodovod

Ešte v 50. rokoch 20. storočia sa v panoramatických pohľadoch na južné podhradie objavuje prízemná budova na konci Arzenálu, ktorá mala akúsi kužeľovitú strechu (dnes sú tu garáže). Bola to budova, v ktorej bolo umiestnené čerpadlo, ktoré dopravovalo vodu na hrad murovaným, sčasti podzemným kanálom prudko stúpajúcim až do hradnej cisterny. Akútny nedostatok vody na hrade sa v priebehu storočí riešil rozlične. Až napokon Wolfgang von Kempelen, polytechnik, vynálezca, štátny úradník, osvietenký vzdelanec a slobodomurár, dostáva poverenie z panovníckeho dvora, aby tento veľký problém vyriešil. Kruhový pôdorys čerpacej stanice zo studne pri Dunaji zachytáva aj plán mesta z roku 1894. Zložitý systém zrejme vertikálneho čerpadla Kempelen uplatnil už v 80. rokoch 18. storočia v Budíne a možno aj pri čerpacích strojoch pre solné bane. V Bratislave dosiahol dopravu vody pri prevýšení 80 metrov.

Kempelenov domyselný systém čerpadla bol funkčný v rokoch 1765 až 1887 (Holčík 2007). Kempelen, ktorý postavil v roku 1770 aj lodný most cez Dunaj, si však v monarchii vyslúžil obdiv najmä šachovým automatom a hovoriacim strojom.

Vzácné archívne dokumenty (výskum V. Obuchovej, 2008) dokumentujú premenu čerpacej stanice na dielne v roku 1926. Z projektov vieme, že hala čerpacej stanice mala pôdorys s dvanástimi stenami, s priemerom vyše dvanásť metrov.

Situačný plán hradu s návrhom opevnenia a čerpadla od inžiniera J. Priamiho z roku 1663 (Fiala Šulcová Krútky 1995, s. 35).

Profil kanálu Kempelenovho vodovodu z 18. storočia (súčasná úprava). Projekty z roku 1926 na rekonštrukciu budovy Kempelenovej čerpacej stanice na dielne (Archív mesta Bratislavy). Zameranie situácie Kempelenovho vodovodu pri Arzenále. Detail z projektu z roku 1926

Kanál na dopravu vody Kempelenovým vodovodom zo studne na brehu Dunaja do cisterny v podzemí hradu. Kanál bol vysekaný do skaly a zaklenutý.

Prudko stúpajúce *Schody pri starej vodárni* viedli pozdĺž trasy krytého vodného dopravného kanála. V roku 1793 sa táto lokalita nazýva *Wasser Neustift (Vodné nové osídlenie)*, v roku 1852 *Stiegengasse*, 1879 *Lépcső* a *Várhegytől*, od roku 1945 *Schody pri starej vodárni*. Ulicu lemovalo deväť domov z 19. storočia.

Dom č.5 patril v roku 1813 Anne Schoberovej a v roku 1880 Gottliebovi Holzhauserovi. Dom č. 6 vlastnil v roku 1813 záhradník Tischberger a v roku 1880 Jozef Knopp. Dom č. 9 patril v roku 1813 Petrovi Mahrovi a v roku 1880 Karolovi Himolikovi, rovnako ako aj vedľajší dom č. 10.

V 20. rokoch 20. storočia tu bol postavený veľký hostinec Belveder s vyhliadkovými terasami.

Pohľad na hradný vrch a hostinec Belveder (1930).

Letecký pohľad na hrad a južné podhradie v súčasnosti s vyznačením polohy Arzenálu, objektov Kempelenovho vodovodu a zistených ľadovní (2013).

Vydrica

Ladovne na Šťukovej ulici.

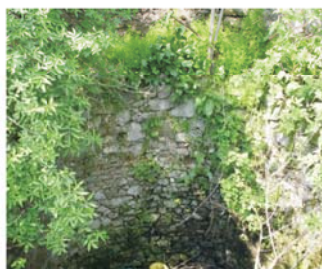
K osobitostiam lokality západne od Vodnej veže patrili ľadovne jamy na uskladnenie blokov ľadu. Ľad kedysi vysekávali z plytkých zamrznutých ramien Dunaja a v ľadovniach vydržali až do leta.

Jedna z ľadovní (L1) bola zistená pri vyústení Floriánskej ulice na Šťukovú ulicu, tam kde bolo schodisko na vyššie položenú Oeserovu ulicu (Na hradnom vrchu). Bola to valcová jama s priemerom 530 cm, obmurovaná lomovým kmeňom a vybielená vápnom. Z 20. rokov 20. storočia pochádza fotografia, na ktorej ešte vidieť šesťuholníkovú tehlovú nadstavbu nad jamou. Vstup bol z južnej strany. Ľadovňa mala kužeľovité zastrešenie kryté šidlom. Vikier v streche umožnil navrstviť izolačnú slamu a piliny. Podzemná kamenná kruhová časť pochádza ešte zo stredoveku.

Odkrytý vstup do ľadovne L2 zo 17. storočia počas výskumu (2008).

Stredoveká ľadovňa bola funkčná ešte aj v 50. rokoch 20. storočia (L1).

Fragmenty stredovekej kamennej ľadovne L1 (2013).

Vydrica

Na svahu hradného vrchu bol zistený ďalší objekt (L2), zahĺbený až 725 cm do skalného podlažia. Má mierne elipsovité pôdorys s priemerom 618 a 530 cm. Nad valcovou nadstavbou je plochá kupola. Kým hornú časť jamy starostlivo obmurovali lomovým kameňom a miestami tehlo, dolnú časť valca vylámali priamo do prírodnej skaly. Prístup k jame bol cez úzku zaklenutú chodbu. Vzhľadom na použitú technológiu stavbu datujeme do 17. storočia.

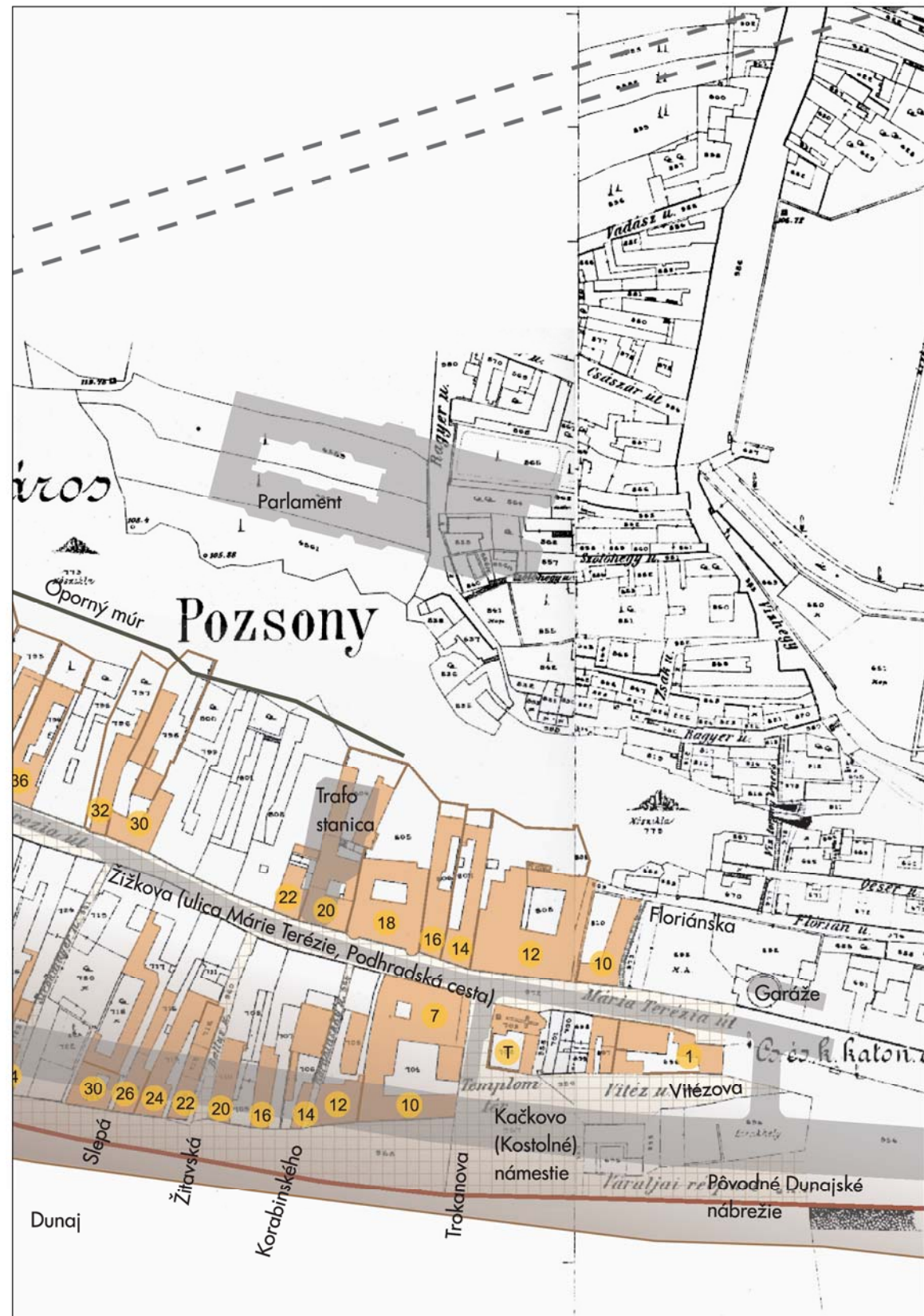
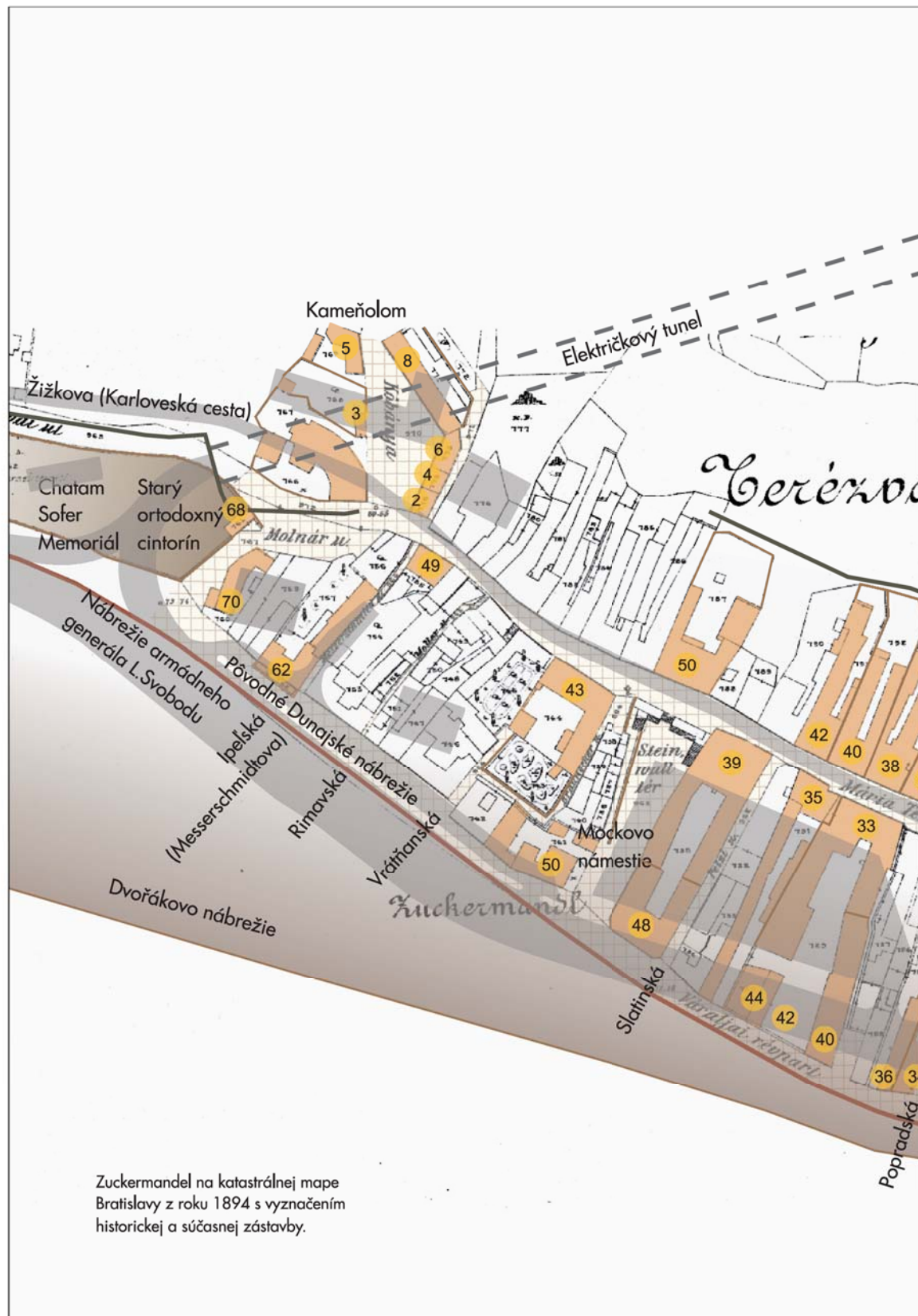
Táto ľadovňa zrejme súvisí so zásobovacími skladmi prístavného Arzenálu, ako aj s prepravou a skladovaním potravinových komodít. Niekedy koncom 18. storočia klenbu opravovali. Ako ľadovňa slúžila až do 20. storočia, ale nedá sa vylúčiť, že pôvodne plnila funkciu cisterny na vodu, pretože tesne pod kupolou sú klenuté kanálové otvory.

Aj ďalší objekt je často zaradovaný k ľadovniam. Stojí na severozápadnom nároží areálu Vodnej veže (situácia L3). Obdĺžnikový objekt so zaoblenými vnútornými rohmi z čias stredoveku prešiel mnohonásobnými úpravami. Z rozličných osobitostí však môžeme usudzovať, že pôvodne nešlo o ľadovňu, ale o pracháreň pri Vodnej veži. Ako ľadovňa však slúžil v 19. aj 20. storočí. V tom čase sa sem mohli ukladať aj ľadové bloky, ktoré na konci 19. storočia už vyrábali strojovo v továrni na Zuckermändli. Na dne stavby pod odpadom je dodnes vysoká vrstva izolačných pilín.

Relikty prachárne pri Vodnej veži, ktorá neskôr slúžila ako ľadovňa (L3, 2008).

Detaily ľadovne L2 zo 17. storočia, súčasný stav.
Hore: pohľad na kupolu ľadovne
V strede: odkrytý vstupný otvor
Dole: pohľad na dno ľadovne

Zuckermanöbel na katastrálnej mape Bratislavy z roku 1894 s vyznačením historickej a súčasnej zástavby.

Zuckermandel

Zaužívaný názov Zuckermandel nemá dodnes celkom objasnený pôvod. Jestvujú dohady, že súvisí s bratislavským županom Csukárdim, ktorý znovu dobyl hrad v roku 1285. Osada *Zuckhenmantel*, *Zukhnmantel* sa spomína v polovici 16. storočia. V súpise hradného panstva z roku 1646 je záznam: "*Tertia Pars qua dicitur Zukl-Mantl aliter ab antiquo Rosen Gassen*" (*Tretia časť vedie na Zukl-Mantl, alebo po starom Ružovú ulicu*; Kemény 2008, 176). Podľa iného názoru priniesli názov miesta kolonisti z Bavorska a znamená porekadlo *Zucke den Mantel zur Flucht* (*Zucke Mantel*) Chyť si kabát a utekaj (Hradská 2008, 96). Možno, že ide o tradíciu nazývať územie podľa prvých osadníkov (*Zucker, Mandl*), no nemožno vylúčiť ani priamy vzťah k lokalite. Otvorená krajina pozdĺž Dunaja bola vešerná, často nevlúdna tak, že si bolo treba "*pritiahnúť kabáty*". Vieme však, že je to územie, ktorého hraničné kamene na východnej strane stáli pred bývalým Arzenálom. Tu, na konci Vydrice stáli už od 17. storočia. Označovali rozmedzie mestského majetku a hradného panstva. Na západ sa osídlenie rozširovalo pozdĺž cesty, ktorá smerovala popri Dunaji do Karlovej Vsi a Devína. Podhradské osídlenie sa končilo pri mestských kameňolomoch (na svahu pri dnešnom ústí tunela). Stála tu skupina domov, hostinec a mýtny dom so závorou. Tu sa vyberala potravinárska daň na čiare, tzv. akcíz. Odtiaľto viedla prudko stúpajúca cesta (tradične nazývaná *Rosengartl, Ružová záhrada*), ktorá smerovala na Červený kríž pri Mudroňovej ulici.

Dnešná *Žižkova ulica* sa v 18. storočí nazývala *Zuckermandler Haupstrasse*. V roku 1879 dostala pomenovanie *Cesta Márie Terézie, Mária Terézia út* (Mária Terézia, 1717 - 1780; cisárovná a uhorská kráľovná) v roku 1920 *Ulica Márie Terézie*, ale aj *Podhradská ulica, Váraljai út*. V roku 1939 bola premenovaná na ulicu *Hermannu Göringa* (1893 - 1946; fašistický politik a vojenský činiteľ, iniciátor myšlienky zriaďovania koncentračných tábtorov). Po roku 1945 dostáva názov *Žižkova ulica* (Jan Žižka z Trocnova, 1360 - 1424, husitský vojvodca).

Územie Zuckermandla patrilo pod právomoc hradného župana. Bola to pôvodne osada, ktorej domy stáli pozdĺž hlavnej cesty po oboch stranách. Vznikala pravdepodobne už v 15. storočí potom, čo sa susedné územie Vydrice (po roku 1390) dostalo pod správu mesta

Severná strana Žižkovej ulice (1958).

Pohľad z hradu na strechy Zuckermandla na začiatku Žižkovej ulice (1967).

Zuckermandel

Bratislava. Spočiatku tvorila osadu voľná zástavba domov a hospodárskych dvorov. Relikty stredovekých domov skalné pivnice pod terénom sa stali súčasťou nových domov na Žižkovej ulici. Hneď za prístavom pri Vodnej veži, na území, ktoré bolo pod právnou ochranou hradných županov, vznikla osobitá skupina šľachtických kúrií. Stáli samostatne najneskôr od 16. storočia ako opevnené rodové, obchodné a správne sídla. Do tejto skupiny patril aj veľký hostinec s dobrým prístupom pre povozy a s možnosťou ubytovania. Podľa pozemkovej a súdnej knihy z rokov 1584 - 1593, ktorú zaviedol župan Bratislavského hradu Mikuláš Pálfi (Pálffy), bolo na Zuckermandli 17 domov a dve šľachtické kúrie.

Územie Zuckermandla bolo obmedzované prírodnými podmienkami na juhu voľným nábrevím Dunaja s častými povodňami a na severnej strane hradným vrchom, kde sa na viacerých miestach ťažil kameň. Ako ukázali archeologické výskumy (v rokoch 1964, 1967 a 2005, 2007), južná strana Žižkovej ulice a domy Podhradského nábrevia stáli na vysokých násypoch zeminy, ktoré mali miestami výšku 5 až 9 metrov. Predpokladá sa, že tieto úpravy súviseli aj s opevňovacími prácami okolo hradu, odkiaľ sa cielene dovážala zemina. Najväčšie úpravy prebiehali v 17. storočí, v čase prvej veľkej vlny výstavby na Zuckermandli. Už v roku 1572 sa však spomína vodná nádrž na zásobovanie pitnou vodou. Studne v jednotlivých domoch boli hĺbené a vysekané do skaly, prevažne v pivniciach. Voda sa čerpala okovanými vedrami. Murované valce studní boli starostlivo uzavierané mrežovými dverkami (napríklad na Žižkovej č. 30). Niekde boli studne na dvore, v dome č. 38 mala studňa hĺbku 15 metrov. Archeologický výskum odkryl na Žitavskej ulici aj dokonale vybudovanú kamennú kanalizáciu, ktorá odvádzala odpadovú a dažďovú vodu. Datovaná je do polovice 17. storočia. Do 18. storočia sú datované tehlové úpravy a klenby podzemného kanálu. "*Celá štvrť bola zrejme veľmi čistá, keď sa tu prejavuje starostlivosť o údržbu kanalizácie... v tomto smere sa nešetřilo na nákladoch*" (Piffel, 1970, s. 237).

Osídlenie Zuckermandla sa úspešne začalo rozvíjať najmä po roku 1599. Ku kresťanskému obyvateľstvu pribudla najmä židovská komunita a príslušníci rozličných etníc, najmä Nemci, Maďari, Slováci a Srbi. Boli to hradní úradníci, služobníctvo rôzneho

Zuckermandel

postavenia, ale aj šľachtici. Na konci 16. storočia tu žijú obyvatelia mnohých povolání: murári, tesári, obuvníci, vojaci, pivovarníci, vinohradníci, hostinskí, syrári, mydlári, povrazníci, lodníci, ihlári, kováči, kolári, hrnčiari, pančuchári, medirytci, rybári, klinčiar, stolári, klobočníci, výrobcovia šnúr a pásov, hodinári, kresliči kariet atď. Po roku 1526, keď pominulo turecké vojenské ohrozenie, Židia už mali zakázaný prístup na územie v majetku mesta Bratislava. Zuckermandel pod ochranou hradných županov Pálfiocov sa stáva miestom, kde sa po návrate mohli opäť usadiť. Takmer súčasne vyrastajú na Zuckermandli nové murované domy s kamennými portálmi. Už koncom 17. storočia má židovská komunita na podhradí vlastnú obec aj rabína, ktorý mal na starosti synagógu na Zámočkej ulici, ale aj modlitebňu na Zuckermandli. V roku 1714 dostali Židia ochranný list podpísaný grófom Mikulášom Pálfiom.

Široká komunikácia - Nábřežie armádneho generála L. Svobodu je z časti na mieste Podhradského nábřežia a domov Zuckermandla.

Pohľad do dvora domu č. 43 (Židovská nemocnica) na Žižkovej ulici pred asanáciou (1967).

Zástavba na Žižkovej ulici zo 70. rokov 20. storočia. (Bývalá Ipelská ulica, 2013)

Zuckermandel

Záruky a regule v liste umožnili, že Bratislava sa v krátkom čase stala najvýznamnejšou židovskou obcou v Uhorsku. Okrem pôvodných 50 chránených rodín *"antiqui Judaeos Posonienses"*, v ktorých boli prevažne obchodníci, ale aj vyhladávaný lekár, prichádzajú čoskoro ďalší. Pochádzajú z Rakúska, Moravy, Nemecka, Poľska a z rozličných častí Uhorska. Z roku 1736 sú známe aj ich povolania. Nájdem medzi nimi, obchodníka s kožušinami, obchodníkov s korením, domovníkov, domácich sluhov, výrobcov liehovín, pekára, holiča, krmíča hydiny, rytača pečatí, zlatníka, prísediaciach rabína, rituálneho mäsiara, pisára, veľkoobchodníka s papierom, učiteľov, kramárov, priekupníkov tovaru, obuvníka, krajčír, kuchára, hudobníkov, sklenárov, výrobcu tabaku, colníka. *"Peňažníctvo jestvovalo sčasti ako vedľajšie zamestnanie, sčasti sa ním zapodievali mladí ženatí muži, ktorí získané veno ešte neinvestovali do obchodu"* alebo už neboli inak aktívni (Wachstein, in Gold 2010, s. 85).

O Zuckermandli píše v roku 1735 vlastné svedectvo aj historik Matej Bel: *"Ďalej je Zuckermandel, obec síce ľudnatá, no slúžiaca ako útulok viac pre Židov než pre kresťanov. Dlhá je asi tristo krokov. Jej šírku určujú iba dva rady budov po oboch stranách ulice, tu dlhších, tam kratších, podľa toho, ako dovoľuje terén v tomto úzkom priestore."* Z dokumentácie je však zrejmé, že už okolo polovice 18. storočia sú mnohé domy na Zuckermandli rozšírené. Pribudnú im poschodia a dvorové krídla s pavlačami. Dlhé parcely na južnej strane ulice, ktoré končia pri Dunaji, sú rozdelené. Tu boli postavené nové domy, ktoré vytvorili kulisu dunajského (Podhradského) nábřežia. Mnohé široké parcely s hospodárskymi stavbami sa rozčlenia na nové parcely (tak vznikli napríklad domy č. 14. a 16 na Podhradskom nábřeží). Aj staršie domy dostávajú štýlovú barokovú, rokokovú a neskôr klasicistickú, často reprezentačnú podobu. Zuckermandel nadobúda výrazne mestský charakter.

Na tomto slobodnom podhradí, pod ochranou pálfiovských županov sa usadzovali aj významné šľachtické rodiny. Bežní obyvatelia podhradia podliehali svojej vrchnosti v osobnom aj majetkovoprávnom vzťahu. Napríklad v poddanskom štatúte z roku 1713 je okrem radu

Cechový dom rybárov a lodníkov, Kostol Najsvätejšej Trojice a v pozadí hostinec Čierny medveď. Súčasný stav na začiatku Zuckermandla.

Letecký pohľad na zástavbu na konci Zuckermandla; trojica výškových obytných budov a nové budovy na nábřeží Dunaja (River park).

Zuckermandel

povinností zapísané, že nikto z poddaných nesmie disponovať svojím majetkom bez súhlasu vrchnosti. To platilo o výrobe liehovín aj o práve výčapu vína. No trvalo usadení šľachtici, majitelia "slobodných domov a kúrií" mali imunitu. Boli oslobodení do povinností poplatkov a mali osobitné výsady. Takýto "slobodný dom" bol sídlom s väčším počtom priestorov pre majiteľov, ale aj pre slúžiacich a mal aj hospodárske zázemie (výrobne, pivnice, sklady, komory, maštale, siene pre koče, vozy). Slobodný dom (šľachtická kúria) mal aj výčapné právo a mohlo sa v ňom predávať pivo aj víno. Výčapné právo bolo natrvalo spojené s držbou domu a majiteľ mal právo ubytovať aj cestujúcich. V 18. storočí sa na Zuckermandli spomínajú viaceré hostince: *Zlatá koruna, Anjel, Čierny medveď, Biela ruža, Zlatá labuť, Hus, Koťva* a ďalšie. Uvádza sa obchodník s ovocím, obchodník s loďami. Od začiatku 19. storočia sa spomínajú aj manufaktúry: továreň na mušelin, továreň na výrobu krabíc, továreň na klobúky.

Obyvatel'ov Zuckermandela však ohrozoval nielen Dunaj, vojenské ataky, ale aj požiare. Najviac utrpeli pri požiaroch hradu v roku 1811.

V roku 1850 vláda zjednotila pálfiovské podhradie a Zuckermandel s územím, ktoré bolo v právomoci mesta Bratislava. Stalo sa tak výnosom cisárskeho hlavného komisára vojenského obvodu Bratislava grófa Henricha Attensa. V tomto roku zanikli všetky výsady a imunity slobodných kúrií, zrušené boli aj výčapnícke koncesie.

Dňa 25. augusta 1850 bola zriadená Bratislavská obchodná a živnostenská komora a jej prvým komorným radcom židovského vierovyznania bol Jozef Schlesinger. (Forbat 1959, s. 379)

Novovzniknutý štvrtý okres *Theresienstandt, Terézváros* (teda Vydrlica, Židovská ulica, Medzierka, Zuckermandel s Ulicou Márie Terézie) mal už v roku 1873 celkom 226 obchodných miestností. Keď bol Zuckermandel začlenený do Bratislavy (28. marca 1872), mesto realizuje novú výstavbu a uskutočňuje sociálne zmeny. K systému murovanej kanalizácie z 18. storočia pribúda verejný vodovod a osvetlenie (1856). V roku 1882 je zriadený ústav pre opustené deti a mesto plánuje vybudovať školu a detskú nemocnicu.

Dom cechu rybárov a lodníkov z 18. storočia a pred ním budova hostinca zo začiatku 20. storočia. V pozadí domy na južnej strane Žižkovej ulice (1954 a súčasný stav).

Zuckermandel

Žižkova ulica, dom č. 1, cechový dom podhradských lodníkov a rybárov postavili ho v rokoch 1759 až 1764. Jeho staviteľom bol bratislavský majster Norbert Danko, ktorý pravdepodobne staval aj faru pri Kostole Najsvätejšej Trojice. Dom stojí v mieste starších, stredovekých domov z 15. storočia, z ktorých boli využité dve podzemné úrovne pivníc s kamennými obvodovými múrmi. Barokový dom má obdĺžnikový pôdorys, je dvojtraktový, poschodový. Miestnosti orientované na sever boli určené na bývanie a väčšie haly slúžili na cechové stretnutia. Na južnej strane, ktorá je obrátená k Dunaju, sa na prízemí pôvodne nachádzali otvorené arkády. V interiéri boli pôvodne pruské klenby a autentické rokokové detaily dvere, okná, štukové ozdoby na klenbách a stropoch (zmizli v 20. storočí).

Dom vyrovnával terén, ktorý sa zvažoval k Dunaju. Kým na uličnej strane mal jedno poschodie, na južnej strane mal nad otvorenými arkádami v úrovni suterénu ešte dve poschodia. V arkáde južnej fasády, bol na pilieri nápis a leťopočet vzniku stavby 1764. Tak ako je to na rokokových domoch na Židovskej ulici, aj tu bolo poschodie vysunuté na kamenných konzolách v podobe päťosového arkiera. Okolo okien bola bohatá štuková ornamentika, uplatnili sa v nej motívy mušlí, štýlové rokokové mriežky a rokaje. Hlavný vstupný kamenný portál na severnej strane mal iniciály vlastníka *HSB*. Manzardové okno na vysokej, pôvodne šindľom pokrytej streche bolo v osi hlavnej fasády. Ozdobou domu bol aj vysoký dvakrát zalamovaný štít na východnej strane, korunovaný motívom šišiek. Priečelie pod štítom bolo bohato dekorované a malo dve okenné osi. Na druhej, západnej strane už stál starší dom, ku ktorému bol tento objekt pričlenený.

Rokokový cechový dom tvoril reprezentačný začiatok štvrte Zuckermandel na podhradí, ktorá sa práve v 18. storočí výrazne vzťahovala. Architektúra Domu cechu rybárov a lodníkov mala rovnaký efekt, ako dom U dobrého pastiera v úvode Židovskej ulice. Čelo tejto vzácnej stavby bolo odkryté po asanácii pristavaného hostinca na konci 60. rokov 20. storočia. Dnes je však znovu prekryté novou stavbou (reštaurácie).

Dom prešiel úpravami v 19. storočí, keď pribudla aj južná terasa. Nové stavebné úpravy sa realizovali v druhej polovici 20. storočia, keď objekt obnovili na účely

Zuckermandel

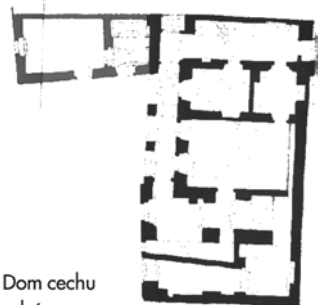
rybárskej reštaurácie.

V Bratislave patrilo rybárstvo medzi staré a cenené povolania. Rybári sú uvedení aj v najstaršom privilegii mesta z roku 1291. Cech rybárov dostal štatút v roku 1511 a potom ďalší, v roku 1543. V šestnást'bodovom štatúte sa nariaďuje aj to, že na čele cechu má byť jeden rybár a jeden obchodník s rybami, ktorí majú spoločne kontrolovať dodržiavanie štatútu, na to skladali aj prísahu (Segeš 2010, s. 259). Cech rybárov zanikol v roku 1872 a majiteľmi domu sa stali súkromné osoby. V roku 1849 to bol Gerzon Lamberger, v roku 1880 Karol a Ľudmila Labancovi.

Žižkova ulica č. 7 - hostinec U čierneho medveďa (parcela č. 943, pôvodne dom č. 9), veľká štvorkrídlová poschodová stavba s ústredným nádvorím vznikla spojením dvoch starších domov už v 17. storočí. Do Žižkovej ulice mala osem okenných osí, do námestia pred kostolom päť okenných osí. Dom mal vysokú strechu, ktorá dominovala nárožiu. Vjazd do areálu zájazdného hostinca U čierneho medveďa (*Diversorium ad nigrum ursum*) bol na južnej strane, od cesty pri Dunaji. Vstupný portál bol aj na Žižkovej ulici. Veľký hostinec s ubytovaním vznikol na zvažujúcom sa teréne. Na nábreží Dunaja boli nad prízemím ešte dve poschodia, avšak zo Žižkovej ulice to bol jednoposchodový dom.

Obytné priestory boli prístupné schodiskom vo dvore. Na nároží bolo namalované domové znamenie hostinca čierny medveď. Priečelie bolo ozdobené aj inak: poschodia boli členené kordónovými pásmi a na nároží bola sgrafitová bosáž. Táto výzdoba bola v štýlovej tmavosivej farbe. K hostincu pribudovali v 18. storočí aj ďalší dvor s terasou na južnej strane. V 19. storočí bol dom upravený v duchu klasicizmu, neskôr bol účelovo prestavaný, súčasnosti je objekt po nedokončenej prestavbe.

V roku 1725 boli majiteľmi domu dedičia mešťana Groszmana, neskôr ho predali Antonovi Jägerovi. Archívna správa z roku 1753 hovorí o tom, že pri Dunaji je možné vypiť si za 6 grajciarov šálku kávy v kaviarni s názvom *Čierny medveď* (... *Coffe-Haus beim Schwarzen-Beeren a Schalen Coffe.*; Kemény 2008, s. 177). V rokoch 1849 až 1880 patrila dom Michalovi Linzbothovi.

Dom cechu rybárov a lodníkov. Pôdorys prízemia na južnej strane s otvorenou arkádovou chodbou

Hostinec U čierneho medveďa s prístavbou na východnej strane (30. roky 20. storočia a stav v čase asanácie podhradia, 1968).

Hostinec U čierneho medveďa po prestavbe, súčasný stav.

Zuckermandel

V 60. rokoch 19. storočia mala podhradská židovská obec v tejto budove svoju modlitebňu pre členov komunity z Vydrice a Zuckermandla. V dome bola neskôr policajná služobňa a stanica prvej pomoci.

Žižkova, dom č. 10 (parcela č. 1063) podhradský meštiansky špitál (*Zuckermandler Bürger-spital*) dom s touto funkciou bol postavený v roku 1756 na podnet miestodržiteľskej rady. Mal jedno poschodie a široko rozložené priečelie, upravené v štýle klasicizmu v polovici 19. storočia. Na východnej strane mal samostatné poschodové dvorové krídlo. Na západnej strane bol voľný priechod do dvora s vysokým murovaným barokovým portálom.

Budova bola liečebňou a opatrovňou prestarnutých občanov podhradia. Tomuto účelu slúžila až do roku 1894, potom bol dom vo vlastníctve rímskokatolíckej cirkvi, bola tu ľudová škola.

Pôdorys prízemia hostinca U čierneho medveďa.

Vstup do nádvorja meštianskeho špitála domu č. 10 na Žižkovej ulici. Vľavo obranný múr Kamperovej kúrie so strieľňami.

Pôvodný stav brány s barokovým štítom vstup do nádvorja domu č. 10 na Žižkovej ulici (30. roky 20. storočia).

Meštiansky špitál, dom č. 10 na Žižkovej ulici (1968).

Zuckermandel

Žižkova ulica č. 12, Kamperova kúria (parceta č. 1062, 1060, 1061). Kúriu dal postaviť hradný úradník František Kamper v roku 1565 ako svoje sídlo, ktoré malo pevnostný charakter. V strešnej atike východnej fasády sa zachovali kľúčové strieľne, ktoré sa pôvodne nachádzali aj v iných častiach areálu. Kúria stála kedysi samostatne, okolo mala vodnú priekopu s padacím mostom. Vnútrotný dvor mal podľa vzoru talianskych sídiel charakter upraveného nádvorja s výsadbou a vlastnou studňou. Exteriér bol však pripravený na obranu. Rodina Kamperovcov pochádzala z Dolného Rakúska, zo Scharfeneku pri Badene. Františkov syn Juraj používal pomad'arčený prívlastok Sárfenéki, a podľa neho sa určitý čas používal aj názov kúrie. Do držby kúrie bol uvedený v roku 1623. Na nádvorí sa zachoval aj Kamperovský erb.

Dvojposchodová renesančná stavba na nepravidelnom štvorkrídlovom pôdoryse okolo stredného dvora zaberá parcelu na severnej strane Žižkovej ulice. V strede uličného krídla je zaklenutý široký priechod, dolná sieň *"mázhaus"*. Tu sa mohlo predávať aj víno alebo pivo, čo bolo výsadou šľachtických kúrií. Deväťosové jednoduché priečelie má kamenné rámovanie okien s podokennou rímou a na nároží je plastická bosáž. V miestnostiach sú krížové klenby s hrebienkami a valené lunetové klenby. Typ klenieb naznačuje taliansku predlohu. Preto sa predpokladá, že staviteľom objektu bol Talian zo skupiny, ktorá v 17. storočí za Pálfiovcov pretvárala hrad na nové panovnícke sídlo. Pri polkruhovo zaklenutom kamennom portáli je nápisová doska s dátumom 1606. V tejto kúrii začal v júli 1606 Ondrej Reisz, dvorný kazateľ grófa Kollonicha, prvé evanjelické bohoslužby v Bratislave. V 17. storočí miestnosti kúrie slúžili ako židovská modlitebňa na Zuckermandli: *die Kamper Schül*.

V roku 1741 sa kúria spomína ako *"Grämerisches Freyhaus am Zuckermandel"*. Po vymretí mužskej vetvy šľachtického rodu pripadla kamperovská kúria *"ad auream coronam"*, hradnej vrchnosti Pálfiomcom. Ján Pálfi potom celý majetok daroval v roku 1743 podžupanovi Žigmundovi Szüllóvi, spolu so všetkými polami, vinohradmi, lúkami, rybníkmi, lesmi a vodným mlynom na Dunaji. V roku 1746, po viacerých sporoch, je už zaznamenaná ako kúria grófa Szapáryho.

Erb grófa Kegleviča nad portálom Kamperovej kúrie (Žižkova ulica č. 12).

Dom č. 10 na Žižkovej ulici (2013).

Pohľad na arkádové nádvorie Kamperovej kúrie (1968).

07.2 Kamperova kúria a dom č. 10 (1967).

Zuckermandel

Ďalší majiteľ gróf Keglevič kúriu upravil po roku 1850 a predĺžil dvorové krídla. Na priečelie dal osadiť aj svoju erbovú dosku s deväťcípou korunkou. Podľa toho sa ťradoval názov domu Kronenhaus. V roku 1880 kúpil dom bratislavský mešťan Ján Mayer.

Dnes je objekt sídlom Slovenského národného múzea-Archeologického múzea.

Súčasný pohľad na portál Kamperovej kúrie. Dnes je tu sídlo Slovenského národného múzea-Archeologického múzea.

Kamperova kúria po obnove (2013).

Zuckermandel

Kostol Najsvätejšej Trojice a fara sa nachádzajú na hranici územia Vydrice a Zuckermandla. Kostol bol stavebne založený v miestach, kde sa umelo zvyšovala úroveň nábrevia Dunaja už od 17. storočia. Barokový kostol bol postavený na mieste drevenej kaplnky, ktorá tu stála ešte v roku 1713. Základný kameň nového sakrálného objektu položil 15. apríla 1734 biskup Jozef Perényi (Perényi), vikár prímasa Esterháziho. O štyri roky bol kostol posvätený. Jednoduchý kostol je zaklenutý valenou klenbou s lunetami. Priečelie, pred ktorým bolo pôvodne malé námestie, má pôvodné členenie pilastrami. K pôvodným patria aj sochy vo výklenkoch *sv. Mikuláš* (patrón lodníkov) a *sv. Florián* (ochranca pred požiarom). Oba svätci súviseli so životom a ohrozením ľudí podhradia.

Už v poslednej tretine 18. storočia postavili na mieste malej sakristie poschodovú budovu fary a ku kostolu pričlenili aj štvorcovú záhradu. Areál uzavreli murovaným plotom. Vtedy interiér kostola aj nanovo vymaľovali: bohatá iluzívna maľba architektúry bola v módnom sivobielom tónovaní v štýle Ľudovíta XVI. Ďalšia úprava v štýle empíru pochádza z roku 1804, čo prezrádzala aj mreža na oválnom okne priečelia. Vtedy postavili vysokú atiku aj štít nad priečelím. Sem do výklenku osadili súsošie Svätej Trojice. Na južnej stene fary je pamätná reliéfná tabuľa od sochára A. Rigeleho, ktorá pripomína dobročinného farára Scherza.

Kostol stojí na hranici medzi historickou Vydricou a územím Zuckermandlu.

Kačkovo námestie, malé námestie pred kostolom malo rôzne názvy: Scherzovo námestie, neskôr Kačkovo námestie, Kirchenplatz, Templom tér, Kostolné námestie. (*Páter Scherz 1807 - 1888 administrátor Mestského lazaretu, kazateľ na Zuckermandli; Jozef Kačka, pseudonym Ružoslav, Jozef Podolský 1865 - 1938, katolícky farár, literát, odsúdený na smrť pre protivojnovú agitáciu*) Do tejto lokality patrili dva domy.

Dom č.1, ktorý v rokoch 1849 až 1880 patrili Michalovi Linzbothovi. Dom č.2 vlastnila v roku 1849 Alžbeta Adlerová a v roku 1880 Terézia Kováčiková. Oficiálny názov podľa kostola dostalo námestie 28.7.1879. Zaniklo prestavbou dunajského nábrevia po roku 1957.

Areál Kostola Najsvätejšej Trojice a fary na Žižkovej ulici, na nábreví Dunaja.

Pamätná tabuľa s reliéfom dobročinného farára Scherza od sochára A. Rigeleho.

Pohľad z hradu na Bubenkovu ulicu a zástavbu okolo Kostola Najsvätejšej Trojice pri Dunaji na Žižkovej ulici (1970).

Barokový Kostol Najsvätejšej Trojice, upravený na začiatku 19. storočia v klasicistickom štýle.

Zuckermandel

Žižkova ulica, dom č. 14 (parceta č. 1059) pôvodne stredoveký dom prestavaný v renesancii, stojí na dlhej úzkej parcele. Po úpravách v 18. storočí bol opäť prestavaný v prvej polovici 19. storočia v štýle klasicizmu. Uličné krídlo má dve poschodia, dvorové krídla sú nižšie. Vstup je cez široký portál s polkruhovým zaklenutím. Pri prestavbe využili piliere gotického portálu. Podjazd je zaklenutý valenou klenbou s podkasanými lunetami. Dom nesie znaky stavebných etáp stredoveku, renesancie, baroka aj klasicizmu. Pivnice sú z obdobia gotiky a renesancie. Na východnej strane trojosového priečelia je vysunutý hranatý arkier na troch volútových konzolách, ktorý siaha cez dve poschodia. Priečelie má základné členenie s výraznými rímsami ešte z čias renesancie, avšak omietkové dekorácie kosoštvorce a plytké polkruhové náznaky arkád sú z obdobia klasicizmu.

Medzi domom č.14 a 16 bol zachovaný aj deliaci parcellačný múr z obdobia renesancie.

Dom bol pôvodne slobodným domom, kúriou šľachtica Sunyala. V 18. storočí tu bol *hostinec Zlatý anjel* (*Diversorium ad Auream Angelum*). Dom stratil výsadné postavenie v 19. storočí. V polovici 19. storočia je v rukách dedičov Františka Jandlyho, v roku 1880 ho vlastní František Dostál.

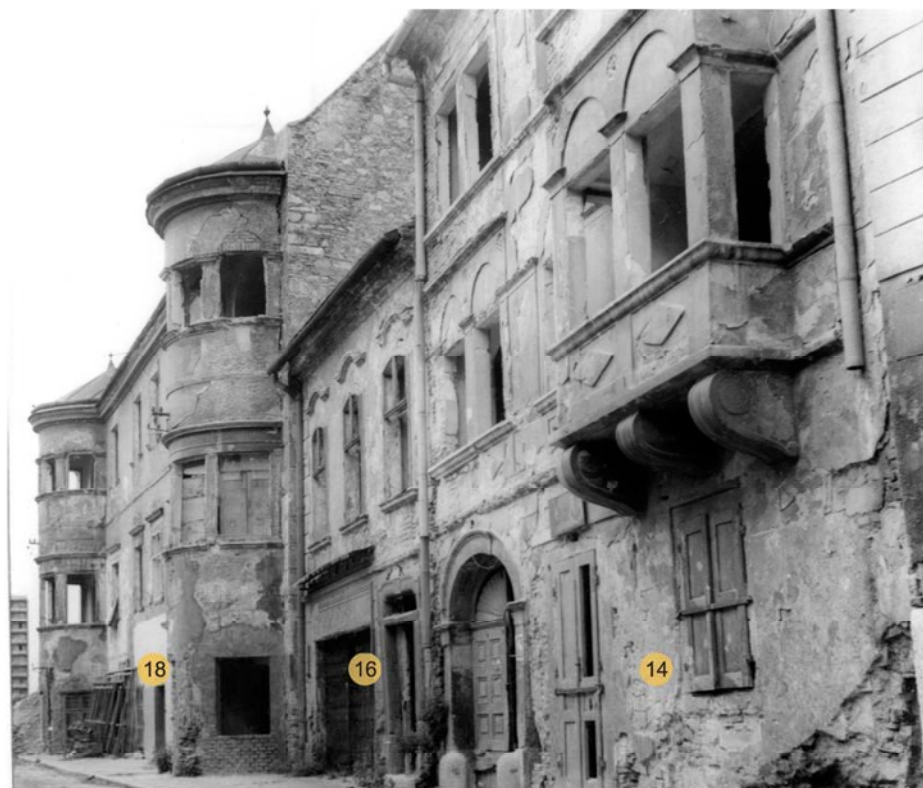
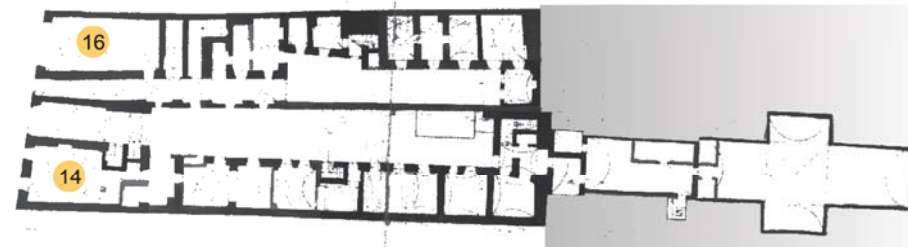
V súčasnosti je dom sídlom Slovenského národného múzea-Múzea kultúry karpatských Nemcov.

Žižkova ulica, dom č. 16 (parceta č. 1058) poschodový dom priechodného typu má na uličnom priečelí tri okenné osi. Pôvodne to bol prízemný stredoveký dom, ktorý rozšírili v 17. storočí tak, že klenbou prekryli úzky voľný priechod z ulice a nadstavali mu poschodie. Na nároží, v podobe armovania, boli zachované časti renesančného sgrafita a na priečelí kordónové maľované pásy tmavosivej farby. Dom bol neskôr v 60. rokoch 18. storočia prestavaný v štýle rokoka. Vtedy sem osadili aj nový úzky portál na východnej strane, ktorý má rovné nadpražie s klenákom a svetlák s mriežkou so znakom kotvy a iniciálami IB. Prízemie má bosáž, nad oknami poschodia so segmentovým záklenkom sú výrazné rokokové rímsy.

Domy č. 14 a 16 na Žižkovej ulici.
Pôdorys prízemia a pivnice.

Domy č. 14, 16 a Brämmerova kúria
(dom č. 18) na Žižkovej ulici
(1967 a v súčasnosti - vpravo dole).

Barokový vstupný portál domu č. 16
na Žižkovej ulici (1967).

Dom mal v 18. storočí, aj neskôr funkciu *hostinca Zlatý had* (*Diversorium ad Serpentum*). V roku 1743 je majiteľom domu Ján Wittmann, neskôr je majiteľkou Apolónia Wittmannová, ktorá dom v roku 1765 predala Jozefovi Güllmayrovi. Z testamentu Židovky Marty Mandlovej z roku 1779 vieme, že dom mal maštal' a komoru. V roku 1849 je dom v rukách dedičov Gastofera, v roku 1850 patrí Jánovi Parsdorferovi a v roku 1880 J. L. Wanitsekovi.

Zuckermandel

Žižkova ulica č. 18, Brämmerova kúria (parcela č. 1055,1056,1057) dvojposchodová budova má symetricky rozvrhnuté priečelie. Po oboch stranách má vysunuté nárožné arkiere v tvare rondelov (bastiónov). Pôdorys so štyrmi krídlami vytvára uzavreté nádvorie. Dokladom staršej, ešte stredovekej histórie objektu sú podpivničené krídla domu vo východnej časti. Okrem hlavného schodiska mala kúria aj služobné schodisko, ako aj ďalšie stredoveké točité schodisko vedúce od pivnice až po povalu. Kúria dnes stojí v radovej zástavbe, ale pôvodne bola samostatná. K prestavbe na jej dnešný rozsah s nárožnými arkiermi (pôvodne obrannými bastiónmi) dochádza v druhej polovici 16. storočia, keď sa stal majiteľom kúrie Matej Weres. Vtedy vzniká symetricky členený dom s priechodom do dvora s portálom v miernej asymetrii. Kúria prešla v roku 1620 úpravou, ktorej stavebníkom bol nový majiteľ, hradný dôstojník Brämmer (Bräumer či Prämer). Staviteľmi, ktorí pracovali na Prämerisches frey haus, boli zrejme talianski majstri z hradu. Z tejto prestavby sa zachovali horné poschodia arkierov, bosovaný portál, ale aj klenby s rohovými lunetami v interiéri. Pri poslednej úprave v 18. storočí dostavali severné krídlo. Dátum prestavby bol obsiahnutý v chronostikone, ktorý bol podľa historika v 18. storočia Mateja Bela na fasáde: *VirtVtIs CoMes InVIDIa*. Citát z Ciceróna znamená *Cnosť sprevádza závisť*.

Parcela domu končí pri úpäťí hradného vrchu. Za domom bola záhrada.

V roku 1694 objekt patrí ešte Františkovi Prämerovi, v 19. storočí sa uvádza ako Kovachiches Freyhaus, patrilo Pavlovi Kováčovi. V roku 1880 patrila kúria Filipovi Pochoppovi, ale už nebola *"slobodným domom"*. Kúria bola rekonštruovaná v 80. a 90. rokoch 20. storočia.

Dnes v nej sídli Slovenské národné múzeum-Múzeum kultúry Maďarov na Slovensku.

Brämmerova kúria dom č. 18 na Žižkovej ulici (1967 a v súčasnosti). Skupina zachovaných objektov na začiatku Zuckermandla. Na južnej strane Žižkovej ulice stojí Dom cechu rybárov a lodníkov, Kostol Najsvätejšej Trojice, hostinec U čierneho medveda. Na severnej strane kúrie a domy č. 14 a 16. Letecký pohľad (2013).

Zuckermandel

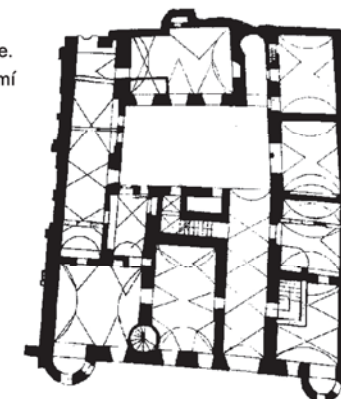
Pohľad na skupinu domov a kúrií na severnej strane Žižkovej ulice (1967).

Brämmerova kúria v súčasnosti.

Detail renesančného arkiera Brämmerovej kúrie. Lunetová klenba na prízemí Brämmerovej kúrie a pôdorys prízemnia.

Zuckermandel

Žižkova ulica, dom č. 20 (parceta č. 1054) je už v polovici 18. storočia zaznamenaný ako pivovarnický dom. V roku 1849 patril Michalovi Pozustalovi, v roku 1880 Ferdinandovi a Anne Pozustalovcom a v roku 1880 Michalovi Pozustalovi a Spitzerovi.

Žižkova ulica, dom č. 22 (parceta č. 1053) tiež stál už v 18. storočí, bol to pivovarnický dom. V roku 1849 bol v rukách dedičov Haslera, v roku 1850 patril Michalovi a Terézii Szauberovcom a v roku 1880 Michalovi Maixnerovi.

Žižkova ulica, dom č. 24 (parceta č. 1052) tiež stál už v 18. storočí a patril k pivovarnickému areálu. V roku 1849 patril dedičom mešťana Neumayera, v roku 1850 Michalovi a Márii Pozustalovcom a v roku 1880 Spitzerovi a Deuschovi.

Žižkova ulica, dom č. 30 (parceta č. 1049) vznikol v priebehu 17. storočia dostavbami pôvodného stredovekého domu. Pod domom sa nachádzali stredoveké pivnice vysekané do skaly, tehlou zaklenuté v renesancii. V 18. storočí už bol ústredný dvor obklopený poschodovými pavlačovými krídlami. Priechod do zadného dvorného traktu umožňoval ďalší podjazd. Parceta siahala až po hradný vrch. Barokovou prestavbou vznikli nové bytové a dočasné ubytovacie priestory. V dvorových krídlach boli na prízemí aj na poschodí typizované byty: jedna izba a priestor s čiernou kuchyňou, oddelenou klenbovým pásom. Dom mal do ulice päť okenných osí a centrálne umiestnený pôvodný bosovaný kamenný portál, po stranách s okopníkmi.

V klenáku bol motív vinárstva veľký strapec hrozna. V 19. storočí pristavali do vyššej, záhradnej časti parcely nové obytné krídla.

Dom bol v 18. storočí známy ako *hostinec K čiernemu hroznu*, *Zum schwarze Trauben*, vyhľadávali ho najmä cestujúci do Rakúska cez Devín a Marchegg. V 19. storočí bol v majetku rodiny Polotitzovcov.

Pôdorys prízemia a poschodia domu č. 30 na Žižkovej ulici. Pohľad na severnú stranu Žižkovej ulice, domy č. 28, 30 a 32 pred asanáciou (1967).

Relikvy pôvodného pivovarnického domu č. 20 na Žižkovej ulici (parcelačný múr).

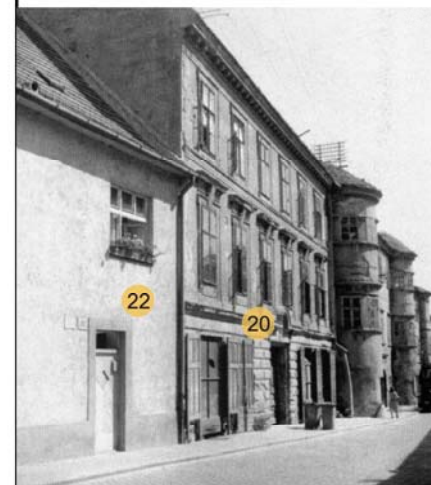
Domy č. 30 a 32 na Žižkovej ulici (1958).

Barokový portál domu č. 30. Hostinec K čiernemu hroznu mal v klenáku znak hrozna.

Zuckermandel

Domy č. 20 a 22 na severnej strane Žižkovej ulice (1958).

Súčasný pohľad voľné parcely pri domoch č. 7 (hostinec U čierneho medveda) a 18 (Brämmerova kúria) na Žižkovej ulici.

Domy Žižkovej ulice pred asanáciou (1967).

Domy č. 32, 30 a 28 na Žižkovej ulici (1958).

Pôdorys prízemia domu č. 32 na Žižkovej ulici.

Žižkova ulica, dom č. 32 (parceta č. 1045)

Dvojosový poschodový dom zaberá len polovicu úzkej nepravidelnej parcely. Tak sa vytvára optická prieluka v súvislej radovej zástavbe. Do dvora bol voľný priechod bránou, pred ňou boli schodíky. V uličnej čiare stál pôvodne malý stredoveký dom. Postupne v 17., 18. a 19. storočí ho dostavali v celom rozsahu dlhej parcely. V roku 1849 patril Martinovi Kubečekovi, v roku 1880 Vojtechovi Haťákovi. Aj tento dom mal do ulice otvorený obchodný portál, charakteristický pre 18. a 19. storočie. Mal vstup do obchodu a vedľa okna ako výklad, s drevenými okenicami so železnými pántmi.

Zuckermandel

Žižkova ulica, dom č. 33 (Podhradské nábrežie 40, 42), (parceta č. 972) dom so slepými oknami. Veľká sedemosová poschodová budova mala krátke dvorové krídla, vytvárala pôdorys v tvare písmena U na dlhej parcele, ktorá siahala až k nábrežiu. Do Žižkovej ulice mal dom zaoblené nárožie a stredný plytký rizalit. Na východnej strane priechelia bol kamenný barokový portál. Fasáda mala pásovú rustiku na prízemí a na prvom poschodí vysoké okná s bohatou výzdobou. Nad krajnými oknami a v strede boli výrazné rímsoy a ornamentálna výplň. Pod oknami boli vavrínové festóny a vence. Priechelíu dominovala veľká, vysunutá rímsa. Po oboch stranách domu bol vybudovaný vysoký obvodový (požiarny) múr medzi parcelami. Dom však mal okná horného poschodia slepé. Táto časť budovy tvorila vysokú, iluzívnu atiku v podstate prízemného domu, ktorý stál na terénnom zlome. Prvé poschodie prekrývalo iba povalový, podstrešný priestor. Dom s exkluzívnou fasádou z konca 18. storočia pravdepodobne nebol nikdy dokončený. V roku 1849 patril Móricovi Hirschlerovi, v roku 1850 Andrejovi a Barbore Spitzerovcom a v roku 1880 Adolfovi Spitzerovi.

Na dlhej parcele (85 m) stáli dve budovy. V novej výrobni bola v 19. storočí otvorená prvá bratislavská továrň na ľad. Továrň na ľad sa nachádzala v úzkej uzavretej budove s malými oknami, s dobrým prístupom cez široký dvor z Podhradského nábrežia. Ľad v tvare hranolov sa tu vyrábala strojom, do mesta sa rozvážal zakrytý; predávali ho do reštaurácií, mäsiarom, zmrzlinárom (do ľadničiek). Nahradil tradičné uskladňovanie prírodného ľadu v podzemných ľadovniach na Štukovej ulici. Budova továrne, ktorá fungovala len krátko, zanikla v roku 1949, keď budovali novú cestu na nábreží Dunaja.

Žižkova ulica, dom č. 35 (parceta č. 973) dom z 18. storočia stojí na starších základoch. Bol poschodový, v strede priechelia mal kamenný portál so segmentovým záklenkom.

Dom patril k *meštianskej nemocnici*, až do roku 1849 to bol tzv. *Bürgerspitalhaus*. V rokoch 1850 až 1880 dom vlastnil Matej Pfanzel.

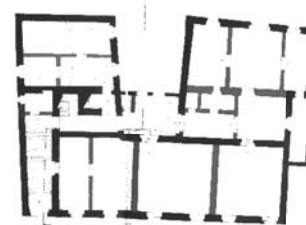
Pohľad na južnú stranu Žižkovej ulice s domom č. 33. Na južnom konci parcely bola na konci 19. storočia továrň na výrobu ľadových blokov.

Chodba s barokovými klenbami na poschodí domu č. 33 na Žižkovej ulici.

Severná strana Žižkovej ulice a domy č. 36 (podhradská radnica) a 38 (1958).

Zuckermandel

Pôdorys prízemnia domu č. 33 na Žižkovej ulici.

Barokový dom č. 33 na Žižkovej ulici pred asanáciou (1967).

Pohľad do čiastočne zbúraného dvora domu č. 33 na Žižkovej ulici (1958).

Podhradské nábrežie s továrňou na ľad (dom č. 40) a úzka ulička priechod na Žižkovu ulicu (1958).

Žižkova (ulica Márie Terézie)

Podhradské nábrežie

Žižkova

Žižkova ulica, dom č. 36 (parceta č. 1041, 1042) klasicisticky upravený dom postavili na starších základoch. Poschodový dom s päťosovým priechelím mal v strede kamenný renesančný portál s polkruhovým záklenkom. V suteréne pod stredovekým objektom vo dvore sa podľa tradície nachádzali väzenské cely. Za krátkymi dvorovými krídlami bola záhrada, ktorá siahala až po hradný vrch.

V 17. a začiatkom 18. storočia mal dom funkciu *podhradskej radnice* (*Zuckermandler Rathaus*). V roku 1850 je už v držbe Michala Spiesa a v roku 1880 je majetkom Juraja Zwittáka.

Zuckermandel

Žižkova ulica, dom č. 38 (parceta č. 1048) dom v štýle novorenesancie vznikol prestavbou staršieho objektu. Poschodový dom na trojkrídlom pôdoryse mal päťosové uličné priečlie. Vstup z ulice bol portálom z obdobia klasicizmu, ktorý mal na klenáku letopočet 1895.

Z priechodu viedlo zalomené schodisko na poschodie, ako aj portál do pivnice. Portál mal dvojkrídlové železné dvere, na ktorých bol letopočet 1895 a iniciály *RGK*.

V polovici 19. storočia patril Adlerovcom a v roku 1880 Michalovi a Magdaléne Denkovcom.

Žižkova ulica, dom č. 40 (parceta č. 1009) dom s jednoposchodovým uličným krídlom mal pôvodne krátke dvorové krídla. Neskôr bol dostavaný až po hranicu pozemku pri hradnom vrchu. Vznikol prestavbou staršieho domu v prvej polovici 17. storočia, po polovici 18. storočia bol rozšírený o západné dvorové krídlo. Mal štvorosové hlavné priečlie upravené v štýle baroka. Renesančné okná boli v baroku prevýšené. Po oboch stranách centrálného okna na poschodí pribudli barokové štukové rámy (pôvodne premalované obrazy, zvyčajne na plechu). Prízemie malo úpravu pásovou rustikou. V strede bol veľký portál, po stranách s pilastrami, na klenáku boli iniciály *ATK*. Portál mal pôvodnú drevenú dvojkrídlovú bránu s ozdobnou mrežou a letopočtom 1739. V tomto čase boli vytvorené aj malé byty s čiernou kuchyňou v dvorových krídlach a viacizbové byty v uličnom krídle.

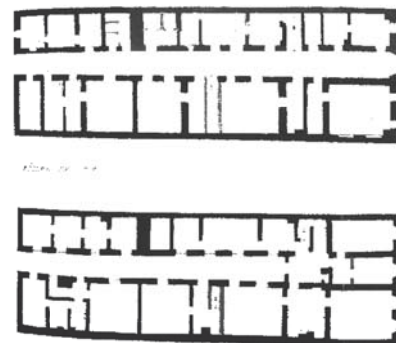
Dom patril podhradskej židovskej obci a bol označený ako *Judenspital Zinshaus*. Dom bol asanovaný v roku 1968.

Žižkova ulica, dom č. 42 (parceta č. 1008) poschodový barokový dom na starších základoch domu zo 17. storočia mal trojkrídlový pôdorys, priečlie malo na prízemí pásovú bosáž a na poschodí systém lizén.

V strednej osi bol kamenný portál s bosážou a polkruhovým záklenkom. V klenáku portálu bol znak pekárskoho cechu, iniciály *MK* a datovanie 1725. V dome sa nachádzala pekáreň na biele pečivo. Dom patril v roku 1849 Jurajovi Opolczerovi, v roku 1850 Arnoštovi Habermannovi a v roku 1880 Gustávovi Habermannovi. Rodina Habermannovcov mala dom aj na Vydrici (č.40). Ich špecialitou bola výroba jemných suchárov.

Severná strana Žižkovej ulice a dom č. 40 (1958).

Dom č. 40 na Žižkovej ulici. Pôdorys prízemí a poschodia.

Dom č. 42 na Žižkovej ulici. Historická zástavba (1967)

Žižkova

Dom č. 43. Židovská nemocnica (špitál), 1958).

Žižkova ulica, dom č. 43 (parceta č. 966, 985), *Židovská nemocnica (špitál)* širškovo koncipovaný dom so sedemosovou fasádou stál na južnej strane Žižkovej ulice. V strede objektu bol veľký barokový kamenný portál s typickým stlačeným oblúkom záklenku. Z prejazdu zaklenutého pruskou klenbou viedlo schodisko na poschodie. Veľká nepravidelná parcela sa nachádzala na mieste zaniknutého kameňolomu. Dom mal dvorové krídlo na východnej strane a v záhrade samostatný dom s letopočtom 1897. Poschodová budova pôvodne barokového objektu z 18. storočia bola adaptovaná v závere 19. storočia. Zväčšené okná dostali široké rámovanie a veľké klenáky. Za nádvorím bola samostatná upravená záhrada. Parcelu domu so záhradou obchádzala úzka Vrátnianska ulička, zatomená v pravom uhle.

Dom patril pôvodne bratislavskému podžupanovi Štefanovi Naszvadymu. Od jeho syna Andreja dom v roku 1711 kúpila židovská náboženská obec. Zriadila tu nemocnicu a domov pre odkázaných starých členov komunity. Prvým lekárom bol MUDr. Markus Menzel. V roku 1767 špitál rozšírili prístavbou. Budova špitálu však 28. mája 1811 vyhořela v dôsledku požiaru hradného areálu. K tragickej udalosti bol vydaný aj spomienkový list, ktorý podpísal rabín Beer Frank. Obsahuje aj dlhý zoznam darcov, ktorí prispeli na obnovu nemocnice. Svojmu účelu dom potom slúžil ešte celé 19. storočie, mal kapacitu 28 lôžok. Počas prvej svetovej vojny nemocnicu využíval Červený kríž na rekonvalescenciu vojakov, bez ohľadu na ich vierovyznanie. Stará nemocnica na Zuckermandli pôsobila po rôznych úpravách až do vzniku novej nemocnice na Šulekovej ulici v Bratislave, ktorá sa začala stavať v roku 1928 podľa projektu architektov F. Weinwurma a J. Vécseia.

Zuckermandel

Kamenný kríž (kríž) stál predsunutý na chodníku Žižkovej ulice, pri vyústení Vrátnanskej uličky. Bola to zastávka na ceste k novému Cintorínu sv. Mikuláša za územím Zuckermandla pri Karloveskej ceste. Nový cintorín vznikol po zrušení pôvodného cintorína okolo Kostola sv. Mikuláša na podhradí. Klasicistický kamenný kríž stál na pilieri. Korpus Krista predstavoval hodnotné sochárske dielo z roku 1824. V roku 1960 boli zo sochy už iba fragmenty.

Žižkova ulica, dom č. 49 (parcela č. 1000) dom stál na konci ulice, na jej južnej strane, na okraji bývalého kameňolomu. Bol postavený v 18. storočí na terénnom zlome. Do Žižkovej ulice bol prízemný a na južnom svahu boli ešte dve obytné podlažia s pavlačami. Za obytnými priestormi boli pivnice vyhlbené v skale. Priečelie do ulice bolo trojosové, členené pásovou bosážou. V strede bol úzky barokový portál.

V roku 1734 patrila dom Katarína Schneiderovej, ktorá tu viedla *hostinec K jeleňovi (Zum Hirsch)*. Svojrâzny sochár, výnimočná umelecká osobnosť svojej doby *František Xaver Messerschmidt*, ktorý prišiel do Bratislavy v roku 1777, si dom odkúpil v roku 1780 už od nového majiteľa Jána Wickmanna. V tomto dome na rohu Žižkovej a Ipeľskej ulice si zriadil byt aj ateliér. Tu tvoril a prijímal aj známe osvietenenské osobnosti, ktoré cestovali cez Bratislavu. František Xaver Messerschmidt zomrel v roku 1783, pochovali ho na cintoríne, ktorý bol pri mikulášskom kostole na podhradí, nad Židovskou ulicou.

F. X. Messerschmidt (6. február 1736 – 19. august 1783) pochádzal z významnej nemeckej rodiny umeleckých rezbárov Straubovcov. Sochárstvo študoval v Mníchove, Grazi a vo Viedni. Mal významné objednávky, ale známym sa stal predovšetkým radom portrétov, tzv. charakterových hláv. Toto pomenovanie dostali v súpise, ktorý bol vydaný v roku 1793, desať rokov po smrti autora. Modelom týchto zvláštnych hláv bol najčastejšie sám autor. Majú skutočnú, prirodzenú veľkosť a sú jemne vypracované v detailoch mimiky tváre. Sochár bol majstrom svojho povolania, tvoril na pomedzí rokoka a klasicizmu. V zmysle osvietenstva skúmal fyziognomické prejavy ľudskej tváre pri vypätých emóciách.

Kamenný kríž na rohu Žižkovej a Vrátnanskej (Brauneckerovej) ulice. (1958)

Miesto kde stál dom č.49 (2013)

Charakterové hlavy, diela Františka Xavera Messerschmidta.

Zuckermandel

Portréty vytváral v závere svojho života od 70. rokov 18. storočia vo Viedni a neskôr v Bratislave.

Charakterové hlavy v celkovom počte 69 kusov boli odlievané do kovu (zliatina olova s cínom), niektoré sú z alabastru. Zachovalo sa ich 50. Život a dielo tohto umelca vyvoláva záujem, obdiv aj polemiky už celé storočia. Dom bol asanovaný v roku 1968.

Zuckerman del

Žižkova ulica, dom č. 50 (parcely č. 1033, 1032) vznikol v druhej tretine 18. storočia zrejme na dvoch starších parcelách. Patril k významným architektúram západnej časti severnej strany Žižkovej ulice. Pôvodne mal jednoposchodovú, širokú osemosovú fasádu. Dom mal krátke západné dvorové krídlo. Neskôr ho dostavali až po terénnu terasu na hradnom vrchu. V polovici 19. storočia sa uvádza ako obecný dom *Gemeinde haus*. Pravdepodobne k tomuto domu sa viaže nadácia Joela Wolfa z roku 1869 na založenie židovského starobinca. Bola určená chudobným a zárobkovo neschopným, prestarnutým členom komunity.

Nadačný dom bol otvorený v roku 1894. V roku 1931 dom nadstavali o poschodie. Vstup bol charakteristický hlbokým vstupným vestibulom.

Modernizovaný objekt mal zachované kamenné okopníky z pôvodného portálu, ale celé riešenie s náznakom plynkej rizalitu bolo v štýle dobovej moderny. Izraelská opatrovňa mala 35 izieb so 70 lôžkami, veľkú jedáleň a štyri kúpeľne. Stravovanie zabezpečovala židovská nemocnica.

Dom neskôr slúžil ako ľudová škola pre deti podhradia až do asanácie na konci 60. rokov 20. storočia.

Dom č. 50 na Žižkovej ulici, dom nadácie Joela Wolfa, izraelská opatrovňa. Objekt neskôr slúžil ako podhradská škola (1968).

Pohľad do nádvorja budovy č. 50 po prestavbe v roku 1931 (1968).

Vstupný portál domu č. 50 na Žižkovej ulici (1968).

Západný úsek Žižkovej ulice. Židovská nemocnica (špitál) vľavo pri kamennom kríži, vpravo židovská opatrovňa dom č. 50 (1958).

Žižkova (ulica Márie Terézie)

Zuckerman del

Kameňolom

Na konci Žižkovej ulice, na jej severnej strane bol od stredoveku mestský kameňolom. Spomína sa už v roku 1459. Neskôr, keď sa už prestal používať, vznikla tu skupina stavieb, ktorá bola veľmi významná z hľadiska obchodu a cestovania. Bol tu areál zájazdného hostinca, ktorý patril mestu. Okrem hlavnej budovy postavili okolo veľkého nádvorja jednotraktové budovy. Slúžili výlučne na pohodlné ubytovanie cestujúcich a mali samostatné, vykurované izby. V roku 1800 bol nájomníkom hostinca Jakub Zwickel.

Hostinec stál na ceste k cintorínom pri Karloveskej ceste: k starému Židovskému ortodoxnému cintorínu, k Židovskému cintorínu neológov a katolíckemu Cintorínu sv. Mikuláša. V roku 1849 mal hostinec názov *Letztes Vergnügen (Posledné potešenie)*.

Tu, na križovatke Žižkovej ulice, Karloveskej cesty a Mlynárskej ulice bola aj mýtna zavora.

V 20. storočí v kameňolome, na mieste zástavby, vybudovali kúpalisko s veľkým bazénom, pre technické problémy však veľmi skoro prestalo fungovať.

Zvyšok zájazdného hostinca v bývalom kameňolome.

Súčasný stav bývalého kameňolomu nad tunelom, pri Žižkovej ulici.

Zanikajúci areál kúpaliska v mieste bývalého kameňolomu.

Fragmenty kúpaliska ako spomienka na minulosť (2013)

Zuckermandel

Sedem bočných uličiek Zuckermandla spájalo nábrežie Dunaja so Žižkovou ulicou. Majiteľmi dlhých parciel, ktoré južnou stranou končili pri Dunaji, boli pôvodne obyvatelia domov na Žižkovej ulici. Neskôr začala výstavba aj zo strany nábrežia. Tieto úzke spojnice, „*susedské uličky*“ medzi blokmi zástavby, pôvodne nemali oficiálne pomenovanie. Názvy sú až zo záveru 19. storočia. Pôvodne boli súčasťou územia *Zuckermandler Lände* nábrežia Dunaja a boli číslované od východného konca (*Trokanova ulica*) po západný koniec zástavby (*po Mlynársku uličku*).

Tieto priechody vznikli vymedzením stavebných blokov južnej strany Žižkovej ulice v 17. a v 18. storočí, slúžili na prepojenie s nábrežím Dunaja. Novú reguláciu dostáva územie v roku 1873. Už od roku 1948 sú však rady domov na nábreží asanované v súvislosti s rozšírením Karloveskej cesty.

Postupne, po roku 1960 zanikli aj ďalšie ulice: *Trokanova*, *Žitavská*, *Popradská*, *Slatinská*, *Mockovo námestie*, *Rimavská*, *Ipel'ská ulica* a *Kostolné námestie*.

O desaťročie neskôr bola už celá zástavba Zuckermandla zbúraná.

Objekt bývalého hostinca U čierneho medveda po nadstavbe v roku 2002. Rohu Trokanovej a Žižkovej ulice (2013).

Zuckermandel

Trokanova ulica, pred rokom 1879 *Vítězova ulica* (Ján Vítěz de Zredna, ostrihomský arcibiskup v rokoch 1465 – 1472 a kancelár kráľa Mateja Korvína, zakladateľ Academie Istropolitany; Ján Trokan, 1857 – 1894, slovenský spisovateľ). Ulička mala v roku 1880 zapísané tri domy. Patrili sem domy v okolí Kostola Najsvätejšej Trojice, ktoré mali priečelie orientované k Dunaju. Neskôr dostali čísla ako domy Podhradského nábrežia 2, 4, 6.

Kostol Najsvätejšej Trojice na Trokanovej (1967 a 2013).

Trokanova ulica v súčasnosti (2013).

Korabinského ulica, *Podhradská prvá bočná ulička*; *Várallyai első mellék utca*, *1. Seitengasse am Zuckermandl*, po roku 1945 *Korabinského ulica* (Ján Matej Korabinský, 1740 – 1811, pedagóg, spisovateľ, vychovávateľ, topograf, redaktor novín *Pressburger Zeitung*). Ulička spájala Žižkovu ulicu s nábrežím Dunaja oproti Brämmerovej kúrii. Bola miestami široká len dva metre. Pri vyústení na Podhradské nábrežie boli nad ulicou štyri klenuté rozpery. Mali šindľové striedky a spevňovali múry oboch domov (č. 12 a č. 14 na Podhradskom nábreží). Archeologický výskum v roku 1967 ukázal, že ulička bola postupne zvyšovaná. Našli sa dve vrstvy dlažby nad sebou a keramický materiál zo 17. a 18. storočia.

Dom č. 1 vlastnili v polovici 19. storočia Samuel a Rozina Gußmannovci, v roku 1880 Karol Other. Dom č. 2 patrilo v polovici 19. storočia Andrejovi a Anne Hagnovcom a v roku 1880 Jánovi Lauterbachovi. Dom č. 3 patrilo v polovici 19. storočia Karolíne, Lotte a Móricovi Deutschovcom a v roku 1880 Terézii Mittagovej.

Zuckermandel

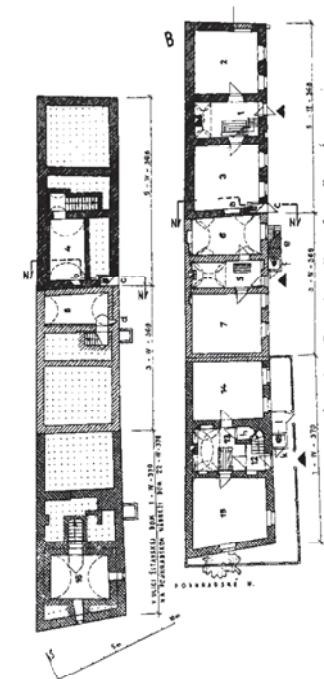
Žitavská ulica spájala Žižkovu ulicu a nábrežie, ústila medzi domami č. 20 a 22 na Podhradskom nábreží. Pôvodne sa volala *2. Seitengasse am Zuckermandel*, *Várallyai második mellék utca*, *Druhá bočná ulica na Zuckermandli*, tiež *Donauzeile* v roku 1849. Pomenovanie *Ballusova ulica* je z 19. storočia. (Pavel Ballus zomrel v roku 1848, bol to prírodovedec, spisovateľ, topograf Bratislavy). Po roku 1945 *Žitavská ulica*. Archeologický výskum v roku 1967 odkryl kanalizáciu zo 17. a 18. storočia, ktorá ústila do Dunaja. Nález mince z roku 1765 dokladal druhú etapu výstavby.

Na západnej strane ulice stáli tri nadväzujúce dlhé poschodové domy. V polovici 19. storočia je zaznamenaných celkom šesť domových vlastníkov. Domy č. 1 až 3 patrili rodine Zaunerovcov ešte aj v roku 1880. Dom č. 5 patrili v roku 1849 Jánovi Štöcklovi a v roku 1880 Tekle Petschovej. Dom č. 7 patrili v polovici 19. storočia Guttmannovcom a v roku 1880 Andrejovi Stampfelovi. Dom č. 2 patrili v roku 1849 Adamovi Naimerovi a v 80. rokoch 19. storočia Michalovi Maixnerovi.

Slepá ulica (*Sack gasse*) vznikla po výstavbe domu č. 30 na nábreží, na konci pôvodnej parcely. Pôvodný majiteľ domu č. 21 na Žižkovej ulici mal takto nad'alej prístup na Podhradské nábrežie, pretože dom č. 30 mal dva rovnaké kamenné portály vedľa seba; jeden viedol do domu, druhý slúžil ako priechod cez parcelu z domu na Žižkovej ulici. Pomenovanie (Slepá ulica) dostáva až v 19. storočí, keď boli vo dvore postavené dve nové obytné budovy.

Podhradské nábrežie, dom č. 20. Vstupná sieň hostinca, po oboch stranách sú portály. Odtiaľto viedli schodiská do pivníc zo 17. storočia (podľa Piffľa, 1970).

Žitavská ulica, domy č. 1, 3 a 5. Pôdorys pivníc a pôdorys prízemnia. Žitavská ulica, domy č. 1, 3 a 5. Pohľad a rez (podľa Piffľa, 1969).

Zuckermandel

Popradská ulica spájala Žižkovu ulicu s nábrežím medzi domom č. 23 a 25 na Žižkovej a ústila medzi domami č. 32 a 34 na Podhradskom nábreží. Tu bolo vyvýšené miesto na skalnom podloží, ktoré prekryvali predsunuté schody pred obidvomi domami. Na západnej strane to bol *hostinec U kotvy*. Ulička mala názov podľa poradia: *3. Seitengasse am Zuckermandl*, *Várallyai harmadik mellék utca*, *Tretia bočná ulica Zuckermandla*, od konca 19. storočia *Strohmayerova*, po roku 1945 *Popradská ulica* (Július Strohmayer bratislavský obchodník, založil základinu pre chudobných, pre mestský lazareť; zomrel v roku 1855).

Ulička bola priechodom pre peších. V polovici 19. storočia tu boli štyri domy: dom č. 1 patrili v roku 1849 Františkovi Eblingerovi a v roku 1880 Fanny Losteinerovej. Dom č. 2 patrili v roku 1849 Ernesovi Handshuchovi, ale o 21 rokov neskôr Gustávovi Böhrovi. Dom č. 3 patrili v roku 1849 Michalovi Frühwirthovi a v roku 1880 Jánovi Lauterbachovi. Dom č. 4 patrili v polovici 19. storočia Aттenszamerovi a Eisvoglovi, o rok neskôr je zapísaný ako majiteľ Fridrich Kruger a v roku 1880 Ján Speneder.

Slatinská ulica spájala Žižkovu ulicu s nábrežím. Pôvodne *4. bočná ulička na Zuckermandli* *4. Seitengasse am Zuckermandl*, *Várallyai negyedik mellék utca*. V 19. storočí bola premenovaná na *Petzlovu ulicu* (mešťan Imrich Petzl, 1800 - 1869; založil základinu pre Mestský polievkový ústav a zanechal aj časť zalesneného pozemku, ktorý bol neskôr upravený na Horský park).

Po roku 1945 dostala ulica názov Slatinská. Jej šírka miestami nepresiahla 120 cm. V ulici boli stáli domy: dom č. 1 vlastnili v roku 1849 dedičia Juraja Petza a v roku 1880 Anna Steinmasslerová de Steinwall. Dom č. 2 patrili v polovici 19. storočia Andrejovi Schnellovi a po roku 1850 rodine Indertovcov. Dom č. 4 patrili v polovici 19. storočia Pfanzeltovcom. Posledným majiteľom bol v roku v 1930 Herman Kelemen. Tu, pri empírovom dome stál aj samostatný dvojposchodový dom vežového typu s vysokým štítom ako relikv pôvodnej zástavby z konca 16. storočia. Mal kamenné nárožie, krížové klenby na prízemí a trémové stropy na poschodiach. Našli sa tu aj fragmenty sgrafita na fasáde a vyrysované stopy slnečných hodín na východnej strane (Piffel 1970, s. 227).

Zuckermandel

Na západnej strane ulice, pri vyústení na Podhradské nábrežie stála budova so skoseným nárožím (č. 48) pôvodne továreň na výrobu vaty a albumín.

Mockovo námestie predtým v 19. storočí *Steinwallovo námestie* (Dr. Steinmassler von Steinwall, osobný lekár arcikniežaťa Karola, veliteľ a víťazných rakúskych vojsk v bitke proti Napoleonovi pri Asperne; Ján Mocko, 1843 – 1911, slovenský cirkevný historik). Pôvodne nepravidelná prieluka medzi zástavbou. Na severnej strane vytvárala hranicu vysoká kamenná stena, nad ktorou prebiehala Žižkova ulica. V 70. rokoch 19. storočia pribudovali ku kamennej stene terénu hasičskú zbrojnicu, ktorú potom prestavali v 20. rokoch 20. storočia. Vtedy upravili aj prepojenie schodmi a rampou medzi námestím a Žižkovou ulicou.

V polovici 19. storočia tu bolo zaregistrovaných sedem domov. Dom č. 1 patril Heimovcom, neskôr Aronovi Lempergerovi a v roku 1880 Márii Würzlerovej. Dom č. 3 patril v roku 1849 Matejovi Stesakovi, potom Jozefovi Záborskému a v 80. rokoch Alžbete Ewanchinovej. Štvrtý dom patril v polovici 19. storočia Samuelovi Kánovi, ale v roku 1880 ho už vlastní mesto Bratislava.

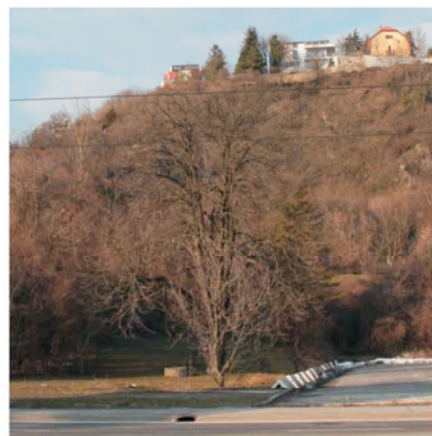
Dom č. 5 patril v roku 1849 Tiboltovcom, v roku 1880 Františkovi Huszárovi. Dom č. 6 patril v roku 1849 Jánovi Wildovi a v roku 1880 Antonovi Pfanzeltovi. Dom č. 7, ktorý patril v roku 1849 Michalovi Manzovi, bol v roku 1880 už majetkom Antona Malaschitza.

Detail priečelia domu č. 48 na Podhradskom nábreží. Dlhá fasáda tvorila dominantu najmä do Mockovho námestia (1968).

Západná strana Mockovho námestia (1968).

Zuckermandel

Východnú stranu Mockovho námestia tvorila dlhá fasáda domu, ktorá bola orientovaná aj na Podhradské nábrežie (dom č. 48). Pôvodne tu bola továreň na vatu a albumín založená v roku 1870, neskôr, po roku 1918 tu vznikli byty pre 60 rodín.

Mockovo námestie (1958).

Mockovo námestie, v pozadí požiarna zbrojnica (1967 a súčasný stav).

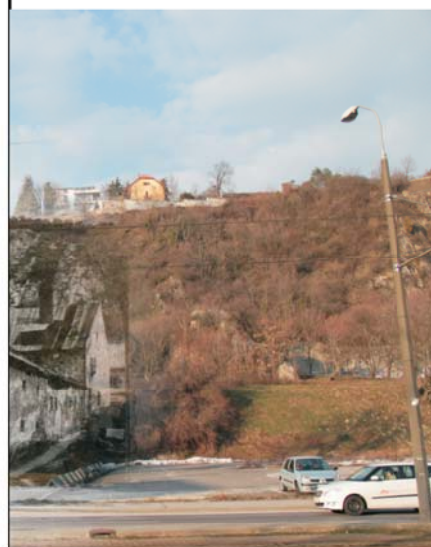
Zuckermandel

Vrátňanská ulica pôvodne *5. bočná ulička na Zuckermandli*, *Várallyai ötödik mellék utca*, *5. Seitengasse am Zuckermandel*. V 19. storočí dostala názov *Brauneckerova* (podľa Antona Brauneckera, významného stavebníka (investora) a inžiniera 18. storočia, ktorý vlastnil prepychový palác na Vydrici a zaslúžil sa o barokovú podobu Žižkovej ulice a jej regulovanej zástavby). Ulička prechádzala medzi domami a v pravom uhle obchádzala múry záhrady židovskej nemocnice. Na Žižkovej ulici bol vstup pri kamennom kríži pri nemocnici a na Podhradskom nábreží ústila medzi domami č. 52 a 54.

V polovici 19. storočia tu bolo zapísaných šesť domov. Dom č. 1 patril v roku 1849 Adamovi Weinhuberovi, neskôr Františkovi Kampfmüllerovi a v roku 1880 Jánovi Braunovi. Dom č. 3 patril židovskej nemocnici.

Rimavská ulica pôvodne *6. bočná ulička na Zuckermandli*, *Várallyai hatodik mellék utca*, v 19. storočí premenovaná na *Mollerovu ulicu* (Johann Daniel Moller, 1642–1712, študoval v Lipsku, Wittenbergu a Štrasburgu; učenec, spisovateľ, v roku 1671 sa stal zástupcom riaditeľa evanjelického lýcea v Bratislave, povýšený do šľachtického stavu). Úzka ulička mala zo strany Žižkovej ulice prístup schodiskom. Na Podhradskom nábreží pôvodne voľný vstup medzi parcelami bol neskôr prekrytý zástavbou. Šírka uličky 140 cm určovala, že bola iba priechodom. V polovici 19. storočia je tu zapísaných sedem domov. V tom čase domy č. 1, 2, 3 a 5 vlastnili členovia rodiny Gyuriánovcov. Dome č. 4 patril Matejovi Kerkerovi, v roku 1880 Matejovi Schusterovi. Dom č. 6 vlastnil v roku 1849 František Würstler a v roku 1880 Zuzana Undesserová. Dom č. 8 vlastnil v polovici 19. storočia Ján Polowitz a v roku 1880 Jozef Wolfin.

Ipel'ská ulica, *7. bočná ulička na Zuckermandli*, *Várallyai hetedik mellék utca*, od 19. storočia *Messerschmidtgasse* (Franz Xaver Messerschmidt, 1736–1783; sochár, významná osobnosť umenia rokoka a klasicizmu, po presídlení z Viedne tvoril a zomrel v dome č. 49 na Zuckermandli), po roku 1945 *Ipel'ská ulica*. Bola to prudko stúpajúca, pôvodne hlboká cesta, ktorá mala šírku len 210 cm. Pri vstupe na Žižkovej ulici stál *dom U Jeleňa*, hostinec, ktorý vlastnil sochár F. X. Messerschmidt.

Domy na Vrátnianskej ulici v čase asanácie, v pozadí sú už výškové obytné domy na Žižkovej ulici (1967). Pohľad na historickú zástavbu nábrežia s projekciou súčasnosti.

Súčasný stav na mieste Vrátnianskej ulice.

Pri vyústení na Podhradské nábrežie stál tzv. *Münzhaus*, barokový dom s predzáhradkou. V ulici boli registrované tri domy. Dom č. 1 patril v polovici 19. storočia Jurajovi Moselovi a v roku 1880 Ivanovi Simonyimu. Dom č. 2 patril v druhej polovici 19. storočia Gyuriánovcom. Dom č. 4 patril v roku 1849 Müllerovi a von Moselovi a v roku 1880 Gottliebovi Lehnerovi.

Zuckermandel

Zuckermandel

Mlynárska ulica, v roku 1743 *Müllerergasse*, *Molnár utca*, rovnaké pomenovanie mala v roku 1879. Bola to voľná plocha prudko stúpajúca k Žižkovej ulici na konci lokality, pri starom ortodoxnom židovskom cintoríne. Vstup na cintorín bol z tejto ulice, portálom pri strážnej budove. Ulica nadväzovala na Karloveskú cestu vysoko nad štrkovým nábrežím Dunaja. Mlyny na Dunaji sa v prameňoch uvádzajú už od stredoveku. Podľa potreby a stavu vody sa premiestňovali po vode na rôzne úseky Dunaja. Mlynárstvo bolo významným odvetvím a výnosným zdrojom príjmov, múka bola aj vývozným produktom. Mlynári vlastnili okrem mlynov aj domy a vinohrady. V roku 1880 sa uvádzajú na Mlynárskej ulici tri domy, v polovici 19. storočia iba jeden dom, ktorý patril rodine Kaiserovcov.

Podhradské nábrežie, tiež *Zuckermandler-Lände* bol úsek dunajského nábrežia od Kostola Najsvätejšej Trojice po starý ortodoxný židovský cintorín. Dnes je tu, pri vyústení tunela pod hradným vrchom, *Pamätník Chatama Sofera*. Pôvodne na nábreží končili dlhé parcely domov na Žižkovej ulici. Boli tu záhrady a rozličné výrobné, remeselnícke zariadenia rybárov, lodiarov, stolárov, garbárov, prevozníkov. Stáli tu aj vodné mlyny na Dunaji. Už od 18. storočia sa nábrežie postupne zastavuje. Nepravidelná línia ulice na nábreží sa stavebne zaplní až v 19. storočí, a to prízemnými a jednoposchodovými domami. V roku 1880 sa tu uvádza 35 domov.

Nábrežie bolo v roku 1910 dláždené bazaltovými kockami. V roku 1914 sa upravuje nábrežie pre električkovú trať, ktorá je dokončená v roku 1919. Jednokol'ajová trať sa rekonštruovala v rokoch 1928 – 1929. V 30. rokoch 20. storočia prechádza dunajské nábrežie veľkou reguláciou. Vtedy bol vybudovaný aj protipovodňový múr. Rozšírenie cesty a zmena električkovej trate sa začína uskutočňovať v roku 1948. S tým súviselo aj postupné búranie domov na nábreží. Plošná asanácia domov na južnom podhradí bola zavŕšená v 60. rokoch 20. storočia.

Domy na Podhradskom nábreží (1931).

Pohľad na strechy Zuckermandla (1970 a 2013).

Hostinec U Dudeka na začiatku Zuckermandla (1968).

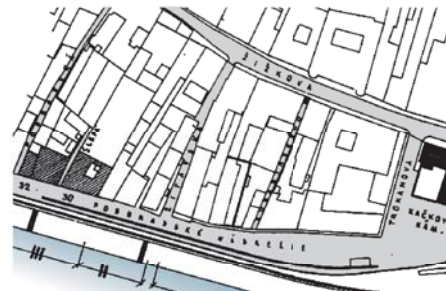
Novobarokový štít hostinca na Podhradskom nábreží č. 1, ktorý bol pristavaný k Domu cechu rybárov a lodníkov (1968).

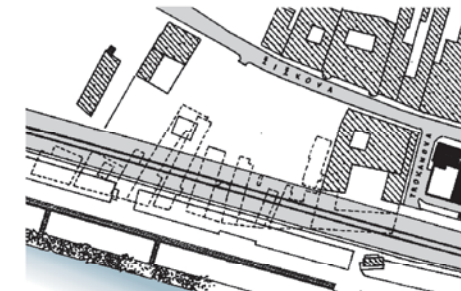
Podhradské nábrežie, dom č. 1 (tiež *Trokanova* alebo *Vítězova ulica č. 1*) objekt pristavaný k východnému priečeliu Domu cechu rybárov a lodníkov na začiatku 20. storočia v štýle novobaroka. Východné priečelie malo široký vstupný portál, nad ktorým bol štít s veľkou dekoratívnou kartušou. Po oboch stranách boli veľké výkladové okná. Bočné fasády (do Žižkovej a Trokanovej ulice) mali štyri a päť okenných osí. Celá stavba bola dekorovaná plastickou bosážou. Dom mal charakter reštaurácie a kaviarne s veľkými halami, vzadu s obslužnými priestormi a bytom. Pred vstupom bola ohradená letná terasa. V 20. a 30. rokoch 20. storočia boli zo strany Žižkovej ulice aj obchodné priestory. *Hostinec U Dudeka* bol obľúbeným miestom Bratislavčanov až do asanácie (po roku 1970).

Situácia južnej strany Zuckermandla v roku 1947 a vo februári 1968, po rozšírení cesty na nábreží (podľa Piffľa, 1970).

1947

1968

Zuckermandel

Podhradské nábrežie, dom č. 4 (parceta č. 939, pôvodne *Trokanova, Vítězova ulica 2*) jednoposchodová obdĺžniková budova z 18. storočia, ktorá bola napojená na južnú terasu pri Dome cechu rybárov a lodníkov. Pôvodne mal dom záhradu s murovaným plotom a vjazd veľkou kamennou bránou. Bol viackrát prestavaný, najprv po roku 1849 a neskôr v rokoch 1925 až 1930. Vtedy dostal nové priečelie s ozdobnou atikou a tzv. benátskymi štítkami podľa renesančného vzoru. V roku 1849 dom patril Jánovi Stöcklovi a v roku 1880 Ruprechtovi Schneiderovi.

Podhradské nábrežie, dom č. 6 (parceta č. 940, pôvodne *Trokanova, Vítězova ulica 6*) poschodová budova s tromi okennými osami v radovej zástavbe pri Kostole Najsvätejšej Trojice. Dom bol postavený na konci 18. storočia a prestavaný v 19. storočí, v roku 1849 patril Ferdinandovi Weichartovi a v roku 1880 Júliusovi Oláhovi.

Domy na pôvodnej Vítězovej ulici na nábreží Dunaja. V pozadí, tesne pod hradom je výletná reštaurácia Belveder s vyhliadkou na Dunaj (1931).

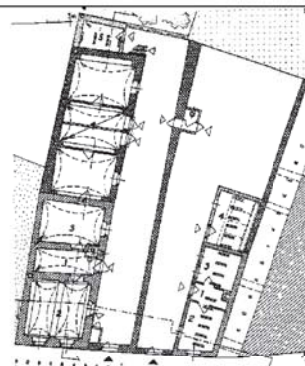
Podhradské nábrežie, dom č. 12 (parceta č. 944) sa skladal z niekoľkých častí. Veľký masívny dom s klenbami z 18. storočia bol poschodový. V južnej časti, s pohľadom na nábrežie boli na prízemí menšie elegantné izby. Na poschodí boli reprezentatívne "predné izby". Pri dome bol krytý prejazd pre vozy. Druhú časť zástavby tvorila prízemná budova s dvoma pivnicami. Tento dom mal prevýšenú povalovú nadstavbu, ako typické nemecké domy. Tam sa skladovalo seno na zimu pre domáce zvieratá. V streche boli tri transportné okná. Trámový strop bol morený na čierne a hrany trámov boli červené. Domy mali niekoľko fáz slohových úprav, identifikovať možno barok, rokoko, empír a štýl eklektiky z konca 19. storočia. Dom č. 12 patril v roku 1849 Andrejovi Hajnovi, v roku 1850 Anne Hajnovej a v roku 1880 Jánovi Lautenbachovi.

Pohľad na strechy domov Zuckermandla (1922).

Podhradské nábrežie, domy č. 14 a č. 16 (parceta č. 946, parceta č. 948) pôvodne veľká parcela hospodárskeho dvora s domom, maštalami a účelovými stavbami. Po polovici 18. storočia bol pozemok rozdelený. Dom č. 14 vznikol prestavbou hospodárskych stavieb. Bol prízemný, mal pulťovú strechu a mal voľný priechod bránou do dvora. Do nábrežia mal jedno okno, ostatné okná a vstup boli z dvora.

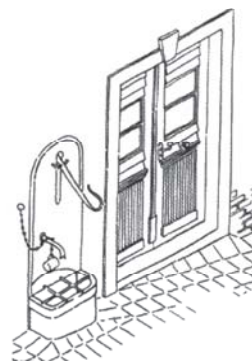
Dom č. 16 bol pôvodný typ trojpriestorového domu zo 17. storočia (zo siene sa otvárala izba a na druhej strane komora). Dom bol sčasti kamenný, mal klenby. Ďalšie priestory domu boli z 18. storočia. Do nábrežia sa otváral dvomi okennými osami; dom mal pulťovú strechu.

Podhradské nábrežie, domy č. 14 16. Pôdorys prízemia (podľa Piffľa, 1970).

Podhradské nábrežie, dom č. 20 hostinec na rohu Žitavskej ulice. Dom bol stavebne založený v 17. storočí a postupne bol prestavaný v 18. a 19. storočí. Pôdorys pivnice, prízemia a poschodia (podľa Piffľa, 1970).

Zuckermandel

Veľkou zaklenutou kamennou bránou sa vchádzalo do dvora.

Dom č. 14 patril v roku 1849 Samuelovi Guttmanovi a v roku 1880 Karolovi Ootherovi.

Dom č. 16 patril v roku 1849 Karolovi Deutschovi, ktorý tu zriadil kaviareň. V roku 1850 patril Lotte Deustchovej a v roku 1880 Terézii Mittayovej.

Podhradské nábrežie č. 20 (parceta č. 950), hostinec Plizertwirt veľký dom na nároží Žitavskej ulice a Podhradského nábrežia mal základy zo 17. storočia. V období empíru (1815) bol prestavaný a nadstavaný o poschodie. Staré kamenné pivnice však boli zachované, mali pruskú tehlovú klenbu na pásach. Viedlo sem pôvodné točité schodisko. Hladké priečelie, členené len horizontálnou oblou korodónovou rímou malo na prízemí reliéfny náznak arkád s pilastrami. Okná na poschodí mali ploché rámovanie. Architektúra mala výraznú korunnú rímou so zubozom. Pôvodný vstup bol v strede trojosového priečelia zo strany Podhradského nábrežia. Na nároží bol veľký kamenný okopník s volútovým zakončením zo 17. storočia. Chránil nárožie domu pred poškodením povozmi. Neskôr hlavný vstup zamurovali a novšie dvere boli zo Žitavskej ulice. Tu, na fasáde bola pôvodná empírová pieskovcová pumpa na vodu, ktorá slúžila verejnosti. Do tohto hostinca chodili na obedy a napivo Sándor Peťófi s redaktorom Józsefom Kolmárom. Pod premalbami na stene boli napísané aj poznámky ceruzkou, ktoré sa týkali práve básnika (podľa A. Piffľa, 1967). Dom patril v roku 1649 Adamovi Naimerovi, v roku 1880 Jánovi Síglovi, neskôr bol majetkom mesta.

Podhradské nábrežie, dom č. 22 (parceta č. 951, Žitavská 1) bol zasunutý za uličnú čiaru. Bol poschodový, mal sedlovú strechu a mal aj malú predzáhradku. Bol súčasťou radu obytných domov na Žitavskej ulici (č. 1, 3).

Dom patril v druhej polovici 19. storočia rodine Zaunerovcov.

Vodná pumpa s výlevkou z obdobia empíru slúžila ako verejná studňa pre okolité domy. Pumpa bola na bočnom priečelí hostinca domu č. 20 na Podhradskom nábreží (podľa Piffľa, 1970). Priečelie hostinca nárožného domu č. 20 na Podhradskom nábreží dostalo nový výraz v období empíru (1958).

Zuckermandel

Podhradské nábrežie, dom č. 24 (parceta č. 954) prízemný dom v radovej zástavbe mal vstup cez prístavbu na západnej strane. Zo strany ulice bol obchod. Za ním sa vo dvore nachádzali ďalšie prístavby. Dom patril v roku 1880 Spitzerovi a Deutschovi.

Podhradské nábrežie, dom č. 26 (parceta č. 958, Žižkova ulica) poschodový dom mal na poschodí tri okenné osi. Na priečelí dominoval druhotne použitý veľký kamenný barokový portál. Dvor uzavierali dve krídla. V roku 1849 patril Anderjovi Wimmerovi, o rok neskôr už Márii Pálfiovej a v roku 1880 Karolovi Kunstädterovi.

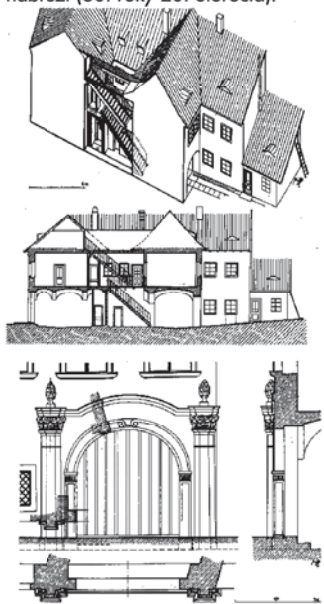
Podhradské nábrežie, dom č. 30 (parceta č. 958) veľký klasicistický dom vznikol na voľnej parcele bývalej záhrady na brehu Dunaja. Patrila k domu č. 21 na Žižkovej ulici. Dom mal smerom na nábrežie päťosové priečelie a dva kamenné portály vedľa seba. Jeden bol vstupom do domu, druhý bol pôvodne priechodom z domu na Žižkovej ulici na nábrežie (neskôr Slepá ulička). Dve obytné krídla uzatvárali arkádové nádvorie. Na prízemní boli zachované klenby. Dom sa označuje ako pálfiovský, z roku 1804. Tento letopočet bol na kovaných mrežových dverách schodiska na pavlačí. V roku 1849 dom patril Antonovi Aignerovi a v roku 1880 Antonovi Pfanzeltovi.

Podhradské nábrežie, dom č. 32 (parceta č. 960) slúžil pôvodne ako hostinec. Stál na skalnej vyvýšenine. Pivnice pod domom boli vysekané do podlažia až po roku 1700, po úprave nábrežia. Dom sa niekoľkokrát zmenil rozličnými prístavbami. V roku 1820 bola pred budovou na nábreží predzáhradka. Neskôr tu postavili lokál, kde sa aj fancovalo. Naposledy bol prestavaný pred rokom 1914. Vzadu vo dvore sa nachádzali hospodárske budovy a maštal'. Po zrušení hostinca v roku 1945 boli hospodárske stavby prebudované na byty. Dom č. 32 patril v roku 1849 Ernestovi Handschuchovi a v roku 1880 Gustávovi Böhrvi.

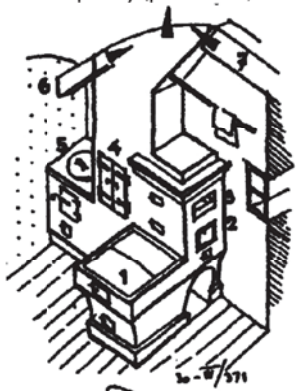
Pôvodná, vo svojom čase moderná kuchyňa z roku 1804 v dome č. 30 na Podhradskom nábreží. Priestor kuchyne bol zaklenutý a takto oddelený od ostatnej časti siene. Murovaná pec mala osobitnú časť na zohrievanie vody v kotle (podľa Piffa, 1970).

Domy č. 24 až 34 na Podhradskom nábreží (30. roky 20. Storočia).

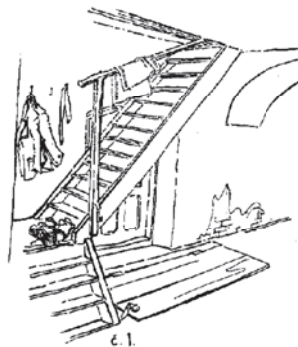
Podhradské nábrežie, dom č. 26. Zameranie barokovej, sekundárne osadenej brány (podľa Piffa, 1970).

Dom č. 30 na Podhradskom nábreží stál pri Slepaj uličke a mal dvojitý portál, jeden viedol do domu, druhý na parcelu za domom. Zameranie uličného priečelia (podľa Piffa, 1970).

Dom č. 30 na Podhradskom nábreží. Pôdorys prízemnia a poschodia (podľa Piffa, 1970).

Podhradské nábrežie, dom č. 36. Dolná sieň so schodiskom na poschodie. Pod schodmi sú padacie dvere do pivnice (podľa Piffa, 1970).

Podhradské nábrežie, domy č. 46, 48 a 50 (30. roky 20. storočia).

Zuckermandel

Podhradské nábrežie, dom č. 34 (parceta č. 967) dominoval nábrežiu, hoci mal iba jedno poschodie. Náročný dom stál totiž na vyvýšenom mieste, na skalnom útese, ktorý sa nachádzal pred domami č. 32, 34 a 36 a bol upravený na široké schodisko. Popri dome č. 34, pri dlhej zadnej stene domu prebiehala úzka Popradská (Strohmayerova) ulička na Podhradské nábrežie. Dom mal jadro zo 17. storočia. Miestnosti v uličnom trakte boli zaklenuté valenou klenbou s lunetami. Po roku 1820 bol v dome hostinec U kotvy. Hostinec mal pôvodne tri vchody: z nábrežia, z Popradskej uličky a z dvora, kde stála ďalšia budova. Prevádzka hostinca sa delila na letnú a zimnú.

V lete bolo pohostinstvo aj v zadnom trakte dvora pod arkádou. Za dvorom bol hospodársky dvor s ďalšími budovami. Tu boli aj veľké maštale pre tri páry koní. Maštale sa prenajímali tak ako inde, až do druhej polovice 19. storočia.

Dom patril v roku 1849 Františkovi Eblingerovi a v roku 1880 mlynárke Fanny Lasteinerovej. V roku 1931 bol majiteľom domu hostinský Ján Oláh, ktorý dal adaptovať miestnosti hostinca, zasypať staršie pivnice a niektoré časti domu zmenil na bývanie.

Podhradské nábrežie, dom č. 36 (parceta č. 968, Žižkova č. 27) nízky jednotraktový dom s pultovou strechou bol pristavaný zo západnej strany k domu č. 34, k *hostincu U kotvy*. Zaberá polovicu úzkej parcely s voľným priechodom do dvora, cez veľký kamenný portál. V roku 1849 dom patril Mosznerovi a Kittseerovi, v roku 1850 Antonovi Eisenmannovi, a v roku 1880 Františkovi Diekasovi.

Zuckermandel

Podhradské nábrežie, dom č. 48 (parceta č. 972, Žižkova č. 33) (tzv. *Vafa*) sa skladal z dvoch architektonických celkov. Na nábreží stál veľký dom s fasádou rozvinutou do šírky, poschodový, so skosenými nárožiami; mal päť okenných osí. Zaberá stavebný blok medzi Mockovým námestím a Slatinskou ulicou a mal po oboch stranách predĺžené krídla. Na tento dom nadväzovali dve dvojposchodové krídla domu z konca 19. storočia. Trinásťosové priečelie bolo bohato členené. Prízemie malo pásy rustiky s vyznačenými klenákmi nad oknami. Stredná časť s rizalitom mala lizény so štruktúrnou omietkou a pod oknami motív vencov. Táto veľká továreň na vatú a albumín z roku 1870 bola po roku 1918 prerobená na pavlačové byty pre 60 rodín.

Dom patril v roku 1849 dedičom Juraja Pwetza, v roku 1880 Anne Steinmasslerovej de Steinwall.

Podhradské nábrežie, dom č. 50 (parceta č. 985) rozmerný poschodový dom na nároží Podhradského nábrežia a Mockovho námestia svojím netypickým náročným stavebným založením obchádzal skalné podložie, pozostatok kameňolomu. Diagonálne vysunuté priečelie však malo výrazný neskorobarokový charakter zo záveru 18. storočia. Dom mal pôdorys v tvare písmena U. Na nábreží mal päť okenných osí a barokový portál, do Mockovho námestia tri okenné osi a malú predzáhradku. Predpokladá sa, že architektom objektu bol Matej Walch, ktorý sa podieľal na barokovej architektúre v centre Bratislavy.

Dom mal prezývku "*kaštieľ*". V roku 1849 patril dedičom Heima, v roku 1850 Aronovi Lambergerovi a v roku 1880 Márii Wuszlerovej.

Podhradské nábrežie, dom č. 62 (parceta č. 1002) poschodový dom označovaný ako "*Münzhaus*" mal na šírku rozvinuté šesťosové priečelie. Asymetricky osadený úzky kamenný portál bol pôvodný, z obdobia baroka. Ušľachtilá architektúra priečelia bola členená korunnou a kordónovou rímsou. Rámovanie okien a podokenné rímsy boli kamenné. Dom sa vyznačoval košovými kovanými mrežami na oknách poschodia (zrejme preložené z príziemia, na mieste zvyčajných žalúziových okeníc). Pred domom bola predzáhradka oplotená vysokým murovaným soklom

Mockovo námestie. Východnú stranu námestia tvoril veľký bytový nájomný dom na Podhradskom nábreží č. 48.

Dom č. 50 na Podhradskom nábreží (1922).

Dom č. 62 na Podhradskom nábreží, tzv. *Münzhaus* patril k "erbovým" domom Zuckermandla. Vyznačoval sa najmä typickými barokovými košovými kovanými mrežami na oknách a oplotenou ozdobnou predzáhradkou (1958).

Domy na konci Zuckermandla na rytine Karola H. Frecha (1920 - 1930).

Podhradské nábrežie, dom č. 68 a vstupný portál do starého ortodoxného židovského cintorína zo 17. storočia.

Zuckermandel

s piliermi a latkovou výplňou jednotlivých polí. Z chodníka viedli k bránke v oplotení schody. Dom mal dvorové krídla, ktoré uzatvárali dvor a záhradu z troch strán. Tak ako uličné krídlo, aj pavlačové krídla mali priestranné byty s vlastnými záchodmi, čo nebolo zvyčajné. Aj vo veľkých nájomných domoch v meste boli ešte začiatkom 19. storočia záchody často iba na prízemí, vo dvore alebo na pavlači.

Pozdĺž východnej strany barokového "*Münzhausu*" viedla úzka strmá lpeľská ulica. Dom mal hodnotné dobové detaily zo záveru 18. storočia a patril k "erbovým" domom Zuckermandla.

V roku 1849 patril Jurajovi von Moselovi, v roku 1880 Ivanovi Simonyimu.

Podhradské nábrežie, dom č. 68 bol domček strážcu starého ortodoxného židovského cintorína zo 17. storočia. Stál na východnej strane cintorína, bol zabudovaný do ohradového múru a mal kamenný portál.

Podhradské nábrežie, dom č. 70 stál na okraji osídlenia Zuckermandla. Patril mlynárskemu cechu na podhradí. V roku 1880 dom vlastnilo Spoločenstvo mlynárov a Rudolf Bánovec.

Nábrežie Dunaja nad Zuckermandlom. Kresba Karola H. Frecha (1920 - 1930). Vľavo spevnený ohradový múr Starého židovského ortodoxného cintorína, v pozadí posledné domy Zuckermandla a Mlynárska ulica.

Pamätník Chatama Sofera

Nábřežie arm. gen. L. Svobodu

Vstupná brána a lávka Pamätníka Chatam Sofer

Pohľad od vstupnej brány Pamätníka Soferom smerom do exteriéru.

Objekt brány Pamätníka Chatama Sofera a letecký pohľad situácie.

Na konci Zuckermandla bol pôvodný Židovský ortodoxný cintorín, o ktorom sa zachovali poznatky od 17. storočia. Naposledy sa na tomto mieste pochovávalo v roku 1847. Vojnový Slovenský štát výmerom zo 4. októbra 1943 rozhodol o zrušení cintorína. V tom čase sa uskutočňovala regulácia dunajského nábřežia a výstavba tunela pod hradným vrchom, ktorý mal slúžiť aj ako protiletcecký kryt. Z celého historického cintorína na podhradí sa vďaka veľkej obetavosti a úsiliu židovskej náboženskej obce podarilo zachovať na pôvodnom mieste rabínsky okrskok. Tvoria ho 23 hrobov najvýznamnejších svetovo známych osobností. Nad týmito hrobmi bol postavený betónový skelet a zemný násyp. Na dlhý čas sa miesto starého cintorína stratilo pod zemou. Ostačky ostatných zosnulých boli pietne, v schránkach, prenesené do spoločného hrobu na novom židovskom ortodoxnom cintoríne.

Rok 1989 však priniesol aj zavŕšenie mnohoročného úsilia s cieľom vytvoriť na tomto mieste pamätník, ktorý by pripomenul význam miesta. Spoločnou vôľou a pomocou mnohých boli vytvorené podmienky, aby na tomto mieste vznikol dôstojný pamätník - memoriál. Prispel k tomu primátor mesta Bratislavy, medzinárodný výbor na záchranu hrobov mudrcov z Bratislavy so sídlom v New Yorku a Židovská náboženská obec Bratislavy.

Pamätník Chatama Sofera

Na mieste starého ortodoxného cintorína sa realizovali nutné úpravy terénu tak, aby neboli porušené židovské náboženské predpisy. Trasa električky z tunela bola odklonená tak, aby bolo možné vytvoriť a vymedziť plochu pod svahom hradného vrchu. Pamätník tvoria tri navzájom prepojené časti. Prvú časť vytvára modlitebňa a priestor expozície s príslušenstvom. V druhej časti je prístupná zachovaná časť pôvodného cintorína. Podzemný zaklenutý priestor má dominantu v podobe mohyly so sklenenými prvkami, ktoré odrazom slnečných lúčov nesú symbolický význam svetla. Tretiu časť areálu vytvára komunikácia vstupného chodníka, ktorá sa nedotýka terénu nad hrobmi.

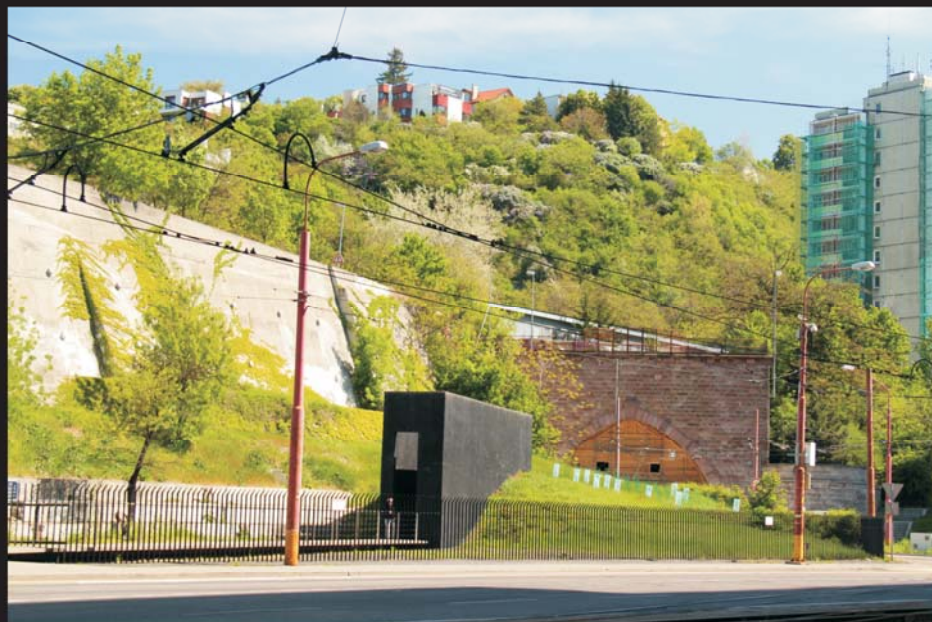
Význam Pamätníka Chatama Sofera je prezentovaný uzavretou, striedanou kompozíciou architektúry na vymedzenom území so zachovanými hrobmi rabínskeho okrsku historického židovského ortodoxného cintorína.

Areál pamätníka, (projekt Ing. arch. M. Kvasnicu) bol dokončený v roku 2002.

Detail sklenených stél v exteriéri

Situácia Pamätníka na mieste pôvodného Ortodoxného židovského cintorína zo 17. storočia a ústie tunela pod hradom z roku 1943.

Pamätník Chatama Sofera

Interiér vstupnej časti Pamätníka Chatam Sofer

Podzemný priestor s hrobmi a náhrobníkmi najvýznamnejších osobností. V pozadí sú uložené fragmenty náhrobkov.

Pohľad na rabínsky okrsek v podzemí Pamätníka.

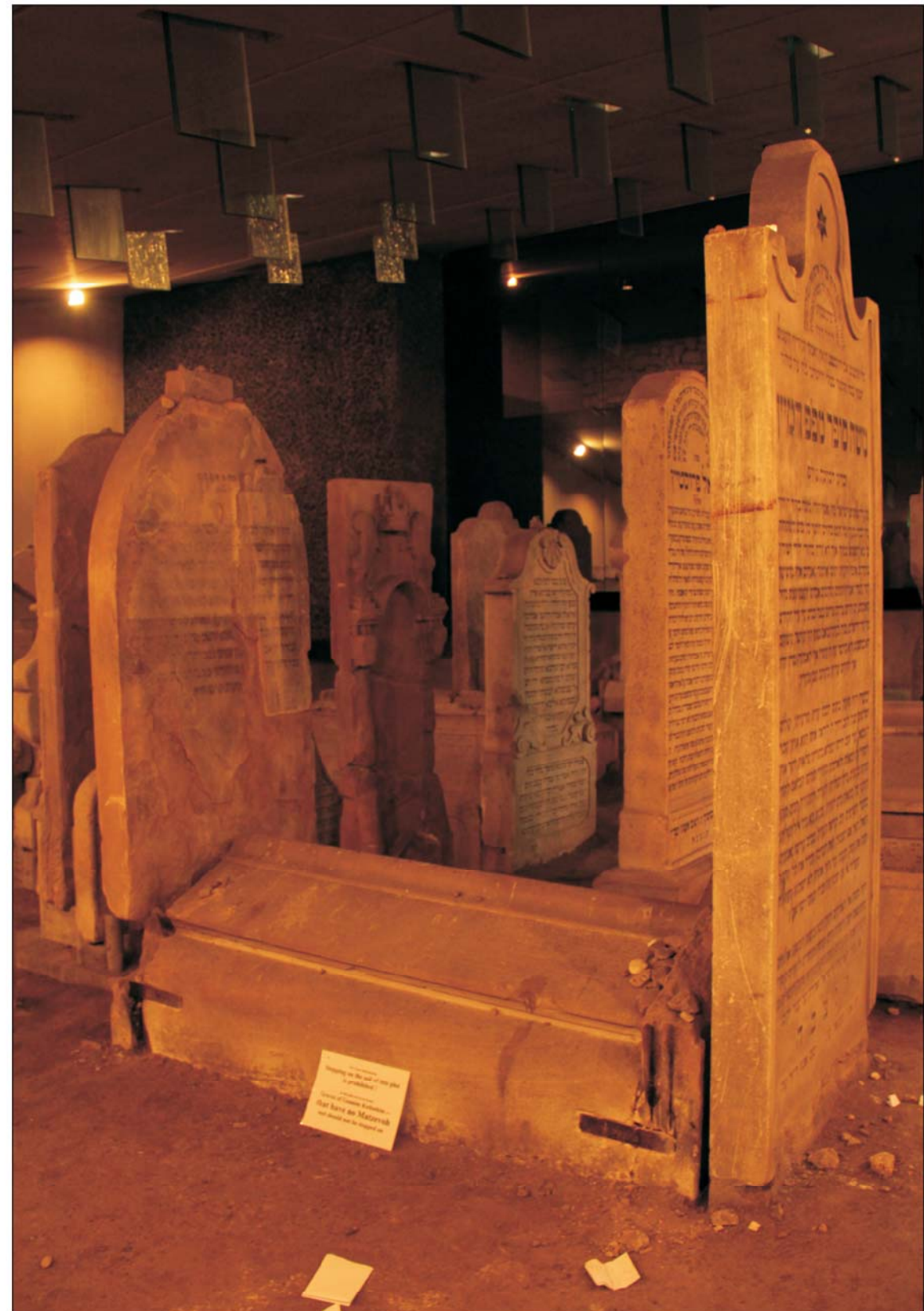

Pamätník Chatama Sofera

pohľad na zachované hroby a náhrobky významných osobností židovskej náboženskej obce.

Miesto posledného odpočinku Chatama Sofera.

Cintoríny na Žižkovej ulici

v lokalite starej Karloveskej cesty (Karlsdorferstrasse, Károlyfalvi út)

Situácia cintorínov na Žižkovej ulici (starej Karloveskej cesty) na pláne mesta Bratislavy od V. V. Mészároša z roku 1931 v Archíve mesta Bratislavy.

Starý Židovský ortodoxný cintorín, kde sa pochovávalo od 17. storočia do roku 1847. (20. roky 20. storočia).

Súčasná situácia Pamätníka Chatama Sofera, nábrežie Dunaja a výšková budova na konci Žižkovej ulice (Zuckermanndla) zo 70. rokov 20. storočia.

Na konci Zuckermanndla, na jeho severnej strane sú dnes vo svahu tri cintoríny, ktoré boli založené v 18. a 19. storočí. Avšak prvým a najstarším cintorínom, ktorý tu bol už pred 17. storočím, bol židovský cintorín v miestach, kde dnes ústi tunel pod hradným vrchom.

Na tomto mieste dnes stojí Pamätník Chatama Sofera (Chatam Sofer Memoriál).

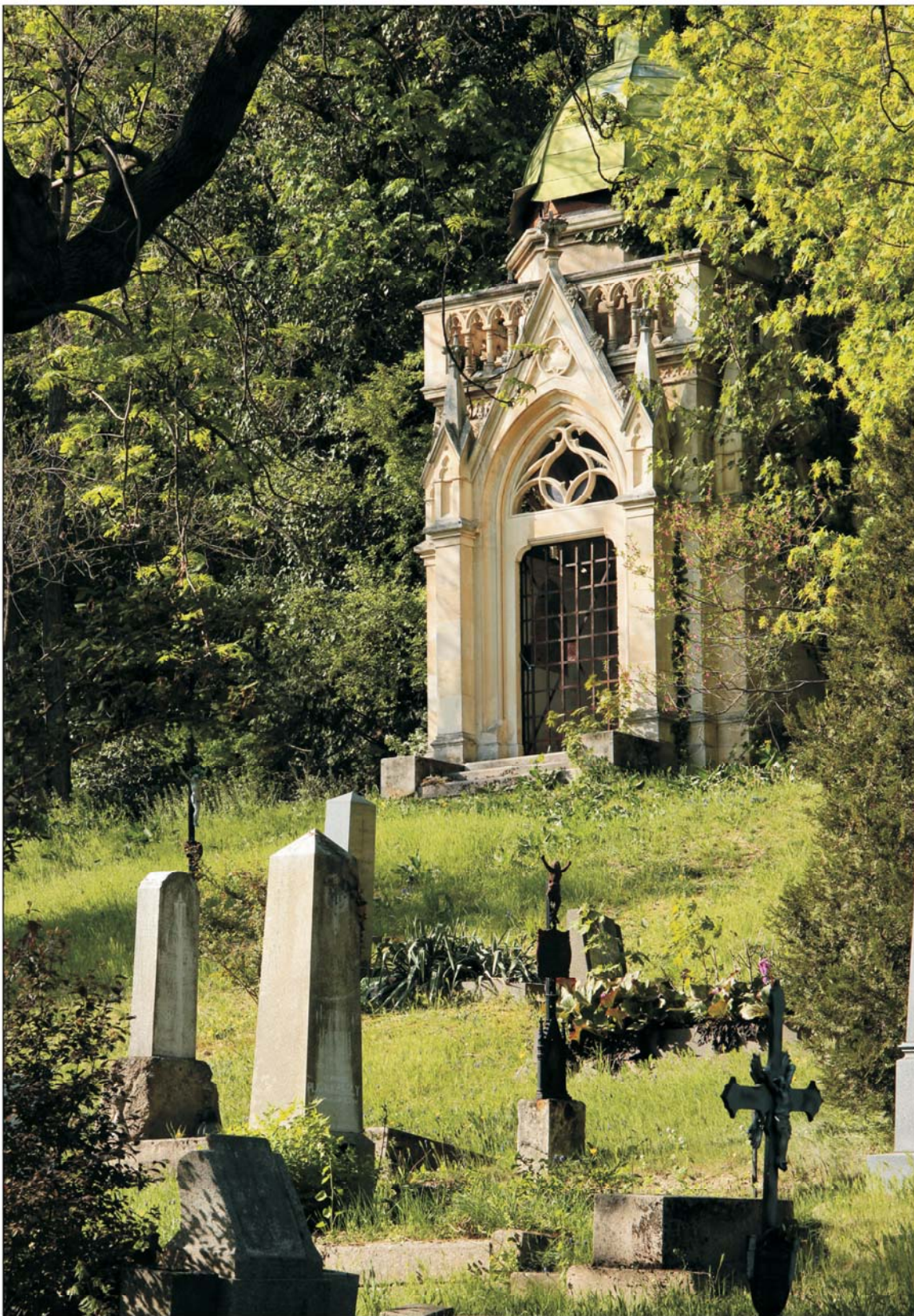
Starý Židovský ortodoxný cintorín

Židovský cintorín sa spomína na podhradí už v roku 1606 (Horváth 1990, s. 316). A hoci existujú hypotézy, že mohol byť aj na inom mieste, zatiaľ to nie je potvrdené. Preto sa naeraz predpokladá, že aj pôvodný ortodoxný židovský cintorín bol na konci Zuckermanndla pri Dunaji (Horváth 1970, s. 262). Na tomto mieste sa pochovávalo zrejme aj v čase, keď sa na podhradí usadila židovská komunita pod ochranou županov Pálfiovcov, teda po roku 1526. Aj na základe fragmentov náhrobkov sa predpokladá, že Židia na tomto mieste pochovávali už pred polovicou 17. Storočia (Hradská 2008, 154).

V roku 1670 bol založený ortodoxný pohrebný spolok Chevra kadiša (pohrebné bratstvo). K jeho funkciám patrilo udržiavanie pohrebiska a pochovávanie, ale aj starostlivosť o chorých a sociálna dobročinnosť. Úradné povolenie na zriadenie cintorína obec získala v roku 1696.

Na cintoríne boli hroby nanovo prekryté zeminou dva razy, a to v roku 1810 a 1825. Napokon bol cintorín v roku 1847 uzavretý a už sa tam nepochovávalo. Toto významné miesto, kde sa nachádza aj hrob rabína Moše Schreiberera (Chatama Sofera) a ďalších významných osobností židovskej obce, mal byť v roku 1943 na základe úradného rozhodnutia zrovnaný so zemou. Za veľkých strastí a obetí židovskej obce boli ostatky a náhrobky z cintorína napokon prenesené na nový Židovský ortodoxný cintorín. Na pôvodnom mieste sa podarilo zachovať iba rabínsky okrskok, ktorý bol prekrytý betónovými platňami. Po dlhoročnom úsilí bol na tomto pietnom mieste vytvorený Pamätník Chatama Sofera.

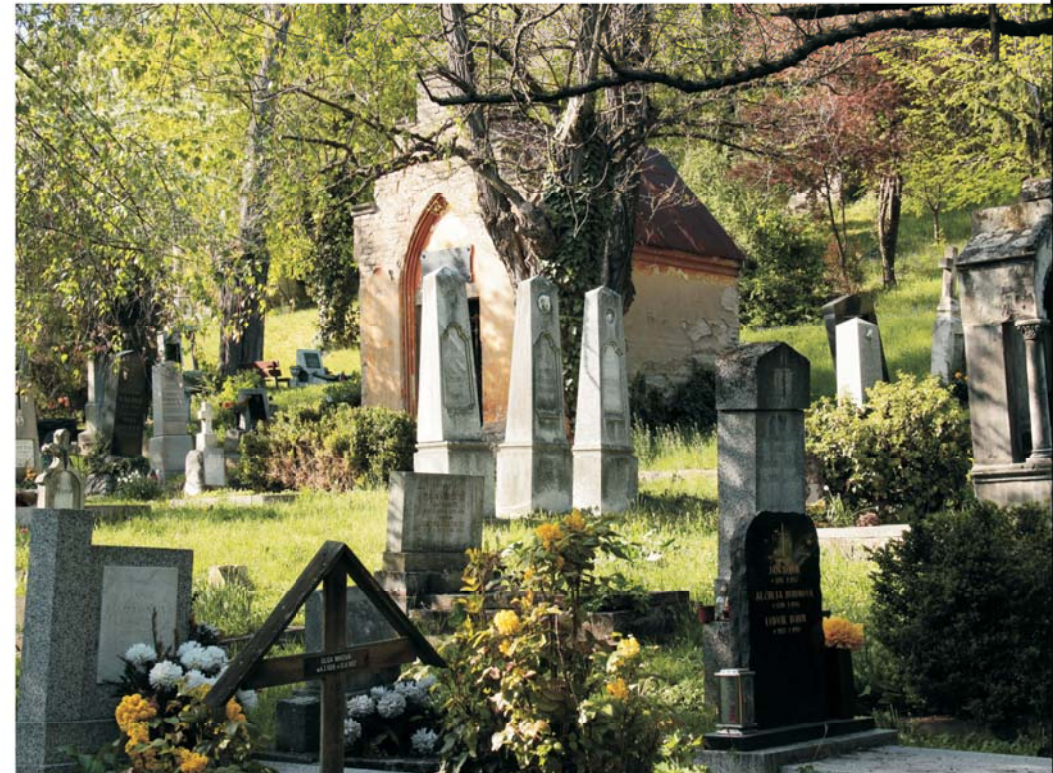
Cintoríny na Žižkovej ulici

Katolícky Cintorín sv. Mikuláša

Na ceste z bývalej Žižkovej ulice, vo svahu pri zaniknutom kameňolome na starej Karloveskej ceste, je katolícky Cintorín sv. Mikuláša. Bol založený v 80. rokoch 18. storočia. Od roku 1784 tu pochovávali obyvatel'ov podhradia, s výnimkou obyvatel'ov Vydrice, ktorým boli určené mestské cintoríny. Cintorín bol uzavretý v roku 1957. Pôvodný Cintorín sv. Mikuláša bol pri rovnomennom kostole na východnom podhradí, kde sa pochovávalo už od 13. storočia. Nariadením cisára Jozefa II. (1780 - 1790) boli zrušené všetky cintoríny vo vnútri osídlených plôch, preto bol nový cintorín pre obyvatel'ov podhradia otvorený mimo obývanej plochy.

Vstupná brána a pohľady na Mikulášsky cintorín, kde sa pochovávalo v rokoch 1784 až 1957.

Cintoríny na Žižkovej ulici

Nový Židovský ortodoxný cintorín

Nachádza sa na svahu nad starou Karloveskou cestou. Prvý pohreb sa tu uskutočnil 4. februára 1846. Čoskoro cintorín rozšírili, keď bola v roku 1869 od Bratislavskej kapituly zakúpená príľahlá plocha. V roku 1926 bolo prikúpené ďalšie územie. Pôvodnú obradnú sieň postavili v druhej polovici 19. storočia (podľa projektu Ignáca Feiglera). Novú obradnú budovu v štýle funkcionalizmu postavili v roku 1926 podľa projektu architekta F. Weinwurma (1885 - 1942). Sem boli premiestnené aj ostatky a náhrobky z pôvodného židovského ortodoxného cintorína, ktorý bol zrušený v roku 1943. Na pôvodnom mieste ostal iba rabínsky okrskok.

Pamätné tabule obetiam zavraždeným pre príslušnosť k Židovstvu v rokoch 1942 1943.

Nový Židovský ortodoxný cintorín .
Vstupná časť obradnej budovy

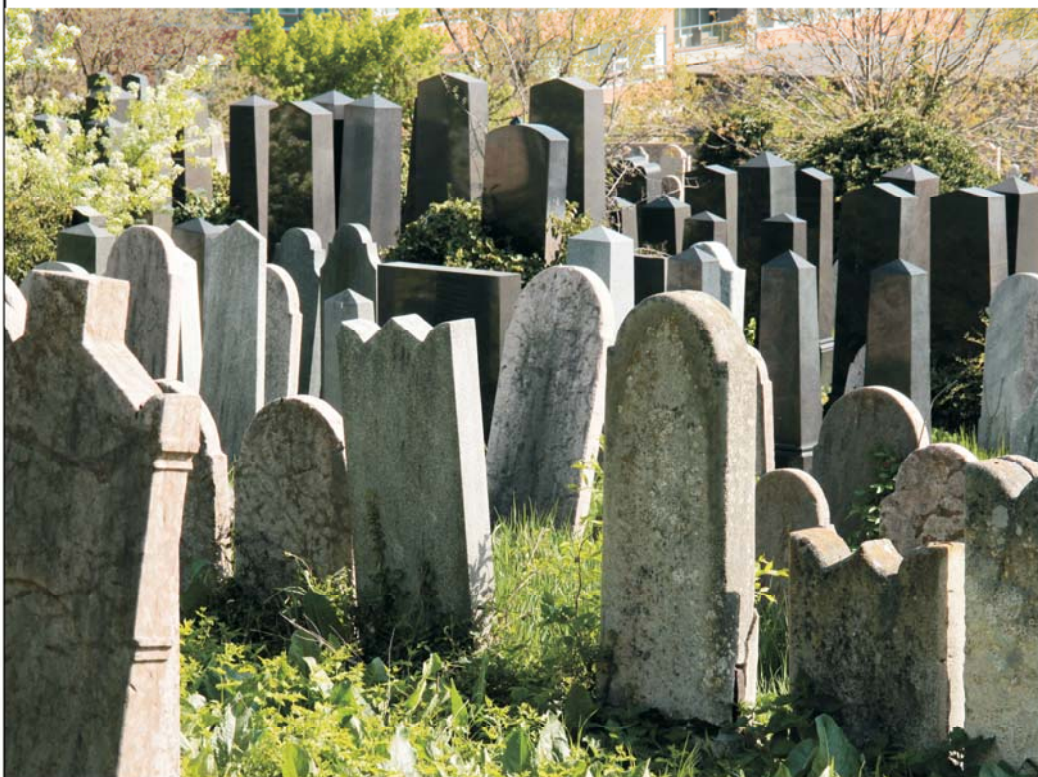
Pôvodná budova obradnej siene z druhej polovice 19. storočia od Ignáca Feiglera. Nový funkcionalistický objekt , postavený na jeho mieste v roku 1926 od architekta F. Weinwurma. Súčasný pohľad obradnú sieň pri starej Karloveskej ceste.

Dva náhrobky z pôvodného Židovského ortodoxného cintorína. Stéla z roku 1711 a stéla z roku 1809, kresby z publikácie Artura Szalataia - Slatinského Die architektonischen Formen der pressburger Friedshofanlagen wydanej v roku 1920.

Cintoríny na Žižkovej ulici

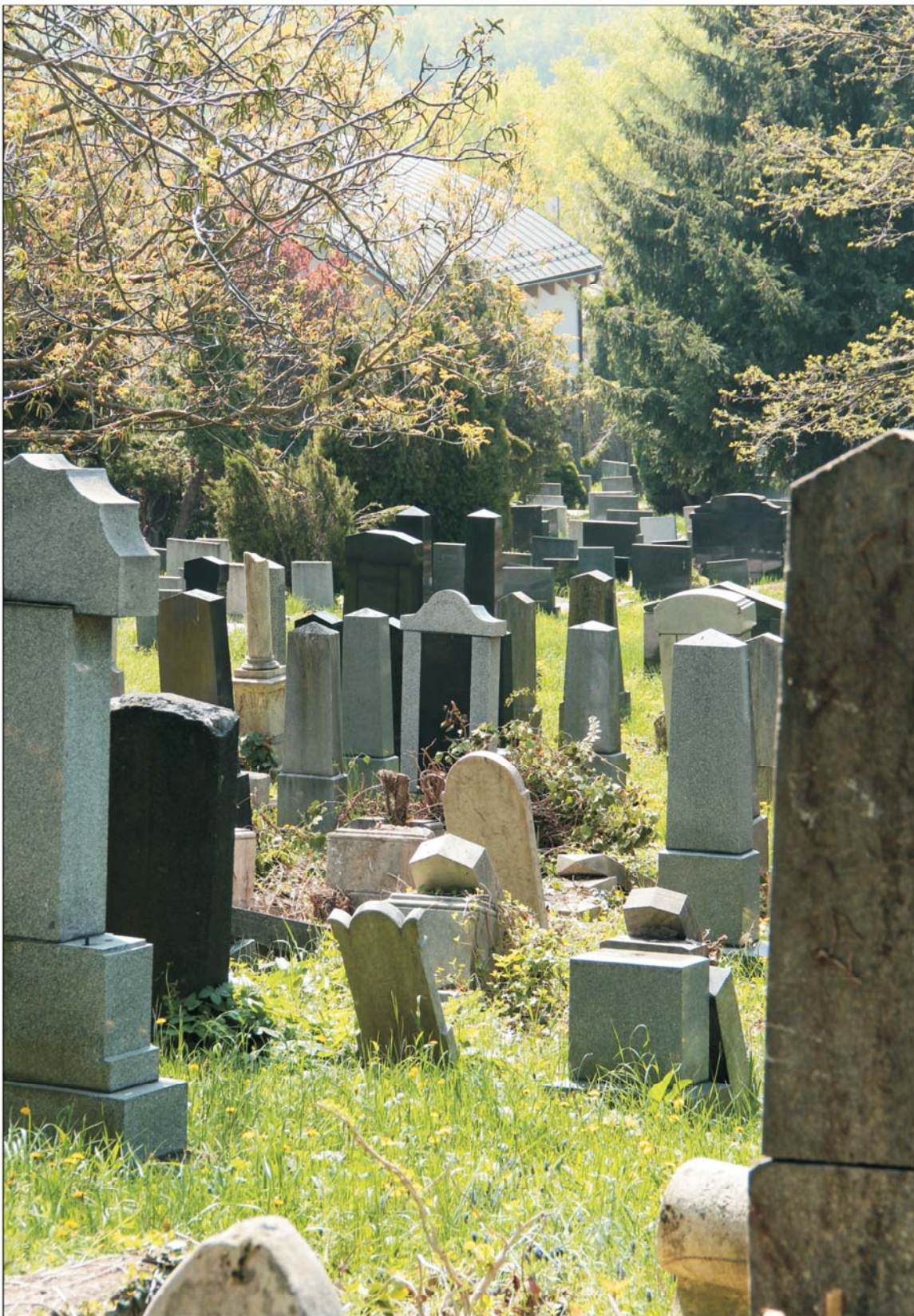
Cintoríny na Žižkovej ulici

Hroby a náhrobky Židovského ortodoxného cintorína z 19. a 20. storočia.

Obradná budova z roku 1926 a vstupná časť cintorína.

Cintoríny na Žižkovej ulici

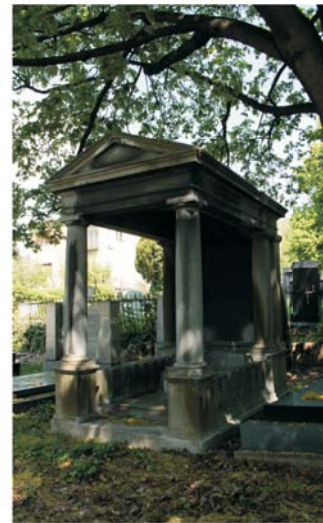
Židovský neologický cintorín

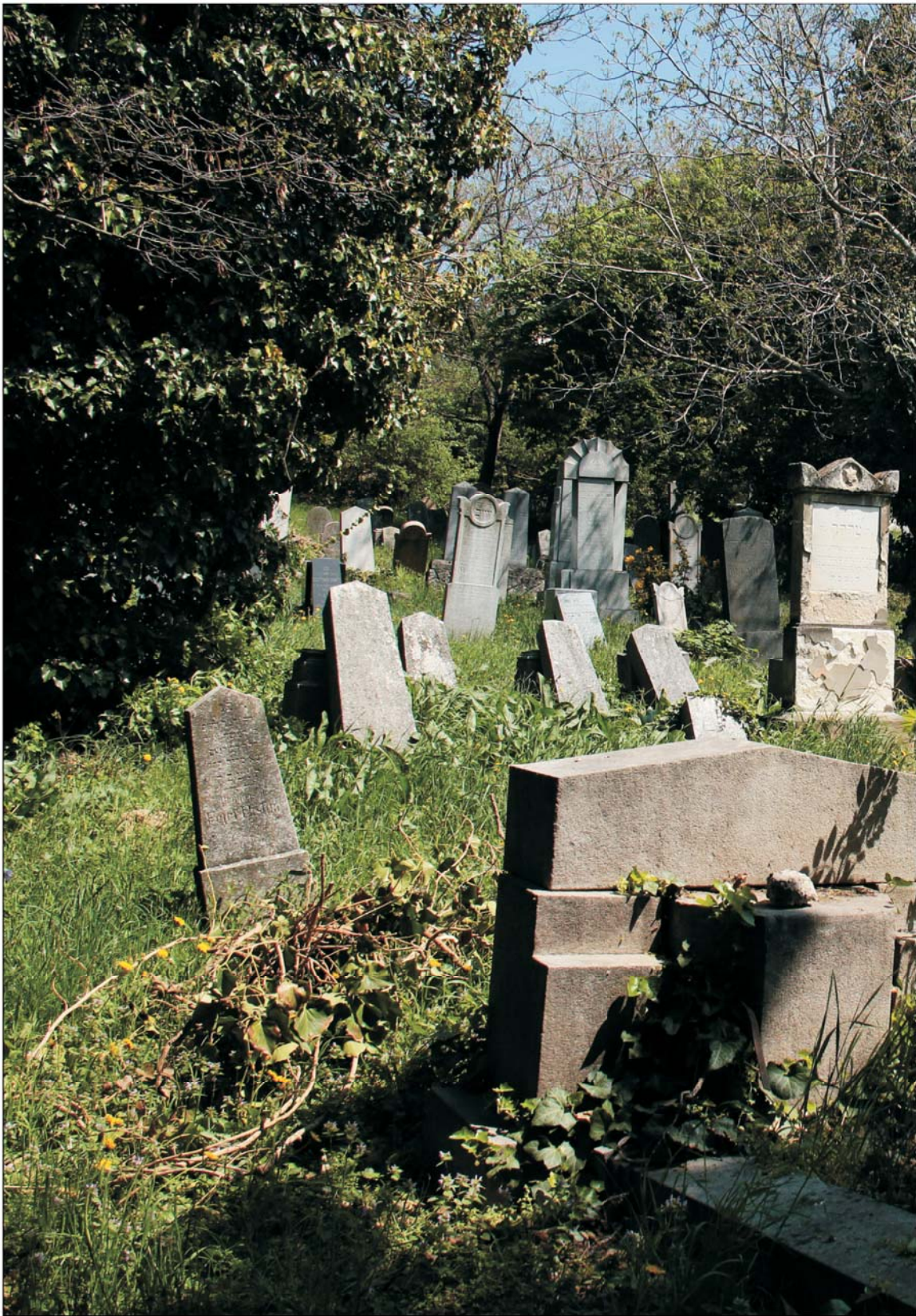
Je vo svahu nad starou Karloveskou cestou. Súvisí so založením kongresovej židovskej obce v roku 1872 a jej spolku *Chevra kadiša*. Pochovávať sa tu začalo v roku 1873. Po roku 1907 obec prikúpila aj pozemok bývalých vinohradov pri cintoríne. Tu bolo možné zriadiť aj rodinné hrobky a pohrebisko pre kohenov. Súčasťou cintorína je aj pamätník obetiam holokaustu.

Vľavo : Pohľad na Židovský neologický cintorín v súčasnosti.

Neoklasicistická rodinná hrobka z konca 19. storočia.

Obradná budova neologickej židovskej obce z poslednej tretiny 19. storočia v eklektickom štýle.

Pohľad na hroby z 19. a 20. storočia
na Židovskom neologickom cintoríne.

Bratislavský rabín Chatam Sofer

(Moše Schreiber)

Chatam Sofer (vlastným menom Moše Schreiber, narodený 7.Tišri 5523 (24.9.1762) vo Frankfurte nad Mohanom, zomrel 25.Tišri 5600 (3.10.1839) v Bratislave) je najvýznamnejšou rabínskou osobnosťou v dejinách židovskej komunity v Bratislave (Prešporku). Možno dokonca povedať, že patrí medzi najlegendárnejších ortodoxných rabínov v židovskej histórii. Súčasná Bratislava je v židovskom svete známa ako mesto Chatama Sofera, ktorý toto mesto preslávil svojim pôsobením v 19. storočí. K jeho hrobu putujú doteraz Židia v celého sveta. Devätnáste storočie môžeme preto bez problémov vo vzťahu k Židom v Prešporku nazvať storočím Moše Sofera a jeho potomkov teda storočím Schreiberovskej rabínskej dynastie.

Mauzóleum Chatama Sofera (dokonca aj názov zastávky električky) pri tunely nám ho pripomína do dnešných čias.

Narodil sa vo Frankfurte nad Mohanom. Jeho otec Šmuel Sofer tam bol učiteľom Tóry a pisárom (od tohto otcovho povolania sa odvodzuje aj meno nemecky Schreiber hebrejsky Sofer slovensky Pisár). Aj zo strany matky Reizl, pochádzal z rodiny učiteľa Tóry, kabalistu a rabína Elchanana.

Soferov talent sa prejavil už v útlom veku. Podľa literatúry začal chodiť do školy už ako trojročný. Výučbe nadaného chlapca sa dva roky venoval vlastný otec. Ako šesťročný začal chodiť do školy k známemu učiteľovi v meste Zalmanovi Chasidovi. Ako deväťročný navštevoval už školu u rabína Natana Adlera. Chatam Sofer sa tak stretol s človekom, ktorý ho nábožensky ale aj ľudsky celoživotne ovplyvnil. Sám o ňom po rokoch napísal: *"Moja ruka sa neodchýlila od jeho ruky a naučil som sa od neho všetko."* Počas štúdií dokonca býval v dome Natana Adlera. Následne začal študovať u hlavného frankfurského rabína Pinchasa Horowitza, ktorý sa stal jeho druhým významným učiteľom. Ako 13 ročný pokračoval v štúdiách v Mohuči u rabínov Michaela Šejera a Tevela. Keď sa ako 16 ročný vrátil do Frankfurtu mal už preštudovaný celý Talmud, s čím sa zdôveril svojho učiteľovi Adlerovi. Po trojročných sporoch medzi Adlerom a židovskou komunitou v meste nakoniec odišiel Adler spolu

Rabín Chatam Sofer

Bratislavský rabín Chatam Sofer

s mladým Soferom do Boskovíc na Morave. V tomto meste pokračoval v štúdiu Talmudu a Tóry s Adlerom, ale začal študovať aj Šulchan Aruch u rabína Šmuela Kellina.

V tejto dobe sa objavilo medzi Židmi v Európe hnutie reformátora M. Mendelsohna, ktorý vydal nemecký komentár k Piatim knihám Mojžišovým. Sofer nebol ochotný prijať tento prístup, pretože pokladal za dôležité, aby bola spojená písaná a ústna tradícia do nedeliteľného celku. Štúdium Tóry mohlo byť úspešné a správne podľa neho jedine vtedy, ak obidve tieto tradície splynú do jedného celku. Mendelsohnovu vysvetlenie podľa Sofera chýbal jeden aspekt ústna tradícia, čo jednoznačne kritizoval.

Následne sa cesty Sofera a Adlera oddelili. Adler mu odporučil, aby odišiel do Prostějova a stal sa učiteľom Tóry. Toto zamestnanie bolo podľa neho jeho najdôležitejším celoživotným povolaním i poslaním. V roku 1785 sa v meste zasnúbil so Sárou, dcérou prostejovského rabína, ktorá sa následne stala jeho prvou manželkou. Sofer sa neskôr stal rabínom v Strážnici na Morave.

V tejto chvíli môžeme ukázať Sofera aj ako človeka sociálneho cítiaceho a pomáhajúceho. Manželia adoptovali v meste sirotu jedného zo zomrelých manželkiných príbuzných. Sofer adoptoval aj Šmuela Straussa, syna svojej zomrelej sestry. Do svojho domu prijal aj Erzu, sirotu po Natanovi Adlerovi, chazanovi synagógy. Práve v Strážnici si začal Sofer zaznamenávať svoje myšlienky o Tóre. Avšak až v roku 1796 vydal svoje prvé halachické responsum. To bol začiatok tradície, ktoré viedla k vzniku najväčšieho Chatamovho diela *Še'elot Vetešuvot Ha-Chatam Sofer*. Toto dielo sa pokladá za jedno z najvýznamnejších halachických diel všetkých čias. Každý židovský vzdelanec v otázkach halachy pozná toto dielo. V Strážnici napísal Sofer aj väčšiu časť svojej poézie, ktoré je v súčasnosti známa pod menom *"Širat Moše"* teda *"Mošeho pieseň"*. V tejto poézii sa inšpiroval sviatkami roka.

Po štyroch rokoch (1784 - 1798) strávených v Strážnici ponúkli Soferovi miesto v Mattersdorfe (dnešné Rakúsko). Cestou do Burgenlandu sa zastavil vo vtedajšom Prešporku. Tu navštívil tamojšieho rabína Meššulama Igra (známeho aj ako *Mešullam Eger Tysmienitz*).

Bratislavský rabín Chatam Sofer

Za rabína Židovskej náboženskej obce v Pressburgu bol zvolený 3. Tišri 5567 (15.09.1806). Po príchode do mesta na Dunaji sa postupne stal významnou európskou rabínskou autoritou. Nekomunikoval s ním len rabíni, ale aj nežidia (dokonca vládni úradníci), keď si potrebovali ujasniť mnohé aspekty židovského života. Nebola to ľahká doba, či už politicky (napoleónske vojny), ale aj z hľadiska duchovných i politických pohybov v židovskej i nežidovskej spoločnosti. Európu postupovala emancipácia Židov. Pomaly sa rúcali múry geta. Židia si začali v novom tolerantnejšom svete hľadať svoje miesto. Na všetky tieto nové otázky bolo treba dávať odpoveď. Chatam Sofer vytvoril z Prešporka postupne jedno z najvýznamnejších centier židovského života vo vtedajšom svete. Jeho obrovský vplyv sa prejavil aj v organizovaní židovskej školy - ješivy, ktorú možno právom považovať za *"židovskú univerzitu"*. Nebol však nejakým "kabinetným" učencom. Ako napísal rabín Baruch Myers *"Z celého Soferovho pôsobenia jednoznačne vyplýva presvedčenie, že učenie Tóry, tak ako je podané v spisoch, a jeho uplatnenie v reálnom živote predstavuje nedeliteľný celok."*

Roku 1812 mu zomrela manželka Sára. O rok neskôr sa oženil so Seril, vdovou po rabínovi Akiva Eigerovi. Roku 1815 sa im narodil prvý syn Šmuel Sinya Sofer, ktorý po smrti otca prevzal miesto hlavného prešporského rabína. Jeho ďalší syn bol Šimon Sofer, rabín v Mattersdorfe a neskôr v Krakove a Reb Juzpa. Štvrtý syn Jicchak Lejb zomrel ako maloletý.

Roku 1819 otvorilo židovské reformné hnutie prvú oficiálnu reformnú synagógu v Hamburgu. Počas bohoslužieb hral organ a modlitby sa čítali nemecky. Proti tomuto vystúpilo 22 rabínov z Nemecka, Uhorska, Talianska, Moravy, Holandska i Francúzska. Sofer bol oslovený, aby vysvetlil kritizovanie týchto novôt. Vystúpil proti tomu principiálne používal *"argumentatio ad rem"* neútočil na jednotlivcov, ale bol zástancom princípov, od ktorých sa židovstvo nemalo odkláňať. Sofer o tom napísal: *"Jedna skutočnosť zničila mojich nepriateľov, a to tá, že ja som nikdy nebojoval proti jednotlivcovi. A preto ma nikdy nikto nepodviedol. A o takéto víťazstvo naozaj nemám záujem. Dával som si veľký pozor, aby som neprišiel do konfliktu s nejakou*

Bratislavský rabín Chatam Sofer

konkrétou osobou. V mojom liste som nikoho nemenoval a na nikoho som neútočil. Nie je to vôbec potrebné, pretože pravda sama bojuje proti klamstvu.“

V roku 1820 otvorili židovskí „reformisti“ školu v Prešporke. V prístupe Sofera a predstaviteľov „reformistov“ môžeme vidieť diametrálny rozdiel v prístupe k vyučovaniu svetských predmetov. Reformisti považovali pokrok vo vyučovaní svetských predmetov za nevyhnutný prostriedok asimilácie, na rozdiel od tradičného štúdia Tóry v ješive. Takéto štúdium považovali za nedostačujúce pre vzdelaného človeka. Proti takémuto prístupu mal Sofer základné výhrady. Tóra predstavovala pre neho božiu múdrosť. Preto automaticky prevyšovala vo všetkom ľudskú múdrosť. Klasické štúdium Tóry vyžadovalo aj určité pochopenie fyzikálnych, matematických i prírodných vied. Vo vtedajšom svete sa však svetské štúdia chápali ako alternatívny spôsob chápania existencie, ktorým by bolo možné nahradiť náboženstvo. Tradičné židovstvo sa pozeralo na vedu ako na disciplínu, ktorá mohla posilniť vieru, ale nemohla ju nahradiť. Je teda jednoznačné, že sa reformisti a Sofer museli dostať do sporov. Sofer si veľmi jasne uvedomil, že pokúšať sa zmeniť židovskú tradíciu, by znamenalo postupne spôsobiť zánik židovstva. V tomto ohľade mal tento ortodoxný rabín pravdu. Tým, že Židia opustili geto, prestal na nich pôsobiť celé stáročia existujúci „antijudaistický“ tlak. Keď získali možnosť mať rovnaké práva ako majoritná (resp. kresťanská) spoločnosť, po čase by to mohlo viesť k strate pôvodnej židovskej identity.

Sofér si počas svojho pobytu v Prešporke našiel spolupracovníkov v rabínoch Danielovi Prossnitzovi a Mordechajovi Toskovi. V boji proti „reformátorom“ mu pomáhal aj predseda židovskej obce Abrahám Hirsch Lemberger.

Vo vzťahu k Soferovému vedeniu prešporskej ješivy treba povedať, že mal niekoľko stoviek študentov talmudistov. Pod jeho vedením sa táto „židovská univerzita“ stala svetoznáma. Absolventi ješivy zohrali významnú úlohu v náboženskom i spoločenskom živote Židov v Európe, keďže jeho študenti talmudisti pochádzali z celej strednej Európy. Neprekvapuje preto, že absolventi Soferovej „Pressburger ješiva“ sa stali hlavnými rabínmi

Bratislavský rabín Chatam Sofer

v Jeruzaleme, Budapešti, v Uhorsku, vo Veľkej Británii, v Britskom spoločenstve národov, Berlíne, vo Frankfurtu, Viedni, Londýne, New Yorku a v mnohých ďalších mestách. Počas svojho života nedovolil Sofer knižne vydať svoje diela, k tomu došlo postupne po jeho smrti vďaka jeho žiakom a synom. Jeho dielo je známe pod názvom „Chidušej Torat Moše“ teda „Nové pohľady na Tóru od Mošeho“. Spojením prvých písmen tohto názvu vznikne „Chatam“ meno pod ktorým sa stal známy v židovskom i nežidovskom svete. Ďalšou významnou prácou je *Torat Moše* jeho biblické komentáre k Piatim knihám Mojžišovým.

Na miesto rabína po smrti Sofera roku 1839 nastúpil jeho syn *Abrahám Samuel Benjamin Schreiber*, ktorý si dal meno *Ktav Sofer* (1815 – 1871). Počas jeho života došlo k rozdeleniu ortodoxného a neologického smeru v Uhorsku. On sám zastával ďalej pozície ortodoxie. Oficiálne k tomu došlo práve po jeho smrti (1872). Po jeho smrti sa stal rabínom jeho syn *Simcha Bunim Schreiber Švet Sofer* (1842 – 1906) Jeho nástupcom sa stal štvrtý predstaviteľ dynastie Schreiberovcov *Akiba Schreiber Daat Sofer*, ktorý roku 1939 emigroval do Palestíny, kde roku 1959 zomrel. Akiba Schreiber preniesol pôsobenie prešporskej ješivy do Jeruzalema, do ortodoxnej štvrte *Mea Shearim*. Za rabinátu Schreiberových potomkov sa rozrástol náboženských život v meste, výrazne sa rozšíril počet náboženských inštitúcií a zariadení.

Eduard Nižňanský

Spracované podľa:

FRANEK, J. *Židovská Bratislava v 19. storočí. In Židia v Bratislave. (ed. P. Salner). Bratislava : Zing Print 1997, s. 42–52.*

GOLD, H. *Židovská náboženská obec v Bratislave v minulosti a súčasnosti. Bratislava : Marenčin PT 2011.*

Gan Sofer (ed. B. Myers). Bratislava 2003.

MYERS, B. *Chatam Sofer (1762–1839). In Židia v Bratislave. (ed. P. Salner). Bratislava : Zing Print 1997, s. 21–41.*

SALNER, P. *KVASNICA, M. Chatam Sofer Memoríál 1762–2002. Bratislava : Zing Print 2002.*

Zuckerman del

Projekty budúcnosti pre Vydricu
a Zuckerman del

Vydrice

Polyfunkčné mestské centrum ZUCKERMANDEL,
celok Žižkova, Bratislava
(Investor : Bratislavské podhradie, s.r.o.)

Zuckerman del

Polyfunkčné mestské centrum ZUCKERMANDEL,
celok Žižkova, Bratislava
(Investor : Bratislavské podhradie, s.r.o.)

Celkový pohľad na Vydricu

Projekt Vydrice je výsledkom skoro sedemročnej práce odborného tímu zloženého z urbanistov, architektov a špecialistov z oblasti pamiatkovej ochrany, dopravy, ekológie a ďalších odborov. Návrh vychádza z výsledkov medzinárodnej verejnej architektonickej súťaže z r. 2007, ktorá bola overená Slovenskou komorou architektov. Členmi súťažnej poroty boli predstavitelia Hlavného mesta Bratislavy, Starého mesta, investora, pamiatkového úradu, ako aj domáci a zahraniční architekti, medzi ktorými boli napr. Eva Jiříčková (Londýn), Peter Gero (Hamburg), a ďalší. Ocenené kolektívy po súťaži vytvorili spoločný tvorivý tím a pokračovali v práci. Ich výsledný návrh je v súlade s Územným plánom zóny Podhradie (*schváleným v Mestskom zastupiteľstve v r. 2006, spracovatelia: AUREX a ateliér BOGÁR KRÁLIK URBAN, 2006*). Zástupcovia spracovateľa ÚPNZ Podhradie mali v prípravnom procese úlohu tzv. master architekta, ktorý dohliadal na súlad projektu Vydrice s regulačnými. Počas spracovania sa projekt prezentoval v médiách a bol predmetom verejných diskusií so zástupcami odbornej praxe a s občanmi.

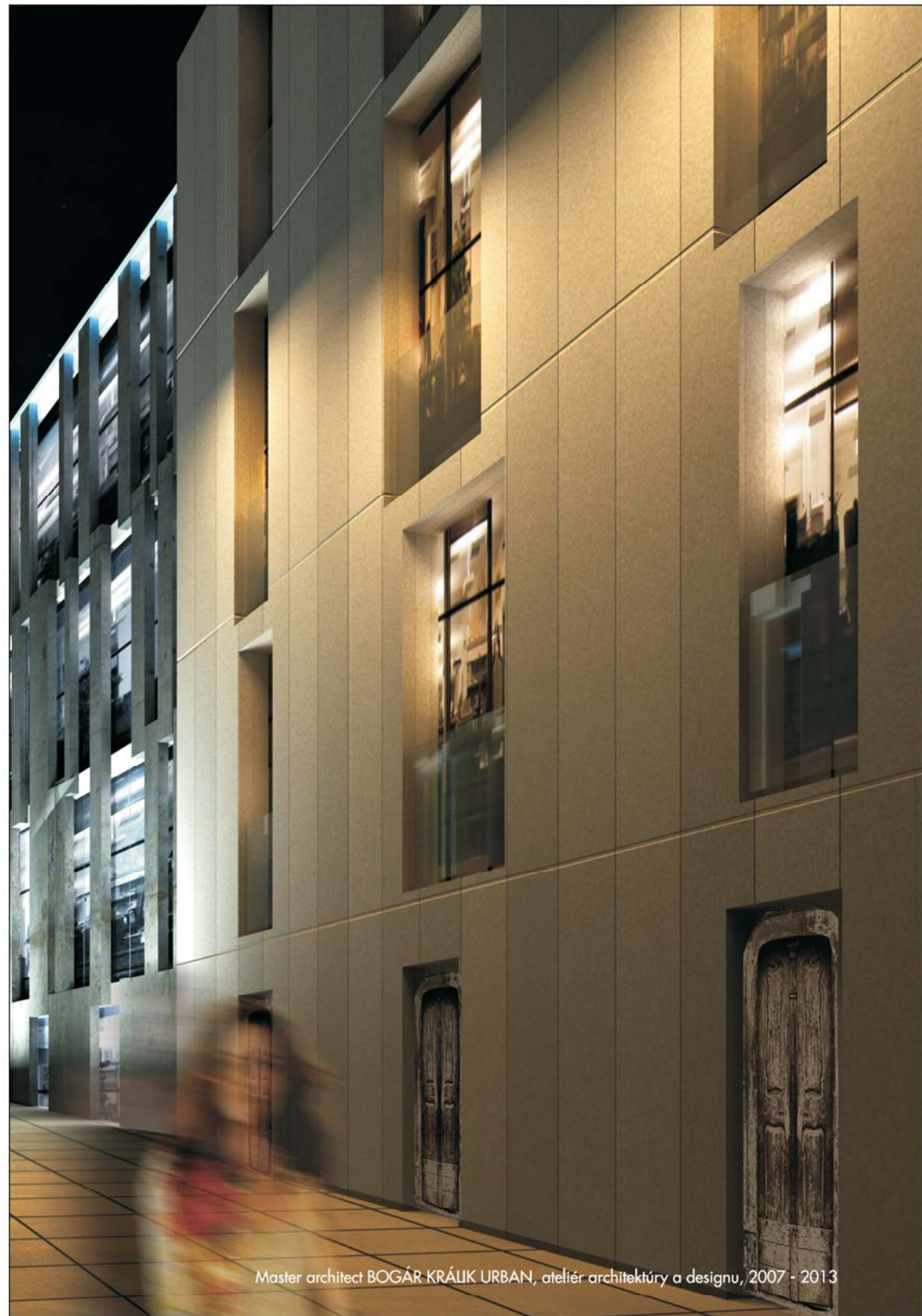
Vydrica

Nový urbanistický priehľad na Dóm Sv. Martina zbudúcej Vydrickej ulice s návrhom 4-podlažných domov.

Vizualizácia priestoru Vydrickej ulice a návrhy objektov na Vydrickej ulici

© autori : T-studio (IT), Vallo-Sadovský, Meliš-Michalko-Lang, Šimkovič (SK), Gawlas (PL)

Master architect BOGÁR KRÁLIK URBAN, ateliér architektúry a designu, 2007 - 2013

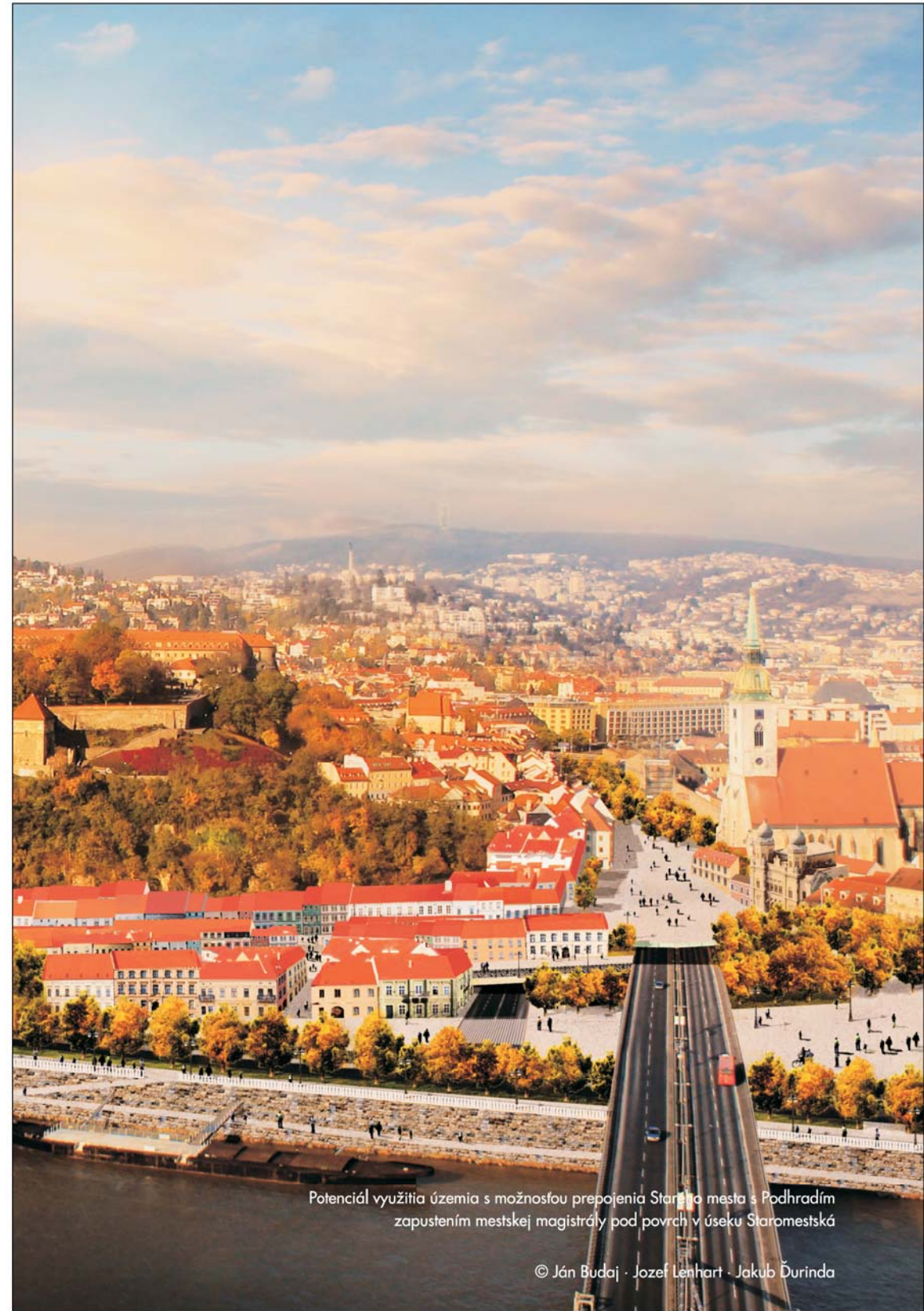

◀ Stav v roku 1945

▶ Stav v roku 2012

▼ Vízia

Potenciál využitia územia s možnosťou prepojenia Starého mesta s Podhradím zapustením mestskej magistrály pod povrch v úseku Staromestská

Použitá literatúra a pramene

ARCHÍV pamiatkového úradu SR
ARCHÍV mesta Bratislavy, Plány ÚHA, Spisy
DOKUMENTÁCIA Mestského ústavu ochrany pamiatok Bratislava.
SÚKROMNÝ ARCHÍV AUTOROV

Fotografie: Archív pamiatkového úradu SR; Archív mesta Bratislavy; súkromný archív autorov.
Autori fotografií: Vesna Alinče, Slávka Bulíková, Štefan Bukšár, Ladislav Borodáč, Ovídius Faust, Hilda Ruttkayová – Fialová, Lýdia Grúberová – Muchová, Jozef Hofer, Miroslav Jurík, Alojz Jursa, Rudolf Kedro, Juraj Kišš, Eduard Nepomuk Kozič, Michal Krátky, Adam Novota, Viera Obuchová, Anton Orlík, Gejza Podhorský, Sauckmayer, Sedílek, F.Silavecký, Stejskalová, Pavol Škorvánek, Zuzana Ševčíková, Jana Víghová, Jaroslava Justová – Závodná, Z. Zemanová, Ľudovít Zelms.

ARCHEOLOGICKÁ TOPOGRAFIA BRATISLAVY.(ed.: B. Polla) Bratislava: Veda, 1991.
BARTL J.: Stredoveký hrad, Podhradie a mesto. In: Dejiny Bratislavy. (edd .V. Horváth- D. Lehotská- J. Pleva). Bratislava: Obzor, 1978
BRATISLAVA Mateja Bela. Bratislava: Obzor, 1984 (1735).
BADA D. a kol. Bratislava: Minulosť a budúcnosť. Bratislava: Občianske združenie Bratislavské ostrovy. Bratislava, 2008.
BAXA P. – FERUS V.: Bratislava mešťana Wocha, 1242–1291. Katalóg expozície. Bratislava, Pallas, 1991.
BENYOVSZKY K. – GRÜNSFELD J. jun.: Obrázky z prešovského geta. Bratislava Albert Marenčin Vydavateľstvo PT, 2002.
BONČO J. – ČOMAJ J.: Búranie Podhradia. Stavba Mosta SNP. Bratislava: Marenčin PT, 2010.
BORSKÝ M.: Synagogue architecture in Slovakia. A Memorial Landscape of a Lost Community. Bratislava: Jewish Heritage Foundation Menorah, 2007.
BOTEK A.: Stredoveký portál s hebrejským textom. Nezodpovedané otázky. In: Zborník Múzea mesta Bratislavy, Bratislava XVIII, 2006, s.49–62.
CMOREJ J. – GAŽO M.: Pressburg Pozsony Bratislava 1883–1919. Bratislava: Práca, 1991.
DEJINY BRATISLAVY. (ed. Horváth, V. Lehotská, D. Pleva, J): Bratislava: Archív hlavného mesta Bratislavy a vydavateľstva Obzor, 1978.
DEJINY BRATISLAVY 1. Brezalauspurc na križovatke kultúr. Od počiatkov do prelomu12. a 13.storočia. (edd: J. Šedivý T. Štefanovičová). Bratislava: Slovart, 2012.
FERUS V. – BAXA P.: K stavebnému vývoju a podobe mestského opevnenia Bratislavy v 14. a 15. storočí. In: Pamiatky a príroda Bratislavy 7. Zborník MSPSOP, Bratislava, 1982, s. 149–164.
FIALA A.: Vývesné štíty zo starej Bratislavy. In: Pamiatky a múzea, číslo 43, 1994, s. 2, s. 35–36.
FIALA A. – ŠULCOVÁ J. – KRÚTKY P.: Bratislavský hrad. Bratislava: Alfa press, 1995.
FEDERMAYER F.: Rody starého Prešporka. Bratislava: MONADA atelier s.r.o. Bratislava, 2003.
FRANCOVÁ Z. – GRAJCIAROVÁ Ž.: Bratislavská maliarska rodina Majschovcov. Katalóg výstavy. Bratislava, Galéria mesta Bratislavy, 2001.

Použitá literatúra a pramene

GÁL E. –SALNER P.: Sprievodca židovskou Bratislavou. Bratislava: Židovská náboženská obec Bratislava, Inštitút judaistiky UK, 2000.
GOLD H. a kol.: Židia v Bratislave v minulosti a súčasnosti. Bratislava: Marenčin PT, 2010 (1932).
GOLD H. a kol.: Židovská náboženská obec v Bratislave v minulosti a súčasnosti. Bratislava: Marenčin PT, 2011 (1932)
HANZELOVÁ Z.: Karol Hugo Frech: Medzivojnová Bratislava. Katalóg výstavy, GMB, 1994.
HOLÁK J.: Topografia bratislavského Podhradia v 18. a 19. storočí. In: Bratislava. Spisy Mestského múzea 4. Bratislava 1969, s. 57–163.
HOLÁK J.: Slobodné kúrie, meštianske domy a výsadné hostince na bratislavskom podhradí. In: Bratislava, Spisy mestského múzea, VI, 1970 s. 179–197.
HOLČÍK Š.: Dom rybárskeho majstra Heybla na Vydrici. In: Staromestské noviny, 16.2.2008.
HOLČÍK Š.: Dom pekárskej rodiny Habermannovcov. In: Bratislavské noviny 2008, číslo 13, s.11.
HOLČÍK Š.: Rybné námestie bolo Novým sídliskom. In: Bratislavské noviny 2011, číslo 18, s. 7
HOLČÍK Š.: Zbúraná synagóga vraj bola hanbou. In: Bratislavské noviny 2011, číslo 6, s. 11.
HOLČÍK Š.: Karl Vesque kreslil aj skice Prešporka. In: Bratislavské noviny 2011, číslo 43, s. 11.
HORVÁTH V.: Bratislavský topografický lexikon. Bratislava: Tatran, 1990.
HORVÁTH V.: Vznik a vývin cintorínov v Bratislave do roku 1018. In: Bratislava. Spisy Mestského múzea v Bratislave, zv. VI. Martin: Osveta, 1970, s.245–265.
HRADSKÁ K.: Židovská Bratislava. Bratislava: Marenčin PT, 2008.
HRADSKÁ K.: Slobodomurárske lóže v Bratislave. Bratislava: Albert Marenčin Vyd . PT, Vydavateľstvo Ivan Štefánik, 2005.
JANKOVIČ V.: Ulice a námestia historického jadra Bratislavy. In: Zborník Slovenského národného múzea 66. História 12, 1968, s. 187–236.
JANKOVIČ V.: Z dejín bratislavského Podhradia a mesta. In: Bratislava. Spisy Mestského múzea 6, 1971, s. 11–30.
KALENDÁR 1994, fotografie zo zbierky Františka Tomíka. Bratislava: DM Bussines, 1994.
KELETI M.: Franz Xaver Messerschmidt a umenie konca 18.storočia.In: Rusina, I. a kol.: Barok. Bratislava: SNG,1998, s. 90–92.
KOVÁČ D.: Bratislava 1939–1945. Mier a vojna v meste. Bratislava: Albert Marenčin Vydavateľstvo PT, 2006.
KOWALSKÁ E.: Školské reformy v Uhorsku a ich výsledky: židovské školy pod kontrolou štátu. In: Judaica et holocaustika. Acta historica Posoniensia XVIII, ed. V. Mucska. Bratislava, FiF UK Bratislava, 2012, s.128–138.
KRESÁK F.: O povahe a autorstve manieristických interiérov Bratislavského hradu. In: ARS. Úloha pamiatky. Bratislava: Veda SAV, 1990, s.45–57.
KRIŽANOVÁ E. – ÚRADNÍČEK V.: Bývalý Pálffyho letohrádok na Zámockej ulici číslo 47 v Bratislave. In: Pamiatky a múzea, 19, 1988, číslo 4, s.16–18.
KRIVOŠOVÁ J.: Synagógy v Európe a na Slovensku. In: Architektúra a urbanizmus, XXXVIII, 2004, číslo 3–4, s. 105–114.
LUKÁČOVÁ E. – POHANIČOVÁ J.: Návraty k stredovekej a orientálnej inšpirácii v architektúre synagóg na území juhozápadného Slovenska. In: Architektúra a urbanizmus, XXXVIII, 2004, číslo 3–4, s. 175–198.

Použitá literatúra a pramene

- LUKÁČOVÁ E. – POHANIČOVÁ J.: Rozmanité 19. storočie. Bratislava: Perfekt 2008.
- MALASCHITZ W.: Zuckermandel mojej mladosti. Bratislava: Marenčin PT, spol.s r.o., 2012.
- NAGAJOVÁ P.: Príspevok k dejinám bratislavských Židov za vlády Anjuovcov. In: Judaica et holocaustika. Acta historica Posoniensia XVIII, ed. V. Mucska. Bratislava, FiF UK Bratislava, 2012, s. 54–60.
- NÉMETH A. – KUTIŠOVÁ E. – TAHY A.: Revitalizácia Židovskej ulice Bratislava, Staré Mesto. In: Regulačný dostavby bloku z hľadiska pamiatkovej starostlivosti. MUOP Bratislava, november 1997, r. k. p. Dokumentácia MUOP.
- NOVÁK J.: K počiatkom Bratislavy mesta. Sfragistická štúdia. In: Historica, Bratislava: FF UK, 1964, roč. XV, s.127139.
- NIŽŇANSKÝ E. – BÚTORA I. a kol.: Stratené mesto. BratislavaPozsonyPressburg. Kto zbúral Podhradie. Národy a etnické čistky v Bratislave v 20.storočí. Bratislava: Marenčin PT, 2011.
- PÖTZL MALÍKOVÁ M.: F. X. Messerschmidt a záhada jeho charakterových hláv. Bratislava: Marenčin PT, 2004.
- OBUCHOVÁ V.: Bratislavské mestské hostince- prepriahacie stanice. In Pamiatky a múzeá 1998, 4, s.21–25.
- OBUCHOVÁ V.: Návštevy Márie Terézie v uršulínskom kláštore v Bratislave vo svetle miestnej kroniky, r.k.p., Prednáška na konferencii Bratislava v čase Márie Terézie. Bratislava, Primaciálny palác, 29. novembra 2010.
- OBUCHOVÁ V. – JANOVÍČKOVÁ M.: Každodenný život a bývanie v Bratislave v 19. a 20. storočí. Bratislava: Marenčin PT, 2011.
- OBUCHOVÁ V.: Výsledky archívneho výskumu k synagógam na Podhradí v Bratislave, r. k. p., január 2012.
- ORTVAY T.: Ulice a námestia Bratislavy. Staré Mesto. Bratislava: Albert Marenčin Vydavateľstvo PT, 2006 (1905).
- ORTVAY T.: Ulice a námestia Bratislavy. Podhradie. Vydavateľstvo Marenčin PT, 2003.
- PIFFL A.: Architektonický a stavebný vývin bratislavského Podhradia I. In: Bratislava. Spisy Mestského múzea v Bratislave, zv. III. Bratislava: Obzor, 1967, s.197–236;
- PIFFL A.: Architektonický a stavebný vývin bratislavského Podhradia II. In: Bratislava. Spisy Mestského múzea v Bratislave, zv. IV. Martin: Osveta, 1969, s.177–166
- PIFFL A.: Architektonický a stavebný vývin bratislavského Podhradia III. In: Bratislava. Spisy Mestského múzea v Bratislave, zv. V 1969. Martin: Osveta, 1970, s.23–60.
- PIFFL A.: Architektonický a stavebný vývin bratislavského Podhradia IV. In: Bratislava. Spisy Mestského múzea v Bratislave., zv. VI, Martin: Osveta, 1970, s.201.143.
- PIFFL A.: Zápas o Bratislavský hrad. Denník 1948–1972. Bratislava: Albert Marenčin Vydavateľstvo PT, 2007.
- PODROBNÝ POVRCHOVÝ UMELECKO-HISTORICKÝ a architektonický prieskum urbanistických blokov Bratislavy. SUPSOP, BratislavaHrad a Projektový ústav kultúry, 1967, 1968.
- PUŠKÁROVÁ B. – PUŠKÁR I.: Bratislava. Pamiatková rezervácia. Bratislava: Tatran, 1989.
- REŠTAURÁTORSKÝ PRIESKUM a zaisťovanie omietok v Sala terrene v bývalom Pálffyho paláci. VŠVU, Katedra reštaurátorstva umeleckých a historických pamiatok: akad. mal. V. Úradníček A poslucháči, I. etapa, 1986/87.

Použitá literatúra a pramene

- SALNER P.: Mozaika židovskej Bratislavy. Bratislava: Albert Marenčin Vydavateľstvo PT, 2007.
- SALNER P.: Premeny židovskej Bratislavy. Bratislava: Albert Marenčin Vydavateľstvo PT, 2008.
- SALNER P. – KVASNICA M.: Chatam Sofer Memoriál. Bratislava: Marenčin PT, 2012.
- SEGEŠ V.: Útrapy židov v stredovekom Prešporke. Bratislavský Kuriér 2010, číslo 8, s.10.
- SEGEŠ V.: Remestá a cechy v starom Prešporke. Bratislava: Marenčin PT, 2010.
- STASSEL I.: Tri príklady z bratislavskej palácovej architektúry 17. a 18. storočia (Pálffyho palác na Zámockej ulici). In: Pamiatky a príroda Bratislavy. Zborník MSPSOP 10, 1988, s. 187–202.
- STIEBEROVÁ M.: Z dejín bratislavského Podhradie od najstarších čias do konca 16. storočia. In: Bratislava. Spisy Mestského múzea v Bratislave, 7, 1972, s. 39–59.
- STIEBEROVÁ M.: Bratislavské Podhradie. In: Vlastivedný časopis, 1977, 26, číslo 2, s. 53–62.
- SÚPIS PAMIATOK NA SLOVENSKU. Zv. I. (ed. A.Günterová). Bratislava: Obzor, 1967
- SZÖNYI A.: Tak rástla Bratislava. Bratislava: SFVU, 1967
- SYNAGOGEN IN DEUTSCHLAND. Eine virtuelle Rekonstruktion. Technische Universität Darmstadt. Basel–Boston–Berlin: Birkhäuser–Verlag für Architektur. 2004.
- ŠÁŠKY L.: Učebné texty pre vlastivedných sprievodcov po Bratislave, I, II, Bratislava: BIPS, 1987, 1988.
- ŠEVČÍKOVÁ Z. – OBUCHOVÁ V.: Michalská veža. Bratislava: Príroda, 1984.
- ŠEVČÍKOVÁ Z. – OBUCHOVÁ V.: Dom U Dobrého pastiera. In: Pamiatky a múzeá, 1994, č. 2 s. 13–15
- ŠEVČÍKOVÁ SZABOVÁ Z.: Mestské opevnenie Bratislavy. Bratislava: Obzor, 1974
- ŠEVČÍKOVÁ Z.: Umelecko-historické kvality trojičného komplexu na Žižkovej ulici v Bratislave. In: Pamiatky a príroda Bratislavy. Bratislava: MSPSOP a Slovšport, 1975, s.42–54.
- ŠEVČÍKOVÁ Z.: Vydrice, ako ju nepoznáme. Niekoľko kapitol z dokumentácie architektonických reliktov. In: Acta historica Posoniensia XV. Historické štúdie. K životnému jubileu Herty Tkadlečkovej. Bratislava: FFUK, 2011, s. 77–99.
- ŠEVČÍKOVÁ Z.: Stopy Vydrice. In: Pamiatky a múzeá 60, 2011 č.2, s.2–7
- ŠEVČÍKOVÁ Z.:K bratislavskému Podhradiu. In: Projekt: Spolok architektov Slovenska, 2011, 4–5, s.102–106.
- ŠEVČÍKOVÁ Z.: Južné podhradie Bratislavského hradu. Kapitoly z dokumentácie architektonických reliktov Vydrice. In: Archaeologia Historica. Brno, 2012, roč.37, č.12/2, s.357–378.
- ŠKORVÁNKOVÁ E.: Srbi a Chorváti v Bratislave 1918–1948. In: Nižňanský, E., Bútor, I. a kol.: Stratené mesto. BratislavaPozsonyPressburg. Bratislava: Marenčin PT, spol. s r o., 2011, s.263281.
- ŠLACHTA Š. –DOROTJAKOVÁ I.: Sprievodca po architektúre Bratislavy 1918–1950. Bratislava: Meritum 1996.
- ŠTEFANOVIČOVÁ T. a kol.: Dóm sv. Martina v Bratislave. Bratislava: Elán, 2004.
- ŠTEFANOVIČOVÁ T.: Južné podhradie Bratislavského hradu. In: Archaeologia Historica. Brno, 2012, roč.37, č.12/2, s.343–356.
- ŠULCOVÁ J.: Stavba pálfyovskej záhradnej rezidencie v Bratislave. In: ARS, Bratislava 1991, 2, s. 139–149.

Použitá literatúra a pramene

TANDLICH T.: Listina uhorskej kráľovnej Márie Habsburskej o vyhnaní Židov z Bratislavy z roku 1526. In: Acta Judaica Slovaca, číslo 5, 1999, s. 7-9.

TANDLICH T.: Židovské obyvateľstvo Bratislavy za vlády uhorského kráľa Vladislava II. Jagelovského. In: Judaica et holocaustica 3, ed. V. Mucska. Acta historica Posoniensia XVIII, FIF UK Bratislava, 2012, s. 84-99.

VÝSKUMNÁ DOKUMENTÁCIA z predstihového archeologického výskumu. Žižkova ulica, vých. časť. Autori: B. Lesák, P. Šimončíčová-Koóšová. Dokumentácia MUOP Bratislava, 2008

ZÁVADOVÁ K.: Verný a pravý obraz slovenských miest a hradov ako ich znázornili rytci a ilustrátori v XVI., XVII. a XVIII. storočí. Bratislava: Tatran, 1974.

ZVAROVÁ Z. - HORANSKÝ P. - OBUCHOVÁ V.: Uršulínsky kláštor v Bratislave - nové poznatky pamiatkového výskumu. In: Bratislava, Zborník Mestského múzea XXII, 2010, s. 60-76.

ŽALMAN P.: Bratislava 1972-2002. Architektonický atlas. Bratislava, 2002.

ŽIAK M.: Stratené mesto. Lost City / Verlorene Stadt / Elveszett város. Bratislava - Pozsony Pressburg. Revitalizácia historickej pamäti. Bratislava. Marenčin PT, 2010.

ŽIDIA V BRATISLAVE (ed. P. Salner). Bratislava: Zing Print, 1997.

Obsah

strana 05	Úvod
strana 11	Židia v stredovekom meste
strana 19	Bratislavský hrad
strana 27	Zámocká ulica
strana 73	Židovská ulica
strana 151	Rybné námestie
strana 169	Vydrlica
strana 223	Zuckerman del
strana 269	Pamätník Chatama Sofera
strana 275	Cintoríny na Žižkovej ulici
strana 289	Bratislavský rabín Chatam Sofer
strana 295	Projekty budúcnosti pre Vydrlicu a Zuckerman del
strana 309	Použitá literatúra a pramene

Námet : Miloš Žiak © 2013
Garant : Prof. Eduard Nižňanský, CSc. © 2013
Autor : Doc. PhDr. Zuzana Ševčíková, CSc. © 2013
Izraelská obchodná komora na Slovensku © 2013

Vydala :

archa

Architektúra a urbanizmus
Kvačalova 14/15
821 08 Bratislava
archa.atelier@gmail.com

ako svoju prvú publikáciu

Prvé vydanie © 2013

Zuzana Ševčíková a kolektív

Bratislava - Pozsony - Pressburg

STRATENÉ MESTO - LOST CITY - VERLORENE STADT - ELVESZETT VÁROS.

Sprievodca historickou pamäťou